

300.714

19

116/117
2017/2018

NUMIZMATIKAI KÖZLÖNY

FŐSZERKESZTŐ

TORBÁGYI MELINDA

SZERKESZTŐ

BERTÓK KRISZTINA

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI

BUZA JÁNOS
CRISTIAN GĂZDAC
SALLAY GERGELY PÁL

L. KOVÁSZNAI VIKTÓRIA
NAGY ÁDÁM
TÓTH CSABA

CXVI–CXVII. ÉVFOLYAM

2017–2018

KIADJA
A MAGYAR NUMIZMATIKAI TÁRSULAT

BUDAPEST, 2019

NUMIZMATIKAI KÖZLÖNY

FŐSZERKESZTŐ

TORBÁGYI MELINDA

SZERKESZTŐ

BERTÓK KRISZTINA

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI

BUZA JÁNOS
CRISTIAN GĂZDAC
SALLAY GERGELY PÁL

L. KOVÁSZNAI VIKTÓRIA
NAGY ÁDÁM
TÓTH CSABA

CXVI–CXVII. ÉVFOLYAM

2017–2018

KIADJA
A MAGYAR NUMIZMATIKAI TÁRSULAT

BUDAPEST, 2019

A NUMIZMATIKAI KÖZLÖNY jelen kötete a MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
támogatásával jelenik meg.
NUMIZMATIKAI KÖZLÖNY herausgegeben
von der UNGARISCHEN NUMISMATISCHEN GESELLSCHAFT
mit der Unterstützung
der UNGARISCHEN AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN

ISSN 0230-0583

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorosítás, a nyilvános előadás,
a rádió- és televízióadás, valamint a fordítás jogát, az egyes fejezeteket illetően is.
All rights reserved, including reproduction, public presentation, the rights of radio and television
broadcasting and translation, as well as the individual chapters.

© szerzők

© Magyar Numizmatikai Társulat

Kiadja a Magyar Numizmatikai Társulat
Felelős kiadó: dr. Torbágyi Melinda
Nyomdai munkák: Pauker Nyomdaipari Kft.
Felelős vezető: Vértess Gábor

TARTALOM

Dr. Török Pál (1942–2018) (Szilágyi Mihály).....	5
TANULMÁNYOK	
Budaj, Marek – Ujszászi Róbert: A H201-es lemezpénz és obulusa	7
László Keve – Sztáncsuj Sándor József: 17. századi pénzhamisítás nyomai az uzoni Béldi–Mikes-kastélynál (Kovászna megye) / Traces of seventeenth century money counterfeiting at the Béldi–Mikes castle in Ozun (County Covasna) (kétnyelvű).....	17
Juhász, Lajos – Szilágyi, Mihály: Oriental coins in the Coin Cabinet of the Eötvös Loránd University.....	39
Pallag Márta: Esztergom 1595-ös ostromának emlékérmé.....	43
Nevezánszky Gábor – Prohászka Péter: Kegyérmek a naszvad-jánoskaparti templom körüli temető sírjaiból	53
Garami Erika: Pénzhamisító, feltaláló és festő: Peter Bohr (1773–1841).....	61
Szekeres Balázs: Szabadkőművesség Magyarországon – falerisztikai szempontból 1. rész: 1749–1886	67
Soltész Ferenc: A magyar millennium fantáziavereteiről	75
Duducz József: A Vittoria hadifogolytábor magyar pénzei	99
Zombori Lajos: Rovásírástól érmek és plakettek	109
KISEBB KÖZLEMÉNYEK	
Berzy Péter Félbetörött római bronzérmék a Dunántúlról.....	117
Juhász, Lajos: Purse find from the municipium of Brigetio	121
Fehér Tamás: Római pénzek Brigetio polgárvárosából	125
Jasek, Dariusz F.: Különösen ritka magyar típusú frieslandi dukát a Magyar Nemzeti Múzeumban / A very rare Hungarian type Friesland ducat from the Hungarian National Museum (kétnyelvű)	131
Buza János: Beşlik. Tatár pénzek a Duna–Tisza közén 1663-ban	135
Prohászka László: Emlékérem és emléklakett a XII. Nemzetközi Építész Kongresszus tiszteletére.....	139
Dr. Mészáros István (Szilágyi Mihály)	143
Társulati élet 2016–2017.....	145
Könyvismertetések.....	151
Magyar Numizmatikai Bibliográfia (2013–2016)	153

INHALTSVERZEICHNIS

Dr. Török Pál (1942–2018) (Szilágyi, Mihály).....	5
STUDIEN	
Budaj, Marek – Ujszászi, Róbert: The H201 Bracteate and its Obol	7
László, Keve – Sztáncsuj, Sándor József: Traces of seventeenth century money counterfeiting at the Béldi-Mikes castle in Ozun (County Covasna) (bilingual).....	29
Juhász, Lajos – Szilágyi, Mihály: Oriental coins in the Coin Cabinet of the Eötvös Loránd University.....	39
Pallag, Márta: Medaille auf die Einnahme von Gran im Jahre 1595.....	43
Nevizánszky, Gábor – Prohászka, Péter: Religiöse Medaillen aus den Gräbern des Kirchenfriedhofes von Naszvad/Nesvady-Jánoskapart	53
Garami, Erika: Forger, Inventor and Artist: Peter Bohr (1773–1847)	61
Szekeres Balázs: Freemasonry in Hungary – a phaleristic point of view Part One: 1749–1886.....	67
Soltész, Ferenc Gábor: Memorial Medals on 1000 th Anniversary of Hungary	75
Duducz, József: Hungarian Emergency Money in the Prisoner of War Camp in Vittoria.....	99
Zombori Lajos: Medals and plaques with Hungarian runic writing.....	109
KLEINERE STUDIEN	
Berzy Péter: Roman halved-bronze coins in Transdanubia	117
Juhász, Lajos: Purse find from the municipium of Brigetio	121
Fehér Tamás: Roman coins from the municipium of Brigetio.....	125
Jasek, Dariusz F.: A very rare Hungarian type Friesland ducat from the Hungarian National Museum	133
Buza János: „Beşlik.” Die Münzen Muhammed-Girei IV. im Jahre 1663 auf dem Gebiet zwischen Donau und Theiß.....	135
Prohászka László: Medals and plaques for the 12 th International Architect Congress	139
Dr. Mészáros István (Szilágyi, Mihály)	143
Gesellschaftliches Leben (2017–2018).....	145
Literatur.....	151
Bibliographie der Ungarischen Numismatik	153

*„Látjátok feleim, egyszerre meghalt,
és itt hagyott minket magunkra....
Keresheted őt, nem leled, hiába,
se itt, se Fokföldön, se Ázsiába,
a múltban sem és a gazdag jövőben
akárki megszülethet, csak ő nem....
Nem kelti föl se könny, se szó, se vegyszer.
Hol volt, hol nem volt a világon, egyszer.”*
(Kosztolányi Dezső)

Dr. Török Pál **(1942–2018)**



Ez év szeptember 18-án váratlan hirtelenséggel távozott körünkből Török Pál tagtársunk, aki 2007-ben lépett be a Magyar Numizmatikai Társulatba. Aktív munkás évei lezárása után nagy lendülettel kapcsolódott be a hazai numizmatikai életbe, ahol bő tíz esztendő alatt maradandó és a szakma számára hiánypótló munkát végzett, amellyel örökre beírta nevét a magyar éremtan történetébe.

Az Éremgyűjtők Egyesületének már 1971 óta tagja volt, és 2006-ban a küldöttgyűlés elnökké is választotta. A polgári életben szerzett vezetői gyakorlatának és gazdasági ismereteinek köszönhetően 12 éven keresztül sikeresen vezette a Magyar Éremgyűjtők Egyesületét. Irányításával számos igen nehéz feladatot oldott meg a szervezet javára, amelyre mindig büszkén tekinthetünk vissza! Olyan nehéz időkben is szilárdan irányította az Egyesületet, amikor a törvények és szabályok gyakori változása és az ország gazdasági nehézségei komolyan megrostálták a civil szervezeteket.

Numizmatikai képzettsége, magas általános műveltsége, párosulva az éremművészethez kapcsolódó hatalmas lexikális tudásával, példa nélküli elismertséget és megbecsülést szerzett számára mind a szakemberek, mind a gyűjtők között. Cikkei és tanulmányai rendszeresen jelentek meg a különféle numizmatikai szaklapokban.

„Az ember csak annyit ér, amennyi hasznot hajt embertársainak, hazájának, és ezáltal az emberiségnek” – mondta gróf Széchenyi István, a legnagyobb magyar. Dr. Török Pál ezen a téren is beírta nevét a magyar éremtudomány aranykönyvébe. Hosszú évek munkájával összeállította az 1932–1945 közötti időszak magyar érmeinek és plakettjeinek jegyzékét, a Huszár–Procopius-katalógus folytatását. Nagy gonddal szerkesztett könyve igazán méltó folytatása a plakett- és éremművészet bibliájaként emlegetett, általánosan használt alapműnek.

Közösségünket szolgáló kiváló munkájáért megkapta a Széchenyi Ferenc-jutalomérem II. és I. fokozatát, szakírói munkásságát 2014-ben Unger Emil-jutaloméremmel ismerte el az Egyesület elnöksége.

A Magyar Numizmatikai Társulatban rendszeresen tartott magas szintű, képekkel gazdagon illusztrált előadásokat az éremtan legkülönbözőbb területeiről. Gyakori előadója volt a Hóman Bálint Numizmatikai Nyári Egyetemnek. Aktív szerepet játszott az Éremkedvelők Egyesületének újbóli életre hívásában is. Bárki bármilyen szakmai kérdéssel fordult hozzá, a legnagyobb örömmel állt rendelkezésre, és osztotta meg ismereteit az arra igényt tartókkal. Páratlan népszerűségének és óriási szakmai tekintélyének alapja határtalannak tűnő szakmai tudása volt.

Mély fájdalommal éltük meg váratlan távozását körünkből, hiányát sokáig érezni fogjuk. Az ő szavait idézem, amelyeket a magyar numizmatikai élet egyik nagy öregjének búcsúztatásán mondott: egy ilyen ember eltávozása olyan veszteség a közösségünknek, mintha leégne egy könyvtár. Nos, Dr. Török Pál távoztával egy igen nagy könyvtárnyi tudással lettünk szegényebbek.

Halálával nagy veszteség érte az érmészettel foglalkozók közösséget, amelyet hosszú ideig összetartott sugárzó erejével. Az általa elkezdett munkát folytatni fogjuk, és emlékét megőrizzük.

A klasszikus latin mondással búcsúzom a kiváló tudóstól, a remek vezetőtől és a jó baráttól:

Sit tibi terra levis!

Szilágyi Mihály

A H201-es lemezpénz és obulusa¹

The H201 Bracteate and its Obol

Marek BUDAJ – UJSZÁSZI Róbert

Az Árpád-kori magyar pénzeket tárgyaló különféle hazai katalógusokban gyakran találkozni olyan veretekkel – kiváltképpen a 13. századot illetően –, amelyeknek nemcsak uralkodó szerinti besorolása és keltezése kétes, hanem azonosításuk más szempontból is megkérdőjelezhető. Ezek egy részét ugyanis a különféle külföldi szakkatalógusok nem magyar veretként tartják számon, hanem az adott ország sajátjának tekintik, következésképpen magyar eredetüket elvitatják. Tekintettel arra, hogy a meglehetősen kusza késő Árpád-kori pénzverési viszonyok (jórészt a forráshiányos körülmények miatt) csak a vizsgálandó éremanyag lehető legpontosabb körülhatárolásával és az egyes érmek azonosításának pontosításával vázolhatók fel, ezen vitatott típusok hovatartozását elengedhetetlenül fontos minden kétséget kizáróan megállapítani.

Ottó magyar király egy pénzével kapcsolatban korábban már született egy írás, amely egyértelműen bizonyította, hogy a külhoni kutatás által II. Přemysl Ottokárnak tulajdonított típus valójában a fent nevezett magyar uralkodó pénze.² Most a H201-es lemezpénzt és annak félértékű váltópénzét, mondhatni obulusát (H202) kívánjuk megvizsgálni, tekintettel arra, hogy ezeket a cseh, illetve morva numizmatikusok egyöntetűen sajátjukként kezelik. A mondott veret ugyanis szerepel Eduard Fiala³ és František Cach⁴ katalógusaiban, mint morva kibocsátás. A darab körüli zavart jól mutatja, hogy ugyanakkor az egyik legújabb kiadványban, Jędrzej George Frynas lengyel kutató korpuszában ugyan a magyar pénzek között találjuk, de a többi lemezpénztől elkülönítve.⁵



1. kép. A H201/Cach 965 lemezpénz az ún. ducói sirleletből



2. kép. A H202/Cach 965 típus félbrakteátája (magángyűjtemény)

Számos szempont kínálkozik mind a magyar, mind a cseh meghatározással kapcsolatos érvelést illetően. Először – mintegy bevezetésképpen – kutatástörténeti szempontú elemzéssel érdemes kezdeni a vitatott faj vizsgálatát.

¹ Jelen cikk elkészülését a Szlovák Kutatási és Fejlesztési Ügynökség az APVV-16-0047. számú szerződés égisze alatt támogatta. UJSZÁSZI 2015.

³ FIALA 1895, No. 2382., sajnos képet nem közölt róla.

⁴ CACH 1974, No. 965.

⁵ FRYNAS 2015. No. H 17.94. és 17.95.

Rövid magyar és cseh lemezpénz-kutatástörténet

Legkorábbi katalógusainkban még nem szerepelt a vizsgált lemezpénz, így nem jelenik meg a Széchényi-gyűjteményben,⁶ Weszerle⁷ és Rupp⁸ sem ismeri, Réthy⁹ azonban már besorolást nyert. Kérdés, hogy a honi kutatásban vajon mikor avanzsált ez a típus magyar veretté? Annyi megállapítható, hogy az 1884–1885 folyamán készült, 1886-ban megjelent Montenuovo aukciós katalógusban – amelynek magyar anyagát Réthy állította össze – már 201-es szám alatt feltűnt ez a típus a magyar lemezpénzek között.¹⁰

Réthy figyelmét valószínűleg azért vonta magára ez a faj, mert a 19. század végén két – többek között egy általa feldolgozott – leletben is felbukkant. Az úgynevezett budaörsi lelet,¹¹ amelyet Réthy írt le az Éremtár naplójában 1882-ben került elő, és a CNH 282-es típusból egy darabot tartalmazott. A másik lelet egy ismeretlen lelőhelyű éremkincs volt.¹² Lehetséges, hogy ezek a példányok keltették fel Réthy érdeklődését a faj iránt. Vagyis ennek nyomán kerülhetett a magyar veretek közé és így a CNH I. kötetébe is. S ettől kezdve a középkori magyar pénzverést taglaló katalógusok – elsősorban is Huszár Lajos és Unger Emil munkái – rendre szerepeltetik a típust a lemezpénzek sorozatában. A legtöbb ilyen típusú érmet tartalmazó lelet is még a Corpus kiadása előtt került elő a Csongrád megyei Sövényházán (ma Ópusztaszer), 1898-ban.¹³

Az utóbbi évtizedekben a magyar lemezpénzek általános keltezésével kapcsolatosan igen élénk vita bontakozott ki. A H201-es típus iránt azonban a magyar pénztörténet kutatói lényegében egyáltalán nem mutattak érdeklődést. A H201-esre és obulusára, mint ritka típusra, amelyek elemzéséhez kevés fogódzkodó kínálkozik, többnyire érdemi elemzés nélkül terjesztették ki a többi lemezpénzfajra kialakított álláspontot, a magyar veretek sorában elfoglalt helyét megkérdőjelezhetetlennek tekintették, és a többi brakteátatípussal együtt III. Béla, vagy unokája, IV. Béla vereteinek tartották. Ez lényegében egészen maig így van, bár akadnak azért kivételek is. A lemezpénzekkel Réthy után Hóman Bálint foglalkozott, aki III. Béla veretei közé sorolta őket, elsősorban a H69-es denárral való közös lelet-előfordulásai miatt. A H201-es lemezpénzt és félértékű változatát azonban – tulajdonképpen minden indoklás nélkül – II. András (1205–1235) magyar veretei közé helyezte, 1215–1222 közé datálva azokat.¹⁴ Hasonlóképp nyilatkozott jóval később Ján Hunka is.¹⁵ Ez a meghatározás nyilván nagy súlyuknak és a friesachi denárokkal mutatott hasonlóságuknak volt köszönhető. Ezt a datálást erősítette a H202-es „obulus” megléte is, hiszen az obulusverés csak II. András alatt indult meg hazánkban. (Ez az érvelés logikus, jóllehet önmagában véve kikezdi a lemezpénzek kizárólag III. Béla korára való datálásnak elméletét.)

A korai kutatás (Rupp, Weszerle, Réthy, Hóman) tehát egyöntetűen a brakteáták III. Béla kori veretésével számolt. A leletek és a stílus elemzés kapcsán felmerült kérdéseket először – részben – Tari László¹⁶ cikke alapján Gedai István tette föl.¹⁷ Gedai tanulmányában rámutatott, hogy a III. Béla kori keltezéssel szemben sokkal valószínűbbnek tekinthető, hogy a lemezpénzek és a velük szoros összefüggésben álló H69-es denár jó eséllyel lehetnek II. András, sőt még inkább IV. Béla veretei. Határozott álláspontot azonban nem foglalt a kérdésben, amely végül jó időre nyugvópontra jutott, továbbra is meghagyva a III. Béla kori datálást lehetőségét, „lebegtetve” a kérdést.¹⁸ Sőt, talán Hóman tekintélye miatt, továbbra is ez maradt a mérvadó besorolás. Újabban Frynas fentebb már említett korpuszában a jelzett módon már IV. Béla veretei közé sorolja a lemezpénzeket, de csak „valószínűleg a 13. század első fele” megjegyzés kíséretében.

Legközelebb, mintegy négy évtized múltán a lemezpénzek kérdéskörével a H69-es denár heraldikai vonatkozásait boncolgatva Körmendi Tamás foglalkozott behatóan, aki eléggé széles körű és több lábon álló érvrendszerrel szállt síkra a brakteáták IV. Béla kori datálását illetően.¹⁹ Erre válaszul Gyöngyössy Márton

⁶ SCHOENWISNER 1807.

⁷ WESZERLE 1873.

⁸ RUPP 1841.

⁹ CNH 282 és 283, RÉTHY 1899.

¹⁰ Réthy a rövid leírás után „Wiener Numismatische Monatsblatt No. 369.” hivatkozást adott meg, de a mondott folyóirat adott számában nem található a CNH 282-essel kapcsolatban semmilyen információ.

¹¹ SALTZER 1996, 75, 128. sz.

¹² SALTZER 1996, 57, 76. sz.

¹³ A leletekről bővebben lásd írásunk további részét; MNM Éremtár 36/1898; TÖMÖRKÉNY–HARSÁNYI 1912, 10–11; REIZNER 1898, 81–82; SALTZER 1996, 75, 128. sz.

¹⁴ HÓMAN 1916, 303–304.

¹⁵ HUNKA 2013, 82.

¹⁶ TARI 1965.

¹⁷ GEDAI 1966.

¹⁸ UNGER 1997, 124–125. sz.; HUSZÁR 1979, H 201, ADAMOVSKY 2011, A422–423.

¹⁹ KÖRMENDI 2011.

fejtette ki ellenvetéseit, és a korábbi indokokat hangoztatva és az azokkal kapcsolatos argumentációt elmélyítve a lemezpénzek hagyományos, III. Béla kori datálása mellett tört lándzsát.²⁰ Viszontválaszában Körmendi további, igen meggyőző indokokkal nyomatékosította a IV. Béla kori keltezt,²¹ amelyet apró adalékokkal idő közben V. Székely György is kiegészített.²²

Ma sem állíthatjuk tehát, hogy a kérdés véglegesen és visszavonhatatlanul eldőlt, mivel lehetséges, hogy némely lemezpénzek IV. Béla ifjabb királyi veretei lennének, esetleg egyik-másik típus II. András uralkodásának végére helyezhető. Mai tudásunk szerint azonban a brakteáták igen nagy valószínűséggel köthetők IV. Béla korához, míg a 12. századi datálás lehetősége minimális. Leszámítva két igen ritka, valóban korai típust, amelyek technológiailag inkább fél brakteátáknak tekinthetők (H56 és H136). Ezen fajok valóban a 12. századra keltezhetők, de nem annyira III. Béla korára, mint inkább a század középső harmadára.

Írásunknak nem lehet célja ennek az igencsak kardinális kronológiai kérdésnek a végleges eldöntése, hiszen mi most elsősorban a H201-es lemezpénz kibocsátójának meghatározására teszünk kísérletet, de témánk megkívánta a magyar lemezpénzek általános ismertetését legalább dióhéjban. (Jogos lehet a felvetés, hogy vajon a két problémakör elválasztható-e egymástól, de amint azt reményeink szerint az alábbiakban bizonyítani fogjuk, ezen speciális esetben elégséges lesz efféle vázlatos áttekintést adni.)

A cseh lemezpénzverés német mintára indult meg 1225 körül, I. Přemysl Ottokár (1197–1230) uralkodása végén, egy pénzreform keretében. Kezdetben főként a meissenai típusok hatása alatt születtek a cseh brakteáták, amelyek kb. 40 mm-es átmérőjük és 1 grammos súlyuk miatt eléggé vékony lapkával bírtak. Ezek a lemezpénzek rövidesen szinte kizárólagos szerepre tettek szert a denárokkal és pfennigekkel szemben.²³ Ettől eltérően alakultak a pénzviszonyok Morvaországban, ahol a lemezpénzek veretése csak jóval később indult meg. II. Přemysl Ottokár morva hercegsége idején (1247–1253) még nem vertek brakteátákat, királysága (1253–1278) alatt azonban a lemezpénzek Morvaország pénzverésében is szinte teljesen egyeduralkodóvá váltak.

A csehországi kutatás szerint a H201-es típus metrológiai és ikonográfiai szempontból egyértelműen a morva brakteátákhoz áll közelebb. Ezen fölül pedig morva leletekben is előfordul, így a kyselovicei leletben előkerült példány említése kapcsán Eduard Fiala már a 19. század végén II. Přemysl Ottokár (1253–1278) morva őgróf veretének tartotta a típust.²⁴ Ez a nézet a morva numizmatikában hosszú évtizedeken keresztül állandósult, és a mai napig is változatlanul lényegében teljes egyetértésnek örvend a besorolás.²⁵

A morva viszonyok tehát sok tekintetben eltéréseket mutattak a cseh helyzettől. II. Přemysl Ottokár morva őgróf cseh trónra kerülését (1253–1278) követően a morva területeken 1253-tól úgynevezett kis brakteátákat verettek, amelyekre előbb nagyobb, majd később kisebb lapkák voltak a jellemzők. A nagyobb lapkák 18–20 mm közötti átmérőjük 0,70–0,75 g-os átlagsúllyal, majd később a 0,4–0,7 g közötti sávba csökkent a súlyuk. Ezeknek az érméknek ismert a fél brakteátás címlete is, amelyek átmérője 13,5–15 mm közötti, tömegük pedig 0,2–0,35 g. Később, 1268 körül úgynevezett kis lapkás brakteátákat verettek 0,5–0,58 g közötti súllyal, ami az utolsó időszakban 0,35 g-ra csökkent.²⁶ II. Přemysl Ottokár uralkodása végén az úgynevezett közepes brakteáták verésére került sor 21–25 mm átmérővel és 0,3–0,4 g súllyal. A morva érmék korabeli palettáját ezen kívül főként a bécsi denárok mintájára veretett kisebb denárok szélesítették.

A kérdéses típus a morva brakteáták veretésének második, 1268-cal kezdődő időszakához kötődik átmérőjét és súlyát tekintve is. A morva kutatók többsége ezért keletkezését a 13. század '60-as, '70-es éveire teszi,²⁷ esetleg a II. Přemysl Ottokár halálát (1278) közvetlenül követő időszakra, az 1270-es évek végére.²⁸ A brakteátákról szóló alapvető munkájában Cach tágabb időhatárokat ad meg, 1253–1270 közé sorolja azokat,²⁹ míg Zaoral a fuchsenhofi kincs feldolgozásakor az 1264–1267 közti évekre keltezi a típust.³⁰ A pontos veretési hely szintén tisztázatlan. Morva területen ugyanis ebben az időszakban több pénzverde is működött: Brűnnben (Brno), Jihláván, Olműcben (Olomouc), Znojmon, Opaván és talán Magyarhradistén (Uherské Hradiště), valamint

²⁰ GYÖNGYÖSSY 2012.

²¹ KÖRMENDI 2012.

²² V. SZÉKELY 2013. és V. SZÉKELY 2014.

²³ SEJBAL 1996, 41–43.

²⁴ FIALA 1895, 2382. sz.

²⁵ SNS I., XVII. t., 302. sz.; SNS II., XVIII. t., 68. sz.; CACH 1974, 965. sz.; GROSSMANNOVÁ 2015, 128, 61. típus.

²⁶ NOVÝ 1974, 397; SEJBAL 1976, 61–62.

²⁷ GROSSMANNOVÁ 2015, 128, 61. típus.

²⁸ SNS II., XVIII. t., 68. sz.

²⁹ CACH 1974, 965. sz.

³⁰ ZAORAL 2005, 93, 10. t.

Magyarbródon (Uherský Brod) is vertek pénzt.³¹ Roman Zaoral valószínűsíti, hogy a Cach 965-ös brakteátát Brünnbén verték, amit a lemezpénz egy 1247-es városi pecséttel való formai rokonsága is alátámaszt.³²

Nyilvánvaló tehát, hogy a tárgyalt brakteáta eredetét illetően két párhuzamos elmélettel állunk szemben. A cseh–morva kutatók a 13. század második felére helyezhető morva veretek közé sorolták a kérdéses típust, míg a magyar numizmatikusok a 13. század első felében vert magyar lemezpénzek között szerepeltetik.

A H201-es lemezpénz stiláris kapcsolatai

Brakteátánk stílus szerinti vizsgálatát erősen megnehezíti, hogy a rajta látható motívumok – két torony, csillag és félhold, avagy sugárzó napkorong és félhold, egyenlő szárú kereszt – a korabeli európai pénzverésben széles körben elterjedt szimbólumok, éremképi elemek. Közép-Európa – így az osztrák területek, Lengyelország, Morva- és Csehország, illetve Magyarország – államainak pénzeiken szereplő motívumai egyrészt nagyon mélyen gyökereznek az antik hagyományokon álló, de fragmentált jelleget mutató, ekkoriban már leáldozóban lévő romanika és az e tájt teret hódító – később – internacionálisnak nevezett gótika stílusában. Ugyanakkor a helyzetet tovább bonyolítja, hogy kivált a különféle cseh és morva kibocsátók és a magyar uralkodók pénzeire a kezdetektől fogva nagy hatással voltak a Német-római Birodalom különféle éremkibocsátói. Maga a lemezpénzforma, illetve -technológia is a német területekről származik. Ez a hatás a 13. század elejétől még erőteljesebb lett, különösen az úgynevezett friesachi és bécsi denárok beáramlását és mintaadó jellegét tekintve. Így a magyar királyok veretein rendre jelennek meg ezen kibocsátók pénzeinek a korszakban közsímt és elterjedt ábrái, és hatja át a magyar pénzeket ezen idegen veretek formavilága. Ugyanakkor ezeknek a pénzeknek az éremképei sem minden tekintetbe előzmény nélkül valók, így például a friesachi denárok egyes csoportjai a kölni veretekkel mutatnak igen szoros rokonságot, azok másolatai, vagy ihletésük hatására készültek. A magyar lemezpénzek esetébe is ennek az erős befolyásnak lehetünk tanúi. Lényegében ugyan ez igaz a különféle cseh és morva verdék vereteire is, bár itt a német hatás közvetlenebb és erőteljesebb volt, mint hazánkban.

A H201-es lemezpénz rokonságot mutat a H266-os denárral, amelynek eredeti két tornya stilizált fejjé módosult. A toronysisak csúcsos süvegre emlékeztető alakja pedig zsidó kamaraispánokra is utalhat, főként a hátlapi héber betűjel fényében. A tornyok egyértelműen friesachi denárok hatására kerültek a magyar pénzekre, noha egyes esetekben kimutatható kölni behatás is, és legalább tucatnyi vereten fedezhető fel más éremképi elemek kíséretében variálódva, így például a H275, 212, 225, 277, 207, 273, 252, 258, 254, 220, 223, 336 típusoknál. Az azonban leszögezhető, hogy a H201-es típus a részleges éremképi egyezések mellett sem állítható jól párhuzamba ezekkel a pénzekkel, elsősorban azért nem, mert az éremkép kidolgozása, a verető mintázottsága eltér a magyar pénzekétől.

A magyar lemezpénzek 0,19–0,28 átlagsúlyukkal és kb. 13–17 mm-es átmérőjükkel európai viszonylatban a könnyebb és kisebb méretű brakteáták közé tartoznak. Közös jellemzőjük, hogy típusonként egyetlen veretővel készült éremképük a hagyományos veréssel készült denárokhoz képest jóval magasabb.

A H201-es lemezpénzt kifejezetten széles, magas, szinte gátszerű sima vonalkör, perem szegélyezi, amely jóval az éremkép síkja fölé emelkedik, oltalmazva azt kopástól, sérüléstől. A robusztus vonalkör egyben merevíti is a pénz lapkáját, amely ez esetben meglehetősen vastag a többi magyar lemezpénzhez mérten. A magyar denárokat és egyéb lemezpénzeket azonban nem jellemzi ez a fajta vonalkör, hasonlólt is csak két típuson láthatunk: a H109-es brakteátán és az elefántos lemezpénzen. A vonalkör magassága, az éremkép síkjából való kiemelkedése azonban ezeken a vereteken sem közelíti meg a H201-es denáron tapasztalható mértéket. Lemezpénzeink közül csak a fent nevezett két típusra és a H201-esre jellemző, hogy vonalköreik nincsenek díszítve. Az összes többi típusnál mintázottság figyelhető meg, vagy rovátkolás jellegű félholdalakokkal, vagy gyöngykörökkel találkozhatunk. A díszítetlen vonalkör tehát nem egyértelmű és meghatározó jellegű sajátosság, de annak kialakítása igen, a magas relief nem jellemző a honi lemezpénzekre. A H201 e tekintetben sem mutat rokonságot a többi magyar lemezpénzzel.

A H201-es veret és obulusa nem visel szíglákat, amelyek használata pedig lényegében az összes magyar lemezpénzt jellemzi, kivéve az összesen három-négy példányban ismert H197 és 198-as fajokat. A szíglák hiánya tehát szintén azt jelzi, hogy a H201-es típus és obulusa nem illeszkedik a többi lemezpénz sorába.

Érdemes tekintetbe vennünk egy másik technológiai sajátosságot is, amely esetleg a segítségünkre lehet a H201-es denár meghatározásánál, mégpedig a reszelőnyomokat. Ezek a magyar pénzek esetében igen gyakran

³¹ GROSSMANNOVÁ 2015, 20; JAN 2006, 120–126.

³² ZAORAL 2005, 94.

megfigyelhetők, bár leginkább poncolt pénzeken. Az éremkép kialakításakor kisebb nagyobb egyenetlenségek alakulnak ki a verőtővön, kivált a ponttűk hatására, ami zavaró mélyedéseket és kiemelkedő részeket eredményez a kiveret pénzek éremképein. Ezeket a kitüremkedéseket, anyagzömöléseket jellemzően a verőtő reszelésével szüntették meg, amelynek nyomai apró, egymással többnyire párhuzamosan futó, horzsolásszerű vonalak a pénzek alapsíkján. A reszelés nyomai a legtöbb vert típuson nem láthatók, és ha feltűnnek egyik-másik fajon, akkor is csak elvétve. Hiszen a vésés többnyire nem okozott olyan kitüremkedéseket a verőtőveken, amelyeket reszeléssel kellett volna eldolgózni, illetve a verőtő kopásával ezek a vonalak egyébként is halványodnak, vagy teljesen eltűnnek. (Ahogyan a pénzek kopása is elősegíti a lapkán látható reszelő nyomok tompulását, vagy teljes elhalványulását.) A magyar lemezpénzek egy részén láthatóak reszelőnyomok, de nem mindegyik típuson, így az a tény, hogy a H201-es lemezpénzen és obulusán nincsenek ilyen apró vonalak, nem lehet perdöntő érv sem magyar veretésük ellen, sem pedig mellett.³³

Leszögezhető tehát, hogy a friesachi és méginkább a bécsies behatások közös motívumkincsén túl stílusosan és technológiai szempontból a H201-es és H202-es típus jelentékenyen elüt a magyar lemezpénzektől, de a magyar denároktól is, összbnyomást tekintve kifejezetten idegenszerűen hat.

Ezzel szemben, ha a cseh és morva pénzekkel vetjük össze a H201-es típust, akkor egészen más kapcsolatokra figyelhetünk föl. A II. Ottokár alatt vert cseh brakteáták éremképükben ugyan némiképpen különböznek a vizsgált lemezpénztől, de azokkal a magyar brakteátákhoz képest még így is sokkal nagyobb fokú rokonságot mutatnak.

František Cach katalógusában a H201-es típus a 965-ös számot kapta. A faj a 964–968-as számú veretekkel rendkívül erős stílusos kötődést mutat, nem véletlen, hogy ebben a csoportosításban került elhelyezésre. A tornyok megfogalmazása, a lapka szabad területeinek kihasználása, a vastag, magas vonalkör, a magyar lemezpénzeket nem jellemző, vonalkörön kívüli nagy, szabad felületek mind idegen elemek, vagy legalábbis atipikus jelenségek éremverésünkben. Csak a H199-re jellemző, hogy a lapkát ilyen nagy ráhagyásokkal nyírták meg a verdében, de többnyire eléggé szabálytalan, gyakran a csegelyhez közelítő formát hagytak ennek a fajnak, ami a H201-esre nem igaz. A morva lemezpénzek közé tehát igen jól beilleszthető stíluskritikai szempontból a Cach 965-ös (azaz a H201) lemezpénz.

Folytatva a stílusos elemzést, érdemes összevetnünk a H201-es lemezpénzt és félértékű „obulusát” is. A „denárokon” a félhold alatt 8 ágú csillagot találunk, a tornyokon két lőrészerű ablaknyílás látható. Az „obulus” – nyilván kisebb mérete miatt – ennél egyszerűbb éremképet mutat. A csillag ötágú, és más kiképzésű, mert karjai nem egy apró ponttal díszített középponti körből nőnek ki, hanem közvetlenül egymásba kapcsolódnak (a száraz némelyik példányon kissé megtörnek, és stilizált formájuk ornamentikára emlékeztetnek). Az egész és félértékű darabok tehát nem csak súlyuk és átmérőjük, de éremképeik alapján is egyértelműen megkülönböztethetők, ugyanakkor együvé tartozásuk is nyilvánvaló.

Metrológiai adatok

A magyar és a morva pénzrendszer viszonylatában meghatározó fontosságú kritérium a vizsgált veret súlya, amely jelentős mértékben eltér az ismert magyar brakteátákétól. Ez utóbbiak minden esetben elmaradnak a Cach 965-ös típus súlyának felétől.

A H191 brakteáták súlya Hóman³⁴ szerint átlagosan 0,24 g, ez a H192 esetében 0,26 g, a H195 0,25 g, a H199 0,20 g, a H200 pedig 0,22 g. Ezzel szemben a H201 típus átlagos súlya 0,58 g.³⁴ A szerzők által ismert

³³ A H201-esen nincs reszelőnyom, akárcsak a mindössze egy-egy példányban ismert H197 és 198-as típusokon és a H203-as fajon sincs. Gyakoribb típusok közül hiányzik a reszelővel történő megmunkálás nyoma a H192-es típusról és csak elvétve, néhány példányon láthatóak a H195-ös és a H199-es fajok esetében. Rendszeresen megfigyelhető viszont a H191, H 200 (az ismert példányok több mint felén) típusokon.

³⁴ Hóman öt példányt ismertet, amelyekből kettő Budapesten, a Magyar Nemzeti Múzeumban található. Az első súlya 0,55 g (Ltsz.: 8B.1907.177), a másodikat eredetileg 0,57 g súllyal evidálták, de az utolsó mérés 0,76 grammot eredményezett (Ltsz.: Pv. 92). Egy darab Zágrábban volt megtalálható (0,48 g), egy példányt őriznek egy erdélyi múzeumi gyűjteményben (0,60 g). Az ötödik pedig egy esztergomi magángyűjtemény részét képezte. HÓMAN 1916, 632. A MNM gyűjteményében egy további példányt is említett, de valójában II. Přemysl Ottokár (1253–1278) Cach 968 típusú morva brakteátájáról van szó (Ltsz.: 3B.1901.1). A többi, mai napig fennmaradt példány is nagy súllyal rendelkezik. Három brakteáta morvaországi múzeumi gyűjteményből (Brünn), illetve Németországból (Drezda) ismert, átlagsúlyuk 0,546 g (GROSMANNOVÁ 2015, 128). A kyselovicei kincs egy példánya 0,61 g (CACH 1974, 54, 965. sz.), a fuchsenhofi lelet brakteátája 0,55g (ALRAM-EMMERIG-PROKISCH-WINTER 2004, 182: 188). A ducói (Ducová, Szlovákia) példány súlya 0,44 g. A kutatók előtt még ismert egy 0,70 g súllyal rendelkező lemezpénz is, amelyet a Numismatik Lanz 152. 2011. július 1-jére meghirdetett aukcióján árvereztek el (678 sz.). Ezekon kívül néhány példányt magángyűjteményi anyagokban is volt módunk megvizsgálni. Ezek súlyadatai a következők: 0,46 g, 0,54 g, 0,57 g, 0,58 g, 0,62 g, 0,63g, 0,64 g. A magánggyűjteményekben lévő obulusok esetében az alábbi súlyokat mértük: 0,12 g, 0,20 g, 0,24 g, 0,25 g (2 db),

tizenkét darab Cach 965 brakteáta átlagos súlya 0,59 g, ami teljes mértékben illeszkedik a 13. század 60-as, 70-es éveinek morva, illetve Přemysl Ottokár-féle veretei közé, hiszen a tárgyalt időszakban 0,50–0,58 g súlyú brakteátákat verettek. Ezeket a súlyviszonyokat rögzíti Schauenburgi Bruno olmüci püspök 1267-es végrendelete is, amely a 13. századi morva pénzverés történetének legjelentősebb forrásának számít.³⁵ Eszerint nyolc márka ezüsből 16 talentum denárt kellett veretni. A márka és a talentum közti arány 1:2 volt, miközben a talentum 240 denárral volt egyenlő, a morva márka súlya pedig 280 g volt. A brakteáták átlagos súlyának meghatározója a 280:480 arány lett, így egy darab törvényes súlya 0,583 gramm. Ez pedig teljes mértékben megfelel az esetünkben tárgyalt brakteáta már említett átlagsúlyának.

A H201 nemcsak súlyával, de átmérőjével is kilóg a lemezpénzek sorából, mivel a maga 16,5–17,5 mm-es méretével a legnagyobb brakteátaként tartja számon a magyar kutatás. A H191 13–15 mm, a H192 14–16 mm, a H195 pedig mindössze 12–14 mm-es, míg a H197 is-csak kb. 14 mm-es, a H198 14–15 mm, ahogyan a H199 is, míg a H200 13–15 mm-es méretet mutat, és a H203-as elefántos lemezpénz átmérője is csak 13–14 mm (a H202 átmérője pedig 12 mm).

Ezzel szemben a H201-es típus imént említett 16,5–17,5 mm-es átmérője viszont éppen megfelel a korabeli morva brakteáták 17–18 mm-es méretének.³⁶

A morva eredet további bizonyítéka az is, hogy az ottani verdék fél brakteátákat is kibocsátottak (így például Cach 966–967). Bár a Cach 965 típus meghatározásakor a magyar katalógusok összeállítói is találkoztak a fél brakteátákkal, megnevezésüknél zavarban voltak. Huszár szerényen jegyezte meg, hogy valószínűleg obolusról lehet szó,³⁷ Unger pedig egyenest obolusként határozta meg azokat.³⁸ A morva környezetben ezzel szemben úgy az írott forrásokban, mind a leletekben is jelen vannak a fél brakteáták.³⁹ Az oklevelekben már 1249-től említik ezeket a pénzeket *parvi denarii*, *parvuli denarii* vagy *oboli* néven.⁴⁰ A forgalomban valószínűleg nem vehettek részt túl hosszú időn át, mivel 1268 körül eltűntek az írott forrásokból és az éremleletekből is.⁴¹

A metrológiai adatok tehát egyértelműen tanúskodnak a vizsgált faj morva mivoltáról.

Leletadatok

A kincsleletek sajnos nem szolgáltatnak elegendő információt a kibocsátó pontos meghatározását illetően. Léven, hogy igen ritka típusról van szó, olyan kis mennyiségben és olyan kevés esetben került elő leletekből, hogy elegendő adat híján perdöntő következtetést levonni nem igazán lehet. Ennek ellenére nem vethetjük el a leletek elemzésének lehetőségét sem.

Morvaországból mindössze két leletből ismert a típus. Az egyik kincset Brünnben találták a 19. században, ez ismeretlen számú brakteátát és néhány darab denárt tartalmazott.⁴² A másik jelentős lelet, amely tartalmazta a vizsgált lemezpénzt a kyselovicei kincs, amelyből 2115 érme maradt fenn.⁴³ Mindkét leletet valószínűleg a 13. század 70-es éveiben rejtették el és kizárólag morva eredetű érmeiket tartalmazták, ami a bennük levő brakteáták ottani eredetét támaszthatja alá. Az ausztriai Fuchsenhofban lelt kincsben, amely 6733 középkori érmét, 462 érmétöredéket és 130 darab brakteáta „tömböt”⁴⁴ tartalmazott, csak egy darab Cach 965-ös típust találtak. A valószínűleg 1276–1278 között elrejtett kincs további részét 608 darab tárgy alkotta, főként csatok, gyűrűk.⁴⁵

Cach 965 típusú brakteáták a magyarországi leletekben is előfordultak. Mivel kivétel nélkül a 19. század során előkerült leletekről van szó, fennmaradt meghatározásaik problematikusak, sok esetben nem teszik lehetővé az egyértelmű azonosítást. Maga az éremanyag pedig többnyire már nem lelhető fel, így újra határozására

0,26 g (2 db), 0,21 g, 0,30 g, 0,41 g. Megjegyzendő, hogy a Pannonia Terra árverezőcég 33. árverésén (109. tétel) feltűnt egy példány, amelynek átmérője az obulus méretű darabokkal egyezett és súlya is mindösszesen 0,17 g volt, éremképe azonban az egész súlyú darabok jellegzetességeit mutatta.

³⁵ SEJBAL 1970, 11.

³⁶ A Cach 965 típus Brünnben, ill. Drezdában őrzött három példányának átmérője 16,5 mm. A Magyar Nemzeti Múzeumban egyedülként megmért példány méretei: 17,02 × 17,47 mm (Ltsz.: Pv. 92.); tovább HUNKA 2013, 78.

³⁷ HUSZÁR 1979, 202. sz.

³⁸ UNGER 1997, 125. sz.

³⁹ SKALSKÝ 1936, 27–28.

⁴⁰ NOVÝ 1974, 402.

⁴¹ NOVÝ 1974, 402.

⁴² FIALA 1895 szerint (213. o.) Brünn (Brno) környékéről való; CACH 1974, 75–76, 442. sz.

⁴³ CACH 1974, 78–79, 452. sz.; GROSMANNOVÁ 2011.

⁴⁴ Több darab összefogott, együttesen egy „röggé” összehajtogatott, összegyűrt lemezpénzek együttese – mintegy demonetizálták ezúton a pénzdarabokat.

⁴⁵ ALRAM–EMMERIG–PROKISCH–WINTER 2004; ZAORAL 2005.

nincs mód. A legtöbb darab egy közelebből ismeretlen lelőhelyű kincsből ismert, amelyet a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtára „*Egger S. és társa -féle árpádori lelet*”-ként tart számon.⁴⁶ Az 1135 érmét tartalmazó kincsből 18 darab Cach 965 típusú brakteáta és egy darab ugyanilyen fél brakteáta volt. Két ugyanilyen típusú brakteátát találtak abban a budaörsi kincsből is, amely ma az MNM Éremtárában található.⁴⁷ Mindkét kincset valószínűleg az 1270-es évek elején rejtették el. Egy korabeli Cach 965 típusú brakteátahamisítvány a sövényházi leletből kerül elő.⁴⁸ Mivel a kincs legkésőbbi vereteit I. Lajos magyar király garasai, továbbá 1346–1355 közé keltezhető szerb érmék alkották, a kincs elrejtésére ebben az időszakban kerülhetett sor. Valószínű tehát, hogy ebben az esetben két, egymástól független lelet későbbi összekeveredésével állhatunk szemben.

A fentiekkel összefüggésben meg kell említeni, hogy a Cach 965 típusú brakteátahamisítványt csak Saltzer említi,⁴⁹ a MNM Éremtárának nyilvántartásaiból viszont nem világos, hogy ténylegesen a kincs részét alkotta-e. Összességében elmondható, hogy a Cach 965 típusú brakteátákat tartalmazó magyarországi leleteket homályos körülmények közt találták meg, feldolgozottságuk pedig alacsony szintű, így csak korlátozott forrásértékkel bírnak. Ezért az általunk tárgyalt érmek származása kérdésében is csak részleges választ tudnak adni.

Ennek ellenére a magyar leletek egy fontos tényre figyelmeztetnek. Ha nem vesszük figyelembe a hamis Cach 965 brakteáta sövényházi előkerülését, arra a következtetésre jutunk, hogy az ilyen típusú lemezpénzek egy esetben sem jelennek meg közösen a magyar veretű brakteátákkal. Ez a tény pedig alátámasztja a vizsgált típus magyar eredetével kapcsolatos kételyeket.

Egyetlen esetről van eddig tudomásunk, amikor a tárgyalt brakteáta nem leletegyüttes részeként, hanem egyedi darabként került napvilágra. A Pöstýn járásbeli Ducó (Ducové, Piešťany, Szlovákia) község területén feltárt több száz 11–19. századi sírból 454 darab pénz került elő, legtöbbjük a 11–15. század közé keltezhető.⁵⁰ Cach 965 típusú brakteátából csak egyetlen egyet találtak, még hozzá a 769. sírban, egyedüli tárgyként.⁵¹ Mivel a lelőhelyről magyar brakteáták és más, 13. századi morva érmék is előkerültek, ez az egyedi lelet nem oldja meg a tárgyalt lemezpénz származásának, korának kérdését. Annyi viszont a fentiek fényében is kijelenthető, hogy a Cach 965 típusú brakteáta a nagyon ritka érmék közé tartozik, és csak néhány lelőhelynek, illetve múzeumi darabnak köszönhetően ismert.⁵²

A Cach 965 típusú fél brakteátáknak három példánya múzeumi gyűjteményekben található.⁵³ A budapesti Magyar Nemzeti Múzeum mellett egy-egy darabot a zágrábi Régészeti Múzeumban és a bécsi Kunsthistorisches Museumban őriznek.⁵⁴ Érdekes, hogy feltételezett morva származásuk ellenére fél brakteátákat egy csehországi múzeumból sem ismerünk. Ténylegesen ritkák a csehországi leletekben is, s ez az állítás érvényes a morva területen kívüli kincsekre is. Fél brakteáták nagyobb mennyiségben például egy nagy sziléziai kincsleletben fordultak elő (Zalesie Śląskie, előtte Salesche).⁵⁵

Más morva veretek is ritkán fordulnak elő a történelmi Magyarország egykori területén, valószínű, hogy csak elvétve jelentek meg és nem kerültek jelentős mennyiségben a magyar pénzforgalomba. Jelenlétüket és hatásukat eddig csak a mai Szlovákia területére vonatkozóan vizsgálták.⁵⁶ Innét 14 darabot ismerünk eddig, ebből 11 sírlelet, kettő pedig kincs része. Köztük több 13. századi morva veretet azonosítottak. Ducó és Vágsciklás (ma Skalka nad Váhom, Szlovákia) temetkezőhelyein kerültek elő Schauenburgi Brunó olmüci püspök (1245–1281) érméi.⁵⁷

Morva veretek a történelmi Magyarország más területein is ritkán fordulnak elő. A legtöbb olyan leletet, amely morva pénzeket is tartalmazott, a 19. században találták, amikor az azokban lévő pénzek azonosítása még csak pontatlanul volt lehetséges, vagy talán pontos meghatározásukat nem is tartották annyira fontosnak, ezért az az egyes érmek esetében részleges, elnagyolt, vagy éppenséggel teljesen el is maradhatott. Ennek következtében a morva vereteket is tartalmazó kincsek többsége alkalmatlan a tárgyalt probléma tisztázására.

⁴⁶ MNM Éremtár 336/1882; SALTZER 1996, 57, 76. sz.

⁴⁷ SALTZER 1996, 41, 26. sz.

⁴⁸ MNM Éremtár 36/1898; TÖMÖRKÉNY–HARSÁNYI 1912, 10–11; REIZNER 1898, 81–82; SALTZER 1996, 75, 128. sz.

⁴⁹ SALTZER 1996, 75, 128. sz.

⁵⁰ HUNKA 2011 és 2013, 132–134.

⁵¹ A temetkezőhely a mai napig nem került részletes publikálásra, ezért a 769. sír helyi leletkörülményeiről nem tudunk közelebbi adatokat.

⁵² Magángyűjteményekben is igen ritkának számít.

⁵³ Az egyetlen éremleletből ismert félbrakteáta a Huszár-féle katalógusban 202. szám alatt került publikálásra. („Ismeretlen lelőhely – Egger S. említése” megjegyzéssel.) 1882-ben lelték rá (MNM Éremtár 336/1882; SALTZER 1996, 76). Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményében található (Ltsz.: 231.1882.42.), metrológiai adatai: 0,24 g és 11,98–12,66 mm.

⁵⁴ A zágrábi félbrakteáta súlya 0,25 g. A bécsi példány könnyebb, súlya 0,18 g; HÓMAN 1916, 626; GYÖNGYÖSSY–WINTER 2007, 393. sz.

⁵⁵ SKALSKÝ 1936, 27; CACH 1974, 90, 498; FRIEDENSBURG 1922.

⁵⁶ HUNKA 2008, 69–76; HUNKA 2013, 120–121.

⁵⁷ HUNKA 2013, 120.

A teljesség kedvéért álljon itt néhány olyan 13. századi lelet, amelyekben morva veretek is előfordultak: közelebből ismeretlen morva érmét tartalmazott az egervári kincs.⁵⁸ Erdélyből csak néhány lelet esetében ismertek morva kibocsátások.⁵⁹ A fenti leletekhez hasonlóan ezek is a 19. században kerültek elő és csak részleges azonosítást nyertek. Érdekes kivételnak mutatkozik a szabadhelyi lelet (ma Simbăteni, Románia), amelyet 1250 körül rejthettek el.⁶⁰ Ez magyar, kölni, angol és friesachi érméken kívül III. Ulászló (1246–1247) Cach 895 típusú morva brakteátáját is tartalmazta. A cseh vagy morva vereteket tartalmazó erdélyi leletek is többnyire a 13. század második felében kerültek földbe.

Jellemző, hogy az elnagyolt, pontos megnevezést nem adó leletismertetésekben nem különböztetik meg, hogy cseh vagy morva veretekről van-e szó. Az ilyen pontatlan meghatározású leletek közé tartozik a csanádi (ma Cenad, Románia) kincs, amely II. Přemysl Ottokár veretét tartalmazta, avagy a dettai (ma Deta, Románia, Temes megye) kincs, amely közelebből nem pontosított számú cseh és morva érmét foglalt magába.⁶¹ Ezen pénzek erdélyi használatának kérdését illetően fontos az obádi (ma Obad, Románia, Temes megye) kincs, amelyet IV. László király (1272–1290) uralkodásának éveiben rejtettek el és tizenkét darab cseh obulust tartalmazott.⁶² Ez az eset is azt bizonyítja, hogy a cseh és morva veretek Magyarország területére főként a 13. század második felében kerültek, de akkor is csak szerény mennyiségben és az ország pénzügyi viszonyait lényegében nem befolyásolták.

Összegzés

Számba véve tehát az eddig mondottakat, számos szempont kínálkozik a vizsgált lemezpénztípus és félbrakteátája elemzéséhez. A stiláris, technológiai és metrológiai sajátosságok, valamint kisebb részben a leletadatok alapján teljes bizonyossággal állíthatjuk, hogy a H201 és H202 lemezpénzek, amelyet másként Cach 965-ös brakteátaként tartanak számon, nem a magyar pénzverés termékei, hanem egyértelműen II. Přemysl Ottokár cseh király morva veretei közé sorolhatók, ily módon a magyar pénzek sorából ezt a két izgalmas típust sajnos törölnünk kell.

Irodalom

- | | |
|--|--|
| ADAMOVSZKY 2011 | Adamovszky István: <i>Magyar érme katalógus 997–1307</i> . Budapest 2011. |
| ALRAM–EMMERIG–
PROKISCH–WINTER 2004 | Alram, Michael – Emmerig, Hubert – Prokisch, Bernhard – Winter, Heinz: Katalog der numismatischen Objekte. In: B. Prokisch – Th. Kühtreiber (eds.): <i>Der Schatzfund von Fuchsenhof</i> (=The Fuchsenhof Hoard. Poklad Fuchsenhof) Linz 2004, 133–229. /Studien zur Kulturgeschichte von Oberösterreich. Folge 15./ |
| CACH 1974 | Cach, František: <i>Nejstarší české mince. III. České a moravské mince doby brakteátové</i> . Praha 1974. |
| FIALA 1895 | Fiala, Eduard: <i>České denáry</i> . Praha 1895. |
| FRIEDENSBURG 1922 | Friedensburg, Ferdinand: Der Brakteätenfund von Salesche. <i>Altshlesien</i> 1 (1922) 27–33. |
| FRYNAS 2015 | Frynas, Jędrzej George: <i>Medieval coins of Bohemia, Hungary and Poland</i> . London 2015 |
| GEDAI 1966 | Gedai István: Árpádkori lemezpénzeink kormeghatározásához. <i>NK</i> 64–65 (1965–1966) 32–46. |
| GROSSMANNOVÁ 2011 | Grossmanová, Dagmar: Poklad z Kyselovic. Analýza osud jednoho mincovního nálezu ze 2. poloviny 13. století. <i>Numismatický sborník</i> 26 (2011): 1, 99–106. |
| GROSSMANNOVÁ 2015 | Grossmanová, Dagmar: <i>Denáry a brakteáty na Moravě ve 2. polovine 13. století</i> . (= <i>Deniers and Bracteates in Moravia in the Second Half of the 13th Century</i>) Brno 2015. |

⁵⁸ SALTZER 1996, 46, 45. sz.; SZENTMÁRTONI 1906, 20.

⁵⁹ SABĀU 1958.

⁶⁰ ȘTIRBU 1979.

⁶¹ SABĀU 1958, 287, 10. sz.; 288, 13. sz.

⁶² SABĀU 1958, 291, 29. sz.

- GYÖNGYÖSSY-WINTER 2007 Gyöngyössy, Márton – Winter, Heinz: *Münzen und Medaillen des ungarischen Mittelalters 1000–1526*. Wien 2007.
- GYÖNGYÖSSY 2012 Gyöngyössy Márton: *Magyar pénztörténet 1000–1540*. Budapest 2012.
- HÓMAN 1916 Hóman Bálint: *Magyar pénztörténet 1000–1325*. Budapest 1916.
- HUNKA 2008 Hunka, Ján: Nové nálezy moravských a českých mincí z 11. – 15. storočia zo Slovenska. *Folia Numismatica* 21 (2008) 69–76.
- HUNKA 2011 Hunka, Ján: Mince z prikostolného cintorína v Ducovom. *Slovenská archeológia* 59 (2011):2, 337–367.
- HUNKA 2013 Hunka, Ján: *Mince Arpádovcov z rokov 1000–1301. Ich podiel na vývoji hospodárstva stredovekého Uhorska*. Nitra 2013.
- HUSZÁR 1979 Huszár, Lajos: *Münzkatalog Ungarn von 1000 bis Heute*. Budapest 1979.
- JAN 2006 Jan, Libor: *Václav II. a struktury panovnické moci*. Brno 2006.
- KÖRMENDI 2011 Körmendi Tamás: A magyar királyok kettőskeresztes címerének kialakulása. *Turul* 84 (2011) 73–83.
- KÖRMENDI 2012 Körmendi Tamás: Még egyszer III. Béla állítólagos címeres denárjáról és brakteátáiról. *NK* 110–111 (2011–2012) 71–83.
- NOVÝ 1974 Nový, Rostislav: Organizace a vývoj českého mincovnictví v 13. století do měnové reformy Václava II. *Sborník archivních prací* 24 (1974):2, 366–425.
- REIZNER 1898 Reizner János: Éremlelet Sövényházán. *ArchÉrt* 18 (1898) 81–82.
- RÉTHY 1899 Réthy László: *Corpus Nummorum Hungariae. I. Árpádházi királyok kora*. Budapest 1899.
- RUPP 1841 Rupp Jakab: *Magyarország ekkorig ismeretes pénzei. Árpádi korszak*. Buda 1841.
- SABĂU 1958 Sabău, Ion: Circulația monetară în Transilvania secolelor XI–XIII, în Lumina izvoarelor numismatice. *Studii și cercetări de numismatica* 2 (1958) 269–301.
- SALTZER 1996 Saltzer Ernő: *A történelmi Magyarország területén fellelt 156 Árpádházi éremkincslelet összefüggő áttekintése*. Budapest 1996.
- SCHOENWISNER 1807a [Schonwisner, Stephanus]: *Catalogus Numorum Hungariae ac Transilvaniae Instituti Nationalis Szechenyiani I*. Pest 1807.
- SCHOENWISNER 1807b [Schonwisner, Stephanus]: *Tabulae Numismatice pro Catalogus Numorum Hungariae ac Transilvaniae Instituti Nationalis Szechenyiani*. S. l., S. a.
- SEJBAL 1970 Sejbal, Jiří: Příspěvek k metrologickým základům moravského mincovnictví 13. století. *Numismatický sborník* 9 (1970) 5–10.
- SEJBAL 1976 Sejbal, Jiří: K základním otázkám vzniku moravských ražeb 13. století. in: J. Sejbal (ed.). *Sborník II. numismatického symposia 1969*. Brno 1976, 55–68.
- SEJBAL 1996 Sejbal, Jiří: The denarius currency. In: *Money in the Czech Lands before 1919*. Praha 1996, 31–50.
- SKALSKÝ 1936 Skalský, Gustav: Studie o českých a moravských brakteátech III. *Numismatický časopis československý* 11–12 (1935–1936) 1–30.
- SNS I. Sejbal, Jiří: K chronologii moravských ražeb 13. století. In: J. Sejbal (ed.). *Sborník I. numismatického symposia 1964*. Brno 1966, 78–83.
- SNS II. J. Sejbal (ed.) *Sborník II. numismatického symposia 1969*. Brno 1976.
- ȘTIRBU 1979 Știrbu, Constanța: Un tezaur din sec. al XIII-lea descoperit la Simbăteni, jud. Arad. *Cercetări Numismatice* 2 (1979) 47–110.
- SZENTMÁRTONI 1906 Szentmártoni Darnay Kálmán: Éremleletek. Egervári éremlelet. *NK* 5 (1906) 19–20.
- TARI 1965 Tari László: Éremlelet Csongrád–Fáragó-tanyán a XIII. századból. *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve* (1964–1965) 83–92.
- TÖMÖRKÉNY–HARSÁNYI 1912 Tömörkény István - Harsányi Pál: A szegedi múzeumba került régipénz leletek (1883–1911) *NK* 11 (1912) 8–15.
- UJSZÁSZI 2016 Ujszászi Róbert: Ottó király pénzverése. *NK* 114–115 (2015–2016) 73–92.
- UNGER 1997 Unger Emil: *Magyar éremhatározó. I. kötet*. Budapest 1997.
- WESZERLE 1873 Weszerle József: *Hátrahagyott érmészeti táblái*. Pest 1873.

V. SZÉKELY 2013

V. Székely György: Elfeledett Árpád-kori éremleletek a Duna-Tisza közén. *Cumania* 26 (2013) 113–138.,

V. SZÉKELY 2014

V. Székely György: Tatárjárás és numizmatika – Egy történelmi katasztrófa pénzforgalmi aspektusai. In: „*Carmen Miserabile*”, Kecskemét 2014, 331–344.

ZAORAL 2005

Zaoral, Roman: České a moravské ražby z pokladu Fuchsenhof. *Numismatický sborník* 20 (2005) 61–108.

THE H201 BRACTEATE AND ITS OBOL

(Summary)

Medieval coinages in Central and Eastern Europe have close connection in several ways. The coins of Hungarian, Czech, Polish, Austrian and East-German issuers show similarities in respect of standard, weight system, and distribution which very often manifested in the similarity of their appearance, and in many cases the types were even almost identical to each other. For this reason there are several types whose issuer (which country at all) is still hardly debated.

In this article a bracteate and a half-bracteate with disputed issuing authority are examined. After a short survey of research history the authors point out that both the Hungarian and Czech origin of the coin type known as Huszár 201 in Hungarian practices and Cach 965 in Czech literature can be successfully argued for. Therefore, considering the various parameters of the coin, they try to ascertain which issuer's coin can it be.

During the critical examination of the style of the bracteate, it can be ascertained that its general appearance (especially its broad and high circle lines) suits more the Czech, and more precisely, the Moravian issues than the Hungarian ones. In addition to a meticulous analysis of several minor features, the authors also draw attention to the similarities in style to the Moravian coins.

The metrological data of the coin type are also analysed in detail. The figures of diameter and weight are unusually high in relation to the lightweight and small Hungarian bracteates, or even to deniers, while comparing the type to the contemporary Moravian bracteates made between 1253 and 1278, the common weight system and similar diameters are immediately apparent.

Furthermore, the various Hungarian and Czech findings and those of the neighbouring countries were also examined. Since the type is very rare, and the description of the type in old finds are very inaccurate, the coin hoards bring us no closer to the answer. However, it is clear from their analysis that the main period of the inflow of Czech and Moravian coins in Hungary was the mid-13th century, yet their presence was not decisive at that time either.

Finally, the authors conclude that the available information clearly shows that the two types in question are not Hungarian, but they are almost undoubtedly the Moravian issues of King Přemysl Otakar II.

17. századi pénzhamisítás nyomai az uzoni Béldi–Mikes-kastélynál (Kovászna megye)

Traces of seventeenth century money counterfeiting at the Béldi-Mikes castle in Ozun
(County Covasna)

LÁSZLÓ Keve* – SZTÁNC SUJ Sándor József**

Uzon (Ro: Ozun) a történelmi Háromszéket (Ro: Trei Scaune) alkotó egykori Sepsiszék (Ro: Scaunul Sfântu Gheorghe) területén fekszik, a Feketeügy folyó (Ro: Râul Negru) bal partján. A jelenleg Kovászna megyéhez tartozó település, Sepsiszentgyörgytől (Ro: Sfântu Gheorghe) mintegy 8,5 km-re található, és legközelebb északnyugati irányból a DJ103B megyei úton közelíthető meg. A települést átszeli a Brassóból (Ro: Braşov) északkeleti irányba Kézdivásárhelyre (Ro: Târgu Secuiesc) vezető DN11-es műút. A Béldi–Mikes-kastély a falu központjában található a Gábor Áron utca 99. szám alatt. A jelenlegi műemléképülethez hozzátartozik egy 1,5 hektáros terület, régi gabonás és több melléképület (1/1. kép). A Habsburg Birodalom Második Katonai Felmérésén (1806–1869) és a Harmadik Katonai Felmérésén (1869–1887) már pontosan jelölve van a volt Béldi-birtok a Mikes család udvarházával és melléképületeivel (1/2. kép).

Írott források

A falu neve már az 1332–1334 közötti pápai tizedjegyzékekben említve van *Vzmi*,¹ *de villa Vsum*² és *Vzun*³ név alatt. A székely székek 1567-es 25 denáros adójának összeírásában a település *Wzon* név alatt szerepel 68 kapuval. Az adózó porták tekintetében Sepsiszéken a harmadik legnagyobb településnek számított, csak Bölön (Ro: Belin) és Barót (Ro: Baraolt) előzte meg.⁴ Viszonylag korán említve van az udvarház jelenléte a településen. Egy 1533-ban keletkezett közjegyzői oklevél említ egy udvarházat és Béldi Pál nevét Uzonban.⁵ Nem rendelkezünk adatokkal arra vonatkozóan, hogy a Béldiek mikor és milyen körülmények között váltak uzoni birtokosokká. Binder Pál szerint erre, a család Székelyföldre kerülésekor, a 15. század második felétől kerülhetett sor.⁶ 1554-ben a János Zsigmondot támogató moldvai és tatár seregnek Béldi Ferenc uzoni udvarháza mellett kellett gyülekezni.⁷ Az uzoni Béldi család a 17. században Háromszék kiemelkedő főrendi családjai közé tartozott a zabolai Mikesekkel együtt.⁸ 1602-ben Béldi Ferenc neve a Giorgio Basta fele sepsiszéki katonai összeírásban szerepel a nemesek között.⁹ Az 1614. évi Bethlen-féle lustra Béldi Kelement mint nemeset említi Uzonban.¹⁰

A család legjelentősebb képviselője uzoni Béldi Pál (1622–1679), aki gyerekkorától I. Rákóczi György udvarában nevelkedett. 1649-től a fejedelem udvarában főasztalnok, 1655-től Háromszék főkapitánya, 1656 és 1657 között pedig kincstartói tisztséget töltött be. II. Rákóczi György 1657-es lengyelországi hadjárata

* Maros Megyei Múzeum, Marosvásárhely (Ro: Muzeul Judeţean Mureş, Târgu Mureş). E-mail: laszlokeve@yahoo.com

** Székely Nemzeti Múzeum, Sepsiszentgyörgy (Ro: Muzeul Naţional Secuiesc, Sfântu Gheorghe). E-mail: sztancsuj@gmail.com

¹ EO II. 393/1080.

² EO II. 393/1081.

³ EO II. 394/1082.

⁴ SzOkl II. 222–223.

⁵ ENTZ 1996, 497.

⁶ BINDER 1994, 25.

⁷ DIAMTR I. 145/191; CS II. 114–115.

⁸ NAGY I. 278–280; NAGY VII. 473–476; PÁLMAJ 1901, 61–63, 306–308.

⁹ SzOkl ú.s. IV. 64.

¹⁰ SzOkl ú.s. IV. 400.

idején a lovasság főparancsnoka. A sikertelen hadjárat miatt az erdélyi sereggel együtt tatár fogságba esett, ahonnan 1661-ben szabadult. Apafi Mihály uralkodása idején, 1663 és 1676 között főgenerális (a hadsereg főparancsnoka). Ellenségei bevádolták a fejedelemtől, hogy életére és trónjára tör, ezért a fejedelem 1676 márciusában a fogarasi vár börtönébe vitette, ahonnan 1677-ben szabadult. A Teleki Mihály ellen szervezett, kudarcba fulladt fegyveres összeesküvés miatt Béli kénytelen volt Törökországba menekülni. Apafi Mihály kérésére a szultán elfogatta és a konstantinápolyi Héttoronyba (Tr: Yedikule) záratta, ahonnan már nem szabadult.¹¹ Az 1678 júniusi gyulafehérvári (Ro: Alba Iulia) országgyűlésen hűtlenségi per indult a kegyvesztett Béli Pál ellen. A fej- és jószágvesztésre ítélt főúr ekkor veszíti el birtokainak nagy részét.¹² Az 1679. május–júniusi gyulafehérvári országgyűlésen hűtlenségi ítélete törvényekbe is foglaltatott.¹³

A régészeti kutatások

A történészek, művészettörténészek többsége egészen a közelmúltig úgy vélte, hogy a ma álló kastély a 18. század közepe táján épült, és kisebb módosításokon esett át a 19–20. század folyamán.¹⁴ Ezt a feltételezést erősítették az épület egyes részeinek (például az emeletes tornácnak) építészeti-stilisztikai elemei (2/1–2. képek), valamint egy, az épület keleti oldalán lévő kápolna falán található, 1755-ös évszámmal keltezett felirat is. Az eredetileg jóval nagyobb uradalom közepén álló kastély, melyhez több gazdasági épület, köztük egy, szintén a 18. századra keltezett magtár (granárium) is tartozott, az 1949-es államosítás után szocialista termelőszövetkezetként működött és a következő évtizedek folyamán állaga erősen leromlott.

A Mikes-család csupán 2004-ben kapta vissza az épületet és az uradalom egy részét. Ezt követően vette kezdetét a kastély és a hozzá tartozó épületek renoválása, restaurálása, amely még ma is folyamatban van. A helyreállítási munkálatok keretében 2016–2018 között régészeti kutatásokra is sor került (2/4. ábra). Az ásatásokat a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum munkatársai végezték, Sztáncsuj Sándor József régész vezetésével. Az ásatások legfontosabb célja a kastély építéstörténeti szakaszainak a tisztázása, keltezése volt.

Röviden összegezve a kutatások legfontosabb eredményeit, a kastély nyugati és keleti homlokzata környékén végzett feltárások és az ezekkel párhuzamosan végzett dendrokronológiai vizsgálatok¹⁵ meggyőzően bizonyították, hogy a kastély földszinti része csaknem teljes egészében a 17. század első felében épült, amelyet a század közepe táján, a már említett Béli Pál idején bővítettek, kiegészítettek. Tulajdonosa mint a korabeli erdélyi és székelyföldi politika kiemelkedő egyénisége, nemcsak otthonként, de reprezentációs helyszínként is használta: a 17. század közepén az épületben többször is tartottak székgyűlést. A 18. század folyamán, miután az uradalom a Mikes család birtokába került, a kastélyt tovább bővítették: ekkor épült emeleti rész, a tornác mai formájában, valamint a keleti oldalon található udvari kápolna. Szintén a 18. század derekán épült a több szintes magtár is.

A mostanáig feltárt nyolc ásatási szelvény területén több, a 19–20. században lebontott épületrész került feltárára. Az előkerült régészeti leletanyag (nagy mennyiségű kerámia, kályhacsempe, fém- és üvegtárgyak, valamint jelentős mennyiségű állatcsont) betekintést nyújt az épület és lakóinak 17–19. századi történetébe, mindennapi életébe.

A pénzhamisításra utaló leletanyag

A 2016-os ásatás alkalmával, a főépület hátsó délkeleti részén (2/3. kép), egy befalazott bejárat előtt húzott régészeti szelvényben (S2) előkerült kőalapozású latrinából numizmatikai leletanyag került napvilágra (3/1–2. és 4/1–2. képek).¹⁶ Az előkerült zárt leletegyüttes egyértelműen a pénzhamisításhoz köthető nyersanyagként használt ezüstlemez-hulladékokból és próbaveretekből áll. A leletanyagot egy textilanyagból készült erszényben vagy kis zsákocskában tárolták. Erre utalnak a feltárás pillanatában a lemez-hulladékokon és próbavereteken levő textilmaradványok (4/1. kép). Valakik rájöhettek, hogy pénzhamisítás folyik az uzoni Béli-kastélynál, ezért a pénzhamisításban érdekeltek gyorsan a kastély latrinájába dobták a bizonyítékokat.

A leletek listája a következő: II János Kázmér (1648–1668) lengyel király ezüst 6 garasának hamisításához készült próbaveretek és egy töredékes 6 garas, valamint 16 db ezüst szalaglemez-hulladék.

¹¹ DEÁK 1887; PÁLMAI 1901, 62–63; MÉL I. 166–167; TRÓCSÁNYI 1980, 26; TUDÓS 1998, 10.

¹² EOE XVI. 511–514, 558.

¹³ EOE XVI. 666–667.

¹⁴ KÓNYA 1976–1977; CSÁKI 2016, további irodalommal.

¹⁵ SZTÁNCSUJ 2017; BOTÁR–TÓTH 2016.

¹⁶ Köszönettel tartozunk András Tihárnak, a Maros Megyei Múzeum fémrestaurátorának, a leletanyag megtisztításáért.

1. Hamis 6 garasos próbaveret (hamis 6 groschen, szóstak koronny)

E: IOAN: CAS D: G REX POL & S M D L R P, verdejegy nélkül.

H: GROS ARG[E S] EX REG POL 1660, a mezőben: .T.L.–.B.

3,68 g; 28,4×25,2 mm; 0,92 mm; Ltsz.: 20023.

E: HUTTEN-CZAPSKI 1871/1, 296/2185; GUMOWSKI 1960, 149/1697; KOPICKI 1995, 87/1627.

H: HUTTEN-CZAPSKI 1871/1, 291/2162; KOPICKI 1995, 87/1621.

Az érem egy félkörívesen meghajlott próbaveret, a széle le van vágva és két helyen behasadva (5/1. kép). Az előlapon középen II. János Kázmér jobbra néző koronás mellképe található, amely megszakítja a két gyöngysor között levő köriratot. A hátlapon a középen levő korona szintén megszakítja a gyöngysor közötti köriratot. Alatta van két pajzs és a kartusba foglalt Vasa család szimbóluma, a búzakalász. A baloldali pajzsban a lengyel címert ábrázoló kiterjesztett szárnyú sas, míg a jobboldali pajzsban a litván címert ábrázoló lovon vágató kardos vitéz található. A korona alatt, a két címer felett a VI-os számú értékjelzés észlelhető, lent pedig a Vasa család címere mellett Titus Livius Boratini pénzverőmester nevének kezdőbetűi.

2. Hamis 6 garasos próbaveret (hamis 6 groschen, szóstak koronny)

E. 1: N CAS D G REX POL & S M D L R

2: POL & S

H. 1: GROS ARG[E SEX RE] G POL 1660

2: GROS A

3,23 g; 26,7×25,7 mm; 0,83 mm; Ltsz.: 20024.

E: HUTTEN-CZAPSKI 1871/1 296/2185; GUMOVSKI 1960 149/1697; KOPICKI 1995 87/1627.

H: HUTTEN-CZAPSKI 1871/1 291/2162; KOPICKI 1995 87/1621.

Ez a hamis próbaveret szintén félkörívesen meghajlott és ovális alakú, szélén behasadva egy helyen (5/2. kép). Az előlapon két egymást átfedő hiányos körirat jobbra néző koronás királyi mellképpel, a hátlapon szintén két egymást átfedő hiányos körirat, elmosódott koronával és egymásra rátevődő címer található.

3. Hamis 6 garasos próbaveret (hamis 6 groschen, szóstak koronny)

E. 1: N CAS D G REX POL & S M D L

2: N CAS D G R

3: OAN C

H. 1: GROS... POL 1660

2: OS AR

3: GROS A

3,38 g; 30,9×26,6 mm; 0,81 mm; Ltsz.: 20025.

E: HUTTEN-CZAPSKI 1871/1 296/2185; GUMOVSKI 1960 149/1697; KOPICKI 1995 87/1627.

H: HUTTEN-CZAPSKI 1871/1 291/2162; KOPICKI 1995 87/1621.

A harmadik próbaveret ovális alakú, enyhén félkörívesen meghajlott, a szélén behasadva hét helyen (5/3. kép). Az előlapon három egymást átfedő hiányos körirat, jobbra néző koronás királyi fejvel, a hátlapon ismét három egymást átfedő hiányos körirat, királyi koronával, a lengyel és litván címerrel és a Vasa család búzakalászos szimbólumával.

4. Hamis 6 garasos próbaveret (hamis 6 groschen, szóstak koronny)

E–H. 1: OAN CAS D / REG POL 166

E–H. 2: OAN CAS / REG POL 166

H–E. 1: G POL 166 / OAN CAS D G RE

2,57 g; 31,7×24,4 mm; 0,74 mm; Ltsz. 20026.

E: HUTTEN-CZAPSKI 1871/1 296/2185; GUMOVSKI 1960 149/1697; KOPICKI 1995 87/1627.

H: HUTTEN-CZAPSKI 1871/1 291/2162; KOPICKI 1995 87/1621.

A negyedik hamis 6 garasos próbaveret ovális alakú, enyhén félkörívesen meghajlott, a szélein behasadva két helyen (5/4. kép). Az egyik oldalán a lapka többszöri hengeres préselésének köszönhetően hiányos jobbra néző koronás mellkép és a lengyel címert ábrázoló sas látható, a másik oldalán szintén elmosódott mellkép található, rajta a lengyel sassal.

5. 6 garasos töredéke (6 groschen töredéke)

E: CAS D: G REX

H: GROS A

0,72 g; 11,6 mm; 0,74 mm; Ltsz.: 20027.

A töredékes 6 garason évszám nem található, a megmaradt rész előlapján a mellkép alsó része, a hátlapján a királyi korona széle vehető ki (5/5. kép).

A leletanyag része még 16 darab ezüst szalaglemez-hulladék (5/6–21. kép). Hosszméretük 12,10 és 82,60 mm között váltakozik. Ezek nagyrészt szalaglemezszélek egytől négyig terjedő lapkakivágások helyével.

6. Kalapált, kovácsolt ezüst szalaglemez-hulladék 3 lapkakivágás helyével
2,51 g; 73,80×17,3 mm; 0,55–0,84 mm; Ltsz.: 20042.
7. Kalapált, kovácsolt ezüst szalaglemez-hulladék vége 2 lapkakivágás helyével
3,60 g; 56×30,80 mm; 0,59–0,67 mm; Ltsz.: 20041.
8. Kalapált, kovácsolt ezüst szalaglemez-hulladék lapkakivágás helyével
0,89 g; 18,20×13,30 mm; 0,74–0,86 mm; Ltsz.: 20032.
9. Kalapált, kovácsolt ezüst szalaglemez-hulladék 2 lapkakivágás helyével
2,32 g; 29,70×22,10 mm; 0,83–1 mm; Ltsz.: 20028.
10. Kalapált, kovácsolt ezüst szalaglemez-hulladék lapkakivágás helyével
0,35 g; 12,10×7,50 mm; 0,65–0,80 mm; Ltsz.: 20035.
11. Kalapált, kovácsolt ezüst szalaglemez-hulladék lapkakivágás helyével
0,20 g; 17,10×2,70 mm; 0,54–0,61 mm; Ltsz.: 20034.
12. Kalapált, kovácsolt ezüst szalaglemez-hulladék lapkakivágás helyével
0,29 g; 19,80×4,40 mm; 0,48–0,55 mm; Ltsz.: 20033.
13. Kalapált, kovácsolt ezüst szalaglemez-hulladék lapkakivágás helyével
0,76 g; 28,70×8,70 mm; 0,82 mm; Ltsz.: 20037.
14. Kalapált, kovácsolt ezüst szalaglemez-hulladék lapkakivágás helyével
0,67 g; 31,40×7,10 mm; 0,47–0,52 mm; Ltsz.: 20029.
15. Kalapált, kovácsolt ezüst szalaglemez-hulladék 2 lapkakivágás helyével
1,17 g; 35,90×13,50 mm; 0,67–0,94 mm; Ltsz.: 20036.
16. Kalapált, kovácsolt ezüst szalaglemez-hulladék 4 lapkakivágás helyével
2,64 g; 71,80×16,40 mm; 0,61–0,74 mm; Ltsz.: 20039.
17. Kalapált, kovácsolt ezüst szalaglemez-hulladék 4 lapkakivágás helyével
2,39 g; 71×15,20 mm; 0,66–0,86 mm; Ltsz.: 20040.
18. Kalapált, kovácsolt ezüst szalaglemez-hulladék 2 lapkakivágás helyével
0,65 g; 23,50×13,70 mm; 0,65–0,78 mm; Ltsz.: 20031.
19. Kalapált, kovácsolt ezüst szalaglemez-hulladék 2 lapkakivágás helyével
0,73 g; 22,80×18,40 mm; 0,64–0,68 mm; Ltsz.: 20030.
20. Kalapált, kovácsolt ezüst szalaglemez-hulladék 4 lapkakivágás helyével
2,62 g; 82,60×18,20 mm; 0,74–1,03 mm; Ltsz.: 20038.
21. Kalapált, kovácsolt ezüst szalaglemez-hulladék 4 lapkakivágás helyével
1,52 g; 61,10×17,50 mm; 0,62–0,68 mm; Ltsz.: 20043.

Az uzoni leletegyüttes esetében a kovácsolt, kalapált ezüst szalaglemez-ből előre kivágták a kerek lapkákat. Két forgó, bélyeges hengert használva a lapkákból hengeres pénznyomással nyerték a próbavereteket. Az ilyen típusú gépeknél a két egymás fölött elhelyezett acélhengeren mélyedések voltak, ezekbe erősítették bele a bélyeget viselő gomba alakú vasakat és hengertörés vagy bélyegrepedés esetén a sértetlen darabokat tovább használhatták. Ezeket a gépeket *Taschenwerk*nek nevezték.¹⁷ Normális esetben a már veretekkel ellátott szalaglemez-ből vágják ki az érméket. A lapkák hengeres sajtolása miatt mind a négy próbaveret félkörívesen meghajlott, ovális és a széle be van hasadozva. Három próbaveret többször is átesett a hengeres pénznyomáson, ezért találunk rajta két egymást átfedő hiányos köriratot (5/2. kép) vagy három egymást átfedő hiányos köriratot (5/3–4. kép). A hamis próbaveretek elkészítéséhez két különböző típusú érme bélyegét (bélyegének másolatát) használták fel. Az előlap körirata alapján, a Kopicki és Hutten-Capski katalógusokban egy 1661-es

¹⁷ GOHL 1903, 9; HUSZÁR et al. 1996, 68.

évszámú 6 garasos veretnek felel meg, amelyet Nicolaus Gilli pénzverőmester Poznań városában veretett.¹⁸ A hátlap viszont Titus Livius Boratini pénzverőmester krakkói 1660-as veretének felel meg.¹⁹ Ezek szerint az uzoni próbavereteket leghamarabb 1661-ben verhették. Ez az időpont az önálló Erdélyi Fejedelemség kritikus időszakára esik, amikor II. Rákóczi György sikertelen 1657-es lengyelországi hadjárata és a török–tatár büntető expedíciók (1658, 1661) miatt a Fejedelemség válságba került.

Az uzoni pénzhamisítás lehetséges indítékai

Az Erdélyi Fejedelemség 1657–1661 közötti válságos időszakában nem kevesebb, mint öt fejedelem váltotta egymást a trónon: II. Rákóczi György (1648. október 11. – 1657. október 25; 1658. január 14. – 1659. március 30; 1659. szeptember 24. – 1660. június 7.), Rhédey Ferenc (1657. november 2. – 1658. január 9.), Barcsay Ákos (1658. október 7. – 1660. december 31.), Kemény János (1661. január 1. – 1662. január 23.) és Apafi Mihály (1661. szeptember 14. – 1690. április 15.). Erdély a Habsburg és az Oszmán Birodalom rivalizálásának színtere lett. Ebben a rövid időszakban a hatalomhoz görcsösen ragaszkodó II. Rákóczi György kétszer is visszaült trónjára.²⁰ II. Rákóczi György sikertelen 1657-es lengyelországi hadjáratával kezdődött Erdély romlása. A fejedelemnek ugyan sikerült 300 emberével megmenekülnie, de az egész erdélyi hadsereg Terebovlánál a tatárok fogságába került.²¹ A tatár rabságba hurcolt nemesek között találjuk uzoni Béli Pált is, a lovasság főparancsnokát. A rabkiváltásért hatalmas árakat kellett fizetni az erdélyieknek. Kemény János későbbi fejedelemért nem kevesebb, mint 400.000 tallért (200.000 aranyforint) kértek váltságdíj fejében, végül 100.000 tallért fizetett a szabadulásáért. Apafi Mihály, aki később szintén fejedelem lett, 12.000 tallért fizetett a szabadságért.²² Béli Pál váltságdíjára vonatkozóan több adattal is rendelkezünk. Georg Kraus szerint 10.000 tallér volt,²³ Deák Farkas 25000 tallért említ,²⁴ de a felesége, Vitéz Zsuzsanna Apafihoz címzett levelében 23.300 tallér szerepel.²⁵ Béli Pál a fogarasi fogságában írt végrendeletében a kiváltásáért 24.000 tallért említ.²⁶ Béli váltságdíjához 1661. június 13-án Jankó László kézdiszéki lakos kölcsönadott 500 magyar aranyforintot.²⁷ Fogságából végül 1661. július 3-án Budzsákban (Budjak) szabadult a moldvai vajda kezessége révén.²⁸ Ivanics Mária kutatásának köszönhetően a krími fogságba került 302 név szerint ismert rab közül 68 személynek ismert a váltságdíja, amely összesen 204.531 tallért, azaz 102.265 aranyforintot tett ki.²⁹ Viszonyításként ez a részösszeg az Erdélyi Fejedelemség által 1658 előtt fizetett majdnem hétévi török adónak (évi 15.000 aranyforint) felelt meg.

Az Erdélyt pusztító 1658. évi ellenséges támadó hadsereg zömét a Mehmed IV. Giray kánnal érkező krími tatárok alkották és első célpontjuk a Barcaság (Ro: Țara Bârsei) és Háromszék volt. Háromszéken nagyobb emberáldozatokat is követelő pusztítást Illyefalván (Ro: Ilieni) és Sepsiszentgyörgyön (Ro: Sfântu Gheorghe) végeztek, de végigdúlták a környező falvakat is. Nincsenek adataink ebből az időből a szomszédos Uzont érintő esetleges tatár pusztításról.³⁰ Az 1658-as török–tatár büntető expedíció után Köprülü Mehmed nagyvezír az Erdélyi Fejedelemség töröknek fizetett évi adóját felemeli évi 40.000 aranyra (80.000 tallér) és emellett büntetésképpen még 500.000 tallért kellett fizetni az országnak hadisarc fejében.³¹ Kemény János (1661–1662) fejedelemsége idején szakított a Portával és az Erdélyi Fejedelemséget I. Lipót császár (1658–1705) oltalmába ajánlotta. A szakítás azonnali következményeként a török hadak 1661 júniusában már Erdélyt pusztították.³²

II. Rákóczi György fejedelemsége végén, majd a halála után kialakult súlyos politikai viszonyok között Barcsai Ákos és Kemény János nevére folyt pénzverés az 1659–1661 közötti években. Mindkét fejedelem részére aranypénzek és tallérok készültek, aprópénzt egyikük sem veretett. Barcsai Ákos korából segesvári

¹⁸ HUTTEN-CZAPSKI 1871/1, 296/2185; KOPICKI 1995, 87/1627.

¹⁹ HUTTEN-CZAPSKI 1871/1, 291/2162; KOPICKI 1995, 87/1621.

²⁰ SEBESTYÉN 1994, 42–52.

²¹ ET II. 719; IVANICS 2007, 1491.

²² IVANICS 2007, 1495–1497.

²³ KRAUS 1862, 297.

²⁴ DEÁK 1885, 584–585; Deák Farkasnál, a Béli Pálról szóló monográfiájában, a kivett váltságdíj összege 30.000 tallér, lásd: DEÁK 1887, 28.

²⁵ IVANICS 2007, 1503–1504.

²⁶ TÖRÖK 1899, 350; ErdTest I. 250.

²⁷ SzOkI VI. 232–233.

²⁸ IVANICS 2007, 1504.

²⁹ IVANICS 2007, 1499. További adatok a fogságba került erdélyiekről: SERES 2010, 799–817.

³⁰ NEMES 1902, 250–251; B. SZABÓ 2001, 255–256.

³¹ EOE XII. 3; ET II. 724; TARCZALI ZOMBORY 1906, 45.

³² SEBESTYÉN 1994, 51.

(Ro: Sighișoara), brassói és szebeni (Ro: Sibiu) veretekkel találkozunk, míg Kemény János pénzei Kolozsváron (Ro: Cluj) és Segesváron készültek.³³ A napi pénzforgalmat a helyi aprópénz hiánya miatt főleg a lengyel pénzfajok bonyolították le. Forrásértékű Ugron András 1659-es számadása, amelyből pontosan ismerjük a porta kielégítésére begyűjtött adó pénztípusait. A beszedett pénzek között szerepel *arany* (aranyforint), *oroszlános tallér* (németalföldi tallér), *imperiális tallér* (császári tallér), *szeges tallér* (csegegy), *usualis moneta* (kettős garas), *garas*, *poltura* (1½ garas), *dukka* (3 garasos) és *zlot* (ezüstforint).³⁴

1627 és 1650 között Lengyelországban nagyrészt szünetelt az aprópénzverés,³⁵ de II. János Kázmér uralkodása idején újrakezdődött a kis értékű pénzek kibocsátása. Így a 17. század második felében záruló erdélyi éremleletekben továbbra is számottevő a lengyel pénzek jelenléte, különösen nagy a 6 garasosok száma.³⁶ Az erdélyi éremleletekkel foglalkozó legutóbbi kutatás alapján – 44 1625–1667 között elrejtett éremleletet figyelembe véve – a lengyel érmék száma eléri a teljes érmeszám több mint felét. Ezen belül a 6 garasosok a lengyel érmék 5%-át adják.³⁷ Az 1668–1700 közötti évekből 38 éremlelet alapján a lengyel érmék aránya jelentősen megnövekedett a többi érméhez képest elérve a 66%-ot. II. János Kázmér (1648–1668) érméi a lengyel érmék több mint 41%-át teszik ki, saját veretein belül a 6 garasosok száma eléri a 95%-ot.³⁸ Az éremleletek tanúsága szerint az általunk tárgyalt válságos időszak végén az erdélyi pénzforgalomban az egyik legelterjedtebb lengyel pénz a 6 garasos (Pl: szóstak).

Pénzhamisítás a 17. század második felében

A lengyel pénzek a 17. században hatalmas mennyiségben árasztották el Erdélyt és a királyi Magyarország északkeleti részét. Az aprópénzforgalmat túlnyomórészt a lengyel pénzek bonyolították le, így ennek természetes következménye lett, hogy a lengyel pénzeket is hamisították.³⁹ Az erdélyi pénzrontás (1625) vége utáni időszak természetesen nem jelentette a pénzhamisítás teljes felszámolását. Ezt bizonyítja az Erdélyi Fejedelemséghez tartozó Nagyváradról (Ro: Oradea) előkerült, nagy többségében lengyel polturákat utánzó 17. század első feléből származó hamis éremlelet.⁴⁰

A Magyar Királyság területén fekvő Pincehely (Tolna megye) határából kerültek elő a pénzhamisításhoz nyersanyagként használt lemezek, veretlen lapkák és II. Ferdinánd (1619–1637) ezüstdenárainak hamisítványai. Az itt feltételezett pénzhamisító műhely 1621 és 1659 közötti időszakban működhetett.⁴¹

Lényeges változások történtek a pénzverés technikájával kapcsolatosan. Az erdélyi pénzverdék esetében csupán Nagybányára (Ro: Baia Mare) vonatkozóan vannak adataink, ahol már 1583-ban bevezették a hengeres pénzverést.⁴² Körmöcbányán (Sk: Kremnica) ez 75 évvel később, 1658-ben történt meg, ahol még a kézi pénzverést is használták egészen 1661-ig.⁴³ Nagybánya a linzi békekötés után, 1645-től az Erdélyi Fejedelemséghez tartozott, II. Rákóczi György halálával azonban visszakerült a Magyar Királysághoz. A nagybányai pénzverdében Proczner Bálint pénzverő inspektor a bányapénzek veretésének az ürügye alatt illegálisan lengyel aprópénzeket is veretett. 1664-ben a Szepesi Kamara 100 aranyforintra bírságolta Procznert, és elkobozta a kivertr rézpénzeket, négy mázsa rezet és 105 egyéb rézdarabot. Az itt vert lengyel kis pénzek réz schillingek voltak, amelyeket II. János Kázmér idejében 1660 és 1668 között vertek, és Titus Livius Boratini pénzverő mester neve után boratynki néven ismertek.⁴⁴ 1672-ben Proczner Bálint ismét nagybányai inspektor volt, de fiával együtt fogságba került az erdélyi ezüstpénzek illegális verése miatt, ahonnan 1674-ben szabadult. Huszár Lajos szerint az erdélyi ezüstpénzek Apafi Mihály kettős garasai lehettek, amelyek mintaképeül a lengyel hatos garasok szolgáltak. Annak ellenére, hogy a tisztségéből felmentették, 1679-ben újból a pénzverőház inspektora lett.⁴⁵

³³ HUSZÁR 1995, 17; HUSZÁR et al. 1996, 72.

³⁴ EOE XII. 258–262; HUSZÁR 1936, 515.

³⁵ HUSZÁR 1970, 61.

³⁶ PAP–WINKLER 1966, 205; PAP 1992, 118.

³⁷ TOMA 2016, 127, 139.

³⁸ TOMA 2016, 160, 180, 183.

³⁹ HUSZÁR 1982, 35.

⁴⁰ TOMA 2011, 153–168.

⁴¹ VARGA 2016, 330–333, 336.

⁴² HUSZÁR 1995, 22–23.

⁴³ HUSZÁR 1996, 68–69.

⁴⁴ HUSZÁR 1977, 35–36, 39–40.

⁴⁵ HUSZÁR 1977, 40–41.

A lengyel aprópénzek nagy méretű utánzatával találkozunk a Moldvai Fejedelemség suceavai pénzverdájében. A fejedelmi pénzverde 1662-ben újra megkezdte működését Titus Livius Boratini olasz pénzverőmester segítségével,⁴⁶ ahol Eustatie Dabija vajda (1661–1665) nevével vert schillingek mellett többek között nagyszámú lengyel, litván, porosz, svéd, Riga és Elbing városok réz schillingjeinek utánzatait verték.⁴⁷ Előtte Boratini a krakkói (Pl: Kraków) és ujazdówi pénzverdékben szerzett pénzverési jogot, de az óriási mennyiségű réz schillingek veretése, amelyek elárasztották Lengyelországot, elégedetlenséget váltottak ki az országban. Emiatt elveszítette bérleti jogát a pénzverdék felett, és 1661 végén kénytelen volt távozni Moldvába. A suceavai pénzverde újraindítása egybeesett Boratini moldvai tartózkodásával, és nagy valószínűséggel neki is köszönhető. Boratini Lengyelországba való visszatérése után (1663) a suceavai pénzverdében tovább folyt az utánzatok verése moldvai mesterek segítségével.⁴⁸ A fejedelmi vár 1895 és 1904 között folyt feltárása során a pénzverde működéséhez köthető nagyszámú leletanyag került elő: réz schillingek utánzatai, réz szalaglemezek schillingek lenyomataival és szalaglemez-hulladékok.⁴⁹

Apafi Mihály fejedelemsége idején, 1672 és 1675 között került sor az erdélyi aprópénzek kibocsájtására. A lengyel 6 garasos mintájára kezdték el verni az erdélyi garasszerű érmeket kettős garas néven.⁵⁰ A sok hamis veret forgalomba kerülése miatt az 1674-i novemberi gyulafehérvári országgyűlésen betiltották az *usualis moneta* további veretését.⁵¹ A legtöbb hamis pénzt Szászvároson (Ro: Orăștie) verték, a főúri pénzhamisítók közül Macskás Boldizsár és Kapy György emelkedett ki.⁵²

A fenti példákból kiderül, hogy a pénzhamisítás több módjával találkozunk a 17. században: kovácshamisítványokkal, az állami pénzverdében lévő felelős tisztviselő által veretett illegális érmekkel vagy a fejedelmi pénzverdében a fejedelem tudtával veretett utánzatokkal.

Összegzés

Az uzoni hamis ezüst próbavereteket kezdetleges hengeres pénznyomással állították elő, két különböző típusú, Erdélyben nagyon népszerű, lengyel 6 garasos bélyegét (bélyegmásolatát) felhasználva. A szalaglemezből előre kivágták a kerek lapkákat, és ezeket préselték. A próbaveretek hátlapján rajta van az 1660-as évszám, de előlapjuk a körirat alapján egy 1661-es veretnek felel meg. A pénzhamisítás valószínű színhelye az uzoni Béldi–Mikes-kastély volt, amelynek latrinájából kerültek elő a próbaveretek és a lemez-hulladékok. Az 1661-es évszám egybeesik Béldi Pál tatár fogságból való szabadulásának évével, aki 4 év után 1661. július 3-án szabadul ki a moldvai vajda kezessége révén. Kiszabadítása a Béldi családnak nagy erőfeszítésbe került, a jelentős összegű váltságdíj összegyűjtése miatt. A tatár rabságban levő foglyok váltságdíja, a felemelt évi török adó, az 1658-as és 1661-es török–tatár betörések nagyon megviselték az Erdélyi Fejedelemséget. Az uzoni pénzhamisítás a Béldi család tudtával történhetett, legkorábban 1661-ben közvetlen Béldi Pál szabadulása előtt, vagy a szabadulása után. A Béldi családnak sürgősen szüksége volt nagyobb pénzösszegre, a váltságdíjba kölcsönként adósság törlesztésére és gazdaságaik fenntartására.

⁴⁶ ILIESCU 1960, 315; KAHLER 1990, 7–8.

⁴⁷ ILIESCU 1975, 259; PÂNZAR 2006–2007, 436.

⁴⁸ ILIESCU 1960, 315–317; PÂNZAR 2006–2007, 436.

⁴⁹ MOISIL 1915, 60–62; TABREA 1938, 70–71.

⁵⁰ HUSZÁR 1995, 18.

⁵¹ EOE XV., 469; HUSZÁR 1931, 286; HUSZÁR 1995, 18.

⁵² SZALAY 1858, 472; HUSZÁR 1931, 286; SZILÁGYI 2013, 303.



1. kép. 1: Az uzoni Béldi-Mikes-kastély, műholdas felvétel (<https://www.arcgis.com>); 2: Az uzoni Béldi-Mikes-kastély a Harmadik Katonai Felmérésen (1869–1887) (<https://mapire.eu/hu/map/europe-19century-thirdsurvey>).

Fig. 1. 1: The Béldi-Mikes castle in Uzon, satellite image (<https://www.arcgis.com>); 2: The Béldi-Mikes castle on the Third Military Survey (1869–1887) (<https://mapire.eu/hu/map/europe-19century-thirdsurvey>)



1



2



3



4

2. kép. 1: A Beldi-Mikes-kastély (archív felvétel); 2: A Beldi-Mikes-kastély főhomlokzata (Sztáncsuj Sándor József felvétele);
3: A kastély északkeleti szárnya a numizmatikai leletanyag előkerülésének helyével (Sztáncsuj Sándor József felvétele);
4: A 2016–2017-es régészeti kutatások helyszínrajza

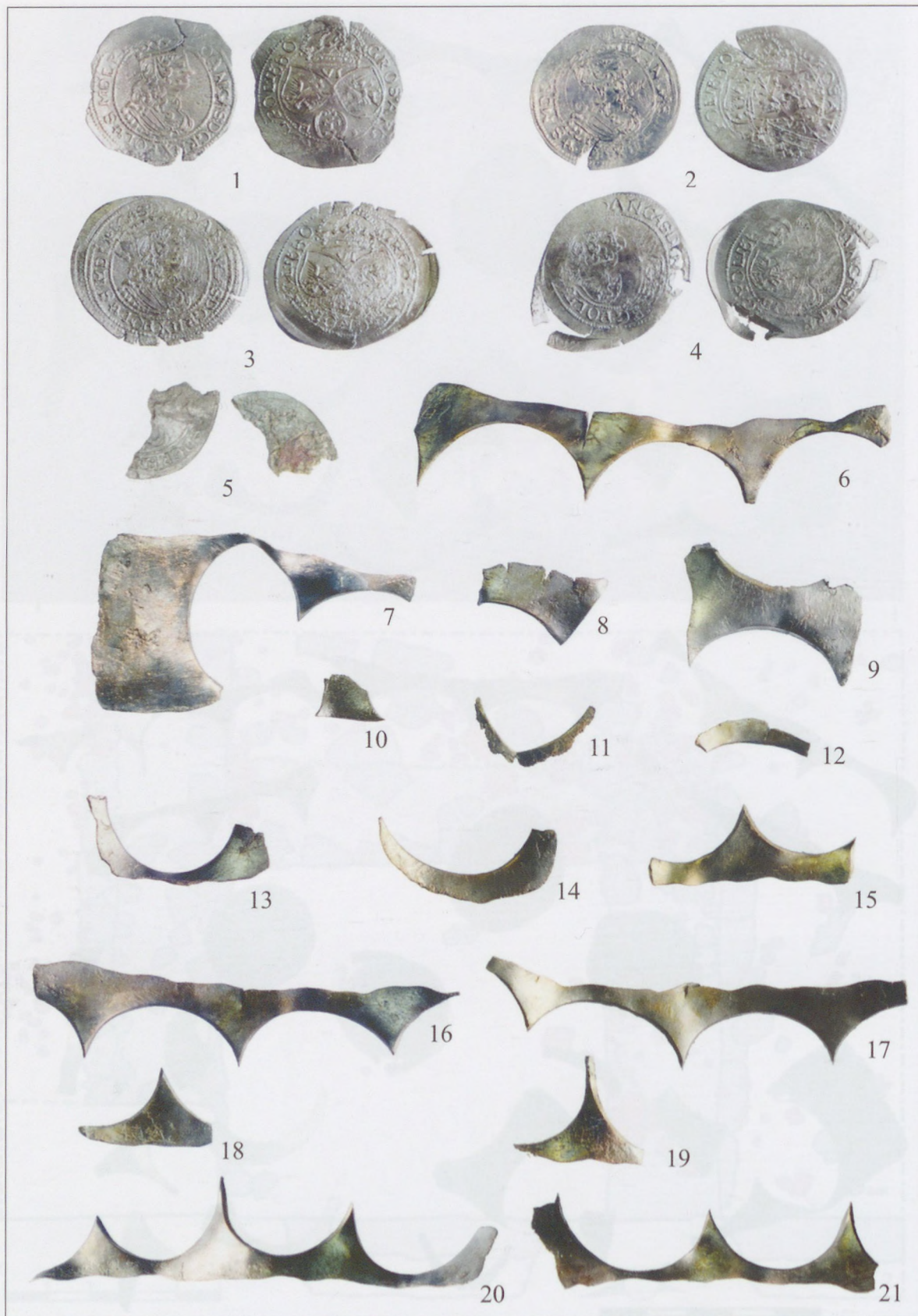
Fig. 2. 1: The Beldi-Mikes castle (archive photo); 2: The main façade of the Beldi-Mikes castle (photo: S. J. Sztáncsuj);
3: The northeastern part of the castle and the area of the numismatic assemblage (photo: S. J. Sztáncsuj);
4: Excavation plan from 2016–2017



3. 1–2: S2-es szelvény, a numizmatikai leletanyag előkerülésének helye
Fig. 3. 1–2: Trench S2, the finding spot of the numismatic assemblage



4. kép. 1: A numizmatikai leletanyag tisztítás előtt; 2: A numizmatikai leletanyag tisztítás után
Fig. 4. 1: The numismatic finds before cleaning; 2: The numismatic finds after cleaning



5. kép. 1–4: Hamis 6 garasos próbaveretek (M 1:1); 5: 6 garasos töredéke (M 1:1);
6–21: Ezüst szalaglemez-hulladékok a lapkativágás helyeivel (M 1:1)
Fig. 5. 1–4: Counterfeit 6 groschen pattern coins (scale 1:1); 5: 6 groschen fragment (scale 1:1);
6–21: Silver sheet strip waste with traces of cut out sheets (scale 1:1)

Traces of seventeenth century money counterfeiting at the Béldi-Mikes castle in Ozun (County Covasna)

Uzon (Ro: Ozun) lays on the territory of the former Sepsi Seat (Ro: Scaunul Sfântu Gheorghe) which was once part of the historic Three Seats (Ro: Trei Scaune), on the left bank of the Feketeügy River (Ro: Râul Negru). Today the settlement can be found in Covasna County, at a distance of 8.5 km from Sepsiszentgyörgy (Ro: Sfântu Gheorghe) and can be accessed from the northwest on the DJ103B county road. The DN11 driveway coming from Brassó (Ro: Braşov) to Kézdivásárhely (Ro: Târgu Secuiesc) crosses the settlement in a northeast direction. The Béldi-Mikes castle is located in the center of the village in Gábor Áron Street nr. 99. The present day monument building includes a territory of 1.5 ha, an old granary and additional annexes (Fig. 1/1). The Second (1806–1869) and Third (1869–1887) Habsburg Military Survey already highlights the exact place, where the manor house and the additional buildings of the Mikes family were situated on the Béldi estate (Fig. 1/2).

Written Sources

The name of the village is already mentioned in the papal tithes in 1332–1334 in the form *Vzmi*,⁵³ *de villa Vsum*,⁵⁴ and *Vzun*.⁵⁵ In the 25 denar census from 1567 of the Székely seats the settlement appears as *Wzon* with 68 gates. Among the tax-paying households it was the third largest settlement in Sepsi Seat after Bölön (Ro: Belin) and Barót (Ro: Baraolt).⁵⁶ The existence of the manor house in the village is mentioned relatively early. A charter edited by a notary public from 1533 mentions a manor house and the name of Pál Béldi in Uzon.⁵⁷ It is not known when and under what circumstances the Béldi family became the owner of the estate in Uzon. According to Pál Binder this could have taken place starting from the second half of the fifteenth century, when the family moved to the Székely Land.⁵⁸ In 1554, the Moldavian and Tartar army that supported János Zsigmond had gathered near the manor house of Ferenc Béldi in Uzon.⁵⁹ In the seventeenth century the Béldi family from Uzon was among the prominent noble families of Háromszék together with the Mikes family from Zabola.⁶⁰ In a military conscription from 1602 made by Giorgio Basta the name of Ferenc Béldi figures among the nobles in Sepsi Seat.⁶¹ In the Bethlen conscription from 1614 Kelemen Béldi appears among the nobles in Uzon.⁶²

The most prominent representative of the family was Pál Béldi (1622–1679), who was raised in the court of György I Rákóczi (1630–1648). From 1649 he was master of the stewards, from 1655 captain general of Háromszék, and between 1656 and 1657 he fulfilled the position of treasurer. During the Polish expedition of György II Rákóczi (1648–1660) in 1657 he was the captain general of the cavalry. Due to the unsuccessful campaign he ended up in Tatar captivity with the rest of the Transylvanian troops. He was released in 1661. During the reign of Mihály Apafi, between 1663 and 1676, he was main general of the troops. His enemies impeached him as a threat to the prince, therefore the prince imprisoned him in March 1676. He was kept in the prison of the Fogaras castle from where he was released in 1677. As a consequence of the failed armed conspiracy organized against Mihály Teleki, Béldi was forced to flee to Turkey. At the request of Mihály Apafi the sultan captured and imprisoned him in the Yedikule fortress (Tr: Yedikule), from where he never returned.⁶³ During the national assembly in Gyulafehérvár (Ro: Alba Iulia), in June 1678, a lawsuit was initiated against Pál Béldi for disloyalty. This was the point, when the magnate lost the majority of his estates.⁶⁴ His sentence of disloyalty was already incorporated into a law article during the national assembly from May and June 1679, in Gyulafehérvár.⁶⁵

⁵³ EO II. 393/1080.

⁵⁴ EO II. 393/1081.

⁵⁵ EO II. 394/1082.

⁵⁶ SzOkl II. 222–223.

⁵⁷ ENTZ 1996, 497.

⁵⁸ BINDER 1994, 25.

⁵⁹ DIAMTR I. 145/191; CS II. 114–115.

⁶⁰ NAGY I. 278–280; NAGY VII. 473–476; PÁLMAJ 1901, 61–63, 306–308.

⁶¹ SzOkl ú.s. IV. 64.

⁶² SzOkl ú.s. IV. 400.

⁶³ DEÁK 1887; PÁLMAJ 1901, 62–63; MÉL I. 166–167; TRÓCSÁNYI 1980, 26; TÜDŐS 1998, 10.

⁶⁴ EOE XVI. 511–514, 558.

⁶⁵ EOE XVI. 666–667.

Archaeological excavations

Until recently, the majority of historians and art historians believed that the castle standing today was built around the middle of the eighteenth century and underwent smaller modifications during the nineteenth and twentieth century.⁶⁶ The assumption was enforced by certain architectural and stylistic elements (for e.g. storied porch) (*Fig. 2/1-2*), as well as an inscription with the date 1755 found on the wall of the chapel located in the eastern part of the building. The castle which originally stood in the center of a much larger estate and encompassed a number of economic buildings, amongst these a granary dated also to the eighteenth century, functioned as a socialist cooperative after the nationalization in 1949. In the coming decades the building was seriously damaged.

The castle and a part of the estate returned to the Mikes family only in 2004. After this the renovation and restoration of the castle and the annexes started, which last even today. In the framework of the restoration works, between 2016 and 2018, archaeological excavations took place (*Fig. 2/4*). The excavations were conducted by the colleagues from the Székely National Museum in Sepsiszentgyörgy, under the leadership of archaeologist Sándor József Sztáncsuj. The most important aim of the excavations was to clarify and date the construction phases of the castle.

Summarizing the most important results of the research, based on the excavated areas of the western and eastern façade, and the dendrochronological analysis,⁶⁷ it was proven that the castle was built, almost entirely, in the first part of the seventeenth century, and around the middle of the century, in the time of the aforementioned Pál Béldi was enlarged and complemented. Its owner, as one of the prominent politic figures of the period in Transylvanian and the Székely Land the castle was used not only as a residence but also as a place of representation: in the middle of the seventeenth century the building hosted several times the seat assembly. In the course of the eighteenth century, when the estate was owned by the Mikes family, the castle was further enlarged: this was when the storey, today's porch, and the court chapel in the eastern part was built. The multi storey granary was built also in the middle of the eighteenth century.

Until now, in the eight trenches a number of building sections demolished in the nineteenth and twentieth century were unearthed. The archaeological finds (large amount of pottery, stove tiles, metal and glass objects as well as significant quantities of animal bones) provide insight into the everyday life and history of the residents of the building in the 17–18th centuries.

The finds indicating money counterfeiting

During the excavations in 2016, in the trench (S2) opened in front of an walled-up entrance on the rear, southeastern part of the main building (*Fig. 2/3*), from a latrine with stone foundations numismatic finds were unearthed (*Fig. 3/1-2, Fig. 4/1-2*).⁶⁸ The unearthed closed assemblage included scrap of silver sheet stripe and pattern coins which can be clearly linked to money forgery, and they were used as raw materials. The finds were kept in a purse or a small bag made from textile, as the textile remains found on the surface of the sheet stripes and pattern coins at the time of their discovery indicate (*Fig. 4/1*). Some might have discovered that forgery took place in the Béldi castle, thus, the counterfeiters disposed got rid of the evidence by throwing it in the castle latrine.

List of the finds: pattern coins minted to counterfeit the six groschen issued by Polish king John II Casimir (1648–1668), one fragmented six groschen, and 16 pieces of silver sheet strip residues.

1. counterfeit 6 garas, pattern coin (counterfeit 6 groschen, *szóstat koronny*)

Obv.: IOAN:CASD:G REX-POL & S M D L R P, without mint mark.

Rv.: GROS ARG[ES]EX-REG-POL 1660, in the field .T.L.-B.

3,68 g; 28,4 x 25,2 mm; 0,92 mm; Inv. No. 20023.

Obv. HUTTEN-CZAPSKI 1871/1, 296/2185; GUMOWSKI 1960, 149/1697; KOPICKI 1995, 87/1627.

Rv. HUTTEN-CZAPSKI 1871/1, 291/2162; KOPICKI 1995, 87/1621.

This counterfeit is a semicircularly bent pattern coin with cut edges, broken in two places (*Fig. 5/1*). On the obverse, in the middle, the bust of János II Kázmér looking to the right can be found, which interrupts the legend located between two pearl rows. On the reverse, the crown located in the middle also disrupts the legend between the pearl row. Under, two shields and the symbol of the Vasa family, a wheatear can be seen in a car-

⁶⁶ KÓNYA 1976–1977; CSÁKI 2016, with further bibliography.

⁶⁷ SZTÁNCSUJ 2017; BOTÁR–TÓTH 2016.

⁶⁸ We thank Tihamér András, to the metal restorer at the Maros Megyei Múzeum, for cleaning the finds.

touche. In the left side shield the coat of arms of Poland, the eagle with outstretched wings, in the right shield the coat of arms of Lithuania figuring an armor-clad knight on horseback with sword and shield. Under the crown and above the two coats of arms the number VI is visible, under it, next to the coat of arms of the Vasa family, the initials of the master of the mint Titus Livius Boratini.

2. counterfeit 6 garas, pattern coin (counterfeit 6 *groschen*, *szóstak koronny*)

Obv. 1: N CAS D G REX POL & S M D L R

2: POL & S

Rv. 1: GROS ARG[ESEXRE]G POL 1660

2: GROS A

3,23 g; 26,7 x 25,7 mm; 0,83 mm; Inv. No. 20024.

Obv. Hutten-Czapski 1871/1 296/2185; Gumovski 1960 149/1697; Kopicki 1995 87/1627.

Rv. Hutten-Czapski 1871/1 291/2162; Kopicki 1995 87/1621.

This counterfeit pattern coin is also semicircularly bent and has an oval shape, broken on its edge in one place (Fig. 5/2). On the obverse, two overlapping scanty legends with a royal bust looking to the right; on the reverse, similarly two overlapping scanty legends, a blurry crown, and overlapping coats of arms can be seen.

3. counterfeit 6 garas, pattern coin (counterfeit 6 *groschen*, *szóstak koronny*)

Obv. 1: N CAS D G REX POL & S M D L

2: N CAS D G R

3: OAN C

Rv. 1: GROS... POL 1660

2: OS AR

3: GROS A

3,38 g; 30,9 x 26,6 mm; 0,81 mm; Inv. No. 20025.

Obv. HUTTEN-CZAPSKI 1871/1 296/2185; GUMOVSKI 1960 149/1697; KOPICKI 1995 87/1627.

Rv. HUTTEN-CZAPSKI 1871/1 291/2162; KOPICKI 1995 87/1621.

The third pattern coin has an oval shape, slightly bent with broken edges in two places (Fig. 5/3). On the obverse three overlapping scanty legends and a royal head turned to the right; on the reverse again three overlapping scanty legends, a royal crown, the coats of arms of Poland and Lithuania, and the symbol of the Vasa family.

4. counterfeit 6 garas, pattern coin (counterfeit 6 *groschen*, *szóstak koronny*)

Obv.-Rv. 1: OAN CAS D / REG POL 166

Obv.-Rv. 2: OAN CAS / REG POL 166

Rv.-Obv. 1: G POL 166 / OAN CAS D G R E

2,57 g; 31,7 x 24,4 mm; 0,74 mm; Inv. No. 20026.

Obv. HUTTEN-CZAPSKI 1871/1 296/2185; GUMOVSKI 1960 149/1697; KOPICKI 1995 87/1627.

Rv. HUTTEN-CZAPSKI 1871/1 291/2162; KOPICKI 1995 87/1621.

The fourth counterfeit 6 groschen has an oval shape, slightly bent with broken edges in two places (Fig. 5/4). On one of its sides, due to repeated cylindrical pressing of the blank coin a scanty crowned bust looking to the right, and the coat of arms of Poland can be seen; on its other side a blurry bust and the Polish eagle can be found.

5. fragment of a 6 garas (6 *groschen* fragment)

Obv.: CAS D:G REX

Rv.: GROS A

0,72 g; 11,6 mm; 0,74 mm; Inv. No. 20027.

The fragmentary 6 groschen does not bear a date, on the obverse of the remaining part the lower part of a bust, and on the reverse the side of a royal crown can be deciphered (Fig. 5/5).

16 pieces of silver sheet strips as scrap metal are also part of the assemblage (Fig. 5/6-21). Their length varies between 12,10 and 82,60 mm. These are mainly edges of sheet strips with traces of one to four cut out planchets.

6. hammered, forged silver sheet strip waste with traces of 3 cut out sheets

2,51 g; 73,80 x 17,3 mm; 0,55–0,84 mm; Inv. No. 20042.

7. hammered, forged silver sheet strip waste end with traces of 2 cut out sheets

3,60 g; 56 x 30,80 mm; 0,59–0,67 mm; Inv. No. 20041.

8. hammered, forged silver sheet strip waste with traces of a cut out sheet
0,89 g; 18,20×13,30 mm; 0,74–0,86 mm; Inv. No. 20032.
9. hammered, forged silver sheet strip waste with traces of 2 cut out sheets
2,32 g; 29,70×22,10 mm; 0,83–1 mm; Inv. No. 20028.
10. hammered, forged silver sheet strip waste with traces of a cut out sheet
0,35 g; 12,10×7,50 mm; 0,65–0,80 mm; Inv. No. 20035.
11. hammered, forged silver sheet strip waste with traces of a cut out sheet
0,20 g; 17,10×2,70 mm; 0,54–0,61 mm; Inv. No. 20034.
12. hammered, forged silver sheet strip waste with traces of a cut out sheet
0,29 g; 19,80×4,40 mm; 0,48–0,55 mm; Inv. No. 20033.
13. hammered, forged silver sheet strip waste with traces of a cut out sheet
0,76 g; 28,70×8,70 mm; 0,82 mm; Inv. No. 20037.
14. hammered, forged silver sheet strip waste with traces of a cut out sheet
0,67 g; 31,40×7,10 mm; 0,47–0,52 mm; Inv. No. 20029.
15. hammered, forged silver sheet strip waste with traces of 2 cut out sheets
1,17 g; 35,90×13,50 mm; 0,67–0,94 mm; Inv. No. 20036.
16. hammered, forged silver sheet strip waste with traces of 4 cut out sheets
2,64 g; 71,80×16,40 mm; 0,61–0,74 mm; Inv. No. 20039.
17. hammered, forged silver sheet strip waste with traces of 4 cut out sheets
2,39 g; 71 mm×15,20 mm; 0,66–0,86 mm; Inv. No. 20040.
18. hammered, forged silver sheet strip waste with traces of 2 cut out sheets
0,65 g; 23,50×13,70 mm; 0,65–0,78 mm; Inv. No. 20031.
19. hammered, forged silver sheet strip waste with traces of 2 cut out sheets
0,73 g; 22,80×18,40 mm; 0,64–0,68 mm; Inv. No. 20030.
20. hammered, forged silver sheet strip waste with traces of 4 cut out sheets
2,62 g; 82,60×18,20 mm; 0,74–1,03 mm; Inv. No. 20038.
21. hammered, forged silver sheet strip waste with traces of 4 cut out sheets
1,52 g; 61,10×17,50 mm; 0,62–0,68 mm; Inv. No. 20043.

In the case of the assemblage from Uzon the round planchets were cut out ahead from the hammered sheet strips. Two revolving, engraved dies were used to produce the pattern coins through cylindrical minting. In the case of machines of this type, the steel cylinders situated one above the other were hollowed, where the mushroom-shaped iron parts, which wore the stamp, were fixed. In this way, if the cylinders broke or the stamps cracked the intact parts could be used further. Such machines were called *Taschenwerk*.⁶⁹ Generally, the coins were cut out from the previously minted sheet strips. Due to the cylindrical pressing of the planchets all four pattern coins were bent semicircularly, became oval with split margins. Three pattern coins went through the minting process a number of times that is why the lacunar overlapping legends (*Fig. 5/2*) or three overlapping legends (*Fig. 5/3-4*) appear. For the production of the counterfeit pattern coins two different types of coins served as models (the copy of their stamps). Based on the legend of the obverse, in the catalogue of Kopicki and Hutten-Capski, the model corresponds to a 6 groschen from 1661, which was minted in Poznań by master coinier Nicolaus Gilli.⁷⁰ However, the verso corresponds to another coin minted by Titus Livius Boratini in Kraków in 1660.⁷¹ According to the above mentioned, the pattern coins from Uzon were earliest minted in 1661. This date falls into a critical period of the independent Transylvanian Principality, when due to György II Rákóczi's failed Polish campaign and the Turkish-Tartar punitive expeditions (1658, 1661) the principality was in crisis.

⁶⁹ GOHL 1903, 9; HUSZÁR et al. 1996, 68.

⁷⁰ HUTTEN-CZAPSKI 1871/1, 296/2185; KOPICKI 1995, 87/1627.

⁷¹ HUTTEN-CZAPSKI 1871/1, 291/2162; KOPICKI 1995, 87/1621.

Possible motives for the counterfeit money in Uzon

During the most critical period of the Transylvanian Principality, between 1657 and 1661, no less than five princes replaced each other on the throne: György II Rákóczi (11th October 1648 – 25th October 1657; 14th January 1658 – 30th March 1659; 24th September 1659 – 7th June 1660), Ferenc Rhédey (2nd November 1657 – 9th January 1658), Ákos Barcsay (7th October 1658 – 31st December 1660), János Kemény (1st January 1661 – 23rd January 1662), and Mihály Apafi (14th September 1661 – 15th April 1690). Transylvania became a battlefield between the Habsburg and the Ottoman Empire. In this short period of time, György II Rákóczi, clinging tenaciously to the power, sat on the throne two times.⁷² The decline of Transylvania started with György II Rákóczi's failed Polish campaign in 1657. The prince managed to escape with 300 men but the whole Transylvanian army fell into Tartar captivity at Terebovlia.⁷³ One of the nobles dragged into Tartar captivity was Pál Béli from Uzon the commander-in-chief of the cavalry. The Transylvanians had to pay high ransom for the prisoners. For the release of János Kemény, later prince of Transylvania, no less than 400000 thalers (200000 forints) were requested as ransom, finally he paid 100000 thalers for his release. Mihály Apafi, who later also became prince paid 12000 thalers for his freedom.⁷⁴ Concerning the ransom of Pál Béli a number of data is available. According to G. Kraus his tribute was 10000 thalers,⁷⁵ Farkas Deák mentioned 25000 thalers,⁷⁶ while his wife Zsuzsanna Vitéz in her letter to Apafi mentioned 23300 thalers.⁷⁷ The last will of Pál Béli, written during his captivity in Fogaras, mentioned 24000 thalers.⁷⁸ On the 13th June 1661 Béli's ransom was supplemented by László Jankó, inhabitant of Kézdi Seat, with 500 Hungarian forints.⁷⁹ He finally escaped on the 3rd July 1661 in Budzsák (Budjak) with the warranty of the Moldavian voivode.⁸⁰ Due to Mária Ivanics's research the names of 302 prisoners from the Crimean captivity and the ransom of 68 persons is known as well, which altogether made up 204531 thalers/102265 forints.⁸¹ In comparison, this amount of money made up almost seven years of taxes paid by the Transylvanian Principality to the Ottomans before 1658 (yearly 15000 forints).

The first target area of the attacking forces in 1658 led by khan Mehmed IV Giray was the Barcaság (Ro: Țara Bârsei) and Háromszék. Most of the attacking army was composed of Tartars from Crimea. In Háromszék the biggest destruction was inflicted on Illyefalva (Ro: Ilieni) and Sepsiszentgyörgy (Ro: Sfântu Gheorghe) but the neighboring villages were ravaged also. However, data does not exist from this time on an actual Tartar destruction of Uzon.⁸² After the punitive expedition from 1658 Grand Vizier Köprülü Mehmed raised the yearly Ottoman tax of the Transylvanian Principality to 40000 gold (80000 thalers) and as punishments another 500000 thalers had to be paid as military tribute.⁸³ Prince János Kemény (1661–1662) broke up the relations with the Ottoman Porta and placed the Transylvanian Principality under the patronage of Leopold I (1658–1705), Holy Roman Emperor. As a direct outcome of the breakup the Ottoman forces attacked Transylvania already in June 1661.⁸⁴

Between 1659 and 1661, in the turbulent political period, which followed the death and final years of György II Rákóczi's rule, the minting of coins happened in the name of Ákos Barcsai and János Kemény. Both princes minted only gold coins and thalers, none of them issued small change. From the time of Ákos Barcsai one finds minted coins from Segesvár (Ro: Sighișoara), Brassó and Nagyszeben (Ro: Sibiu), while the coins of János Kemény were produced in Kolozsvár (Ro: Cluj) and Segesvár.⁸⁵ Due to the lack of local small change the everyday cash flow was filled by various types of Polish change. In this respect András Ugron's account from 1659 is a valuable source from which the exact types of money collected for the Ottoman tax are known. Among the collected money one can find: *arany* (gold forint), *oroszlános tallér* (thaler with lion, Netherlandish

⁷² SEBESTYÉN 1994, 42–52.

⁷³ ET II. 719; IVANICS 2007, 1491.

⁷⁴ IVANICS 2007, 1495–1497.

⁷⁵ KRAUS 1862, 297.

⁷⁶ DEÁK 1885, 584–585; Farkas Deák in his monography on Pál Béli, the sum of the ransom was 30000 thalers, see: DEÁK 1887, 28.

⁷⁷ IVANICS 2007, 1503–1504.

⁷⁸ TÖRÖK 1899, 350; ErdTest I. 250.

⁷⁹ SzOKI VI. 232–233.

⁸⁰ IVANICS 2007, 1504.

⁸¹ IVANICS 2007, 1499. Additional data on the Transylvanians in captivity, see: SERES 2010, 799–817.

⁸² NEMES 1902, 250–251; B. SZABÓ 2001, 255–256.

⁸³ EOE XII. 3; ET II. 724; TARCZALI ZOMBORY 1906, 45.

⁸⁴ SEBESTYÉN 1994, 51.

⁸⁵ HUSZÁR 1995, 17; HUSZÁR et al. 1996, 72.

thaler), *imperiális tallér* (imperial thaler), *szegecs tallér* (klippe), *usualis moneta* (two groschen), *garas*, *poltura* (1½ groschen), *dutka* (three groschen), and *zlot* (silver forint).⁸⁶

In Poland, between 1627 and 1650, the minting of small change was mainly suspended⁸⁷ but during the time of John II Casimir the emission of low value coins restarted. Thus, in Transylvanian coin finds from the second half of the seventeenth century the presence of Polish coins is considerable, especially high is the number of the 6 groschen.⁸⁸ Based on the latest research dealing with Transylvanian coin finds, that is altogether 44 coin finds from the period between 1625–1667, the number of Polish coins reaches more than half of the entire coin number. Within this the 6 groschen coins give the 5% of all the Polish coins.⁸⁹ From the period 1668–1700 38 coin finds are known. These indicate a significant rise in the number of Polish coins reaching 66%. The coins issued by John II Casimir represent more than 41% of the Polish coins, within his own coins the number of 6 groschen reaches 95%.⁹⁰ As the coin finds illustrate, in the above discussed turbulent period, the most widespread Polish coin was the 6 groschen (Pl: szóstak).

Money forgery in the second half of the seventeenth century

In the seventeenth century Polish coins flooded Transylvania and northeastern Hungary in large quantities. The circulation of small change was dominated largely by the Polish coins; thus it was a natural outcome to counterfeit these as well.⁹¹ The end of the debasing in Transylvania (1625) did not mean the total elimination of money counterfeiting. This is clearly proven also by the coin find from Nagyvárád (Ro: Oradea), which contained mainly counterfeit Polish póltorak from the first half of the seventeenth century.⁹²

On the territory of the Hungarian Kingdom, in County Tolna, Pincehely, uncoined sheets and strips used for money counterfeiting as well as false silver denars from Ferdinand II (1619–1637) were found. The presumed counterfeiting workshop could have functioned in the period between 1621 and 1659.⁹³

Significant changes took place regarding the minting technique. Concerning the Transylvanian mints only in the case of Nagybánya (Ro: Baia Mare) is data available, where already in 1583 cylindrical coinage was produced.⁹⁴ 75 years later in Körmöcbánya (Sk: Kremnica), in 1658, the coins were still hand hammered until 1661.⁹⁵ Through the peace treaty from Linz, from 1645 Nagybánya was part of the Transylvanian Principality but with the death of György II Rákóczi returned to the Hungarian Kingdom. Bálint Proczner, coiner inspector, minted illegally Polish small change besides the mine coins in the mint from Nagybánya. In 1664 the chamber from Szepes fined Proczner for 100 gold forints and confiscated the minted copper coins, four quintals of copper and 105 other copper fragments. The minted Polish coin were copper schillings, produced in the time of John II Casimir, between 1660 and 1668, and were known under the name “boratynka” after the name of the master coiner Titus Livius Boratini.⁹⁶ In 1672 Bálint Proczner was again the inspector at Nagybánya; he ended up in captivity with his son because of the illegal minting of Transylvanian silver coins. He got out of the prison in 1674. According to Lajos Huszár the Transylvanian silver coins could have been the 2 garas coins of Mihály Apafi, which were produced based on the Polish 6 garas. Even though Proczner was dismissed from his office in 1679 he was again the inspector of the mint.⁹⁷

The extensive imitation of Polish small change can be found also in the mint from Suceava in the Moldavian Principality. The mint of the principality restarted its production in 1662 with the help of the Italian master coiner Titus Livius Boratini,⁹⁸ where besides the schillings with the name of voivode Eustatie Dabija (1661–1665) among others, large amounts of Polish, Lithuanian, Prussian, Swedish coins as well as the schilling imitations of the towns of Riga and Elbing were minted.⁹⁹ Earlier, Boratini received minting rights in the mints of Krakow (Pl: Kraków) and Ujazdów, but due to the minting of huge quantities of copper schillings,

⁸⁶ EOE XII. 258–262; HUSZÁR 1936, 515.

⁸⁷ HUSZÁR 1970, 61.

⁸⁸ PAP–WINKLER 1966, 205; PAP 1992, 118.

⁸⁹ TOMA 2016, 127, 139.

⁹⁰ TOMA 2016, 160, 180, 183.

⁹¹ HUSZÁR 1982, 35.

⁹² TOMA 2011, 153–168.

⁹³ VARGA 2016, 330–333, 336.

⁹⁴ HUSZÁR 1995, 22–23.

⁹⁵ HUSZÁR 1996, 68–69.

⁹⁶ HUSZÁR 1977, 35–36, 39–40.

⁹⁷ HUSZÁR 1977, 40–41.

⁹⁸ ILIESCU 1960, 315; KAHLER 1990, 7–8.

⁹⁹ ILIESCU 1975, 259; PÂNZAR 2007, 436.

which flooded Poland, stirred discontent in the country. Thus, he lost his rental rights of the mints and at the end of 1661 he had to leave to Moldavia. The reopening of the mint in Suceava falls into the time of Boratini's Moldavian stay and its reopening can probably be connected to him as well. After Boratini returned to Poland (1663) the imitations were produced continuously in the mint from Suceava, with the help of Moldavian masters.¹⁰⁰ During the research of the princely castle, between 1895 and 1904, significant amounts of finds were unearthed which could be connected to the functioning of the mint: counterfeits of copper schillings, copper sheets strips with the imprints of schillings, and scrap of sheet strip.¹⁰¹

The issuing of Transylvanian small change took place during the rule of Mihály Apafi, between 1672 and 1675. The Transylvanian groschen-like coins were minted based on the model of the 6 groschen under the name two groschen (*kettős garas*).¹⁰² Due to the large number of counterfeit coins, which entered the market, the national assembly in Gyulafehérvár, in November 1674, banned the further issuing of the *usualis moneta*.¹⁰³ Most of the counterfeit coins were minted in Szászváros (Ro: Orăștie), and among the counterfeiters Boldizsár Macskás and György Kapy stood out.¹⁰⁴

From the above discussed examples it becomes obvious that a number of different ways of money counterfeiting existed in the seventeenth century, such as: forgeries made by blacksmiths, illegally minted coins by officials in state mints, or imitations produced in princely mints with the knowledge of the prince.

Conclusions

The counterfeit silver pattern coins from Uzon were produced with rudimentary cylindrical minting based on two different types of stamps of the 6 groschen coins, which were popular in Transylvania. From the sheet strips the round planchets were cut out in advance and then pressed. On the verso of the pattern coins the date 1660 is visible but on their obverse the inscription matches a coin from 1661. The probable place of counterfeiting was the Béldi-Mikes castle in Uzon, from where the pattern coins and scrap of the sheet strip was unearthed in a latrine. The 1661 year coincides with the return of Pál Béldi from Tartar captivity, who after 4 years was released on the 3rd July 1661 through the warranty of the Moldavian voivode. His freedom demanded great financial effort from the Béldi family to raise a significant amount of money for the ransom. The ransom paid for the prisoners in Tartar captivity, the raised yearly Ottoman tax, and the Ottoman-Tartar invasions of Transylvania in 1658 and 1661, were very damaging to the Principality. The counterfeiting at Uzon must have taken place with the knowledge of the Béldi family, earliest in 1661 just before the return of Pál Béldi or after. The family needed urgently a larger amount on money to repay the borrowed money for the ransom and to sustain their economy.

(Translated by Ünige Bencze)

Rövidítések / Abbreviations

ActaMN	Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca
Aluta	Aluta. Studii și comunicări, Sfântu Gheorghe
BSNR	Buletinul Societății Numismatice Române, București
CN	Cercetări Numismatice, București
CNA	Cronica Numismatică și Arheologică, București
EM	Erdélyi Múzeum, Kolozsvár
GF	Genealogiai Füzetek, Kolozsvár
HK	Hadtörténeti Közlemények, Budapest
HOMÉ	A Herman Ottó Múzeum Évkönyve, Miskolc
NK	Numizmatikai Közöny, Budapest
SCN	Studii și Cercetări de Numismatică, București
TT	Történelmi Tár, Budapest
TT ú.s.	Történelmi Tár új sorozat, Budapest
WMMÉ	A Wosinski Mór Múzeum Évkönyve, Szekszárd

¹⁰⁰ ILIESCU 1960, 315–317, PÂNZAR 2007, 436.

¹⁰¹ MOISIL 1915, 60–62; TABREA 1938, 70–71.

¹⁰² HUSZÁR 1995, 18.

¹⁰³ EOE XV., 469; HUSZÁR 1931, 286; HUSZÁR 1995, 18.

¹⁰⁴ SZALAY 1858, 472; HUSZÁR 1931, 286; SZILÁGYI 2013, 303.

Irodalom / Bibliography

- BINDER 1994 Binder Pál: *A bodolai (Béldi) uradalom története (Bodola, Keresztvár vagy Nyén, Márkos és Bodzaforduló)*. Szecseleváros 1994.
- BOTÁR–TÓTH 2016 Botár István – Tóth Boglárka: *Jelentés az uzoni Béldi-Mikes kastélyban 2016-ban végzett dendrokronológiai vizsgálatokról*. Csíkszereda 2016 (kézirat).
- CSÁKI 2016 Csáki Árpád: *Az uzoni Béldi-Mikes kastély (birtok és építéstörténet)*. Sepsiszentgyörgy 2016 (kézirat).
- CS II *Călători străini despre Țările Române*. II. Red. M. Holban – M. M. Alexandrescu Dersca-Bulgaru – P. Cernovodeanu. București 1970.
- DEÁK 1885 Deák Farkas: *Adatok a török-tatár rabok történetéhez I–II. Századok* 19 (1885) 579–589; 655–661.
- DEÁK 1887 Deák Farkas: *Uzoni Béldi Pál 1621–1679*. Budapest 1887.
- DIAMTR I *Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării-Românești*, I. publicate de A. Veress. București 1929.
- ENTZ 1996 Entz Géza: *Erdély építészete a 14–16. században*. Kolozsvár 1996.
- EO II *Erdélyi Okmánytár*. II. Szerk. Jakó Zs. Budapest 2004.
- EOE XII–XVI – *Monumenta Comititalia Regni Transsylvaniae. Erdélyi Országgyűlési Emlékek*, XII–XIII. (Szerk.: Szilágyi S.) Budapest 1887–1893.
- ErdTest I *Erdélyi testamentumok. Hadviselő székelyek végrendeletei. Háromszék*. I. Szerk. Tüdös S. K. Marosvásárhely 2003.
- ET II *Erdély története*. II. Szerk.: Makkai L. – Szász Z. Budapest 1986.
- GOHL 1903 Gohl Ödön: *Adatok pénzverdénk technikai felszerelésének történetéhez. NK 2* (1903) 8–11.
- GUMOWSKI 1960 Gumowski, Marian: *Handbuch der polnischen Numismatik*. Graz 1960.
- HUSZÁR 1931 Huszár Lajos: *A marosvásárhelyi pénzverde működésének kérdése Apafi Mihály fejedelemsége idejében. EM 36* (1931): 3, 285–290.
- HUSZÁR 1936 Huszár Lajos: *Az erdélyi pénzverés története*. In: *A történeti Erdély*. Budapest 1936, 505–525.
- HUSZÁR 1970 Huszár Lajos: *A lengyel pénzek forgalma Magyarországon a XVI–XVII. században. NK 68–69* (1970) 57–62.
- HUSZÁR 1982 Huszár Lajos: *Lengyel rézpénzverés Nagybányán 1664-ben. A Magyar Numizmatikai Társulat Évkönyve 1977* (1982) 35–42.
- HUSZÁR 1995 Huszár Lajos: *Az erdélyi fejedelemség pénzverése*. Budapest 1995.
- HUSZÁR et al 1996 Huszár Lajos – Pap Ferenc – Judit Winkler: *Erdélyi éremművéség a 16–18. században*. Bukarest 1996.
- HUTTEN-CZAPSKI 1871/1 Hutten-Czapski, Emeric: *Catalogue de la collection des medailles et monnaies polonaises*. 1. Paris 1871.
- ILIESCU 1960 Iliescu, Octavian: „Solidi Valachici vulgo Dumnicze.” *SCN 3* (1960) 311–323.
- ILIESCU 1975 Iliescu, Octavian: *Din nou despre solidi valachici vulgo dumnicze. SCN 6* (1975) 259–261.
- IVANICS 2007 Ivanics Mária: *Rabszerzés és rabkiváltás a Krími Kánságban a 16–17. században (Az 1657. évi lengyelországi hadjáratban fogságba esett erdélyiek történetéhez)*. *Századok* 141 (2007) 1483–1514.
- KAHLER 1990 Kahler Frigyes: *Újabb adatok a moldvai pénzverés történetéhez. Az Érem* 46 (1990): 2, 7–10.
- KOPICZKI 1995 Kopicki, Edmund: *Ilustrovany Skorowidz pieniędzy Polskich i z Polska Związanych*. 1. Warszawa 1995.
- KÓNYA 1976–1977 Kónya Ádám: *Uzon építészeti emlékei. Aluta 8–9* (1976–1977) 461–488.
- KRAUS 1862 Kraus, Georg: *Siebenbürgische Chronik*, I. Wien 1862.
- MÉL I *Magyar Életrajzi Lexikon*. I. Szerk. Kenyeres Á. Budapest 1967.
- MOISIL 1915 Moisil, Constantin: *Bănăria lui Dabija-Vodă. BSNR 12* (1915) 53–79.
- NAGY I–VII Nagy Iván: *Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal*. I–VII. Pest 1857–1860.

- NEMES 1902 Nemes János: *Hídvégi id. Nemes János naplója az 1651–1686. évekről*. 1 rész. *TT* ú.f. 2 (1902) 231–263.
- PAP 1992 Pap Ferenc: Pénzforgalom és kereskedelem Erdélyben (15–18. század). *NK* 90–91 (1992) 115–126.
- PAP–WINKLER 1966 Pap, Ferenc – Winkler, Iudita: Monede poloneze din secolele XV–XVII în Transilvania. *ActaMN* 3 (1966) 197–211.
- PÁLMAI 1901 Pálmay József: *Háromszék vármegye nemes családjai*. Sepsiszentgyörgy 1901.
- SEBESTYÉN 1994 Sebestyén Mihály: *Erdélyi fejedelmek*. Marosvásárhely 1994.
- PÎNZAR 2007 Pînzar, Alexandru: Talerul „leu“ al lui Gheorghe Duca. *CN* 12–13 (2006–2007) 435–443.
- SERES 2010 Seres István: Újabb források az 1657. évi lengyelországi hadjárat veszteséglistájához. *HK* 123 (2010): 4, 799–817.
- B. SZABÓ 2001 B. Szabó János: II. Rákóczi György 1658. évi török háborúja. *HK* 114 (2001): 2–3, 231–276.
- SZALAY 1858 Grof Bethlen Miklos önéletírása, I. (kiadta Szalay László) Pest 1858.
- SZILÁGYI 2013 Szilágyi Sándor: *Hanyatló Erdély*. (Előszót írta Sebestyén M.) Marosvásárhely 2013.
- SzOkl II–VI *Székely Oklevéltár*. II–VI. Szerk. Szabó K. – Szádeczky L. Kolozsvár 1876–1897.
- SzOkl ú.s. IV *Székely Oklevéltár*. IV. Szerk. Demény L. Kolozsvár 1997.
- SZTÁNC SUJ 2017 Sztáncsuj, Sándor József: *Raport de cercetare arheologică preventivă. Ozun–Castelul Beldi–Mikes*. Sfântu Gheorghe 2017 (kézirat).
- TAR CZALI ZOMBORY 1906 Tarczali Zombory Ida: *Erdély pénz- és hadügyei Barcsai Ákos, Kemény János és Apafy Mihály fejedelmek idejében (1658–1690) az «Erdélyi Országgyűlési Emlékek» alapján*. Budapest 1906.
- TOMA 2011 Toma, Corina: Un depozit de falsuri după monede poloneze și maghiare din prima jumătate a secolului al XVII-lea descoperit la Oradea. *CN* 17 (2011) 153–168.
- TOMA 2016 Toma, Corina: *Tezaure monetare și teaurizare în Transilvania secolelor XV/XVI–XVII*. Oradea 2016.
- TÖRÖK 1899 Török István: Beldi Pál végrendelete. *TT* 22 (1899) 342–350.
- TRÓCSÁNYI 1980 *Erdély központi kormányzata 1540–1690*. Budapest 1980.
- TÜDÖS 1998 Tüdös S. Kinga: *Székely főnemesi életmód a XVII. század alkonyán*. Kolozsvár 1998.
- ȚABREA 1938 Țabrea, Ilie: *Originea și activitatea monetăriei lui Dabija Vodă din Suceava*. *CNA* 13/112 (1938) 69–89.
- VARGA 2016 Varga Máté: 17. századi pénzhamisító műhely leletei Pincehely határából. *WMMÉ* 38 (2016) 329–348.

Oriental coins in the Coin Cabinet of the Eötvös Loránd University

Lajos JUHÁSZ – Mihály SZILÁGYI

The Coin Cabinet of the Eötvös Loránd University was established in 1753 by Lipót Fischer Jesuit priest, 115 years after the university itself was founded by Cardinal Péter Pázmány, Primate of Hungary. With this long history, it is until today the oldest public collection in Hungary.¹ It has been a fundamental part of the archaeological education right from the beginning. The finest Hungarian archaeologists were keepers of the coin cabinet as well e.g. István Schönwisner, József Weszerle, Ferenc Kiss, József Hampel, Bálint Kuzsinszky, András Alföldi.

As it is the rule with centuries old numismatic collections, it is mostly made up of pieces without findspots. A great part of the coins was donated by private collectors (e.g. Miklós Muszka, Miklós Schmitt, Károly Roth, Ignác Rozs) or were previously in possession of the Pauline or Jesuit Orders.² The collection's importance is also reflected in the Ratio Educationis, Queen Maria Theresa's educational decree, where it is specifically named.³ Not only does it state that the archaeological material unearthed in Hungary should be collected by the university, but also that a specimen of all coins minted in the hereditary provinces should be provided for the collection. The goal was not simply to amass a great number of artefacts, but to be used for educational purposes by national and international scholars and students alike. Furthermore, from 1866 the university collection alongside the Hungarian National Museum were entitled to select pieces from the coins uncovered in the territory of Hungary.⁴

In the beginning, the collection comprised 1842 pieces.⁵ Even at that early date, the focus was on Greek, Roman and Hungarian coins, which is attested by the first inventory books dating from 1762–1763 written by Lipót Fischer. This increased rapidly in 1773, when the Jesuit Order was dissolved by Pope Clement XIV. A further addition was the numismatic collection of the Pauline Order that was banned by Joseph II in 1782. In 1817 the university collection comprised 14 492 pieces, while in 1849 of 15 600 coins. The peak was reached in 1906 with 25 885 pieces. Afterwards the number diminished to 19 650 in the 1930–1940's.

Today the Coin Cabinet of the Eötvös Loránd University consist of about 20 000 pieces, with which it is the fifth largest numismatic collection in Hungary.⁶ Most numerous are the bronze and copper coins, followed by the silver, tin and gold ones. The composition of the collection reflects that it did not systematically gather the material of some key periods or regions, but tried to amass everything it lacked previously. However, this way it fulfils its role as an educational tool for the study of the history of numismatics in the Carpathian Basin.

Due to its long and rich history, there is hardly any chance of finding a coin with a recorded findspot. This is also true of the oriental coins of which the collection has 141 pieces. This number does not correspond to the last full inventory book signed by Bálint Kuzsinszky on the 2nd October 1914. At this time it contained: 5 gold, 45 silver and 53 coins of other material. Further unfortunate events occurred following World War II, when András Alföldi transferred the most valuable pieces of the university collection to the Hungarian National Museum for safekeeping. According to his list 6 gold coins were handed over: 3 of Murad III, 1 of Suleiman all minted in Egypt, 1 gold of Selim I from Constantinople (Fig. 2. – nr. 5), and an unidentified piece from the

¹ GYÖNGYÖSSY-MÉSZÁROS-TÓTH 2010, 28.

² GYÖNGYÖSSY-MÉSZÁROS-TÓTH 2010, 18.

³ The term used in the decree was *numophylacium*. GYÖNGYÖSSY-MÉSZÁROS-TÓTH 2010, 16.

⁴ GYÖNGYÖSSY-MÉSZÁROS-TÓTH 2010, 20.

⁵ GYÖNGYÖSSY-MÉSZÁROS-TÓTH 2010, 14, 18, 20, 24.

⁶ GYÖNGYÖSSY-MÉSZÁROS-TÓTH 2010, 28.

16th century. These have all disappeared since, only the Selim I gold could be traced back and was restored to the university. The number of coins increased since 1914 by 37 pieces. What is more interesting is that one of them was a gold coin, but no further documentation is available.

The box, where the para of Murad IV (Fig. 4 - nr. 13) are deposited, contains a note saying that they were part of a find consisting of 51 coins uncovered in 1895 in the Buda castle.⁷ Unfortunately, nothing more is known about this find in the collection's records. A very interesting recent find was unearthed in the same castle in the Transylvanian bastion in 2018, among them 11 gold pieces alongside a greater number of silver coins belonging to two hoards, which were also identified by Mihály Szilágyi.

Two other pieces are known to have been found in Gombos (modern Bogojevo in Western Vojvodina, Serbia), but again no further information is available on it.

Evaluation of the collection

Generally speaking, it is not a difficult task to determine the ruler and the date of an Islamic coin, but owing to the quality of the strike and the preservation of the coin, this often becomes problematic a difficult task.

There are 141 pieces in this Islamic collection, 136 belong to the Ottoman Empire, and only 4 to other Islamic dynasties. All four are copper fulus. From this group only one piece is worth mentioning: a copper fels of Harun ar-Rashid, the most famous Abbasid caliph. The lion's share of the collection belongs to the Ottoman sultans.

The first Ottoman Emperor, whose coins appear in the collection is Byazid II (nr. 3-4) and from his time almost every sultan is represented up to Abd el-Mejid's (nr. 49-54) monetary reform. The most valuable coin in the collection is an altin of Sultan Selim I minted in Constantinople in AH 918 (Fig. 2. -nr. 5). All gold coins of this sultan are considered scarce and some are especially rare. The age of Ottoman occupation of Hungary is well represented, however, mainly by medinis from Egypt (Misr). These coins are so poorly minted that it is quite a task to figure out even the sultan's name, not to mention their dates or other important characteristics.

From the period of Suleiman II, when the larger silver denominations appeared in the Ottoman coinage, a kurus piece of Mustapha II from AH 1106 minted in Constantinople (nr. 22) indicates the new age. Two more large silver pieces a cifte zolta (nr. 31) and a kurus (Fig. 6 - nr. 32) of Mustapha III are also from this period. The latest date which can be read on a coin of Abd el-Mejid sultan is AH 1267, AD 1850 (nr. 53).

This small ensemble of the oriental coins in the Coin Cabinet of the Eötvös Loránd University also proves that it is worth to take the time and focus on even such old collections, since they still hold some unique and valuable, but long forgotten information. Although this collection is a very useful educational tool, future enlargement of the material is desirable.

Abbasid Caliphs

Harun ar-Rashid

1. felsz	Kufa	180	Ae	
2. felsz	Undetermined,	Abbasid area	Ae	2 pcs

Ottoman Empire

Bayazid II. ibn Mohamed

3. mangir	No mint	No date	Ae	2.84 g	13.7 mm	K: 08-X-60
4. mangir	No mint, uniface	No date	Ae	2.62 g	16–19 mm	P. –

Selim I. ibn Bayazid

5. altin	Constantinople	918	Au	3.32 g	20 mm	P. 116
6. akche	Novar	(dof, 918)	Ag	0.68 g	10.9 mm	P. 142

Suleiman I. ibn Selim

7. akche	Novar	(dof, 926)	Ag	0.66 g	10.7 mm	P. 203
8. akche	Novar	926	Ag	0.60 g	13 mm	P. 203
9. akche	Contemporary forgery!		Ag	0.07 g	7-8 mm	P. -

Murad III. ibn Selim

⁷ The note originally stated 52 coins, which was subsequently corrected to 51.

10. dirhem Canca	982	Ag	2.70 g	19.3 mm	P. 282
Ahmad I. ibn Mohammed					
11. gümüs Amid	(dof, 1012)	Ag	0.76 g	15 mm	P. 366
12. medini Misr		Ag	18 pcs.		P. 370
Murad IV. ibn Ahmad					
13. para Misr	(dof, 1032)	Ag	12 pcs.		P. 421
14. Period of Murad IV.: undetermined Misr type para	Ag	8 pcs.			
Ibrahim I. ibn Ahmad					
15. para Misr		Ag	0.66 g	14.2 mm	P. -
Mohammed IV. ibn Ibrahim					
16. para Misr		Ag	15 pcs.		P. 458
17. akche Constantinople		Ag	0.17 g	8 mm	P. 461
Suleiman II. ibn Ibrahim					
18. mangir Constantinople	1099	Ae	22 pcs.		P. 471
19. mangir Saray	1100	Ae	6 pcs.		P. 472
20. mangir Saray	1100	Ae	Contemporary forgery!		
Ahmed II. ibn Ibrahim					
21. akche ?		Ag	0.27 g	10.7 mm	P. -
Mustapha II. ibn Mohammed					
22. kurus Constantinople	1106	Ag			P. 490
Ahmed III. ibn Mohammed					
23. onluk Constantinople	1115	Ag			P. 518
24. yarim zolta Constantinople	1115	Ag			P. 521
25. para Islambul	1115	Ag			P. 522
26. para Constantinople	1115	Ag	4 pcs.		P. 523
Mahmud I. ibn Mustapha					
27. para Constantinople	1143	Ag	3 pcs		P. 578
28. para Constantinople	1143	Ag	3 pcs.		P. 579
Othmán III. ibn Mustapha					
29. akche Amid	?	Ag	0.23 g	10.5-12 mm	P. -
30. para Misr	1168	Ag	2 pcs.		P. 604
Mustapha III. ibn Ahmad					
31. cifte zolta Islambul	1171/80	Ag			P. 632
32. kurus Islambul	1171/82	Ag			P. 635
33. beslik/5 para Islambul	1171/1	Ag			P. 638
34. para Islambul	1171/3	Ag			P. 639
35. para Islambul	1171/8	Ag			P. 639
36. para Islambul	1171/9	Ag			P. 639
37. para Islambul	1171/81	Ag			P. 639
38. para Misr	1171/1	Ag			P. 643
39. para Misr	1171/md	Ag			P. 643
Abd el-Hamid I. ibn Ahmad					
40. beslik/5 para Constantinople	1187/5	Ag			P. 680
41. bakir Tunis	?	Ae			P. 688
Mahmud II. ibn Abd el-Hamid					
42. 20 para Constantinople	1223/24	Ag			P. 827
43. 20 para Constantinople	1223/29	Ag			P. 828
44. para Constantinople	1223/21	Ag			P. 831
45. para Constantinople	1223/5	Ag			P. 831
46. para Constantinople	Double strike	Ag			P. 831
47. akche Constantinople	1223/25	Ag			P. 832
48. para Misr	?	Ag			P. 844

Abd el-Mejid ibn Mahmud

49. 20 para	Constantinople	1255/4	Billon	P. 888
50. para	Constantinople	1255/4	Billon	P. 890
51. 2 kuruş	Constantinople	1255/9	Ag	P. 894
52. 1 kuruş	Constantinople	1255/8	Ag	P. 895
53. 1 kuruş	Constantinople	1255/12	Ag	P. 895
54. 1 para	Constantinople	1255/8	Ae	P. 907
55. Stray found at Gombos: Undetermined, clipped silver akche			2 pcs.	

Morocco

The Sa'ïdians

Period of Mohammed IV ibn Abd al-Rahman

56. felsz	Uniface, only Rv.	Ae	M. 1404
-----------	-------------------	----	---------

dof: date missing, off the flan

Note: In case of Ottoman Coins the dates placed on coins are regnal accession dates, not the year in which the coin was actually minted!

Bibliography

GYÖNGYÖSSY, M. – MÉSZÁROS, O. – TÓTH, CS. 2010: Az Intézet és az Éremgyűjtemény története. In: Gyöngyössi, M. – Mészáros, O. (eds.): *Numismatic Collection of the Eötvös Loránd University, Faculty of Humanities, Institute of Archaeological Sciences*. Budapest 2010, 9–29.

P.: Nuri Pere: *Osmanlılarda Madeni Paralar. Yapi ve Kredi Bankasının Osmanlı Madeni Paraları Koleksiyonu*. Istanbul 1968.

K.: Necdet Kabaklarlı: *Mangir*. Istanbul 1998.

M.: Mitchiner, Michael: *The World of Islam*. London 1977.



Fig. 1. (nr. 4)



Fig. 2. (nr. 5)



Fig. 3. (nr. 7)



Fig. 4. (nr. 13)



Fig. 5. (nr. 23)



Fig. 6. (nr. 32)



Fig. 7. (nr. 40)



Fig. 8. (nr. 42)

Esztergom 1595-ös ostromának emlékérmé

Medaille auf die Einnahme von Gran im Jahre 1595

PALLAG Márta

A tanulmány témájául választott érem a korszak kiemelkedő művészi színvonalú alkotása, amely nem csupán azért érdemel figyelmet, mert történeti forrásértéket képviselő tárgyi kultúránk része, hanem azért is, mert az éremképek elemzése hozzájárul a korszak uralkodói reprezentációjának árnyaltabb bemutatásához. A szignált, datált emlékérem előlapján Habsburg Mátyás főherceg (1608-tól II. Mátyás néven magyar király, 1611-től cseh király és 1612-től német-római császár) lovas képe látható jobb oldali oldalnézetből, páncélban, vállszalaggal, tollforgós süvegben, marsallbottal a kezében. A ló lábainál a fű között monogram olvasható: „MS”. Köriratban a titulusa: MATTHIAS · D · (ei) G · (ratia) ARCHID · (ux) AVST · (riae) ETC SVPR · (emus) EXERC · (itus) BEL · (lici) IN · HVN · (garia) INFER · (iori) DVX (rosetta) (Mátyás, Isten kegyelméből Ausztria főhercege, az alsó-magyarországi hadak fővezére). Lent, a szelvényben, két sorban: x MILITEMVS x (Hadakozzunk) / (levéldísz) 1601 (levéldísz). Az érem hátoldalán Esztergom ostromának madártávlati képe látható a dunai sziget felől. Jól kivehető a vár és a Szent Tamás-hegy, valamint a Víziváros ábrázolása. Az előtérben a szigeten berendezett keresztény lövészok, a háttérben a szőlőhegyek. Lent, a szelvényben: ·STRIG (onia) · CAP (ta) · AN (no) · 1595 · / (levéldísz) SEP(tembris):Z (levéldísz). (Esztergom elfoglalva 1595. szeptember 2-án) (1. kép).



1. kép. Michael Sock: Esztergom 1595-ös ostromának emlékérmé (Körmöcbánya, 1601)
Magyar Nemzeti Múzeum Éremtár, ltsz.: N.III.598. Fotó: Gedai Csaba

A Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárában e típusból hét darab található. Legszebb példányai a Széchényi-gyűjteményből, illetve a Jankovich-gyűjteményből származnak. Az érmek verési technikával készültek, 48–49 mm átmérővel. A típusból ismerünk ezüst és aranyozott ezüst példányokat másfél, illetve duplatallér súlyban, valamint arany példányokat 16 dukát súlyban. Mindkét éremoldal eredeti verőtöveit a bécsi pénzverő hivatal verőtögyűjteménye őrzi.¹ Készítőjük a körmöcbányai verdében működő éremvesső mester, Michael Sock volt.² Annak ellenére, hogy a levéltári források megerősítik Sock mester szerzőségét, főként a német nyelvű éremkatalogusokban újra és újra felmerül a verőtövek készítőjeként Michael Schalenberger neve, amely egy hibás feltételezésen és ennek későbbi, kritika nélküli átvételén alapul. Először Schönvisner István, a bécsi

¹ FIALA, Eduard – RAUDNITZ, Josef: *Katalog der Münzen- und Medaillen – Stempel-Sammlung des K. u. K. Hauptmünzamt in Wien.* (I–IV.) Bd. I. Wien 1901–1906, 66–68., Kat. nr. 146.

² A forrásokban előfordul a Sackh, Sockh, Sock és a Socker névváltozat is. K.K. Hofkammerarchiv fasc. 15263; FIALA–RAUDNITZ: *Katalog ...* Bd. IV. 1342–1343.

Theresianum tanára, kora neves numizmatikusa oldja fel a monogramot Michael Schalenberger nürnbergi éremvésnök nevével gróf Széchenyi Ferenc éremgyűjteményének katalógusában.³ A feloldás mellett nem szerepel magyarázat, de a tudós Schönvisner valószínűleg egy 1778-ban Nürnbergben megjelent szakirodalomra támaszkodhatott.⁴ Majd Leopold Welzl von Wellenheim (1773–1848) osztrák éremkatalógusában merült fel újra a név – szintén további hivatkozások nélkül, szűkszavú éremleírasi tételben.⁵ Valószínűleg innen vette át a Wilhelm Albrecht von Montenuovo herceg (1819–1895) gyűjteményét 1880-ban Frankfurt am Mainban elárverező Adolf Hess.⁶

Schalenberger – újabb kutatások szerint Schollenberger⁷ – nevű mester működésének a forrásokban igen csekély nyoma található.⁸ A nürnbergi verdében 1602 és 1626 között kimutatható a jelenléte, azonban vésnöki tevékenysége jelentéktelennek bizonyult.⁹ Sock mester neve mellé azonban számos, hitelt érdemlő adatot sorolhatunk. A levéltári regesztákból nagy vonalakban ismerjük munkásságát. A körmőcbányai verdében 1601–1615 között ő volt az egyetlen kimutatható éremverő mester.¹⁰ A kamara 1601-ben nevezte ki főéremvésnök, és – ahogy azt külön megemlíti az okirat – Joachim Elsholzt művészi színvonal tekintetében magasan felülmúlta egy verető próbavésésén. 1602 júliusában a kinevezést maga Mátyás főherceg erősítette meg. Négy szignált érmét ismerjük: Esztergom emlékérmén kívül egy körmőcbányai 1614-es ötdukátos pénzérmét,¹¹ amely előlapján az álló alakos uralkodó lábai között szerepel a vésnökjegy. Továbbá II. Mátyás magyar királlyá koronázásának emlékérmét,¹² amelynek az előlapi koronás portré vállmetszetében olvasható az MS monogram, végül II. Ferdinánd és Eleonóra ovális emlékérmét,¹³ ahol a kettős mellkép alatt szerepel a mesterjegy. Sock mester stílusát az ábrázolás részletező, élesen metszett pontossága jellemzi, valamint a klasszikus formavilág, a perspektivikus törekvések, a kompozíció kiérlelt aránya és az „S” betű talpas kiképzése. A mester kézjegyének egyéni jellegzetességein kívül jól érzékelhetők a körmőcbányai pénzverési hagyományok. Ez utóbbiról korábban Huszár Lajos írt, aki megállapította a német (elsősorban nürnbergi) éremveréssel mutatott szoros kapcsolatot mind a technika, mind a kompozíció tekintetében.¹⁴ Huszár szerint Esztergom ostromának emlékérmé képviseli az átmenetet a 16. század megszokott éremmintáiból a 17. század új stílusáramlatába.¹⁵

Az éremképek művészettörténeti értékelését azzal a megállapítással kell kezdeni, hogy az érem előlapja egy korábbi éremképen alapuló másolatnak tekinthető. Sock mester munkájához Valentin Maler (1540 k. – 1603) nürnbergi éremművész 1589-re datált, a frankföldi városok közötti egységet megőrkítő érme szolgált előképekül (2. kép).¹⁶ Maler szignált és datált érmének előlapján Georg Friedrich brandenburgi örgróf (1539–1603) lovas ábrázolása látható, részletekig menően úgy, ahogy Sock mester érmén látható Mátyás főherceg. Ez utóbbi hűen követi előképét, csupán egészen kismértékű változtatásokat vehetünk észre rajta. Így például az arc megformálásában, illetve a vállszalag fodrainál vagy a ló lábai alatti fűszálaknál érhetőek tetten apróbb módosítások. Sock mester érmének átmérője 3–4 mm-el nagyobb, azonban maga a lovas ábrázolás méretkülönbsége ennél is elenyészőbb, mintegy 1 mm. Bár a 16–17. században a kompozíciók „újrahasznosítása” gyakran előfordult, tehát önmagában a másolás ténye korán sem nevezhető egyedülállónak,¹⁷ azonban felmerül a kérdés, hogy miért volt szükséges egy olyan tehetséges mesternek, mint Sock az utánzás eszközéhez nyúlnia? A verető fáradtságos megvésésének munkáját ez semmivel sem könnyítette meg. Ráadásul

³ SCHÖNVISNER, Stephanus: *Catalogus Numorum Hungariae*. 1. 1, Trattner, Pest 1807, 153, Kat. nr. 10.

⁴ *Sammlung berühmter Medailleurs und Münzmeisternebstihrer Zeichen*. Verlagbey Christian Gotthold Lauffe, Nürnberg 1778, Kat. nr. 255.

⁵ WELZL von WELLENHEIM, Leopold: *Verzeichniss der Münz- und Medaillen-Sammlung des kaiserl. königl. Hofrathes und Mitgliedes mehrerer gelehrten Gesellschaften*. Band II/1. Wien 1844, 358. Kat. nr. 6987.

⁶ HESS, Adolf: *Collectio Montenuovo*. Verzeichnis verkäuflicher Münzen aus der fürstlich Montenuovo'schen Münzsammlung. Bogen 3 und 4. Frankfurt am Main 1880, 11., Kat. nr. 685.

⁷ GRIEB, Manfred H. (Hrsg.): *Nürnberger Künstlerlexikon. Bildende Künstler, Kunsthandwerker, Gelehrte, Sammler, Kulturschaffende und Mäzene vom 12. bis zum Mitte des 20. Jahrhunderts*. (I–IV. Bd.) K.G. Saur Verlag, München 2007, 1374.

⁸ HUSZÁR Lajos: Körmőcbányai éremvésők és emlékérmek a XVI–XVII. században. *NK* 26–27 (1927–1928) 72–121; HUSZÁR, Lajos – PROCOPIUS, Béla: *Medaillen- und Plakettenkunst in Ungarn*. Medaillenfreunde, Budapest 1932, 62. Kat. nr. 88.

⁹ GEBERT, Carl-Friedrich: *Geschichte der Münzstätte der Reichsstadt Nürnberg*. Schrag, Nürnberg 1891, 85.

¹⁰ FIALA–RAUDNITZ: *Katalog*... Bd. IV. 1342–1343.

¹¹ HUSZÁR, Lajos: *Münzkatalog Ungarn*. Von 1000 bis heute. Battenberg, München 1979, 164, Kat. nr. 1075.

¹² SOLTÉSZ Ferenc Gábor – TÓTH Csaba – PÁLFFY Géza: *Coronatio Hungarica in Nummis. A Magyar uralkodók koronázási érmei és zsetonjai (1508–1916)*. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történelemtudományi Intézet – Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest 2016, 86. Kat. nr. 38.

¹³ HUSZÁR Lajos: II. Ferdinánd és Eleonóra érme MS monogrammal. *NK* 26–27 (1927–1928) 115.

¹⁴ HUSZÁR: II. Ferdinánd és Eleonóra... 74.

¹⁵ HUSZÁR: II. Ferdinánd és Eleonóra... 95.

¹⁶ MNM Éremtár, ltsz.: 125.1970.1, ezüst, 45 mm, 37.15 g.

¹⁷ Sock mester esetében később is tetten érhető a másolás, pl. a már említett II. Mátyás 1614-es ötdukátosának előlapján az uralkodó álló alakos, páncélos megfogalmazása megegyezik Valentin Maler II. Rudolf érmének előlapjával.



2. kép. Valentin Maler: Georg Friedrich brandenburi őrgróf emlékérmé
Magyar Nemzeti Múzeum Éremtár; ltsz.: 125.1970.1. Fotó: Gedai Csaba

volt egy ennél súlyosabb érv is a másolás ellen, miszerint mindez kockázatot jelentett Sock mester számára. Ugyanis Valentin Maler az egyik első olyan éremművész, aki birtokosa volt annak a császári privilégiumnak, amely szerint a művészt megillette egyfajta korabeli szerzői jogvédelem. Igaz, hogy a 16. század végén még éppen csak formálódni látszó jogi intézkedés természetesen nem pusztán a másolás tilalma miatt jött létre, sokkal inkább azért, hogy szabályozható legyen azon éremművészek tevékenysége, akik függetlenedtek a hivatalos pénzverdétől, privát műhelyt üzemeltettek, és saját vállalkozásuk alapján emlékérmek verésére rendezkedtek be. Ekkor még alig egy-két éremművész volt abban a kivételes helyzetben, hogy városi, esetleg császári engedéllyel rendelkezzen az éremkiadásra. Természeténél fogva e tevékenység sajátos helyzetben volt, hiszen egy berendezett műhely akár visszaélésre is alkalmat adhatott. Elsősorban tehát ennek az ipárnak a szabályozása volt a cél. Valentin Maler mint korának egyik legkiválóbb nürnbergi éremművésze rendkívül termékeny, kiváló minőségű, befolyásos művésznek számított. Apósa, a nagy tekintélyű és bravúros tehetségű id. Wenzel Jamnitzer (1507/08–1585) aranyműves mester volt. Jamnitzer 1552-től Nürnberg város pénzverdájának verdemestereként tevékenykedett. Ilyen lehetőségekkel és adottságokkal rendelkező műhelykörnyezetben az ifjú Valentin Maler 1569-ben elnyerte Nürnberg város tanácsától a céhes privilégiumot. Pár évvel később már a szász választófejedelem udvari művészeként dolgozott, majd visszatért Nürnbergbe, és 1589-től az ő irányítása alatt működött a város pénzverdéje. Számos portréérmét ismerjük a vagyonos német polgárság és nemesség köréből. Portréérmei modelljét viaszba mintázták, majd öntési technikával készítették. Továbbá számos vert érmet is készített, túlnyomó részt uralkodói reprezentációs megbízások nyomán. Vert érmei készítésére 1588-ban elnyerte a császári privilégiumot is, amelyet az érmein többnyire fel is tüntetett. Sználásai a V(alentin).M(aler) CVM PRIVILE(gium).CAES(ar) vagy FA(cit).V(alentin).M(aler). C(um). PRIVILE(gium) formát követték. A császári privilégium érvénye kiterjedt Maler minden művére, azokra is, amelyeket nem a császár megbízására készített. (Így a német választófejedelmek és őrgrófok érmein ugyanúgy olvasható a fent említett jelzés.)

E konkrét érmészeti példa alapján tehát szembetűnő, hogy a 17. század elején e céhjogi intézkedésnek a másolás tilalmára vonatkozó tétele nem érvényesült a megfelelő érvényben, hiszen a körmöcbányai Sock mestert semmi nem gátolta meg, hogy a hivatalos, verdei kivitelezésű érmén egy 12 évvel korábbi érem előlapját másolja le. Indokolhatta ezt akár a főhercegi kör, mint megbízó kívánsága, hiszen az éremkép lovas ábrázolása az európai uralkodói reprezentáció nagy jelentőségű és már a 16. század közepétől kedvelt képtípusa volt.¹⁸ Ugyanakkor az is elképzelhető, hogy a körmöcbányai verdében jól ismerték Maler érmét, és Sock mester számára kéznél volt egy példánya. Levéltári forrásokból tudjuk, hogy a vésnökök között szüntelen, kiélezett versengés zajlott, tehát az sem kizárt, hogy a konkurenciaharc is közrejátszhatott Sock mester szándékában, miszerint bizonyítsa, képes lemásolni, esetleg felülmúlni a kiváló nürnbergi vésnök munkáját.

A reprezentatív uralkodói lovas emlékművek ikonográfiai típusát Marcus Aurelius Rómában álló, ókori bronz lovasszobra határozta meg, amelyet 1538-ban, III. Pál pápa rendeletére helyeztek át a Laterán előtti térről a Capitolium-dombra. E nagyhatású alkotás idézése nem csak művészi kihívás volt a 15–16. században,

¹⁸ Az érem műfaján belül a legkorábbi ide vonatkozó példa V. Károly német-római császár nagy méretű (107 mm, 320 g) öntött, ezüst emlékérmé, amely észak-itáliai művész alkotása 1554 körül. Az előlapon V. Károly császár antikizáló, babérkoszorús portréja, a hátlapon II. Fülöp páncélos alakja, marsalbottal a kezében, lépő lovon ülve. MNM Éremtár, ltsz.: 9.1964.254.

hanem az uralkodó vagy hadvezér politikai jelentőségű tette is. A 15. században született két jelentős, nagy méretű bronz lovas emlékmű – Donatello (1386–1466) Gattamelata-szobra Padovában és Andrea del Verrocchio (1435–1488) Colleoni-szobra Velencében – pontosan követik a klasszikus előkép kompozícióját, a ló és a lovas mozdulata szinte ugyanaz. Az itáliai eredetű, de később a katolikus uralkodók körében is elterjedő ikonográfiai típus számos festmény, metszet, kispasztika és monumentális mű esetében jól követhető.¹⁹ Politikai jelentősége abban állt, hogy az antikvitás felidézésével az ókori római császárok erényeit és legitim hatalmát elevenítik fel és ruházzák át a kora újkori uralkodó vagy hadvezér személyére. A 16. század végén a műfajban áttörést hozó itáliai művész, Giovanni da Bologna (Giambologna) (1524–1608) és műhelye, aki a quattrocento imént említett művészei által megkezdett irányzat folytatójaként elkészítette a két Medici herceg (Cosimo és Fernando) firenzei lovasszobrait.



3. kép. Giambologna: II. Rudolf császár lovasszobra
Nationalmuseum, Stockholm
Photo Nationalmuseum. Inventory No. NMSK 749.

Az antik római erények felelevenítésének stratégiája csakhamar Itálián kívül is adoptálásra került. Ezt bizonyítja a szintén Giambologna műhelyének attribúált kispasztika II. Rudolf császár lovas alakjával, amelyet a stockholmi Nemzeti Múzeum gyűjteményéből ismerünk (3. kép). A Habsburg uralkodó ugyanabban az ikonográfiai típusban került megfogalmazásra, mint a Medici hercegek, ugyanabban a pózban, páncélban és marsallbottal a kezében. A reprezentatív uralkodói lovasportrékat később Antonio Tempesta grafikai sorozatai és Aegidius Sadeler metszetei tették igazán népszerűvé.²⁰

Az Esztergom 1595-ös ostromát megörökítő emlékérem előlapi ábrázolása tehát szintén ebbe az ikonográfiai típusba sorolható. Az antikizáló megfogalmazású lovaskép elsődleges célja Mátyás főherceg uralkodói legitimációjának előkészítése volt, és ennek további eszközeül szolgált az érem hátlapjára került, évekkel korábban a hadszíntéren kivívott dicső tetteire való emlékeztetés. Mátyást, mint Rudolf császár fiatalabb testvérét már a kezdetől fogva ambíciózus, uralkodni vágyó jellemnek ismeri a történetírás.²¹ Idősebb testvére, Ernő főherceg (1553. június 15. – 1595. február 20.) halálával és az alsó-magyarországi seregek fővezérségével Mátyás esélyei az uralkodásra reálisan megnöttek, majd II. Rudolf jelleme és udvarának elzárkózása Prágában, végül azt eredményezte, hogy a tényleges hatalom egyre inkább Mátyás kezében

összpontosult. Mivel legitimációs törekvéseit széles körben kívánta tudatosítani és fontosnak tartotta, hogy tetteit akár utólagosan is elismertesse, ezért a propaganda-fegyvertárában is változatos eszközöket kellett alkalmaznia. Hangsúlyeltolódás érezhető a 17. század első éveitől, mikor már nemcsak korábbi – valójában jelentéktelen – háborús sikereinek megörökítésére törekedett, hanem sokkal inkább egyfajta ideális uralkodói imázs megteremtésére.

Az emlékérem érdekessége, hogy Mátyás főherceg személyes devizája, amelyet már a század hetvenes éveitől használt, a Catullus-idézet „*Amat victoria curam*” (A győzelem kedveli azokat, akik fáradnak érte), rendszerint elmaradhatatlan eleme volt az emblémáinak és emlékérmekének – ezúttal nem szerepel az érmen.

¹⁹ ERBEN, Dietrich: Reiterdenkmäler der Medici in Florenz und ihre politische Deutung. *Mitteilungen des Kunsthistorischen Institutes in Florenz* 40 (1996) 3, 287–361; HEIL, Walter: An Italian Equestrian statuette. *Bulletin of the Detroit Institute of Arts* 11 (1930) 4, 45–47.

²⁰ LEUSCHNER, Eckhard: Roman virtue, dynastic succession and the re-use of images: Constructing authority in a sixteenth- and seventeenth-century portraiture. *Studia Rudolphina* 6 (2006) 5–25.

²¹ Mindez nem csak a történeti forrásokban, de az uralkodó későbbi kultuszában – akár a 19. századi színpadi darabokban – is kimutatható. Lásd: GRILLPARZER, Franz: *Ein Bruder zwist in Habsburg* (1848) című drámája.

E helyett szokatlanul a „*Militemus*” ige olvasható a főherceg lovas portréja alatt. Mátyás főherceg személyére vonatkozó emlékérmét már gyermekkorától kezdve számosat ismerünk. Antonio Abondio (1538–1591), korának egyik legprominensebb udvari művésze, 1568-ban és 1575-ben, végül 1587-ben is készített portréérmét a főhercegről. Később fiától, Alessandro Abondiótól (1570k. – 1648) 1597-es, illetve 1611-es datálással, valamint Giovanni Pietro da Pomistól (1565 k. – 1633) 1606-os keltezéssel ismerünk portréérmét a főhercegről. Később, mint uralkodóról pedig Christian Maler (1578–1648 k.) és Caspar Haidler – tevékenysége kimutatható Bécsben 1605–1616 között – éremművészek készítettek portréérmét. Azokon az érmeken, amelyek hátlapján emblémaábrázolás szerepel, rendszerint elmaradhatatlan az „*Amat victoria curam*” jelmondat. Mátyás emblémáját – csakúgy, mint Miksa és Rudolf császár emblémáit – Aegidius Sadeler (1570–1629) rézmetszetei terjesztették el, amelyek Jacobus Typotius: *Symbola Divina et Humanum* című művében, 1601-ben Prágában jelentek meg. A korszak érmei között csupán egyetlen más esetben találkozunk a „*Militemus*” szóval, ez pedig Antonio Abondio 1586-ban készített portréérme Miksa főhercegről (1558–1618), II. Miksa császár fiáról.²² Sock mester valószínűleg ismerte az érmet, és felhasználta a felirat, illetve a katonai tábor megformálása tekintetében egyaránt. Abondio ovális érmét rövid láncon, esetleg szalagon viselték, és minél rangosabb személy hordta, annál költségesebb foglalatot kapott. A „*militemus*” szó jelentése „hadakozzunk!”, és egyfajta katonai vezényszóként Miksa főherceg jelmondataként szerepel, aki 1584-től a Német Lovagrend nagymestere volt. Hogyan került át e jelmondat Sock érmére, Mátyás főherceg személyéhez rendelve? Mindez valószínűleg azzal magyarázható, hogy a Habsburg-ház a Német Lovagrend eszméjét integrálni kívánta a török elleni harcok propagandájába. Így az eredetileg Miksa főherceghez és a lovagrendhez köthető jelentés a 15 éves háború kitörésekor az alsó-magyarországi fővezéri titulussal rendelkező Mátyás főherceg számára hagyományozódott át.

Érdekes az érem hátoldalának ábrázolását is megvizsgálni és összevetni az ostromról 1601 előtt kiadott illusztrált aprónyomtatványokkal és térképekkel. Lepold Antal Esztergom régi ábrázolásait összegző könyvében közel félszáz nyomtatott grafikát sorol fel erre vonatkozóan.²³ Ugyan általánosságban megállapítható, hogy ha a korszak emlékérmén várábrázolás látható, akkor annak grafikai forrását rendszerint megtaláljuk vagy Hogenbergnek a *Civitas Orbis Terrarum*²⁴ című művében, vagy Ortelius *Chronologiájában*²⁵, de Michael Sock érmének hátlapjához nem találtam meg a vele teljesen megegyező grafikai művet. Ebben az esetben inkább az valószínűsíthető, hogy több különböző grafika részletmegoldásaiból állt össze az éremkompozíció. Galavics Géza korábbi megállapítása szerint magának a várnak és a Vízivárosnak az ábrázolása legközelebb ahhoz a laphoz áll, amely a kassai születésű Ruda János (1560 k. – 1609) rajza után készült, és még az ostrom ideje alatt rézkarc-sokszorosítással jelent meg német, magyar és latin szövegmagyarázattal kísérve.²⁶

Mivel a 15 éves háború sikereit megörökítő éremkiadások megrendelője minden esetben a Habsburg-udvar volt, a központosított propagandában a katonai győzelem II. Rudolf császár vagy Mátyás főherceg személyes dicsőségét hirdette. Még akkor is, ha tudjuk, hogy a háború kezdetén a hadvezetésben jóval tapasztaltabb Karl Mansfeld gróf (1543–1595) irányította a császári fősereget, aki éppen Esztergom ostroma idején a táborban kitört járványban halt meg. A grófról nem készült korabeli portréérem, azonban ismerünk egy fiktív éremtervet, amelyet Johann Jakob Luckius közölt.²⁷ Az erdélyi szász származású Luckius könyve 1620-ban jelent meg Strassburgban, és gazdagon el volt látva valós, illetve fiktív emlékérmek képével, amelyeket a 16. századi európai történeti események illusztrálására szánt. Luckius történeti munkája az emblémáskönyvek hagyományos szerkesztési elvét követi: a cím-kép-szöveg hármas tagolásnak megfelelően. Módszere továbbá abban állt, hogy amennyiben ismert olyan emlékérmét, amely illett az adott történeti esemény illusztrálására, úgy a valós, létező emlékérem vagy embléma rézmetszetes képét használta, ellenben, ha nem állt a rendelkezésére valós emlékérem, úgy egy grafikus alkotást kerek kivágásban közölt, hogy érem látszatát keltse.

²² WINTER, Heinz: *Glanz des Hauses Habsburg. Die Habsburgische Medaille im Münzkabinett des Kunsthistorischen Museums*. Kunsthistorisches Museum, Wien 2009, 75. Kat. nr. 35. (Sammlungskataloge des Kunsthistorischen Museums, Band 5.)

²³ LEPOLD Antal: *Esztergom régi látképei*. Stephaneum Nyomda, Budapest 1944.

²⁴ BRAUN, Georg – HOGENBERG, Franz.: *Civitas Orbis Terrarum*. Köln 1572 és 1617 között.

²⁵ ORTELIUS, Hieronymus: *Chronologia oder Historische Beschreibung aller Kriegeempörungen und Belagerungen in Ungarn auch in Sibenbürgen von 1395*. Nürnberg 1602.

²⁶ GALAVICS Géza: *Kössünk kardot az pogány ellen*. Képzőművészeti Kiadó, Budapest 1986, 62.

²⁷ LUCKIUS, Ioannes Iacobus: *Sylloge Numismatum elegantiorum quae diversi Imperatores Reges, Principes ... obcausas ab anno 1500 ad annum 1600 cudifecerunt*. Argentinae 1620, 354. (Itt a portréábrázolás forrása Theodor de Bry (1528–1598) rézmetszete a Frankfurtban 1607-ben kiadott *Historia Chronologica Pannoniae* című kötetének címlapján, a fiktív érem hátlapján pedig bőségszaras embléma látható, köriratában az Aranygyapjas Rend jelmondatával, annak ellenére, hogy Mansfeld gróf sohasem részesült a rendjelben.)

Valentin Maler érme – amely tehát mintájául szolgált az Esztergom visszavívása emlékére kiadott éremnek – Luckius könyvében szerepelt elsőként, az 1558. év eseményeit taglaló történeti fejtegetés illusztrációjaként.²⁸ Luckius koncepciója – miszerint a numizmatika a történetírást kiegészítő tudományágként kiválóan használható – meglepően sikeresnek bizonyult, és számos követőre talált. Érdeemesnek tartom tehát nyomon követni Sock mester esztergomi emlékérmének további közléseit a korai numizmatikai forrásművekben.

Az érem művészi jelentőségét bizonyítja, hogy képét a 18. század közepén több alkalommal közölték. Elsőként Johann David Köhler (1684–1755), a göttingeni egyetem történészprofesszora által kiadott tudományos folyóiratban²⁹ került leírásra az érem. Az 1731 végén közzétett számban³⁰ a szerző a Mátyás főherceghez köthető emlékérmek leírásába kezd, ennek során egy megtévesztő, fiktív portrééremmel kezdí cikkét, majd a történeti vonatkozások kifejtésébe kezd. A továbbiak sem nélkülözik a szerző pontatlanságát, hiszen az esztergomi ostrom emlékérmének leírása szintén hibás. Az előlapi körirat: AVST. ETC. SVPR. EXERC. BEL. IN HVN. INFER. DVX. helyett AVSTR. SVPER. EXERC. BELL IN HVNG szerepel, továbbá az előlap helyett a hátlapra, az ostromábrázoláshoz írja a „*Militemus 1601*” feliratot.



4. kép. Az érem közlése
Johann Hieronymus Lochner kötetében, 1743

Másodszor – immár helyes éremleírással és rézmetszetes éremképpel illusztrálva – Johann Hieronymus Lochner 1737–1744 között Nürnbergben hetilapként kiadott periodikájában szerepel az érem (4. kép),³¹ ahol a szerző helyesen hívja fel az olvasó figyelmét, hogy a két éremoldalon eltérő évszám szerepel, ezért úgy fogalmazza meg az érem leírását: „*Mátyás főherceg emlékérmé 1601-ből, »kölcsonzott« hátlappal. Feltételezi, hogy a két »összeházasított« éremoldal eredeti verőtővei eltérő célből készülhettek.*” Itt a rézmetszet nem csupán illusztrációként szolgált az utána következő történeti fejtegetés mellé, sokkal inkább a formálódó numizmatikatudomány igényeit próbálta kielégíteni. Mind az érem körirata, mind a képi ábrázolása nagy gondossággal készült, a metszet készítője kétségtelenül jól ismerte, helyesen határozta meg a darabot.

Az érmet ezt követően a 18. század közepén Freiburgban Marquart Herrgott (1694–1762) bencés szerzetes és udvari diplomata közölte a Habsburg-uralkodóházról szóló monumentális, négykötetes művében.³² Herrgott munkamódszere jóval inkább a korábbi szakirodalmakra támaszkodott, mintsem a Habsburg-éremgyűjtemény beható megismerésére és az ott meglévő példányok kézbe vételére. Az esztergomi ostrom emlékérmének képét minden jel szerint Lochner kiadványából másolta. A tudós szerző széles körű műveltségét bizonyítja, hogy híven és pontosan hivatkozik az általa használt

korábbi szakirodalmakra – javára legyen mondvá –, az írott tartalmakat kritikával használja. Legalábbis erre lehet következtetni, mikor felhívja olvasója figyelmét a már említett Köhler-féle mű helytelen éremleírására. Lochnert éppúgy idézi és elismerően jóváhagyja az immár helyes éremleírást, valamint a hiteles történeti kontextusba helyezést. Herrgott megállapítása szerint az érmet Mátyás főherceg egyfajta kitüntetésként (pro

²⁸ LUCKIUS: Sylloge... 189.

²⁹ KÖHLER, Johann David: *Historische Münzbelustigungen* címet viselő 22 kötetes kiadványsorozat, amelyben számos numizmatikai vonatkozású cikk jelent meg, elsősorban a német történelem köréből.

³⁰ *Der Wöchentlichen Historischen Münz-Belustigung* 48. Stück, 1731. November 28.

³¹ LOCHNER, Johann Hieronymus: *Samlung Merkwürdiger Medaillen*. Nürnberg 1743, 25. Woche, 193.

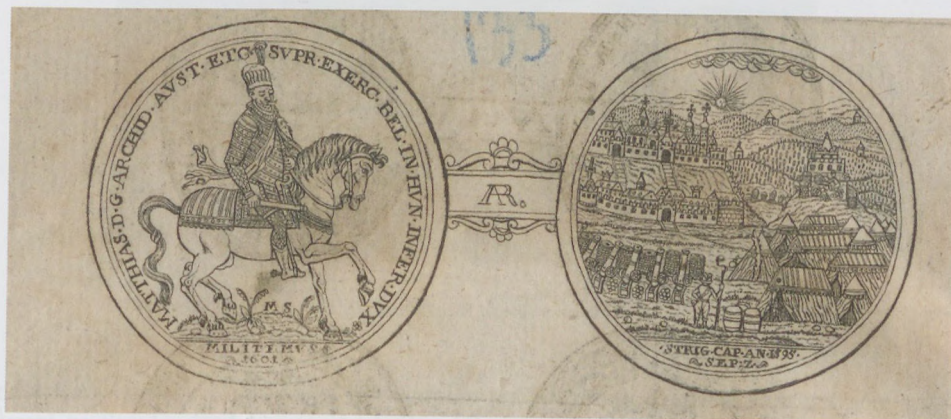
³² HERRGOTT, Marquart: *Monumenta augustae domus Austriae. II. Nummotheca Principum Austriae*. Pars II. Viennae 1753, 116. Tab. XV./XII.

honorariis) vagy császári pénzajándékként (pro donativis) használta. Az MS monogram feloldására nem tesz kísérletet, hiszen – mint írja – ezt a korábbi tudósok is figyelmen kívül hagyták.

A 18. században a már említett szerzőkön kívül csak a selmecbányai születésű hallei orvos, Madai Dávid Sámuel (1709–1780) hatkötetes művének ötödik kötetében találkozunk az éremmel, szűkszavú leírással, képi ábrázolás nélkül.³³

A továbbiakban a 18. század közepén kialakulóban lévő magyar főúri éremgyűjtemények helyzetének rövid ismertetésén keresztül vizsgálom az érem történetét. A tanulmány elején szó volt arról, hogy a legrangosabb főúri éremgyűjtemények, a Széchényi- és a Jankovich-gyűjtemény tartalmazta ezt az érmet. Ezen kívül tudjuk, hogy a Festetich-gyűjteményben is található volt egy példány. A főúri éremtárak, amelyek rendszerint a könyvtárak, levéltárak helységeiben kerültek elhelyezésre, funkciójuk tekintetében elsősorban befektetési, vagyonmegőrzési célokat szolgáltak. Mind a Széchényi-, mind a Festetich-éremgyűjtemény esetében a kutatás számára fennmaradt a nyomtatott, rézmetszetes táblákkal illusztrált gyűjteményi katalógus.

A Festetich-féle lajstrom³⁴ elkészítése valamivel megelőzte a Széchényi éremkatalógust. A keszthelyi éremtár megalapítása Festetich Pál nevéhez fűződik – az erre vonatkozó kéziratot a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára őrzi. Amennyiben megvizsgáljuk a Festetich-féle gyűjteményi katalógusban a tárgyalt emlékérem képét (5. kép), arra a megállapításra jutunk, hogy a katalógus ismeretlen rajzolója meglehetősen pontos munkát végzett, és kétségtelenül nem egy korábbi reprodukciót másolt, hanem kézbe vette a főúri gyűjtemény darabját, ez alapján készítette a rézmetszetet. Elég, ha megvizsgáljuk az előlap köriratát, szembetűnik, hogy a végéről nem maradt le sem a rozetta, sem a főherceg tollforgójánál a hullámvonal, vagy említhetjük a főherceg vállszalagja hátsó fodrainak pontos megrajzolását. A hátlap ábrázolása is pontos, kivéve talán, hogy lemaradt az előtér egyik sátornyílásában álló katonája, és a Duna folyama kissé keskenyre sikerült. Ezt leszámítva hitelt érdemlő az ábrázolás, és nem merülhet fel a vád, miszerint egy korábbi, például a Lochner-féle reprodukció másolata lenne.



5. kép. Az érem képe a Festetich-éremgyűjtemény katalógusában

A Széchényi-féle éremgyűjtemény katalógusát a már említett Schönvisner István állította össze 1803–1807 között. A rézmetszetes táblák készítője ezúttal is ismeretlen. Az érme rajzoló művész kezének stílusa jól felismerhető, sajátos, egyéni jellegzetességekkel bír, munkamódszeréről pedig elmondható, hogy bár nem másolta a korábbi reprodukciókat, és mind a körirat, mind a rajz pontos, összhatásában inkább hangsúlyos a magas művészi színvonalú rajzi készség, mint a tudományos precizításra törekvés.

A Festetich-féle táblák pontosságát az az alapvető hazai numizmatikai kézikönyv sem közelíti meg, amelyet a mai napig előszeretettel forgat a kutatás. A németprónai születésű Weszerle József (1781–1838) 1817-től – miután elfoglalta a pesti egyetem numizmatikai és archaeológiai katedráját – egyedülálló, nagyszabású numizmatikai művön dolgozott. Élete tudományos főművén, az átfogó ismereteket nyújtó numizmatikai könyvén évekig, folyamatosan dolgozott, adatokat gyűjtött, rajzoltatott és rézbe véssette a mellékletnek szánt

³³ MADAI, David Samuel: *Vollständiges Thaler-Cabinet*. Bd. 5. XIII. Hartung und Zeise, Königsberg 1765–1774, 254. Kat. nr. 6700.

³⁴ *Nymophilacium Hungaricum Festeticsianum Kesztheliense* (Könyvbe kötött képtáblák a MNM Kézirattárában). A katalógusban összesen 516 darab érem rézmetszetes képe van, leírás és számozás nélkül. A katalógus elkészültének pontos időpontja ismeretlen, de biztosan 1807 előtti, hiszen Széchényi könyvtárának is része volt. Esztergom 1595-ös ostromának emlékérmé a Festetich-féle katalógus 133.1 számát viseli.

táblákat.³⁵ Munkáját sajnos nem tudta befejezni, hátrahagyott kéziratok jegyzetei között azonban megtaláljuk monumentális munkájának tervezetét. Rézmetszetes tábláit halála után 35 esztendővel, 1873-ban a Magyar Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtára adta ki – ma már könyvészeti ritkaságnak számít.³⁶ Tudjuk, hogy Weszerlenek saját éremgyűjteménye is volt – amelyet József nádor később megvásárolt és a Nemzeti Múzeumnak adományozott –, ezen kívül hozzá tartozott a pesti egyetem éremgyűjteményének és könyvtárának gondozása. Hátrahagyott jegyzeteiben tömérdek szép tollrajzot találunk, hártypapírra rajzolva, füzetbe ragasztva, melléjük megjegyzéseket írva.³⁷ Szükszavú feljegyzései arról tanúskodnak, hogy munkája során támaszkodott mind Herrgott, mind Lochner művére. Valószínűleg levélváltásban állt a külföldi múzeumok és a hazai főúri gyűjtemények öreivel, pontos munkamódszere azonban máig homályos a kutatás számára.

A tanulmány témájául választott emlékérem vizsgálata jó alkalmat kínált arra, hogy a kéziratban szereplő tollrajzot (6. kép) és a végül nyomtatásban megjelent rézmetszetes táblaképet³⁸ összevetsem egymással, illetve a valós éremképekkel. Ennek során megállapítható, hogy Weszerle kéziratának tollrajza a Herrgott-kötet ábrájának átrajzolásával keletkezett, amely tehát így a Lochner-féle reprodukció harmadik közvetítése volt. Meglepő, hogy ez a tollrajz mégsem ugyanaz, mint a kiadásra került könyv metszete. Ehhez, illetve a valós éremképhez képest is több kisebb eltérés, túlrajzolás szerepel mindkét éremoldalon. Valószínűleg a rézmetsző³⁹ az utolsó munkafázisban magát az érmet már nem vette újra szemügyre, hanem csak a Herrgott-féle táblát, amely alapján az újabb kép szabályszerűen még több eltérést mutat. Például az érem előlapján a főherceg vállszalagjának fodra igen elnagyolt, a hátoldalon pedig mind a Víziváros bástyái, mind a szőlőtőkékkel beültetett dombok pontatlanok.



6. kép. Az érem tollrajza Weszerle József kéziratában

Az ekkor még kialakulóban lévő numizmatikai tudományág legkorábbi irodalmi tehát több esetben is figyelmet szenteltek az éremnek, és különösen az előlap ábrázolása nagy hatással volt az éremművészetre. Közléseinek nyomán követése hozzájárul ahhoz, hogy jobban megismerjük a hazai főúri éremgyűjtemények kialakítása során alkalmazott érem-meghatározási módszereket, és az ehhez tartozó képtáblák összeállítási módszereit.

Természetesen egyetlen érem vizsgálata nem elegendő ahhoz, hogy általánosan érvényes megállapításokat tegyünk, de a későbbi numizmatikai kutatások tekintetében fontos, hogy minél árnyaltabb képet tudjunk felvázolni az általunk felhasznált irodalom hitelességét illetően. Nagy jelentősége van ennek például abban az esetben, ha a kézbe vehető érem megtartása már nem tökéletes, felülete kopott, esetleg hiányos. Ezért úgy gondolom, hogy ezen a téren mindenképpen érdemes további megállapításokat tenni a korai szakirodalmak munkamódszereiről, és nemcsak az éremleírások pontosságát, hanem a rézmetszetes táblák rajzainak tüzetes vizsgálatát is bevonva, tisztázni a képi átvételek mechanizmusait.

³⁵ GOHL Ödön: Weszerle József. *NK* 6 (1907) 37–46.

³⁶ WESZERLE József: *Hátrahagyott érmészeti táblái*. Kiadja a Magyar Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségosztálya, Athenaeum, Pest 1873.

³⁷ Jelenleg a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárának könyvtára őrzi a kéziratokat. Jelzete: Kézirat II.50 VII.69. A Ferdinando I. usque Ferdinandum V. Reg. Hung. Num. Tab. XXXVI.

³⁸ WESZERLE: *Hátrahagyott érmészeti táblái*. C. (XXXVI Habsburg korabeli tábla), Tab. VI/7.

³⁹ Érdy János szerint 1821–1822 között Szárnyay Antal, ezután 1822–1838-ig Miskovics Mózes készítette a rézmetszetes táblákat. Vö.: Dr. ÉRDY János: *Erdély érmei. Képtalasz*. Magyar Tudományos Akadémia, Pest 1862, 1.

MEDAILLE AUF DIE EINNAHME VON GRAN IM JAHRE 1595

(Resümee)

Im Laufe des langen Türkenkrieges zählte für die christliche Armee die Eroberung der Festung Gran (ungarisch Esztergom, lateinisch Strigonium) einer der erfolgreichsten Kriegsergebnisse. Die osmanische Kapitulation wurde nach einer mehrmonatigen Belagerung durch Karl von Mansfeld am 7. September 1595 stattgefunden. Auf diesen militärischen Erfolg wurden Medaillen von dem Habsburger Hof am höchsten künstlerischen Niveau der Zeit bestellt.

Die Studie handelt sich über jene Medaille des Kremnitzer Stempelschneiders, Michael Sock, die durch Erzherzog Matthias im Jahre 1601 bestellt wurde. Die Medaille zeigt auf der Vorderseite Erzherzog Matthias hoch zu Ross, die Rückseite schildert die Belagerung der Stadt Gran. Die antikisierende Darstellung der Vorderseite spielte eine hervorragende Rolle in der Repräsentation den europäischen Herrschern. Obwohl sie eine Nachbildung der vorigen Medaille von Valentin Maler über Georg Friedrich Markgraf von Brandenburg ist, zielt sie nicht nur auf die Erinnerung des militärischen Erfolges des Erzherzogs, sondern auf die Spiegelung eines idealen Herrscherbildes, auf die Vorbereitung des Anspruchs auf den kaiserlichen Thron und die Legitimation der Macht.

Die Studie widmet eine besondere Aufmerksamkeit auf die späteren, gedruckten Reproduktionen der Medaille und auf deren Kontexte.

Das Verfolgen von diesen trägt zu einem besseren Verständnis der Methoden der numismatischen Wissenschaft im 18. und 19. Jahrhundert, sowie zur Feststellungen über die angewandten Bestimmungsmethoden im Laufe der Gründung von Sammlungen der ungarischen Aristokratie.

Kegyérmek a naszvad-jánoskaparti templom körüli temető sírjaiból¹

Religiöse Medaillen aus den Gräbern des Kirchenfriedhofes von Naszvad/Nesvady- Jánoskapart

NEVIZÁNSZKY Gábor – PROHÁSZKA Péter

A barokk kegyesség sajátos emlékei a különféle kegyérmek, amelyek igen nagy számban, típusban és variációban fordulnak elő. Ugyan keresztény vallásos csüngők és érmek már az antikvitás óta megfigyelhetők, ám a zarándokjelvények tömeges előállításának köszönhetően válnak a kegyérmek széles körben elérhetővé, úgy szólván tömegtermékké. Az éremművészet vallási célokra való alkalmazása a 15. század közepével kezdődött, azonban a korai típusok még csupán egyoldalúak. Az első zarándokmedálok a 16. század végével jelennek meg Rómában és más itáliai zarándokhelyeken, amely kegytárgytípust a 17. század elejétől a németországi, majd ausztriai zarándokhelyek is átveszik.² Tömeges előállításukat jól jelzik a bencés érmek, amelyek igen sok változatban, formában és típusban fordulnak elő a 17–18. században.³ Főként rózsafüzérre akasztva használták, de viselték őket önállóan amulettként is. Így, mint az elhunyt személyek viseleti tárgyai kerültek a sírokba magukban vagy a rózsafüzérekkel együtt.⁴ Emellett azonban kifejezték viselőik jámborságát, akik életükben védelmet és segítséget vártak tőlük.⁵ Az igen nagy számban jelentkező képi motívumok és feliratok miatt keltezésük, mint minden tömegterméké, meglehetősen nehéz.⁶ Mivel sírmellékletként is jelentkezők, így a velük együtt sírba került tárgyak nyújthatnak támaszt a kutatás számára, amint a naszvad-jánoskaparti temető sírjainak esetében is.⁷

Naszvad régészeti emlékeinek kutatása Szőke Béla nevéhez fűződik, aki érsekújvári működése idején többször látogatott erre a településre kutatva lelőhelyeit. Míg azonban az 1933-ban és 1936-ban a „Partok”-dűlőben előkerült honfoglalás kori sírokat közzé tette,⁸ addig a jánoskaparti kutatásai néhány újságcikket leszámítva ismeretlenek maradtak.⁹ A temető és mellékleteinek feldolgozását egy sajátos körülmény akadályozta meg, ugyanis míg a leletek a Pozsonyi Nemzeti Múzeum gyűjteményében találhatóak, addig a feltárás dokumentációját a győri Rómer Flóris Múzeum őrzi.

A rendelkezésünkre álló adatok alapján Szőke Béla 1938 júliusában, majd 1943 nyarán végzett ásatásokat a jánoskaparti dombon. A lelőhelyről a következőket írta az *Érsekújvár és vidéke* c. lapban megjelent beszámolójában:¹⁰ „Naszvad községnek a Nyitra-folyó felőli, nyugati szélén egy széles, hepe-hupás tér szakítja meg a házak hosszú sorait. A tér közepén egy nagyobbacska dombon nepomuki Szt. János szobra áll. A naszvadi öregek úgy mesélik, hogy ezen a dombon temető volt valamikor, sőt réges régen templom is állt ott, melynek a harangját a török elől egy mély kútba dobták.” Az egyházlátogatási jegyzőkönyvek szerint

¹ A tanulmány elkészítését a Szlovák Tudományos Akadémia és az Európai Unió által támogatott SASPRO 0104/01/03 pályázat tette lehetővé. A szerzők a Szlovák Tudományos Akadémia Régészeti Intézete (Nyitra) munkatársai.

² SZENTGÁLI 1942, 12 (248)–14 (250); FASSBINDER 1998, 132; FASSBINDER 2003, 28–29, 36–37.

³ LECHNER 1980, 51–52; FASSBINDER 2003, 29.

⁴ FASSBINDER 1998, 136; FASSBINDER 2003, 106.

⁵ FARKA 2000, 292; FASSBINDER 2003, 103–104.

⁶ FASSBINDER 2003, 78–80.

⁷ FASSBINDER 2003, 83.

⁸ SZŐKE 1941; vö. FEHÉR-ÉRY-KRALOVÁNSZKY 1962, 57, Nr. 733–738

⁹ FEHÉR-ÉRY-KRALOVÁNSZKY 1962, 57, Nr. 735: „A Jánoskaparton, a község belterületén kora Árpád-kori templom alapjai látszanak. Körülötte többretegű temető egy részét, 275 sírt 1943-ban feltártak. A leletanyag alapján a temetőt a XI. század elejétől a XVIII. század végéig használták. – Nové Zámky/Érsekújvári Múzeum – Szőke B. adata.”

¹⁰ SZŐKE 1938.

a Szent János-szobrot – a folyók, halászok és hajósok védőszentjének az 1729-ben szentté avatott Nepomuki Szent Jánosnak – a korábbi templom helyén valamikor a 19. század elején állították.¹¹ Szőke kutatásai során mintegy 350 m² nagyságú területet tárhatott fel, azonban a temető egy részén nem folytatott kutatásokat, és ez rész a későbbiekben elhordásra került. Az 1943. évi ásatás során 275 sírt dokumentált, amelyekhez még az 1938. évi ásatáskor feltárt ismeretlen számú sír is tartozik. Összesen talán 300 sírról lehet szó, amelyek Szőke szerint temetőnek kb. a negyedét jelentik. Sem a templom helyét, sem pedig annak alaprajzát nem sikerült azonosítani. Az összes sír kb. egy harmada volt mellékletes – ez alig 91 –, azaz 33,1%, amelyből 46 Árpád-kori. Tehát a mellékletes sírok közel fele – azaz 47,25 % – tehető a 10–13. századra. A maradék 48 sír (52,75%) pedig újkori, a 16. és 18. századi időszakból származik. A jánoskaparti temetőben a 25., 77., 173. és 182. sírokban voltak kegyérmek, amelyek közül a 182. sír érmei ma már nem találhatók meg a múzeumi anyagban, azonban ugyanúgy rózsafüzérhez tartoztak, amint a 77. és 173. sír példányai. A 25. sír kegyérmét amulettként hordhatták, ugyanakkor a koponya szájúregében volt.



1. kép. A jánoskaparti temető sírjaiban talált kegyérmék: 1. 25. sír; 2–3. 77. sír; 4. 173. sír

Katalógus

1. Ovális kegyérem, a tetején kilyukasztva. 22 × 18 mm.

A 25. sírban feltárt csontváz koponyájának szájúregében került elő (1. kép: 1).

Előlap: közepén ovális keretben IHS betűk, a H betűben egy kereszt, amelynek alja horgonyszerűen végződik.

A keretet rovátkák veszik körbe, jelképezve a sugarakat.

Hátlap: közepén ovális keretben MRA betűk, felettük Ω, az R betű alatt szív sugarakkal. A keretet rovátkák veszik körbe, jelképezve a sugarakat.

2. Ovális kegyérem, sérült, egy darab kitörve. 17 × 13 mm (1. kép: 2).

A 77. sírban kerültek elő a 3. számú kegyéremmel együtt. A jobb kézben kereszt, mellette rózsafüzér gyöngyszemei, az egyik kegyérem a hason volt. A bal kézben I. Lipót 1702-ben vert érme.

Előlap: V·R·S·N·S·M·V·S·M·Q·L·I·V·B· körben, közepén fenn IHS monogram. A mezőben közepén görög egyenlőszárú kereszt, a keresztszárak közötti mezőben a C·S·P·B betűk, a száraiban pedig a C·S·S·M·L·N·D·S·M·D betűk.

Hátlap: a mariazelli kegyképen látható álló Mária díszöltözetben, a kezében a kis Jézust tartva, mellette MARIAZELL felirat.

3. Nyolcszögletű kegyérem, a felső oldalán átlyukasztva. 22 × 17 mm (1. kép: 3).

A 77. sírban volt 2. számú kegyéremmel együtt, lásd feljebb.

Előlap: V·R·S·N·S·M·V·S·M·Q·L·I·V·B· pontsorról keretezve, közepén fenn IHS monogram. A mezőben közepén görög egyenlőszárú kereszt, a kereszt szárai között C·S·P·B betűk, a száraiban pedig a C·S·S·M·L·N·D·S·M·D betűk.

Hátlap: pontsorról keretezve Szent Benedek áll egyik kezében pásztorbotot tartva, az oldalán BENEDICTVS felirat.

Ref.: Fassbinder 1Ab

¹¹ Érseki Levéltár Esztergom LIB 496 [1846] 4.

4. Ovális kegyérem, tetején átlukasztva, függesztő karikával (1. kép: 4). 31 × 21 mm.

A 173. számú, igen gazdag női sírban a csontváz jobb kezétől a jobb comb felső részéig a rózsafüzér gyöngyei kerültek elő, a combcsont belső oldalán volt a kegyérem.

Előlap: V·R·S·N·S·M·V·S·M·Q·L·I·V·B· körben, középen fenn IHS, a Krisztus-monogram. A mezőben középen görög egyenlőszárú kereszt, a kereszt szárai között C·S·P·B betűk, a száraiban pedig a C·S·S·M·L·N·D·S·M·D betűk.

Hátlap: •IESVS•MARIA•IOS: felirat, alatta a Szent Lelket ábrázol galamb és a szülei között menő kis Jézus.

Amint Közép-Európában, úgy Szlovákia területén is igen nagy számban és számos típusban kerülnek elő temető- és településátadások során a kegyérmek.¹² A jánoskaparti darabok közül azonban csupán a 77. sír sokszögletes bencés éremének ismertek párhuzamai Szlovákiából,¹³ többek között a dévényi temetőből.¹⁴ A 77. sírban egy bencés Fassbinder 1Ab típus volt, amelynek készítési ideje a 17. század utolsó harmada – 18. század első fele, és egy mariazelli ugyancsak bencés érem.¹⁵ Míg az első hátlapján Szent Benedek és a BENEDICTVS felirat, addig a másodikon a mariazelli kegyképen látható Mária és MARIAZELL felirat szerepel.¹⁶ A két érem előlapja (Kat. 2-3.) azonos, a keresztben lévő betűk a Crux Sancti Patris Benedicti, illetve a Crux Sacra Sit Mihi Lux Non Draco Sit Mihi Dux (a Szent Kereszt és ne az ördög legyen az én világosságom) felirat kezdőbetűi kerültek. Az érem körirata egy latin disztichon: Vade Retro Satana, Nunquam Suade Mihi Vana. Sunt Mala Quae Libas; Ipse Venena Bibas (Távozz sátán, soha ne tanácsolj hívságos dolgokat. Magad idd meg mérgeket, ne engem kínálj). Középen fenn IHS Krisztus-monogram olvasható.¹⁷ Ezen típusú bencés érmek igen nagy számban jelentkeznek Közép-Európában.¹⁸ A legkorábbi ábrázolása az éremnek 1664-ben készült szőrőlapról ismert, amelyen az érem (pfennig) rajza és a feliratok magyarázata található.¹⁹ Ez alapján a 17. század harmadik negyedében készült az érem Ausztriában vagy a bajoroknál, és a bencések közreműködésével széles körben terjedt el Európában.²⁰ Több száz variánsa fordul elő, amelyek példányait elsősorban a bajor és ausztriai bencés kolostorokban készítették.²¹ A Benedek-áldásnak köszönhetően segítő és védelmező funkcióval bírt.²² Figyelemreméltó, hogy 1660 előtt még nem ismertek, feltűnésük az 1660-as évtizeddel kezdődik, és virágkoruk az 1750-es évekig tartott.²³ A másik kegyérem egyik oldalán a Benedek-áldás, míg a másikon a mariazelli Madonna látható, aki a jobb karjában a kis Jézust tartja. A szobor és a Madonnát ábrázoló kegykép a fő jelképei a zarándokhelynek, amelyeket kegyérmeken és nyomtatványokon jelenítettek meg.²⁴ Mariazell ugyan a 12. század óta zarándokhely, azonban a zarándokok száma csupán a 14. századtól nőtt meg jelentősen. A barokk korban vált az egyik legjelentősebb Mária-kegyhellyé Közép-Európában.²⁵ Mind az ábrázolás, mind pedig a felirat számos kegyéremről ismert Közép-Európában, amelyeken azonban váltakoznak a túloldali ábrázolások.²⁶ A 77. sír (2. kép) kegyérmeinek datálását a sírban talált 1702-ben vert I. Lipót-érem (Huszár 1512. típus nagybányai veret) tette lehetővé,²⁷ amely alapján a 17. század végén, a 18. elején voltak használatban. Amint az érmek, úgy a kereszt is egy rózsafüzérhez tartozott, amely azonban 28 apró paszta- és 15 nagyobb hengerformájú csontgyöngyből állt.

Ugyancsak egy rózsafüzéren csüngött a 173. sír (3. kép) kegyérméje, amely 64 kisebb és nagyobb csontból faragott sokszögletű és 43 apró üvegyöngyökből állt. Valószínűleg a kisebbek voltak az Üdvözlégy és a nagyobbak pedig a Mi Atyánk szemek, és az üvegyöngyök a szemek elválasztására szolgáltak. A keresztben való záródását pedig három esztergált csontelemmel oldották meg. A csontgyöngyszemek párhuzamai a grazi

¹² Lásd pl.: NEŠPOROVÁ 1994; HUNKA 2001, 237; PLACHÁ - DIVILEKOVÁ 2006.

¹³ HUNKA 2001, 237.

¹⁴ PLACHÁ-DIVILEKOVÁ 2006, 40, Obr. 2.

¹⁵ FASSBINDER 2003, 239.

¹⁶ FASSBINDER 2003, 299.

¹⁷ SZILÁGYI 1992.

¹⁸ Lásd pl. Nitra Párvocce 73. sír: BARTEKOVÁ 2014, 173, Obr. 15; Klostermarienber: FARKA 2000, 305.

¹⁹ LECHNER 1980, Abb. 35; MÜNSTERER 1983, 175.

²⁰ LECHNER 1980, 50–53; MÜNSTERER 1983, 174–176; FASSBINDER 1998, 132–134; FASSBINDER 2003, 232–233.

²¹ FASSBINDER 2003, 236–238)

²² LECHNER 1980; Farka 2000, 293; FASSBINDER 2003, 237.

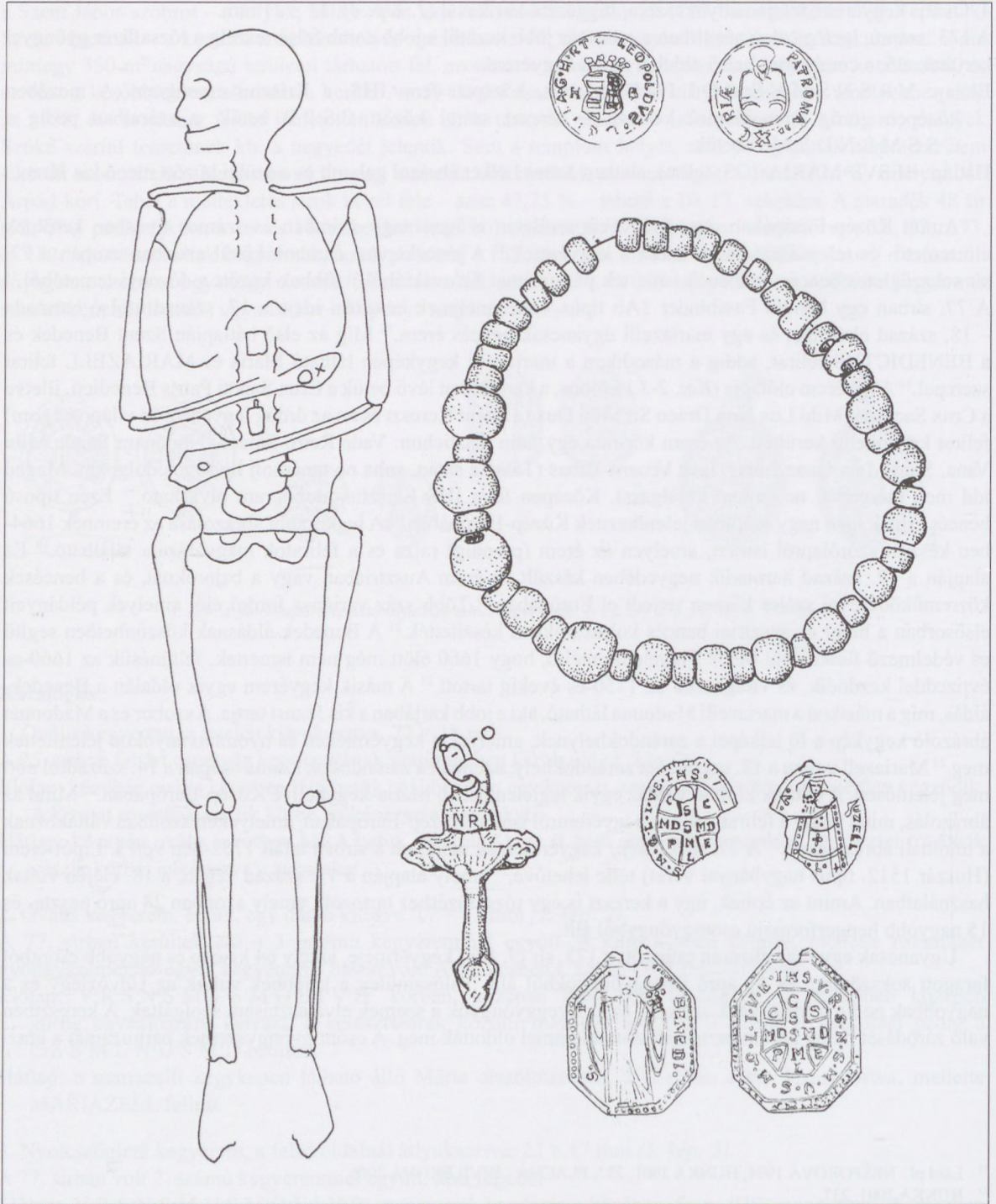
²³ MÜNSTERER 1983, 172–174; FASSBINDER 2003, 234–235.

²⁴ JORDÁNSZKY 1863; SERFŐZŐ 2004.

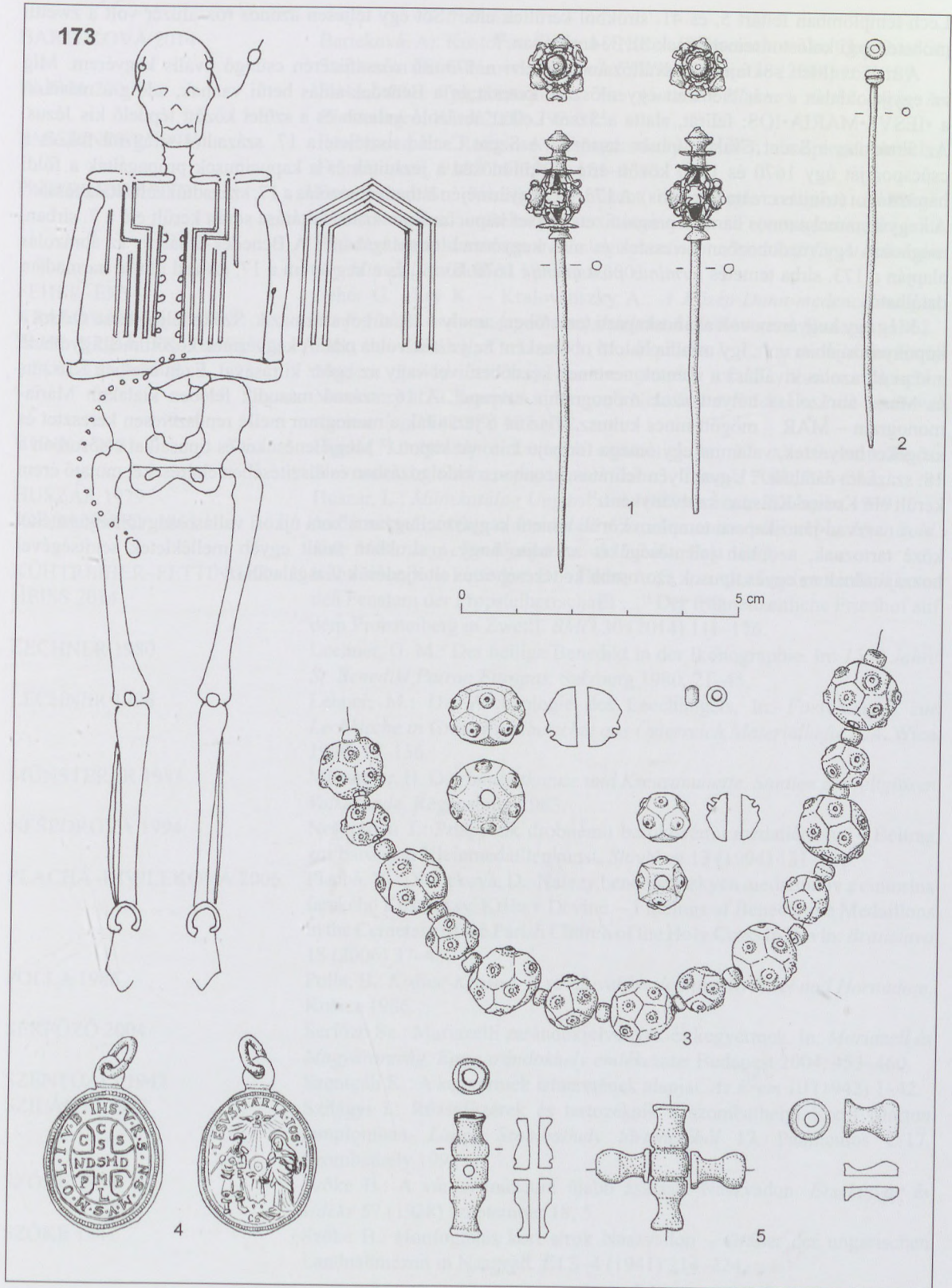
²⁵ JORDÁNSZKY 1863.

²⁶ FASSBINDER 2003, 300–300.

²⁷ HUSZÁR 1979.



2. kép. A jánoskaparti 77. sír és mellékletei



3. kép. A jánoskaparti 173. sír és mellékletei

Lech-templomban feltárt 5. és 41. sírokból kerültek elő.²⁸ Sőt egy teljesen azonos rózsafüzér volt a zwettli probsteibergi kolostor temetőjének SE 334. sírjában.²⁹

A már említett sokfajta típusváltozatot jól jelzi a 173. sír rózsafüzéréen csüngő ovális kegyérem. Míg az egyik oldalán a már elemzett egyenlőszárú kereszt és a Benedek-áldás betűi vannak, addig a másikon a •IESVS•MARIA•IOS: felirat, alatta a Szent Lelket ábrázoló galamb és a szülei között lépdelő kis Jézus. Az ábrázolás a Szent Család típusba tartozik. A Szent Család tisztelete a 17. századtól virágzott fel, és a csúcspontját úgy 1670 és 1750 között érte el, különösen a jezsuiták és a kapucinusok propagálták a földi háromságot (trinitas creata terrestris). A 173. sír kegyérmén látható ábrázolás a 17. századtól vált általánossá.³⁰ A kegyéremmel azonos darab a prágai Szent József kapucinus monostor feltárása során került elő a 7. sírban, méghozzá egy rézdobozban keresztet és más kegyérmek társaságában.³¹ A Benedek-áldás és az ábrázolás alapján a 173. sírba temetés *terminus post quemje* 1670 körüli, és a kegyérem a 17. század utolsó harmadára datálható.

Még egy kegyérem volt a jánoskaparti temetőben, amely a 25. sírből származik. Szőke feljegyzése szerint a koponya szájában volt, így mintha halotti obolusként helyezték volna oda. A kegyérmek között megfigyelhető a képi ábrázolás kiváltása a szentek neveinek kezdőbetűivel vagy az egész kiírásával. Ezen esetben Krisztus és Mária ábrázolása helyett azok monogramja szerepel. A 16. század második felében kialakult Mária-monogram – MAR – mögött nincs kultusz. Viszont a jezsuiták a monogram mellé rendszeresen keresztet és szögeket helyeztek, valamint egy ómega formájú koronát kapott.³² Megjelenésüket és típusaikat elsősorban a 18. századra datálták.³³ Ugyanilyen feliratos, azonban a kidolgozásban és díszítésében eltéréseket mutató érem került elő Košice-Krásnan szórványként.³⁴

A naszvad-jánoskaparti templom körüli temető kegyérmei ugyan a kora újkori vallásosság tömegtermékei közé tartoznak, azonban jelentőségüket az adja, hogy a sírokban talált egyéb mellékletek segítségével hozzájárulnak az egyes típusok szorosabb keltezéséhez és elterjedésük vizsgálatához.

²⁸ LECHNER 1996, 136, Taf. 28 és 147, Taf. 39.

²⁹ KÜHTREIBER–FETTINGER–HEISS 2014, 173. Taf. 17.

³⁰ FASSBINDER 2003, 322–323.

³¹ FLEK–KUBÁLEK–OMELKA–PODLISKA 2009, 444. Fig. 26, 2.

³² FASSBINDER 1998, 132; FASSBINDER 2003, 295.

³³ FASSBINDER 2003, 295.

³⁴ POLLA 1986, 289. Obr. 144, 11.

Irodalom

- BARTEKOVÁ 2014 Barteková, A.: Kostol sv. Štefana v Nitre - Párovciach. – The Church of St. Stephen in Nitra-Párovce. *Zborník FFUK Musaica* 28 (2014) 163–189.
- FARKA 2000 Farka, Ch.: Totenbrauchtum. In: *Fundort Kloster. Archäologie im Klosterreich*. Wien 2000, 292–315.
- FASSBINDER 1998 Fassbinder, St.: Religiöse Anhänger und Medaillen als Spiegel barocker Frömmigkeit. *BMÖ* 14 (1998) 131–138.
- FASSBINDER 2003 Fassbinder, St.: Wallfahrt, Andacht und Magie religiöse Anhänger und Medaillen – Beiträge zur neuzeitlichen Frömmigkeitsgeschichte Südwestdeutschlands aus archäologischer Sicht. *Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters* Beiheft 18. Bonn 2003.
- FEHÉR-ÉRY–
KRALOVÁNSZKY 1962 Fehér G. – Éry K. – Kralovánszky A.: *A Közép-Duna-medence magyar honfoglalás- és kora Árpád-kori sírleletei*. Leletkataszter. Budapest 1962.
- FLEK–KUBÁLEK–OMELKA
– PODLIŠKA 2009 Flek, F. – Kubálek, P. – Omelka, M. – Podliska J.: Excavation of the Early Modern Period cemetery on the grounds of the former Capuchin Monastery at St. Joseph's in Prague's New Town. *Studies in Post-Medieval Archaeology* 3 (2009) 407–452.
- HUNKA 2001 Hunka, J.: Nálezy cirkevných sviatostiek zo 17. až 19. storočia zo Slovenska. In: *Peníze v proměnách času* 3. Ostrava 2001, 235–242.
- HUSZÁR 1979 Huszár, L.: *Münzkatalog Ungarn von 1000 bis heute*. Budapest 1979.
- JORDÁNSZKY 1863 Jordánszky E.: *Magyarországban s az ahoz tartozó részekben lévő Bold. Szűz Mária kegyelemképeinek rövid leírása*. Pest 1863.
- KÜHTREIBER–FETTINGER–
HEISS 2014 Kühtreiber, K. – Fettinger, B. – Heiss, A. G.: „... der Leichenfriedhof unter den Fenstern der Propsteiherrschaft ...” Der frühneuzeitliche Friedhof auf dem Probsteiberg in Zwettl. *BMÖ* 30 (2014) 111–176.
- LECHNER 1980 Lechner, G. M.: Der heilige Benedikt in der Ikonographie. In: *1500 Jahre St. Benedikt Patron Europas*. Salzburg 1980, 21–45.
- LECHNER 1996 Lehner, M.: Die Archäologie des Leechhügels. In: *Forschungen zur Lechkirche in Graz. Fundberichte aus Österreich Materialhefte A/4*. Wien 1996, 19–156.
- MÜNSTERER 1983 Münsterer, H. O.: *Amulettkreuze und Kreuzamulette. Studien zur religiösen Volkskunde*. Regensburg 1983.
- NEŠPOROVÁ 1994 Nešporová T.: Príspevok drobnému barokovému medailérstvu. – Beitrag zur barocken Kleinmedaillenkunst. *SlovNum* 13 (1994) 131–136.
- PLACHÁ–DIVILEKOVÁ 2006 Plachá, V. – Divileková, D.: Nálezy benediktínskych medailónov z cintorína farského Kostola sv. Križa v Devíne. – Findings of Benedictine Medallions in the Cemetery of the Parish Church of the Holy Cross in Devín. *Bratislava* 18 (2006) 37–48.
- POLLA 1986 Polla, B.: *Košice-Krásna. K stredovekým dejinám Krásnej nad Hornádom*. Košice 1986.
- SERFÖZŐ 2004 Serfőző Sz.: Mariazelli zárandokjelvények és kegyérmek. In: *Mariazell és Magyarország. Egy zárandokhely emlékezete*. Budapest 2004, 453–460.
- SZENTGÁLI 1942 Szentgáli K.: A kegyérmek ismeretének alapjai. *Az Érem* 10 (1942) 1–42.
- SZILÁGYI 1992 Szilágyi I.: Rózsafüzérek és tartozékaik a szombathelyi Szent Márton templomban. *Lapok Szombathely történetéből* 17. Panniculus C/17. Szombathely 1992.
- SZŐKE 1938 Szőke B.: A városi múzeum újabb ásatásai Naszvadon. *Érsekújvár és vidéke* 57 (1938) szeptember 18, 5.
- SZŐKE 1941 Szőke B.: Honfoglalás kori sírok Naszvadon – Gräber der ungarischen Landnahmezeit in Naszvad. *FA* 3–4 (1941) 214–224.

RELIGIÖSE MEDAILLEN AUS DEN GRÄBERN DES KIRCHENFRIEDHOFES VON NASZVAD/NESVADY-JÁNOSKAPART

(Resümee)

In dem kaum 7 km südwestlich von Érsekújvár/Nové Zámky liegenden Dorf Naszvad/Nesvady erforschte Béla Szőke neben landnahmezeitlichen Gräbern auch einen Teil eines Kirchenfriedhofs. Über seine Grabungen am Jánoskapart (Jánoska-Ufer) stehen nur einige Zeitungsberichte zur Verfügung. Neben zwei Artikeln in der Lokalzeitung „Érsekújvár és vidéke“ und einer kurzen Mitteilung stand nichts Weiteres über die Ausgrabung und die Funde zur Verfügung. Den Grund dafür konnten wir darin finden, dass der Ausgräber sowohl die Dokumentation als auch die Funde im Zweiten Weltkrieg nach Győr mitnahm, wo die Gegenstände im Museum zu Anfang der 1960er Jahre inventarisiert wurden. Wegen des tschechoslowakisch-ungarischen Staatsvertrages gelangten die Funde nach Bratislava ins Nationalmuseum, die Dokumentation blieb aber im Museum zu Győr zurück. Die Grabungsdokumentation besteht aus den Notizen des Ausgräbers, Grabblättern, Grabzeichnungen und einem Plan des Friedhofs, auf dem aber nicht alle Gräber eingezeichnet sind.

Bei seinen Forschungen legte Szőke ein Gebiet von ungefähr 350 m² frei, was aber nur ein Teil des Friedhofs war, und der Rest wurde in späteren Zeiten abgetragen. Er dokumentierte bei seiner Grabung im Jahre 1943 insgesamt 275 Gräber. Ungefähr ein Drittel der freigelegten Gräber hatte Beigaben, und von diesen 91 gehörten 46 Bestattungen in die Árpádenzeit und 48 Gräber in die Frühe Neuzeit (16. – 18. Jahrhundert).

Nach Béla Szőke befanden sich in vier Gräbern (25, 77, 173 und 182) des Kirchenfriedhofs religiöse Medaillen. Jedoch sind die Medaillen aus dem Grab 182 heute im Museum unauffindbar, sie waren nach Szőke Anhänger von einem Rosenkranz wie die Stücke aus den Gräbern 77 und 173. Religiöse Medaillen und Kreuze sind Teil des frühneuzeitlichen Totenrituals bzw. charakteristische Beigaben der Bestattungen dieser Epoche und waren oft Anhänger von Rosenkränzen bzw. Amulette. Religiöse und Wallfahrtsmedaillen sind in vielen Variationen in Mitteleuropa verbreitet.

In Grab 25 kam eine mit den Buchstaben IHS (Jesus) und MRA (Maria) beschriftete Medaille ans Tageslicht, die sich nach Szőke im Mund befunden hat. Wahrscheinlich wurde sie als Obol ins Grab gelegt. Der Typ wird hauptsächlich in das 18. Jahrhundert datiert.

In Grab 77 waren zwei Medaillen, eine trägt die Darstellung der Mariazeller Madonna und die Inschrift MARIAZELL, die andere das Bild des Heiligen Benedictus. Beide haben auf der Vorderseite ein griechisches Kreuz bzw. die Anfangsbuchstaben folgender Sätze: Crux Sancti Patris Benedicti, Crux Sacra Sit Mihi Lux Non Draco Sit Mihi Dux, und: Vade Retro Satana, Nunquam Suade Mihi Vana. Sunt Mala Quae Libas, Ipse Venena Bibas. Beide Medaillen werden durch die ebenfalls beigelegte Münze von König Leopold I. aus dem Jahr 1702 datiert. Zu diesen mit dem Benediktussegen verzierten Stücken gehört auch die Medaille aus Grab 173. Ihre Rückseite trägt aber das Bild der Heiligen Familie mit der Inschrift •IESVS•MARIA•IOS:. Der Typ wurde hauptsächlich zwischen 1670 und 1750 hergestellt getragen. Die anderen Beigaben datieren das Grab in das letzte Drittel des 17. Jahrhunderts.



Pénzhamisító, feltaláló és festő: Peter Bohr (1773–1841)

Forger, Inventor and Artist: Peter Bohr (1773–1847)

GARAMI Erika

Amióta papírpénzek vannak forgalomban, azóta keresik a szakemberek a hatékony védelmet a papírpénzek hamisítása ellen. A szigorú – akár halálbüntetést is – kilátásba helyező törvény, a bankjegyen is olvasható büntetőzáradék, technikai elemek, mint például a guilloche, a mélynyomó eljárás, az acélmetszet, de a bonyolult, művészi ábrázolások, a kalligráfia vagy éppen a pénzekon ábrázolt erotikus jelenetek, hiányos öltözetű női alakok mind-mind felmerültek a hamisítók elleni védekezés eszközeként. Furcsának tűnhet 21. századi szemmel, de a fentiek számítottak a legfontosabb biztonsági intézkedéseknek a 19. század első felében Közép-Európa legnagyobb országában, a Habsburg Birodalomban. Ugyancsak a hamisítás elleni védelemnek tartották, és tartják ma is egy-egy új kibocsátás megjelentetését.

A papírpénz egyre nagyobb tért hódított a pénzforgalomban a fém pénzzel szemben, különösen a napóleoni háborúk végén tapasztalt infláció, majd a devalválások után. 1816-ban megalakították az Osztrák Nemzeti Bankot, amely egyedüli bankjegykibocsátóként az egész birodalmat ellátta papírpénzzel. A bank 1841-es új sorozatát a kortársak hamisíthatatlannak tartották. A kor egyik legjobb minőségű bankjegyét csak a kor egyik legjobb hamisítója volt képes hamisítani. Bár a történet Ausztriában játszódik, az egész Habsburg Birodalomban éreztette hatását. Magyar papírpénzek az 1848–49-es forradalom és szabadságharc jegyei előtt nem léteztek.

Technika a papírpénzek biztonságáért

Az Osztrák Nemzeti Bank kezdettől fogva nagy súlyt helyezett jegyeinek biztonságos megjelenésére. Az első öt év alatt mindössze négy hamisítási ügy vált ismertté. A korszakban meglehetősen magas volt az írástudatlanság, és az emberek továbbra is szívesebben fizettek fém pénzzel, mint papírpénzzel. A pénztárak tevékenysége papírpénz és fém pénz váltásában merült ki főleg, kevésbé a különféle valuták váltásában. A pénztárosok hamis pénzekkel ritkán találkoztak, ilyen irányú szakmai felkészültségük is korlátozott volt.

Jakob Degen (1760/1–1848), svájci származású órásmester 1816 és 1820 között új eljárást dolgozott ki, amely Európa legbiztonságosabb (legalábbis annak vélt) papírpénzeit és értékpapírjait eredményezte. A jegyek mindkét oldalára guilloche-t nyomott új gravírozógépével. Az egészen finom, szinte csipkeszerűen egymásba fonódó, hullámszerű vonalakból bonyolult mintákat formált. Egy képlet segítségével minden vonalat matematikai pontossággal lehetett megszerkeszteni. Hatékonyságát bizonyítja, hogy az eljárást számos ország átvette. Az eljárást tovább fejlesztve máig is a bankjegy- és értékpapírnyomtatás alapját képezi. Degen 1825 és 1841 között állt az Osztrák Nemzeti Bank nyomdájának élén, és nemcsak ezzel az egy találmányával írta be nevét a nyomdászat történetébe, hanem például a szárazbélyegzés, a sötétből előbukkanó vízjel és a papírpénzek számozásának gépesítése is az ő nevéhez fűződik. Ennek ellenére a számozást továbbra is kézzel oldották meg még sok helyen, így például az 1848-as magyar forradalom és szabadságharc bankóin. Degen kivívta, hogy a bankjegyeket a korábbiaknál tartósabb papírra nyomtassák.

Megjelenése után sokáig nem ügyeltek különösebben a papírpénzek kinézetére. Térhódításával párhuzamosan nőtt a hamisítások és a hamisítványok száma is, ezzel együtt nőtt a technikailag minél tökéletesebb, és vele együtt igényesebb külsejű pénz iránti igény. Korábban megelégedtek azzal, ha a bank egy-egy tisztviselője rajzolta, írta a papírpénzeket. Az 1825-ös sorozatot azonban a bank saját művésze, Johann Baptist Danzinger tervezte Degen felügyelete mellett. Ekkor jelent meg a „kettős technika”, azaz a magasabb minőséget és nagyobb biztonságot ötvöző eljárás, amikor elkülönítették a guilloche egyes elemeit, és minden részt más színnel lehetett tintával megfesteni. Megjelent a két színnel nyomtatott, vörös és fekete színű bankjegy. Az egyes részeket újra össze lehetett rakni, amellyel sokszínű guilloche-t lehetett nyomtatni. Biztonságosabbá vált a bankjegy a festék fejlesztése révén is. Nehezített a hamisítók dolgát August Richard

litográfus, a bank egy másik munkatársának találmánya is. Olyan tintát fejlesztett ki, amely köre nem volt átvihető, így az illegális sokszorosítást nem tette lehetővé.

Ausztria a bankjegyfejlesztésben ekkor nemzetközi viszonylatban élen járt. A kor új találmánya a mélynyomó (intaglio) eljárás bevezetése volt. Segítségével elsősorban a figurális ábrázolások minősége javult jelentősen. Az acélmetszetek esztétikailag is új szintre emelték a bankjegyeket.¹

Franz von Salzman, a bank főkönyvelője, illetve főtitkára volt az acélmetszetek bankjegyen való alkalmazásának egyik fő szorgalmazója. Salzman tudós és kísérletező is volt, a papírpénz-hamisítás ellen pedig írásba foglalta az addigi eredményeket.² Költségeket nem kímélve Londonba utazott,³ tárgyalt a pénzjegyeket előállító nyomdával is. Az angol Oldham-eljárás egy acélmetszésen alapuló technika volt. Eredeti változatában gőzgép energiájával működött. A gyártásért felelősök az Oldham-eljárás megvásárlását Bécsben eleinte ellenezték, mivel túl drágának találták. Végül Salzman meggyőzte az igazgatóságot a vétel fontosságáról, és a bank 1839-ben 5000 fontért megvásárolta az eljárást.⁴ Az 1841-es kibocsátású jegyek ezzel készültek. Salzman hitt benne, hogy a jövőben az új eljárás bevezetésének köszönhetően nem fognak felbukkanni hamisítványok. Ám hiába biztosította a bankot az acélmetszés hamisíthatatlanságáról: tévedett.

Salzman legtöbbet idézett hamisítás elleni védelmi ajánlása az erotikus ábrázolások alkalmazása volt. Szerinte az ilyen képek elrettentik a lehetséges hamisítókat. Úgy vélte, a nagy méretű portrék mellett a meztelen testek helyes ábrázolását még egy átlagember is pontosan ismeri, így azonnal ki fog tűnni a valódi ábrázolások közül a hamis.

Az 1841-es sorozat a korábbtól teljesen eltérő külsővel jelent meg. Ekkor kértek fel először művészt a tervezésre. A bécsi Szépművészeti Akadémia rézmetszőjét, a kedvelt biedermeier festőt, Peter Fendit (1796–1842) választották. Pénzjegyeire jellemző, hogy a vízjeles papírra kifinomult kalligráfia és a gazdagon díszített, allegorikus alakok kerültek, valamint egyszínű, a korábbi jegyeiktől teljesen eltérő megjelenésű guilloche. Az 1841-es sorozat 1842 és 1852 között volt forgalomban.

Szimbolikus alakok, mint „Ausztria szelleme” vagy a Dunát megtestesítő Vízöntő jelennek meg lenge, átlátszó ruhás vagy épp meztelen puttók között. A biedermeier ízlés szerint nem fedte elegendő ruha az alakokat, így kritikában sem volt hiány. Kevésbé vitatottak voltak az építészeti ábrázolások, amelyek szintén először jelentek meg a bankjegyeken.⁵ Később hatalmi jelvények is a bankjegyekre kerültek, például az oroszán és a kard, igaz, nem a hamisítás elleni küzdelem jegyében.

A hamisítók is haladtak a korrallal. Segítette munkájukat a litográfia és az akkor kibontakozó fotóeljárás is. Ezek ellen az erotika nem vehette fel sikeresen a küzdelmet.

A korábbi típusú guilloche mint biztonsági elem is eltűnt az 1841-es sorozatról, csak az ötvenes évek végén tért vissza újra, alnyomatként, hogy a fotózási eljárások ellen nyújtson védelmet.

A hamisítók büntetése

II. József (1780–1790) eltörölte a pénzhamisításért járó halálbüntetést, amelyet azonban I. (II.) Ferenc (1792–1835) 1803-ban visszaállított. A pénzhamisítás esetében nem volt különbség, hogy fém- vagy papírpénzt hamisít-e az elkövető, sőt ugyanolyan büntetést kaphatott a hamis pénz előállítója, mint terjesztője. A hamisítási kísérletért élethosszig tartó börtönbüntetésre lehetett számítani, de még olyan kezdetleges eszközökkel történő hamisításért, mint a tollrajz is tíz évet kellett letölteni a börtön magánzárkájában. Az informátor pedig, aki segített nyomra vezetni a hatóságokat, akár 10.000 gulden jutalomban is részesülhetett.

A büntetőzáradék, amely az 1841-es jegyeken tűnt fel először, nem érte el célját, nem rettentette el kellőképpen a hamisítókat.⁶ Hosszú időre ez a megfogalmazás határozta meg a hamisítással kapcsolatos büntetés elveit a birodalomban.⁷ Az 1848-as magyar jegyekkel ellentétben konkrét büntetési tételeket nem tartalmazott.

¹ *Schein und Sein. Den Fälschern auf der Spur!* Ausstellungskatalog. Oesterreichische Nationalbank. Geldmuseum. Wien 2013–2014, 30.

² SALZMAN, Franz von: *Collected Observations for the Expedient Production of Banknotes and other Credit Paper to Prevent Counterfeiting*. Idézi: KRANISTER, Willibard: *The Moneymaker International*. Black Bear Publishing, Cambridge 1988, 111.

³ BOHR, Peter: *Österreichs genialster Geldfälscher und seine Zeit*. S. Roderer Verlag, Regensburg 2005, 200.

⁴ 1839, „siderographiai” eljárás

⁵ A Burg külső kapuja és a Stephansdom

⁶ „Auf die Verfälschung und Nachahmung der Noten der Bank sind dieselben Strafen verhängt, welche auf die Verfälschung und Nachahmung des vom Staate ausgegebenen Papiergeldes gesetzt sind. Die Behörden sind verpflichtet, die diesfälligen Verbrecher, aufzusuchen, anzuhalten und zu bestrafen.”

⁷ *Schein und Sein*... 54.

Peter von Bohr, a majdnem tökéletes hamisító

Felmerülhet a kérdés, hogy mi motivál egy, jó kapcsolatokkal rendelkező jómódú üzletembert, feltalálót, művészt, nemesembert, hogy évtizedeken át titokban bankjegyeket hamisítson. Bohr élete maga a válasz a kérdésre. Figyelembe kell azonban venni a Bohrról megjelent források pontatlanságát, sokszor egyoldalúságát.

A flandriai Peter Ritter von Bohr 24 évesen érkezett Ausztriába 1796-ban, hogy művészeti tudását tökéletesítse. 14 éves kora óta tanult festeni, rajzolni előbb Flandriában, majd Párizsban. Először Linzben élt, ahol hatalmas vagyont halmozott fel, amikor a napóleoni háborúk alatt a hadseregnek szállított árut. A franciák kivonulása után Linzben nagy volt a szegénység, a gyárak bezártak, élelmiszerhiány alakult ki. A hadsereg működését Bohr jól ismerte, mivel még franciaországi tartózkodása idején csatlakozott a művészeti iskolások regimentjéhez. Még egy francia hadipénztár megszerzésével is meggyanúsították, de ez sosem nyert bizonyítást, ugyanúgy az sem, hogy besúgó lett volna. A gyanú egyik alapját az képezi, hogy minden házában volt egy szoba, amelyet felesége előtt is zárva tartott. Még Linzben vette feleségül Clarát, egy rajztanár lányát. Felesége jól menő tisztítóüzletet tartott fenn, jómódban éltek. Négy fiuk és egy leányuk született. Clara 1818-ban hunyt el.

Negyvenéves korában 130.000 guldenre becsülték vagyonát, amelyet főleg a tőzsdén szerzett. Amikor 1811-ben a császár 80%-kal leértékelte a guldent, sokan vagyonuk nagy részét, vagy akár az egészet elvesztették, Bohr azonban még jobban meggazdagodott. A devalváció egyik kulcsembere, annak bejelentője, Wallis gróf Bohr veje, lányának, Maria Annának a férje volt. Bohr állítólag a szigorúan titokban tartott leértékelés előtt spekulációba kezdett, és így nagyobb összegeket tudott menekíteni. Ekkor vásárolta meg értékes házát.

A napóleoni háború végén, 1814 szeptemberében összeült Bécsben a kongresszus. Bohr kiváló üzleti érzékkel az akkor kisvárosnak számító Linzből a fővárosba költözött, még linzi házát is eladta. Jó kapcsolatokat épített ki – többek között – pénzváltókkal, bankárokkal. A következő években az ipari, gazdasági és közlekedési újításokban látott fantáziát. Részt vett vasútépítésben, csatornaépítésben, a hajózás fejlesztésében, de felismerte azt is, hogy az információ hatalom. Túl azon, hogy őt magát is besúgással gyanúsították, a hírforrásokat maga is használta, és próbálta a maga javára fordítani. Gyakran utazott külföldre, különböző megbízásokat teljesített, például a napóleoni háborúk kontinentális zárata idején Angliába szállított. Állítólag 25%-os, vagy még annál is magasabb haszonkulccsal dolgozott.⁸ Több ingatlant vásárolt, többek között a kottlingbrunni kastélyt 127.000 guldenért, a leopoldstadti házat Bécsben 94.000 guldenért.⁹ Ludwig és Karl fia Kottlingbrunnban sikeresen működő gyárat alapítottak 1820-ban. Ólomcsövekkel és -lemezekkel foglalkoztak. A császári udvarral pedig sikerült elismertetnie nemesi származását.

1821-ben másodszor is megnősült, feleségül vette az ország egyik legszebb és legnépszerűbb hölgyét, Mathilde von Christallnik grófnőt. A következő évben átvette a csődöt jelentő Franz von Rosenberg herceg karintiai javait, ingatlanait, és Klagenfurtra költözött. A roseggi kastélyt 200.000 guldenért vásárolta meg. 1829-ben ismét Bécsbe költözött, a javakat pedig hasonló összegért eladta Liechtenstein hercegnek.

Más arisztokráta-hoz hasonlóan Bohr is szívesen foglalkozott ipari, gazdasági vállalkozásokkal. Ő azonban több volt nagylelkű mecénásnál – bár támogatta az ifjú tehetségeket és művészeket –, ugyanakkor maga is kísérletezett és dolgozott különböző tudományos és technikai kérdéseken. Többször adakozott, fektetett be csekély megtérülés reményében. Egyik legsikeresebb vállalkozása az első osztrák takarékpénztár¹⁰ volt, amelynek egyik megalapítója, részvényese lett. 1000 guldenért jegyzett részvényt, míg például a gazdag és befolyásos Eskeles bankár csak ötszázért. A pénztár munkáját hosszú évekig vezető tisztviselőként is segítette.

Alapító tagjai közé sorolhatta őt az Osztrák Nemzeti Bank, a Polytechnikum (a Technikai Főiskola) és a Duna Gözhajózási Társaság (DDSG). Gözhajóval huszonhét-szer hajózott Bécsből Pestre. Sikeresen bizonyította be, hogy a Duna gözhajóval is bejárható. A hajós vállalkozás több ezer guldenjébe került, a DDSG-részvények csak halála után hoztak szép hasznot. Más vállalkozásaira, kísérleteire is igaz, hogy messze megelőzte korát, ez alól a pénzhamisítás volt kivétel.

Feltalálót is tisztelhet benne az utókor: guilloche gépet épített. 1834-ben szabadalmi kérvényt nyújtott be, amelytől meg is kapott.¹¹ A privilégium segítségével rézmetszetet, amelynek nyomólemeze elveszett vagy a használat miatt elkopott, gőz alkalmazásával át lehet vinni rézlemezre, kőre, fára vagy üvegre, hogy az eredetivel megegyező új nyomat jöjjön létre. Kritikusai szerint a szabadalom csak eszközül szolgált a pénzjegyek, lottószelvények, részvények, oklevelek, keresztelőlvelek, bizonyítványok és katonai okmányok

⁸ BOHR: *Österreichs genialster...* 130.

⁹ www.kottlingbrunn.or.at/system/web/zusatzseite.aspx?menuonr

¹⁰ Erste österreichische Spar-Casse

¹¹ BOHR: *Österreichs genialster...* 189.

hamisításához. Az eljárás egyes részeit megvalósíthatónak tartották, de felmerült a gyanú, hogy Bohr nem írta le az eljárás összes részletét, talán szándékosan. Az eljárás összességében nem forradalmian új. Daguerre 1827-ben készítette első fényképét, és a kísérletezés Bohr szabadalma idején is nagy ütemben folyt.

Nevét az 1836-as *Österreichs Ehrenspiegel*, azaz a korabeli *Who's Who* is megemlíti. Társadalmi kapcsolatait gondosan ápolta, építette. A legmagasabb körökbe nyert bebocsátást, így például Metternich herceghez is szoros baráti szálak fűzték. Sőt, Ferenc császár bizalmasának, pénzügyi tanácsadójának számított. Ám ahogy a spekulációs ügyletek révén meggazdagodott emberekkel gyakran megtörténik, Bohr csillaga is leáldozott. Üzletei kezdtek rosszul menni, Orsini-Rosenberg hercegnek nyújtott kölcsöne a hercegen sem segített, majd 1839-ben kénytelen volt Bohr is csődöt jelenteni. Ez akkor egy jómódú háttérrel rendelkező ember számára nehéz lépés volt. Gyerekei miatt nem kellett aggódnia. Lánya Wallis gróf felesége volt, két idősebb fiának kottingbrunni gyára sikeresen működött. A két fiatalabb fiú már korábban megszakította vele a kapcsolatot. Csak imádott (második) felesége miatt aggódott, hogy nem tudja számára biztosítani a korábban megszokott luxust. A szép Mathildét igencsak költekezőnek írták le kortársai. Ekkor elhatározta, hogy ismét művészi képességeit próbálja meg kamatoztatni, és elkezdett bankjegyeket hamisítani. Öt évvel később sikerült visszaszereznie vagyonát. Bár hamisítási ügyét meglehetősen részletességgel sikerült felgöngyölíteni, mégsem tisztázott, hogy a csőd bejelentést követő években a bankjegyhamisítás vagy a többi vállalkozása biztosította-e a házaspár és a család számára a korábban megszokott életszínvonal fenntartását.

Bankjegyhamisítás

A Bohr-házaspár hamisítási ügye kétségtelenül kiemelkedik a 19. század hamisítási ügyei közül, de korántsem az egyetlen volt. A morális hatás, a szigorú büntetés kilátásba helyezése nem érte el célját. A jegybank mindig komolyan vette a hamisítással kapcsolatos híreket. 1845-ben például Jakob Degent küldték Pestre, ahol egy Gustav Römer nevű hamisító nyomába kellett erednie. Römert elfogták, a bank pedig igyekezett még nehezebben hamisítható jegyeket kibocsátani.

A hamisítás leleplezése

1845. augusztus 23-án jó színvonalú 10 és 100 guldenes jegyeket fedeztek fel a pénzforgalomban a Nemzeti Bank revíziója során. Minőségük kiemelkedően jó volt, még szakemberek megtevesztésére is alkalmasnak bizonyult. Nyilván csak kiváló eszközökkel, gépekkel rendelkező, tehetséges művész lehetett képes ilyenek előállítására.

A nyomozással megbízott Max Rudolph Köpp von Felsenthal rendőr listát készített azokról az emberekről, akiket képeseknek tartott ilyen minőségű papírpénz utánzására. Bohr neve is felkerült a listára. Nemcsak magas körökben, hanem a rendőrség előtt sem volt ismeretlen neve, mivel néhány évvel korábban hamis váltót továbbított. Már 1808-ban felmerült a gyanú, hogy hamisítással foglalkozik.¹² Amikor Felsenthal gyanúsítottjainak köre szűkült, hamar arra a következtetésre jutott, hogy csak Bohr lehet az elkövető.

A lebukás közvetlen oka Mathilde egyik vásárlása volt. Egy ritka aranyóráért egy magas címletű bankjeggyel fizetett, amelyet az ékszerész-órás bemutatott a bank pénztárában. Hamarosan, 1845. október 8-án reggel 7 órakor Felsenthal házkutatási paranccsal és néhány rendőrtiszttel jelent meg Bohrék meidlingi házában, Bécsben. A meidlingi nyári házat Bohr azért vásárolta meg, mert akkor az arisztokrácia és a tehetős emberek a közeli Schönbrunnban töltötték a nyarat. Így kapcsolatait Bohr könnyen tovább tudta építeni.

„*Ami rögtön feltűnt Bohrék hálósobájának és nappalijának átvizsgálása során, hogy Bohr gyenge látása ellenére – amire folyamatosan panaszkodott – a megtalált rézlemezek, rajzok, a karcoló tűk, 22 különböző nagyító, számos réz és cinklemez mind azt bizonyítja, hogy ezeken egészen a közelmúltig dolgozott. Bohr azt állította, hogy az eszközök régi művészeti tevékenységből maradtak ott. Mivel bal szemére egyáltalán nem látott már, jobb szeme súlyosan sérült egy szürkehályog műtét következtében, művészeti tevékenységet már régóta nem folytatott.*”¹³ Már 1834-ben megműtötték a szemét, a megvakulás veszélye mégis folyamatosan fenyegette. Látását sosem nyerte teljesen vissza. Csak különböző nagyítók lencséinek kombinációival tudott éles képet kapni.

A házkutatás során semmi terhelőt nem találtak, de Bohrt elfogták és őrizetben tartották. Napokig tartó kihallgatása során nem vallott be semmit. Később Mathildét is őrizetbe vették, aki vallott. Vallomása alapján mentek vissza a rendőrök tovább nyomozni. Ezúttal megtalálták, amit kerestek: nagy mennyiségű hamis

¹² BOHR: *Österreichs genialster...* 119.

¹³ KRANISTER: *The Moneymaker...* 54.

10 guldenest egy régi ládába rejtve. Végül összesen 102 darab 10, 208 darab 100 és ismeretlen számú (!) 500 guldenes hamis jegyet foglaltak le a nyomozók. Az összes fellelt címlet összege 28.000, más számítások szerint 12.800 guldent tett ki, tehát ekkora kár érte a kibocsátó Osztrák Nemzeti Bankot.

Ez elegendő bizonyíték volt Bohra nézve. Azt azonban a nyomozó bizottság nem hitte el, hogy minden külső segítség nélkül tudta a jegyeket előállítani. Ezért azt a feladatot kapta, hogy egy fél 10 guldenest és egy vízjelet készítsen el bizonyíték céljából. Néhány betegséggel töltött nappal együtt három hét alatt elkészült velük.

Sikertelen öngyilkossági kísérlet után az öregember (a korszakban 73 évével messze meghaladta a várható, 60 éves életkort) bevallotta, hogy hosszú évek óta hamisít bankjegyeket és értékpapírokat. Ahhoz azonban mindvégig ragaszkodott, hogy mindig csak annyit készített, amennyi személyes szükségleteihez kellett. Úriemberhez méltó módon tagadta, hogy felesége tudott volna a dolgról, aki bár a pontos dátum nem ismert, de évek óta tudott a hamisításról. Vallomása során ugyanis fekete-vörös hamis 500 guldenesről beszélt, ami az Osztrák Nemzeti Bank II., 1831-ban óta forgalomban lévő kibocsátása volt. Bohr azonban nem volt elégedett az általa készített jegyek minőségével, különösen a színekkel, azokat túl sötétnek tartotta. Az egyetlen hamis ötszázas azonban Lembergben került elő, amelyről nem sikerült bizonyítani, hogy Bohr készítette volna. A későbbi házkutatások során befalazva találtak hasonló ötszázásokat. Az ötszázásokhoz feltételezhetően Bohr maga készítette a vízjeles papírt, tudott színes guilloche-t is nyomtatni. Saját guilloche gépe volt, amelyet később eladott Blasius Höfel fametszőnek. A hamis jegyhez a nyomólemezt valószínűleg kemény fából faragta ki. A gépről a korabeli rendőrségi jelentés „numismatische Maschine” néven írtak.¹⁴ A gép előképe a Nemzeti Bank Degen nevéhez fűződő guilloche gépe volt.

Bohr a technikusokat, de a bankárokat is jól ismerte még a bécsi éveiből. Degen és Bohr a Sparkasse, a takarékpénztár révén személyesen ismerték egymást. Kottlingbrunnban Degen fel is kereste Bohrt. Bohrtól gyakran kértek tanácsot, szakvéleményt. Egy alkalommal például egy Kohn nevű technikusról adott Degennek – negatív – referenciát.¹⁵

Felmerülhet a kérdés, hogy Mathilde miért vallott férje ellen. Nem érzelmi oka volt, hanem azért, mert Mathilde is rendőrségi megfigyelés alatt állt. A meidlingi házhoz közeli schönbrunni kastély kertjének híres labirintusában naponta találkozott a Burgtheater egyik ismert színészevel, Ranneberggel. A feleség a nyomozóknak beismerte a színészhez fűződő intim kapcsolatát az eljárás során. Mathilde inkább vallott a hamis pénzekről, semmint férje bármit is megtudjon viszonyáról. A rendőrök pedig a szerelmi ügyben diszkrétnek és megértőnek bizonyultak.

Bohr, hogy késleltetett vallomását ellensúlyozza, vagy/és művészi tehetségét bebizonyítsa, a börtönben metszeteket, rajzokat és mintákat készített, többek között a bankjegyen látható puttófejről rézkarcot.¹⁶ A hamisítók között egyedülálló módon segített a rendőrségnek. Gyakorlat volt, hogy ilyen esetben a gyanúsított bebizonyíthatta, hogy egyáltalán birtokában van-e azoknak a képességeknek, amelyek a hamisításhoz szükségesek. Bohr esetében ehhez kétség sem fért. Ellenkező esetben tettestársak után kellett volna a rendőrségnek nyomozni.

Bohr hamisítványai annyira jó minőségűek voltak, hogy felmerült a bank részéről, hogy kivonják a forgalomból a kérdéses címleteket. Végül a bank úgy határozott, hogy a forgalomban fellelt hamisítványokat valódira cseréli, és a hamisítás részleteit titokban tartja.

Festőnek Bohr ugyan nem volt kiemelkedően tehetséges, de jelentéktelennek mondható sem. Fennmaradt egy 1821-es kép, önarcképe valószínűleg esküvője alkalmából készült.¹⁷ A portréfestészetben igen nagy gyakorlata volt, mert fiatalkorában nagy érdeklődés mutatkozott a portrék iránt, és ekkor Bohr is szép számmal festett portrékat megrendelésre.¹⁸

A rendőrnemző leírása

Az 1840-es években a cenzúra megtiltott minden tudósítást a perről, így az újságokhoz nem jutott, nem juthatott el a Bohr-házaspár esete.

¹⁴ BOHR: *Österreichs genialster...* 193.

¹⁵ BOHR: *Österreichs genialster...* 193.

¹⁶ *Schein und Sein...* 32.

¹⁷ *Schein und Sein...* 31.

¹⁸ www.kottlingbrunn.or.at/system/web/zusatzseite.aspx?menuonr

Az ügy részletei a nyomozást vezető rendőr, Max Rudolph Köpp von Felsenthal nyolc évvel később, 1853-ban megjelent munkájából ismertek.¹⁹ Bohr őrizetbe vételének kényes részletei miatt 70 évig az újságírók számára nem volt elérhető az ügy. 1853-ban valószínűleg csak egy minden részletre ki nem terjedő változat jelenhetett meg.

Nem bizonyítható, mennyi ideig végezte hamisító tevékenységét Peter Bohr. Felsenthal feltételezése, miszerint már Linzben is hamisított, valószínűleg nem állja meg a helyét, mert akkor még nem rendelkezett a szükséges eszközökkel. Első guilloche gépét bécsi tartózkodása alatt építette.²⁰ Akkor viszont még sem megfelelő papír, sem megfelelő szintű fotótechnikai eljárás nem állt rendelkezésre. Csak 1826-ban állították elő az első felvételeket fémlemezre.

1846. március 23-án a bíróság bűnösnek találta Peter és Mathilde Bohrt. Mindkettőjüket kötél általi halálra ítélték. Nem volt ritka a korban, hogy a hasonló halálos ítéleteket nem hajtották végre. Három hónappal később, V. (I.) Ferdinánd (1835–1848) császári kegyelemmel megváltoztatta a halálos ítéletet Bohr esetében tíz, felesége esetében két év szigorított börtönre. Peter Bohr fogsága második évében, 1847. október 15-én a börtönben elhunyt. Kottlingbrunni temetésén üzletfelei, társai is megjelentek. Számukra mindvégig hiteles ember maradt. Mathildet, aki ekkor súlyos idegbetegségben szenvedett, egy év után, november 2-án V. (I.) Ferdinánd császári kegyelme alapján szabadon engedték. Élete végéig visszavonultan élt Bécs közelében.

Utóélet

A kalandos történet megihlette az írókat és a filmvilágban is született alkotás. Bár az egyik regény, „*A hamisító*” írója megváltoztatta a neveket, sőt bankjegyhamisítás helyett érmehamisításról ír, minden olvasó pontosan tudta, hogy Bohr történetét olvassa.²¹ Az osztrák televízió, az ORF 1966-ban forgatott egész estés filmet Bohr történetéről.

A roseggi kastély 1831 óta a Liechtenstein család birtokában van. Johannes von Liechtenstein herceg Bohrtól vásárolta meg, akinek csak két évig volt tulajdonában. A kastélyt az 1970-es évekig lakták. 1997 óta viaszfigura múzeum szórakoztatja a látogatókat kiállítással, nyári koncertekkel, és eleveníti meg a kastély egykori tulajdonosa életét. A ma is kedvelt roseggi vadasparkot Peter von Bohr alakította ki.

Hamisítványai pedig a nagy papírpénzgyűjtemények megbecsült darabjai.

FORGER, INVENTOR AND ARTIST: PETER BOHR (17723–1847)

(Summary)

Parallel to the spread of the banknote, the need for secure notes was more and more in need. The 19th century offered a wide range of possibilities for preventing forgery.

The Austrian National Bank has been the leading issuer of Central Europe since its foundation in 1816. The bank has always put special emphasis on issuing secure notes. Based on the achievements of new inventions, they constantly have been improved notes.

The 1841 series was considered as never to be counterfeited. The banknotes were designed by the painter, Peter Fendi.

Peter von Bohr came from Flanders to Austria to improve his artistic skills. He led an active life in trade, industry, business and social events. He was an entrepreneur and an inventor. His wife's extravagance urged him to make more and which more money, let alone illegally. In 1845, Mathilde Bohr bought a golden watch and paid for it by high denomination note, was suspicious. The watchmaker took it to the bank, and the note turned out to be fake. During the search of their house, the police found print plates, copper plates, chisels, needles, magnifying glasses, a guilloche machine and a large number of forged gulden notes. The Bohrs were arrested. He denied the crime, but she pleaded guilty. The couple was sentenced to prison. Peter Bohr died in gaol after serving two years' sentence.

His story inspired a range of novels and films. Bohr's forgeries are in demand both in public and private paper money collections.

¹⁹ FELSENTHAL, Max Rudolph Köpp von: *Aus der Praxis eines oesterreichischen Polizeibeamten. Der Banknotenfälscher Peter v. Bohr.* OeNB. Wien 1853.

²⁰ www.kottlingbrunn.or.at/system/web/zusatzseite.aspx?menuonr

²¹ BERGIUS, C. C.: *Der Fälscher. Der Roman der Tatsachen.* Gütersloh 1961.

Szabadkőművesség Magyarországon – falerisztikai szempontból

1. rész: 1749–1886

Freemasonry in Hungary – a phaleristic point of view

Part One: 1749–1886

SZEKERES Balázs

Tanulmányom első részében a szabadkőművesség kialakulását, a hazai páholyok megalakulását, történetét, szimbólumrendszerét, a tisztségviselőket, a magasabb fokok és az egyes páholyok jelvényeit mutatom be az 1749 és 1886 közötti időszakban.

A szabadkőművesség meghatározása a magyar királyi belügyminiszter által 1886. január 20-án elfogadott szabadkőműves alkotmány¹ 1. alaptörvény 2. paragrafusa szerint a következő:

*„A szabadkőművesség filozofikus, filantropikus és progresszív intézmény. Célja a közérkölciség, művelődés és felebaráti szeretet terjesztése és a jótékonyág gyakorlása. A szabadkőművesség kizár köréből minden politikai és vallási kérdést és tagjait a hazai törvények tiszteletben tartására kötelezi.”*²

A szabadkőműves szervezetekben az egymást testvérnek tekintő tagok páholyokba tömörülnek. Páholy kifejezés alatt egyrészt a szabadkőműves testület értendő, másrészt az a helyiség, épület, ahol az összejöveteleiket tartják.³ A páholyokban inas, legény és mester alapfokokat különböztetnek meg, amelyek élén a főmester áll. A nagypáholy pedig egy országon belül összefogja az egyes szabadkőműves páholyokat.⁴

Az első szabadkőműves páholyok Angliában alakultak meg. 1717. június 24-én, Szent János napján egy szervezetbe tömörültek, és így jött létre az első nagypáholy Angliában (Grand Lodge of London and Westminster).⁵ James Anderson lelkész 1723-ban elkészítette a szabadkőműves alkotmányt.⁶ Ezt követően sorra alakultak a szabadkőműves páholyok szerte Európában: 1725-ben Párizsban, 1726-ban Prágában, 1733-ban Hamburgban, 1735-ben Lisszabonban.

Az első magyar szabadkőműves páholyt 1749-ben Brassóban (Erdély) Sauler G. Márton szenátor alapította „A három oszlop alatt” elnevezéssel.⁷ Brassó után egyre több magyar városban – előbb inkább csak a végeken, Erdélyben és a Felvidéken – alakultak páholyok,⁸ mint 1767 tavaszán a „Szt. András a 3 tengeri levélhez” Nagyszebenben, 1769-ben „Az erényes utazóhoz” Eperjesen, és valószínűleg az 1770-es évek elején „A Hallgatagsághoz” Pozsonyban.⁹ A 18. században több ismert személy is csatlakozott a szabadkőműves páholyokhoz. Széchényi Ferenc és Ráday Gedeon a Budán működött Hallgatagság nevű páholy voltak a tagjai.¹⁰ Kazinczy Ferenc, Bacsányi (Batsányi) János és Horváth Ádám a kassai „Égő bokorhoz” nevű páholyba léptek be.¹¹

¹ Alkotmány: „A szabadkőművesi tényezők kölcsönös viszonyainak, vagyis a belszervezetnek a megállapítása, egyúttal azon el-és irányadó törvénykönyv, melyet a legfőbb profán (világi, nem szabadkőműves) hatóság helyben hagyott.” MITTERDORFER 1875, 18.

² A Magyarországi Symbolius Nagypáholy Alkotmánya. Budapest 1911, 8–11.

³ MITTERDORFER 1875, 38.

⁴ JÁSZBERÉNYI 2005, 14–15.

⁵ JÁSZBERÉNYI 2005, 14.

⁶ JÁSZBERÉNYI 2005, 16.

⁷ KUPÁN 2004, 23; Jászberényi Seuleni Seuler G. Márton néven említi. JÁSZBERÉNYI 2005, 47.

⁸ KUPÁN 2004, 23.

⁹ ABAFI 1993, 30–31, 35.

¹⁰ ABAFI 1993, 164–165.

¹¹ ABAFI 1993, 302–303.

A magyarországi szabadkőművesség első korszaka 1795-ig tartott, ekkor Ferenc császár rendelkezésére birtolták.¹² Ezt a betiltó rendeletet 1868-ban érvénytelenítették. Ekkor belügyminisztériumi engedéllyel Lewis Lajos megalakította az „*Einigkeit in Vaterland*” (Egység a hazában) nevű angolszász rendszerű¹³ páholyt Pesten.¹⁴ Ez lett az angol rendszerű páholyok anyapáholya, amelynek segítségével számos további páholyt hoztak létre.¹⁵ Ezek együttesen alapították meg a Magyarországi Jánosrendi Nagypáholyt 1870-ben. Nagymesterének Pulszky Ferencet (politikus, régész a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatója) választották. Hasonló módon az 1869-ben alakult *Corvin Mátyás* páholy mint anyapáholy segítségével skót rítusú páholyok jöttek létre. Ezekből egy másik nagypáholy alakult 1871-ben „*Magyarország Nagy Oriense*” néven. Nagymesterüknek Joannovics György államtitkárt választották. 1886-ban ez a két nagypáholy egyesült, és felvette a *Magyarországi Symbolikus Nagypáholy* (továbbiakban MSNP) nevet.¹⁶

A két szabadkőműves rendszer között az egyik lényeges különbség, hogy a skót rítusban az alapfokokon (inas, legény, mester) kívül további, ún. magasfokok is vannak, egészen a 33. fokig.¹⁷ A két nagypáholy egyesülése után az 1886. június 24-i kimutatás szerint, az MSNP-hoz 38 páholy¹⁸ és 2 szabadkőműves kör¹⁹ tartozott.

A szabadkőműves jelvények között vannak:

1. a tisztségviselők jelvényei (tishti jelvények),
2. a magasabb fokok jelvényei,
3. a páholyok jelvényei.

A páholytisztiségekre alapvetően tagok közül a rátermett és alkalmas személyeket választják meg, illetve egy nevelési folyamat részeként rotációs rendszerben váltják egymást a tisztségviselők. Ezzel nem csak a páholyon belüli, hanem a profán életben is segítik érvényesülésüket, mivel a különféle posztok feladatainak végzésével gyakorlatot szereznek kisebb és nagyobb vezetői feladatok ellátására.

Egy páholyban a következő tisztségek a szokásosak, bár nem feltétlenül alkalmazták őket mindegyik páholyban:

- | | |
|---|-----------------------|
| a) főmester és helyettese / helyettesei | j) gazda |
| b) első felügyelő | k) templomőr |
| c) második felügyelő | l) zászlótartó |
| d) szónok | m) kardtartó |
| e) titkár | n) díszebédek mestere |
| f) vizsgáló vagy előkészítő mester | o) levéltáros |
| g) kincstáros | p) alapkezelő |
| h) alamizsnás | q) könyvtáros |
| i) szertartásmester | |

Ezekre a tisztségekre helyetteseket is lehet választani.²⁰

Az összejöveteleken használt tisztségviselői jelvények (szabadkőműves szóhasználattal ékszerek) a következők²¹ (a magyar jelvény tervezőjének nevét – ha ismert – és az irodalmi hivatkozást zárójelben tüntetem fel):

- A főmester jelvénye a szögmérő (Herpka Károly, HP 2701)
- Az első felügyelő jelvénye a szintmérő (vízszintmérő vagy libella) (Herpka Károly, HP 2703)
- A második felügyelő jelvénye a súlyon (függőn) (Herpka Károly, HP 2702)
- A szónok jelvénye a nyitott könyv (Herpka Károly, HP 2700)
- A titkár jelvénye a két keresztbe tett toll (Herpka Károly, HP 2699)

¹² JÁSZBERÉNYI 2005, 69.

¹³ Angolszász rendszerű az a páholy, amely az Angol Nagypáholy irányelvei szerint működik.

¹⁴ JÁSZBERÉNYI 2005, 91. A páholyt a szakirodalomban „*Egyezés a hazában*” néven is említik. Mivel a páholy jelvényén az Egyesség a hazában felirat olvasható, ezért a következőkben ezt az elnevezést használok.

¹⁵ SINGER 1917, 46.

¹⁶ JÁSZBERÉNYI 2005, 94.

¹⁷ JÁSZBERÉNYI 2005, 91.

¹⁸ *Magyarország Symbol. Szabadkőműves Nagypáholyának és a védelme alatt dolgozó j.: és t.: szabadkőműves páholyok névjegyzéke az 1886–1887-ik szabadkőművesi évre.* Budapest 1886, 94, 96.

¹⁹ Szabadkőműves kör: „*Szabadkőművesek, akik a Nagypáholy védelme alatt dolgozó rendes páholyok tagjai - ha lakóhelyükön páholy nincs - saját páholyuknak egyenként és külön külön megadott beleegyezésével szabadkőműves kört alakíthatnak. A szabadkőműves kör rituális munkát nem tarthat.*” A Magyarországi Symbolikus Nagypáholy alkotmánya. Budapest 2009, 94, 96.

²⁰ *A Magyarországi Symbolikus Nagypáholy Alkotmánya.* Budapest 1911, 87.

²¹ AUER 1971, 101–102.

- A szertartásmester jelvénye egyenlő oldalú háromszög, rajta két keresztbe tett szertartásmesteri pálca (Herpka Károly, HP 2698)
- A szertartásmester jelvényének egy másik változata, ahol csak két keresztbe tett pálca van
- A kincstáros jelvénye egyenlő oldalú háromszög, rajta két keresztbe tett kulcs vagy egy egyenlő oldalú háromszög, benne méhkas, vagy egyenlő oldalú háromszög benne méhkas, körülötte rajzó méhek (Herpka Károly, HP 2696)
- Az alamizsnás jelvénye egy kis persely (Herpka Károly, HP 2704)
- Az előkészítő mester jelvénye egy kis fémkoponya (Herpka Károly, HP 2705)
- A templomőr jelvénye egyenlő oldalú háromszög, rajta keresztben két kard (Herpka Károly, HP 2697)

A Magyarországon használt magasabb fokok jelvényei

Magyarországon egyes páholyokban nem csak inas, legény és mester fokokban (1-3. fok), hanem u. n. magasabb fokokban is dolgoztak. (4-33. fok között) Ez volt az u. n. skót rítusú magasfokú rendszer. Az 1871-ben megalakult *Magyarország Nagy Oriense* elismerte a skót rítus magasabb fokait, de csak a 18-as fokúak káptalanjait, a 30-as fokúak tanácsait és a 33-as nagytanácsot alkalmazta. A két nagypáholy 1886-os egyesülése után az MSNP is elismerte a *Nagy Oriensen* belül fennállt nagytanácsot egyedül jogosult fennhatóságnak a magas fokokra nézve. Ez a 33-as nagytanács 1913-ig folytatta működését.²²

A magasabb fokok jelvényei közül Magyarországon a következőket használták 1913-ig:

A 18-ik fok (Rózsakereszt) jelvénye

Előlap: A fölülről lefelé nyíló körző szárai közt fiókáit tápláló pelikán. Felette rózsza. Alul a körzőt félkörív zárja le, benne titkosírással a menetszó: INRI²³.

Hátlap felfelé szálló sas, felül nap. A szélén titkos írással körfelirat: EMANUEL.²⁴ Felül kis korona. A kereszt ágai közt 3-3 sugárnyaláb.

Sárgaréz, öntött 66 × 90 mm.

A 30-ik fok (Kados lovag) jelvénye

Strasszokkal körülhatárolt zománckereszt, középen a 30-as szám.²⁵

Egyoldalas, 74 mm.

A 33-ik fok (Fenséges általános fővigvázó) jelvénye

Kétfejű, koronázott sas, mely karmaiban görbe kardot tart.

Egyoldalas, 54 × 57 és 61 × 75 mm méreteken ismert.²⁶

Páholyjelvények

Minden páholynek saját, egymástól különböző jelvénye volt és minden szabadkőműves azt a páholyjelvényt hordta, amelyik páholynek a tagja volt.²⁷ Elméletileg ennek a jelvénynek egyeznie kellett volna a páholy címerével²⁸ és bélyegzőjének mintájával. A gyakorlatban, mint látni fogjuk, ez nem minden esetben valósult meg.

A páholyjelvények csoportosításánál 1886-ig a következő korszakokat célszerű megkülönböztetni:

- 1749–1795: akadályoztatás nélkül, általában folyamatosan működő páholyok
- 1796–1867: esetenként, engedély nélkül működő páholyok
- 1868–1886: hivatalos engedéllyel, folyamatosan működő páholyok

²² BALASSA 1947, 43–44.

²³ Igne Natura Rebovatur Integra (A természet egésze megújul a szabadkőműves tűz által.)

²⁴ A hivatalos leírás szerint: „Környegedén nyitott körző, melyen korona van és szárai közt sugárzó kereszt a környegedre támasztva. A kereszt közepén rózsza, melynek töve a körző egyik szarának hegyéből indul ki és virága a körző tetejére támaszkodik. A kereszt alatt egyik oldalon szétárt szárnyú sas, a másikon fiókáit tápláló pelikán és a két madár közt akácág. Az ékszer egyik oldalán titkos betűkkel a szent szó van yésve, a másikon a menetszó. A korona, a rózsza és a két madár ezüstből van, az ékszer többi része aranyból. Az ékszer felső részét ezüstfelhők körítik.” In: Szövetségi szerződés és vizsgálati rend. (Fordította Fekete Ignác), amelyet az ősi és elfogadott skót szertartású nagytanácsok 1875. évi lausanne-i konventjén fogadtak el.

²⁵ A hivatalos leírás szerint: „Két fejű fekete sas fekete szalagon a nyakra akasztva, ezüsttől szegve.” In: Szövetségi szerződés és vizsgálati rend.

²⁶ A hivatalos leírás szerint: „Ezüst kétfejű sas, felette háromszög hegyével lefelé. A sas karmaiban aranykard, csőre és karma arany, Aranysegűsű fehér szalagon viseljük.” In: Szövetségi szerződés és vizsgálati rend.

²⁷ MITTERDORFER 1875, 30, 32.

²⁸ MITTERDORFER 1875, 30, 32.

Az első korszak jelvényei (1749–1795)

1749–1795 között több mint 40 páholy működött hazánkban.²⁹ Ebből az időszakból több páholy pecsétjét ismerjük. Jelvényeik közül eddig viszont csak „*A hét csillaghoz*” nevű páholy jelvénye került elő.

„*A hét csillaghoz*” nevű páholy Pesten működött, 1792-ben alakult, első főmesterüknek Kreil Antal egyetemi tanárt választották,³⁰ az ő leírásából ismerjük a páholy címerét (bélyegzőjét). A páholy 1794-ben már csak névleg létezett és 1794. május 6-án összeolvadt az „*Egyesüléshez*” nevű budai páhollyal.³¹

A hét csillaghoz páholy jelvénye

Egymásra helyezett, egyenlő oldalú négyszöggel és körrel keretezett, áttört jelvény. Középen három vonalkörrel övezett kékre zománcozott mezőben hatágú csillag. A csillagtól három irányban két-két hatágú csillag, amelyek a kört három egyenlő méretű körcikkre osztják. A három egyenlő nagyságú körcikkekben három V betű,³² amely hegyével befele mutat. Körülöttük farkába harapó kígyó.

Tervezője nem ismert.

Egy oldalas, aranyozott zománcozott jelvény a négyszög: 42,4 mm, a kör: 26,7 mm

A páholy jelvényének egy példánya megtalálható Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárában (1. ábra).³³



1. ábra

A második korszak jelvényei (1796–1867)

Szabadkőműves páholysok az első betiltás idején (1795–1868) is működtek – esetenként alakultak – hazánkban, illetve külföldön magyar tagokkal, de engedély híján vagy más okok miatt hamar megszűntek. Ha nem is szabályos munkára, de ebben az időszakban is találkoztak egymással a volt páholytagok, például 1846-ban Budán egy összejövetelen a még életben levő 18 szabadkőműves közül 11-en gyűltek össze.³⁴

1848-ban Pesten megalakult a „*Kossuth Lajos a dicső fény hajnalához*” nevű páholy, amelynek főmesteréül Thoma Mihály Ágoston pesti könyv- és zenemű-kereskedőt választották. A páholyba Kossuth Lajos is jelezte felvételi igényét, de erre az osztrákok Pestre való bevonulása miatt nem került sor. Az 1849-es év elején a páholy már nem működött. A páholy pecsétje ismert,³⁵ jelvénye eddig nem került elő.

1849 után egészen 1861-ig nem működött páholy Magyarországon.

1861-ben Pesten alakítottak páholyt „*Szent István*” néven. Az alapítók között volt Almásy Pál, gróf Csáky Kálmán, gróf Csáky Tivadar, gróf Eszterházy István, gróf Károlyi Ede, Komáromy György, Lumniczer Sándor egyetemi tanár, Szerényi Ede, gróf Teleki Sándor, báró Vay Béla és Zsarnay Imre. A páholy főmesterének gróf Károlyi Edét választották.³⁶ Jászberényi József 1862 legelejére teszi a páholy megszűnését.³⁷

Szent István páholy jelvénye

Szent István álló alakja szemben, teljes királyi díszben és jelvényekkel. Alatta ívonalban: 1861 AUG. 16. Körül széles emelkedett szegély.

Fülezett, egyoldalú ezüstérem, átmérő: 50 mm.

Tervezője: Csáky Tivadar

WIEBE 1903, és 99. tábla 894. sz. (2. ábra).



2. ábra

²⁹ ABAFI 1993, 464–466.

³⁰ ABAFI 1993, 367.

³¹ ABAFI 1993, 390.

³² A 3 V betű a páholy jelmondatának kezdőbetűi: *Veritas. Vindex. Virtutis*. A jelmondat magyarul: Igazság, Védelem, Erény. ABAFI 1993, 371.

³³ Leltári száma: ET_C 37.C.1981. (Fotó: Rosta József)

³⁴ ABAFI 1993, 428.

³⁵ ABAFI 1993, 431–432.

³⁶ ABAFI 1993, 433.

³⁷ JÁSZBERÉNYI 2005, 85.

A harmadik korszak jelvényei (1868–1886)

E korszakban, a két nagypáholy egyesülése előtt (1886. március 21.)³⁸ 38 páholy működött hazánkban. Ezek közül a következőknek ismerjük a jelvényét: *A testvérüléshez* (Sopron), *Corvin Mátyás az igazságos* (Budapest), *Humboldt* (Budapest), *Honszeretet* (Baja), *Szent István* (Budapest), *Árpád a Testvériséghez* (Szeged), *A régi hívek* (= Die alten Getrauen) (Pest) *Humanitas* (Neudörfer-Lajtaújfalu), *Haladás* (=Forschrift) (Pest), *Galilei* (Pest), *Hungária* (Pest), *Könyves Kálmán* (Pest), *A Hallgatagsághoz* (Pozsony), *Zukunft* (Pozsony), *Sokrates* (Pozsony), *Fraternitas* (Zsolna), *Kölcsey Ferenc* (Pápa), *Ákác* (Törökszentmiklós), *Eintrach* (Neudörfl), *Haladás* (Debrecen), *Schiller* (Pozsony), *László király* (Nagyvárad), *Eötvös* (Budapest), *Freundschaft* (Pozsony) *Colombus zum Weltmeer* (Pozsony), *Zu den drei Saulen* (Brassó) *Felvidék* (Besztercebánya), *Phoenix* (Losonc) *Tátra* (Igló), *Rákóczi* (Sátoraljaújhely) (Irenea, Karánsebes), *Concordia* (Neudörfl), *Philantropique* (Marmoritza), *Deák Ferenc* (Budapest).

Levéltári dokumentumok alapján megállapítható, hogy a páholyok egy része már a megalakulása első néhány évében készítetett saját jelvényt. A jelvények darabszámáról Auer Miklós a következőket írja: „Míg egyes budapesti páholyok jelvényeiből 100-200, esetenként még több darab is készült, addig a vidéki páholyok átlagosan 50 jelvényt készítettek.”³⁹ Ezt látszik alátámasztani a budapesti Könyves Kálmán páholy és a hódmezővásárhelyi Virradat páholy jelvényeinek a darabszámai is.⁴⁰ Ez egyúttal megmutatja a budapesti és vidéki páholyok létszámkülönbségét is. Csak egy-két vidéki páholyban volt a budapestiekhez hasonló létszámú tagság.

Ebből az időszakból a jelvények tervezői közül csak Herpka Károly (1861–1938) neve ismert.

Ötvös, bronzműves, az Iparművészeti Iskola tanára, idősebb Herpka Károly öntőmester fia.⁴¹ A budapesti Galilei páholy tagja 1886-tól.⁴² Ő tervezte a Huszár–Procopius-katalógus⁴³ szerint a *Corvin Mátyás az igazságos*hoz, az *Eötvös*, a *Galilei*, *A régi hű testvérek*, a *Magyarországi Jánosrendi Nagypáholy*, és a *Könyves Kálmán az előítéletek legyőzéséhez*⁴⁴ című páholyok jelvényeit.

Több numizmatikai szakmunka is felsorolja, bemutatja az 1868 utáni magyar vonatkozású szabadkőműves érmeket, plaketteket.⁴⁵ Jelen tanulmányban a két nagypáholy jelvényét, változatait ismertetem megalakulásuk sorrendjében. Az alapítás évszámát a nagypáholy, páholy neve után tüntetem fel.

Magyarországi Jánosrendi Nagypáholy (1870)⁴⁶

Előlap: ötágú csillag, a csillag szarvai között 1-1 lángnyaláb.

Középen 29,5 mm átmérőjű fehér porcelán lapon körirat:

MAGNUS LATOM. HUNG. COETUS CONST. ST.

JOHANN csillag. Ezen belül három koncentrikus

sötétkék zománc mező van, rajtuk nyitott könyv, kalapács

és vakolókanál, körző és derékszög. A középpont és az

elhatároló vonalak fehér zománcból vannak.

Hátlap: lapos ötágú csillag, középen kidomborodással.

a) aranyozott bronz, átmérő: 60 mm. WIEBE 1903, 27. és LXXXIX. tábla 827.

b) aranyozott bronz, átmérő: 60 mm. Előlap: ugyan az, mint fentebb, de a hátlap sima. HP 2715.

Készítő: Herpka Károly. (3. ábra)



3. ábra

³⁸ JÁSZBERÉNYI 2005, 94.

³⁹ AUER 1975, 51–52.

⁴⁰ BERÉNYI 1986, 119.; VARSÁNYI 1998, 70.

⁴¹ SOÓS 2010, 104.

⁴² PALATINUS 1939, 133.

⁴³ HUSZÁR–PROCOPIUS 1932, 246–248.

⁴⁴ „A Könyves Kálmán az előítéletek legyőzéséhez” nevű páholy jelvényét levéltári források alapján viszont bizonyíthatóan nem ő tervezte. BERÉNYI 1986, 115–120.

⁴⁵ Többek között: WIEBE 1903.; HUSZÁR–PROCOPIUS 1932; TÖRÖK 2011

⁴⁶ Magyar Nemzeti Múzeum ET-C 56.423.1. Fotó: Rosta József

Magyarország Nagy Oriense (1871)

Három egymást keresztező háromszög csillagot képez, közepén MNO monogram. Az egészet egy farkába harapó kígyó fogja körbe. Erezett sárga színű zöld szegélyű szalagon függ. Felül téglalapban, fenn három és lenn egy karéjos kartusban: Magyarország Nagy Oriense felirat.

a) ezüstözött, 42 mm WIEBE 1903, 27. és XCIII. tábla 851.

b) ezüstözött, 45 mm. Az ezüstözött lemez mérete 35 × 23 mm. Berényi 2013, 53. (4. ábra)

Röv.: HP = HUSZÁR–PROCOPIUS 1932



Irodalom

ABAFI 1993

Abafi Lajos: *A szabadkőművesség története Magyarországon*. Budapest 1993. (Reprint)

AUER 1971

Auer Miklós: *Magyarország szabadkőműves jelvényei*. Kézirat. 1971.

AUER 1980

Auer Miklós: Magyarországi szabadkőműves jelvények. In: *Magyar Numizmatikai Társulat Évkönyve 1975 (1980)* 51–57.

BALASSA 1947

Balassa József: *A szabadkőművesség kézikönyve III. mesterfok*. Budapest 1947.

BERÉNYI 1986

Berényi Zsuzsanna Ágnes: A Könyves Kálmán szabadkőműves páholy jelvényének története. *NK* 84–85 (1985–1986) 115–123.

BERÉNYI 2013

Berényi Zsuzsanna Ágnes: Szabadkőműves jelvények és érmek. *Az Érem* (2013) 1, 51–55.

HUSZÁR – PROCOPIUS 1932

Huszár, Lajos – Procopius, Béla: *Medaillen und Plakettenkunst in Ungarn*. Budapest 1932.

JÁSZBERÉNYI 2005

Jászberényi József: *A magyarországi szabadkőművesség története*. Budapest 2005.

KUPÁN 2004

Kupán Árpád: *Szabadkőművesek Nagyváradon*. Nagyvárad 2004.

MITTERDORFER

Mitterdorfer Gusztáv: MOSAIK. Szabadkőművesi jelzések magyarázatai különös figyelemmel a Magyarország Nagy Oriense védelme alatt dolgozó tt\re. Budapest 1875.

PALATINUS 1939

Palatinus József: *A szabadkőművesség bűnei II. A magyarországi szabadkőműves páholyok tagjainak névsora 1868-tól 1920-ig*. Budapest 1939.

SINGER 1917

Singer Artúr: A királyi művészet Magyarországon. In: Wilczek Gusztáv és Singer Artúr (szerk.): *Szabadkőműves Almanach az 1918-ik esztendőre*. Budapest 1917.

SOÓS 2010

Soós Ferenc: *Magyar numizmatikusok panteonja*. Budapest 2010.

TÖRÖK 2011

Török Pál: Magyarországi érem-és plakettművészet 1850–1945. Budapest 2011.

VÁRI 2018

Vári László: Magyar szabadkőművesség külföldön. In: *Szabadkőművesség – titkok nélkül*. Budapest 2018.

VARSÁNYI 1999

Varsányi Attila: A hódmezővásárhelyi Virradat szabadkőműves páholy megalakulása. *A Hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság Évkönyve* 1998 (1999)

WIEBE 1903

Wiebe, Carl: *Hamburgische Zirkel-Correspondenz. Freimaurerische Denkmünzen und Medaillen. Band V. Deutschland (Nachträge) – Ungarn.* Hamburg 1903.

FREEMASONRY IN HUNGARY - A PHALERISTIC POINT OF VIEW.

(Summary)

In the first part of my paper, I demonstrate the formation, the forming of Hungarian lodges, the history and the symbolic system of freemasonry together with the badges of officials, higher degrees and those of some lodges from the 18th century up to 1886.

The first freemasonic lodges were formed in England and congregated in one organization on St John's Day, June 24th 1717.

This is how the first freemasonic grand lodge; the Grand Lodge of England came into being. The first Hungarian freemasonic lodge named Under the Three Columns was founded by Senator Márton G. Sauler in Brassó, Transylvania in 1749.

The first period of Hungarian freemasonry lasted until 1795 when it was banned by the decree of the Emperor Francis. This invalidating decree was revoked in 1868. Then Lajos Lewis founded the lodge named Einigkeit in Vaterland [Unity in the Homeland] in Pest with the permission of the Minister of the Interior, which followed the Anglo-Saxon model.

1870: the founding of the Anglo-Saxon Grand Lodge of St John

1871: the founding of the Grand Orient of Hungary modelled on the Scottish rite

1886: the two grand lodges were united and took the name of the Symbolic Grand Lodge of Hungary (abbreviated as MSNP)

Among the freemasonic badges we can distinguish:

- Badges of Office Holders (officers' badges)
- Badges of Higher Degrees
- Badges of the Lodges

Officers' badges: basically, from among the most competent members of the lodges the suitable persons are elected, or rather office holders follow one another in a rotational system as part of an educational process. This way, their successful assertion is also ensured not only within the lodge but also in their secular life since they can gain experience by completing the tasks of different jobs and can cope with higher management duties.

Badges of Higher Degrees: the Grand Orient Lodge of Hungary founded in 1871 recognized the higher degrees of the Scottish rite but adapted the chapters of the 18th degree, the councils of the 30th degree and the grand council of 33.

Badges of the Lodges: each lodge possessed their own badge different from any other, and each particular freemason wore the badge of the lodge whose members they were. Theoretically, this very badge should have corresponded with the coat of arms of the lodge and the pattern of the stamp. In practice, it has not been realized in each case.

It is practical to distinguish the following periods when grouping the lodge badges until 1886:

- 1749–1795: lodges operated continuously without any preventions
- 1796–1867: lodges operated without authorization from time to time
- 1868–1886: continuously operated lodges with official authorization

A magyar millennium fantáziavereteiről

Memorial Medals on 1000th Anniversary of Hungary

SOLTÉSZ Ferenc Gábor

*Az osztrákból magyarrá lett körmőcbányai vésnökök –
Gerl Károly, Mayer Elek és Reisner József emlékének ajánlva*

A magyar honfoglalás és az államiság ezredéves fennállásának jubileumát 1896-ban világraszóló ünnepléssel köszöntötték. Az ünnepségsorozat csúcspontja az Ezredéves Országos Kiállítás volt, amelynek látványos megnyitójára május 2-án – I. Ferenc József király és Erzsébet királyné jelenlétében – ágyúlövések, harangzúgás és a *Himnusz* hangjai mellett került sor. Az októbertégi zárásig ötmillió látogatót fogadtak. (KÖVÁRY 1897)

A kiállítás célja az ezredéves ország sikereinek és termékeinek bemutatása volt: a dicső múlt emlékeinek megidézése (Történelmi Kiállítás) és a jelen gazdasági és kulturális területeinek bemutatása (Jelenkori Kiállítás). A kiállításon csak azt állították ki, amit a magyar korona területén termeltek vagy készítettek.



1. ábra. Az ünnepélyes megnyitó

A dicső történelmi múlt megidézésének egyik szelete a régmúlt idők pénzverésének bemutatása volt, mégpedig oly módon, hogy a régi pénzek jellemző jegyeit és I. Ferenc József uralkodói reprezentációjának elemeit (uralkodói kép, név és cím) összegyűrve elkészítettek egy emlékérem-sorozatot.

A sorozat kivitelezőjének – a Kőrmöcbányai Magyar Királyi Pénzverőhivatanak – kiállítása a bányászati és kohászati pavilonban¹ kapott helyet. Bemutatásra került a pénzverés történeti fejlődése és folyamata, a nyersanyagok köre, továbbá régebbi és újabb verőtövek. Az itt felállított *látványpénzverdében* a régi magyar arany- és ezüstpénzeket megidéző – a Szent István és I. Ferdinánd közötti időszak pénzeinek mintáira – fantáziaveretek készültek. A 17. századi – talizmánként használt – Szent György-érmek nyomán is készült egy tallérnagyságú veret. A verőszerszámok Gerl Károly, Mayer Elek és Reisner József kőrmöcbányai éremvésnökök munkái voltak. A kiállítás látogatói a sorozat darabjait a helyszínen meg is vásárolhatták.

Ezekről a fantáziaveretekről hírt adtak a korabeli újságok mellett a kortárs numizmatikai közlemények is. Ezek nyomán a veretekről a közvéleményben kialakult egy máig ható, sok esetben felületes és pontatlan kép. Például: hibás előképi hivatkozások és az alkotók bizonytalan, sőt téves megnevezése, a darabszámok forrásokkal alá nem támasztott megadása és egy esetben téves címlet megnevezés. A régebbi és – sajnálatos módon – a közelmúltbeli katalógusokban is megtalálhatók e hibák.

Jelen írásomban ezeket a hibákat, pontatlanságokat, elnagyolt vagy felületes közléseket kísérem meg javítani, tisztázni. A cikk végén közlöm az eredeti veretek javított leírásait, továbbá az általam ismert utánveretek / másolatok / hamisítványok leírásait.

Itt szeretném megköszönni Daniel Kianickának (NBS – Múzeum Minci a Medaili v Kremnici), Gedai Csabának és Salamon Endrének munkám elkészítéséhez nyújtott segítségükért.

1. A millenniumi fantáziaveretek megítélése

A millenniumi fantáziapénzek a pénzek és érmek közötti határmezsgyébe sorolhatók. Számosan a pénzjelleget találták erősebbnek, emiatt kerültek be egyes pénzkatalógusokba (pl. ADAMOVSZKY 2010, HERINEK 1970, ANK 2012, MORAVEC 1990, POLIVKA 1982), bár a valódi pénzeketől elválasztva, külön fejezetben. A kitaláló szándéka szerint – egy kivétellel – korábbi időszakok pénzeinek szellemiségét jelenítik meg, ugyanakkor nem rendelkeznek a pénzek alapfunkciójával: sosem lehetett velük vásárolni, azaz nem voltak fizetőeszközök.

A pénzjellegű veretek széles skálát fognak át, van itt négyféle denár, brakteáta, garas, aranyforint és tallér. A legtöbbjükön az Árpád-házi (4 típus) és vegyes házi (3 típus) uralkodók pénzeinek motívumai kerültek az éremképbe. A Habsburg uralkodók pénzeit csak I. Ferdinánd – a dinasztia folyamatos magyarországi uralkodását megkezdő – király tallérja képviseli. A kakuktkojás a Szent György-tallér, amely eleve éremnek készült, és mint ilyen a Mohács utáni, háborúkkal teli évszázadok katonáinak amulettjévé, személyes biztonságukat szavatoló tárggyá lényegült (HUSZÁR 1940, 7).

2. A millenniumi fantáziaveretek előképi hivatkozásai

2.1. Félresiklott előképi megnevezések az irodalomban

Ahogy a bevezetőben írtam, a millennium kapcsán Magyarország történeti pénzverését is meg kívánták idézni. Az éremképekbe az egyes évszázadok jellemzőnek ítélt pénzeinek jegyei és I. Ferenc Józsefre történő utalások kerültek, valamint egyes darabokra az 1896-os évszám. A vereteken egy bekeretezett római szám utal évszázadra, melynek érméi a mintát, mintákat nyújtották. Az összetettség miatt a darabok pontosságra törekvő, hivatalos megnevezése kissé bonyolult – lásd 5. ábra.

A korabeli sajtóban megjelentek azt mutatták, hogy a cikkek szerzői és a közvélemény egyaránt másféle, ettől eltérő, könnyebben megjegyezhető éremneveket igényeltek. Emiatt a fantáziaveretek hivatalos megnevezései helyett az egyes darabokhoz uralkodó- és pénznévből álló *ragadványneveket* kapcsoltak, amelyek – pontatlanságaik ellenére – mindmáig használatban vannak (2. ábra).

Sajnálatos, hogy Gohl – aki nyilván érzekelte a *ragadványnevek* leegyszerűsítő voltát – továbbítte ezt a rendszert. A millenniumi fantáziaveretekkel és *ragadványneveik* valóságtartalmával azután kezdtem el foglalkozni, miután megtaláltam Gerl Károly jegyzeteit (GERL, Kézirat) az általa tervezett fantáziaveretekről. Nála sehol sincs uralkodónév, csak az évszázadot adja meg, az esetleges pénzneveket zárójelbe téve. Az ok egyszerű: tudta, hogy adott esetben több uralkodó pénzéről vettek át részleteket. A vésnök a tárgysor vonatkozó

¹ Az épületet Giergl Kálmán és Korb Flóris tervezte.

Időszak	Renner 1896	Nentwich 1896	Gohl 1904	Frühwald 2015
11. század	Stephan Denar	Stephan Der Heilige Denar	Szt. István dénár	Denar Stefan der Heilige
12. század	Emmerich Obol	Emmerich Obulus	Imre király dénár	Obol Emerich
13. század	Béla III. Bracteate	Béla III. Bracteate	III. Béla brakteate	Brakteate Bela III.
13. század	Andreas II. Denar	Andreas II. Denar	II. András dénár	Denar Andreas II.
14. század	Karl Robert Florenus	Carl Robert von Anjou Goldgulden	Róbert Károly arany	Goldgulden Karl Robert
14. század	Karl Robert Groschen	Carl Robert von Anjou breiter Groschen	Róbert Károly garas	Groschen Karl Robert
15. század	Mathias Corvinus Denar	Mathias Corvinus Denar	I. Mátyás dénár	Denar Matthias Corvinus
16. század		Thaler Ferdinands I.	I. Ferdinánd tallér	Taler Ferdinand I.
17. század	Georgs Thaler	St. Georgsthaler	17. sz. körmöci CHR Szt György tallér	Georgstaler

2. ábra. A fantáziaveretek megnevezései egykor és ma

részének a *Sämtliche Entwürfe zu den Jahrtausend Millenniums-Münzen nach Angaben Belházy* (Az összes ezredéves millenniumi pénzek tervezete Belházy után) címet adta, amiben a Belházy név volt a kulcs az előképek megértéséhez.

2.2. Bölcs házai Belházy N[epomuk]. János (1823–1901), a fantáziaveretek szellemi atyja

A fantáziapénz sorozat kiötlője és az egyes típusok éremképeinek meghatározója bölcs házai Belházy N. János volt, a Belházy család körmöcbányai ágából származó numizmatikus bányamérnök. Körmöcbányán született, itt kezdte középiskolai tanulmányait is, majd jogi és bányászati ismereteket szerzett. 1844-ben a selmecbányai akadémia erdészeti karára iratkozott be; 1847-ben állami szolgálatba lépett. Szomolnokon és Rozsnyón volt bányagyakornok, majd a chomutovi és pilzeni cs. kir. bányakapitányság bányamérnöke lett. 1856 és 1867 között a fővárosi, illetve a pécsi bányaigazgatóságnál szolgált. 1867-től a pénzügyminisztériumban miniszteri titkár, majd osztálytanácsos. Egy rövid kitérő erejéig bányagyakornok Kolozsvárott, majd ismét a minisztériumban tanácsos, végül a bányászati főosztály vezetője. 1895-ben nyugdíjba vonult, ekkor megkapta a Lipót Rend lovagkeresztjét.² Az 1896. évi ezredéves kiállítás Kereskedelem, pénz- és hitelügy pavilonja Pénz- és hitelügy csoportjának kiállításán helyet kapott egy gyűjteményéből származó 954 darabos numizmatikai válogatás, továbbá két pénztörténeti tablója: *Magyar pénzek értékei a mai korona-valuta szerint; A rénes forint, garasok, krajczárok és német pfennigeknek egymáshoz és a magyar pénzekhez való viszonya 1463–1771* (MATLEKOVITS 1898, 473–484). Nagy értékű numizmatikai gyűjteményét 1899-ben az állam 8.000 forintért megvásárolta³ a körmöcbányai pénzverő részére. 1901. április 20-án hunyt el Budapesten. Numizmatikai érdeklődése a régi pénzek súlyára, finomságára, értékviszonyaira irányult. *A régi magyar pénzverési súlymértékek* (Selmecbánya, 1889) című munkáján kívül számos, főleg német nyelvű publikációja ismert.

Egy MTA-s mutatókönyvben talált rövid utalás vezetett el Belházy hagyatékához. E szerint Belházy nevelt lánya, özv. Brujmann Vilmosné (szül. Márkus Adél) 1901-ben nevelőapja kéziratos hagyatékából átadott egy részt az MTA-nak. Ezt ma az MTA KIK Kézirattára kezeli. A kéziratok vegyes házi korszakkal foglalkozó részét, ismereteim szerint, dr. Schulek Alfréd elkérte az örököstől.

A hagyaték egyik iratcsomójában⁴ több olyan írást, vázlatot találtam, amelyek igazolták a Gerl által leírtakat. Az egyes dokumentumok a következő adatokat tartalmazzák:

a) Alapadatok, 25. és 26. oldalakon – uralkodónevek, típusok

Ezen a két oldalon uralkodók neveit, mellettük a RUPP 1841 és RUPP 1846 művekre hivatkozó katalógusszámokat találunk. A következő felsorolásban csak az uralkodóneveket és a pénzverésükből figyelembe vett típusok darabszámait közlöm:

Salamon / 1; II. Gejza / 1; I. László / 3; Kálmán / 1; II. István / 2; II. Béla / 1; II. Gejza / 3; III. István / 4; III. Béla / 11; Imre / 14; II. András / 21; IV. Béla / 7; V. István / 13; IV. László / 20; III. András / 11; Otto / 1; R. Károly / 21; I. Lajos / 10.

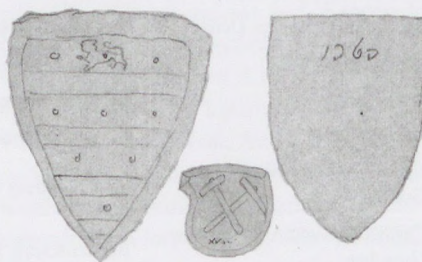
² Személyi hírek / Kitüntetés, *Pénzügyi Közlöny* 22 (1895) 6. 1895. 03. 01. 82.

³ A közhiadelem szerint numizmatikai gyűjteményét a körmöcbányai pénzverőnek adományozta, pedig azt a pénzügyminisztérium vette meg a verde számára. Lásd: A M. Kir. Államai Számvevőszék jelentése az 1899. évi zárszámadásról, valamint az államháztartás, állami vagyon és állami adósságok kezelése körül az 1899. évben szerzett tapasztalatairól. Budapest 1900. Előirányzat nélküli kiadások.

⁴ 3. rovat 156–157.

⁵ MTA KIK RAL Ms 4807/5b A kiállítandó pénzek jegyzéke és egyéb adatgyűjtés.

b) Pénzekről vett címerpajzsvázlatok, 28. oldal – évszámokkal, évszázaddal, uralkodónévvel, helységnévvel



3. ábra Belházy címervázlataiból

c) Szűkített lista, 29. oldal – uralkodónevek katalógusszámokkal (RUPP 1841 és RUPP 1846)

I. István	I,5(1)	II. Béla	VIII. d, XII.5, V. d	IV. Béla	I.1
II. András	II. d	IV. László	I.1	Robert Garas	V, IV
Máty.	XIII, C37 α40	Rob.	#	II. Lajos	III
I. Ferd	Ta 1553				

d) Típusleírások, 27. oldal – kék tintával, fekete tintás (dőlt betűs) kiegészítésekkel

XI	(Sz.Istvan)	Fran. Josephus Rex 1896	(egészen finom)
		Pannonia 1000	0,768 gr.
XII	(II Bela)	nagy perem F.J.	900 fein – 0,278 gr.
		MOAK 1896	
XIII	(IV Béla) és V László)		900, – 0,975 gr.
XIV	(Robert)	Garas	900 fein, – 3,411 gr.
XV	(II Ulászló)	Taller	667 fein – 0,614 gr.
XV	(II Matyás)	Denár	
XVI	(II Ulászló, I Ferd)	Taller	(14 5/16), 28,993
			0,895
XVII	Sz. Gyorgy	¼ Taller	(14) 28,526
			(0,875)
XVII			

Ezen oldalak egy olyan gondolkodási folyamat fennmaradt, mozaikos tanúi, amelyek jól jelzik, hogy Belházy miként jutott el a kiinduló merítéstől a végső állapotot jelző szűkítés közelébe. Ez az ötoldalni kézirat nem tartalmazza a teljes, megvalósult érem sorozat leírását, de annak számos eleme felismerhető benne. Itt elsődlegesen a 27. oldalon részletesen leírt 11. és 12. századi darabokra gondolok, de a továbbiak is jól felismerhetően ott vannak a 27. és 29. oldalakon. A megvalósulás részletes, végső dokumentumai bizonyára megtalálhatóak más levéltárakban, ezek megkeresését, remélem, elvégzik majd az érdeklődő numizmatikusok. Jómagam megelégedtem annyival, hogy Belházy „szellemi atya” mivoltát e töredékek segítségével láthatóvá tettem.

2.3. Még egyszer a mintául szolgáló éremoldalakról

Az előképhez kötés leegyszerűsítése nem okoz gondot a laikusoknak. Viszont, aki csak hobbiszinten is foglalkozik numizmatikával, az nem mehet el szó nélkül bizonyos „ragadványnevek” mellett. Akkor sem, ha tudja, hogy a legjellemzőbb éremképi elem vezérelte a névadást.

- Szent István pénze súlya szerint inkább obulus, és nem jelent meg PANNONIA feliratú hátlappal pénze;
- Imre királynak nem volt obulusa, a darab a 12. század közepi néma denárok stílusában és súlyában készült;
- II. András denárjain nincs balra néző királyfej, míg IV. Bélának van ilyen típusa;
- az aranyforint porzós liliomai I. Károlynál és I. (Nagy) Lajosnál egyaránt előfordulnak.

Egyedül a Szent György-érem előképe egyértelmű. Gerl a legapróbb részletekbe menő hűséggel másolta le Roth Keresztély Herman művét, az első körmöci Szent György-tallért. Az eredetitől csak annyi az eltérés, hogy az előlapon alul levő CHR mesterjegy helyére az 1896-os évszám került. Ezt az előzményt Huszár tárgyi hivatkozással is alátámasztotta: Gerl plasztilin- és jelzett gipszstanulmányai fennmaradtak a körmöci Városi Múzeumban (HUSZÁR 1940, 31).

Megjegyzem, hogy a brakteátát III. Béla pénzeként azonosítani ma már túlhaladott álláspont. Számos tatárjárás kori kincslelet elemzése nyomán világossá vált, hogy a brakteáták IV. Béla korai veretei közé tartoznak (TÓTH 2007).

Megnevezés	Ragadványnév	Előlaphoz minta	Hátlaphoz minta
11. századi dénár	Szt. István dénár	I. István H 1. Av.	Péter H 6. Rv.
12. századi dénár	Imre király obulus	néma dénár H 92., H 91.	
13. századi brakteata	III. Béla brakteat	III. Béla H 67. Av.	
13. századi dénár	II. András dénár	IV. Béla H 328. Av.	II. András H 243. Rv.
14. századi garas	Róbert Károly garas	I. Károly H 443. Av.	I. Lajos H 522. Rv.
14. századi aranyforint	Róbert Károly arany	I. Károly H 440. Av. vagy I. Lajos H 512. Av.	I. Lajos H. 514. Av.
15. századi dénár	I. Mátyás dénár	I. Mátyás H 717. – 718.	
16. századi tallér	I. Ferdinánd tallér	I. Ferdinánd H 912.	
17. századi Szent György-tallér	Szent György-tallér	Szent György-érem HUSZÁR 1940 No. 5.	

4. ábra. A mintául szolgáló érmeoldalak

Lezárásként újfent rögzítenem kell, hogy a „ragadványnevek” pontatlanok, használatukat csak a könnyebb megjegyezhetőség indokolta. Mivel több darabnál is két uralkodó pénzeiről vettek át éremképi elemeket, az évszázadra történő hivatkozás a helyes – ami a darabokra római szám formájában fel is került.

3. Kik voltak a fantáziaveretek vésnökei?

3.1. Nevek a szakirodalomban

A szakirodalomban eleinte nem szerepelt, hogy kiknek a munkái a fantáziaveretek. Sem a korabeli osztrák folyóiratközlésekben,⁵ sem Gohl (GOHL 1904) munkájában nincsenek művésznevek. Legelőször Szigeti (SZIGETI 1951–1952) adott meg nevet, Gerl Károlyét, négy fantáziaveretnél. Ez három esetben részben igaz is volt, mert az egyik oldalt valóban ő készítette. Huszár (HUSZÁR 1957–1958) közreadott egy, az MNM Kézirattárában található, a körmőcbányai verdében készült kimutatást⁶, amely felsorolta az 1872–1899 közötti időszakban készült emlékérmek adatait és vésnökeit. Ennek egy részlete látható az 5. ábrán.

Szigeti István az *Az Éremben* leírásokat és adatokat közölt a millenniumi emlékérmekről (SZIGETI 1967). Bizonyára ismerte a Huszár által közölt kimutatást, de ennek ellenére csak annyit írt a bevezetőben: az érmek verőtőveit Gerl és Reisner készítették.

Folyószám	Veretett	VI. Régi pénzutánveretek az ezredéves kiállítás alkalmából:	Az érem				A vésnök neve
			átmérője m / m	fémanyag	súly		
					gr	1/10	
7	1896	Arany érem (Róbert Károly idejéből) a 14 évszázadból	21	arany	3	56	Gerl Károly
8	1896	Ezüst érem (Dénár Szt. István idejéből) a 11 századból	19	ezüst	0	77	Mayer Alex és Gerl Károly
9	1896	Ezüst érem (Dénár IIik Béla idejéből) a 12 századból	12	ezüst	0	38	Gerl Károly
10	1896	Ezüst érem (Dénár IV. Béla idejéből) a 13 századból	16	ezüst	1	0	Gerl Károly és Reisner József
11	1896	Ezüst érem (Brakteata IV. Béla idejéből) a 13 századból	15	ezüst	0	25	Gerl Károly
12	1896	Ezüst érem (Garas I. Nagy Lajos idejéből) a 14 századból	27	ezüst	3	41	Reisner József és Gerl Károly
13	1896	Ezüst érem (Dénár) a 15dik századból	17	ezüst	0	61	Reisner József
14	1896	Ezüst érem (Tallér I. Ferdinánd idejéből) a 16ik századból	42	ezüst	28	99	Gerl Károly és Reisner József
			42	arany	30	8	
15	1896	Ezüst érem (Szt. György Tallér) a 16ik századból	45	ezüst	45		Gerl Károly és Reisner József

5. ábra Részlet a „Kimutatás a körmőczi m. kir. pénzverőben 1872 év óta kivert emlékérmekről” című kéziratból

⁵ MittCMM 7 (1896) 95, MittCMM 7 (1896) 59–61., MblNG 3 (1896) 374–375. 439.

⁶ Kimutatás a körmőczi m. kir. pénzverőben 1872 év óta kivert emlékérmekről, 5 oldalas kézirat. In: *A körmőci pénzverde feljegyzései XVIII–XIX. sz.-ból.* MNM Kézirat III. 52.

Mivel a fantáziaveretek alkotóinak megnevezését – vélhetően a körmöcbányai lista ismeretének hiányában – bizonytalannak vették, emiatt az egyes fantáziaveretekhez ma sem kötnek neveket.

3.2. Gerl Károly feljegyzése

Az MNM Kézirattárában lehetőségem volt előkeresni a Huszár által közölt kimutatást, hátha a környezetében találok valami kiegészítő, pontosító adatot. Sajnos ott nem volt ilyen. Ráakadtam viszont egy másik polcon Gerl mintakönyvére,⁷ amelynek hátsó, belső borítójában találtam egy vésnöki munkáiról összeállított kimutatást (vonalas irkalapokon ceruzával írva, cérnával összefűzve, 7 oldal, 17 × 21 cm) az 1880–1907 közötti időszak hivatalos pénzverdei és privát munkáiról éremoldalak szerinti bontásban. Ennek 3. és 4. oldalán találhatóak azok a korábban említett sorok – *Sämtliche Entwürfe zu den Jahrtausend Millenniums-Münzen nach Angaben Belházy* cím alatt –, amelyekben a millenniumi fantáziaveretekről írt.

1896	XI. Jahrhundert	Av.	Rev.
„	XII. „ /:Hohlmünze:/	Av.	–
„	XIII. Jahrhundert	Av.	–
„	XIV. „ /:Denar:/	–	Rev.
„	XIV. „ /:Dukaten:/	Av.	Rev.
„	XV. „ /:Thaler:/ Königbrustmünze	Av.	–
„	Georgsthaler /:Ritter Sct. Georg:/	Av.	–

3.3. A körmöcbányai jelentés és a Gerl-lista összevetése

Gerl feljegyzését és a körmöcbányai jelentés adatait összevetve egyezéseket, eltéréseket egyaránt találunk. Az első különbség, hogy ő hét, míg a jelentés nyolc veret kapcsán jelzi érintettségét. A megnevezésekben is vannak eltérések, hol az évszázad, hol a pénznév nem egyezik vagy hiányzik. A sorok összevetését a végéről kezdtem, vastagított betűvel jelölve az eltéréseket. Véleményem szerint az alábbi sorok állíthatók párhuzamba egymással:

Gerl-lista	Körmöcbányai jelentés
Georgsthaler /:Ritter Sct. Georg:/	Ezüst érem (Szt. György Tallér) a 16ik századból
XV. Jahrhundert /:Thaler:/Königbrustmünze	Ezüst érem (Tallér I. Ferdinánd idejéből) a 16ik századból
XIV. Jahrhundert /:Dukaten:/	Arany érem (Róbert Károly idejéből) a 14 évszázadból
XIV. Jahrhundert /: Denar :/	Ezüst érem (Garas I. Nagy Lajos idejéből) a 14 századból
XIII. Jahrhundert	Ezüst érem (Dénár IV. Béla idejéből) a 13 századból
XII. Jahrhundert /:Hohlmünze:/	Ezüst érem, (Brakteata IV.Béla idejéből) a 13 századból
nincs adat, kimaradt	Ezüst érem (Dénár IIik Béla idejéből) a 12 századból
XI. Jahrhundert	Ezüst érem (Dénár Szt. István idejéből) a 11 századból

Gerl írása megerősíti, hogy a kimutatásban szereplő vésnökök nevei nem ABC-sorrendben, hanem oldalhelyesen íródtak. A körmöcbányai jelentés és a Gerl-lista összevetése után készült el a 6. ábra táblázata, amely jelenlegi ismereteimet foglalja össze.

Megnevezés	Előlap	Hátlap
11. századi dénár	Mayer	Gerl
12. századi dénár	Gerl	Gerl
13. századi brakteata	Gerl	
13. századi dénár	Gerl	Reisner
14. századi garas	Reisner	Gerl
14. századi aranyforint	Gerl	Gerl
15. századi dénár	Reisner	Reisner
16. századi tallér	Gerl	Reisner
17. századi Szent György-tallér	Gerl	Reisner

6. ábra. Vésnöknevek oldalhelyesen

⁷ Master–Buch / Karl Gerl, MNM Kézirattár I/30.

3.4. A három vésnök rövid életrajza

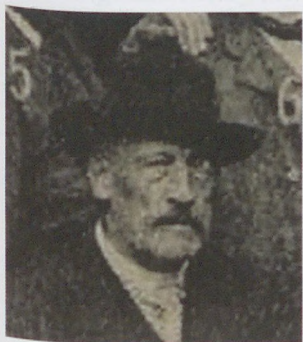
Fényképes életrajzaikat alant közlöm, mert többnyire csak rövid lexikoncímszavak ismertek róluk. Hosszabb tanulmány (HUSZÁR 1960) eddig csak Mayer Elek munkásságáról készült, míg Gerlről és Reisnerről egy-egy rövid cikk íródott (KŐHEGYI 1993). Verdei beosztásairól egy bányászati periodikában⁸ találtam adatokat. Mindhármukban közös, hogy ausztriai születésűek, de a körmöcbányai állami szolgálatban eltöltött évek során megszerették az országot és a benne élő embereket. Magyarra váltak, felvették a magyar állampolgárságot. 1897-ben mindegyikük állami kitüntetésben részesült.



Gerl Károly (Neulerchenfeld,⁹ 1857 – Körmöcbánya, 1907)

A bécsi Akademia der Bildenden Künste-n Radnitzky tanítványa. Hallgatóként 1876-ban elnyeri a Gundel-díjat,¹⁰ 1878-ban a Füger-díjat.¹¹ Első nyilvános műve 1880-ban a Budapesti Tudományegyetem újra alapításának 100 éves jubileumára készült. A körmöcbányai pénzverdében 1879-től alkalmazták, kezdetben gyakornok, később harmadik majd második vésnök. Kezei közül számos hazai és külföldi forgalmi pénzoldal került ki. Jelzete (G.K., GERL K.) több körmöcbányai pénzverőszerszámon is megtalálható. A forgalmi pénzekon kívül sokféle érmet mintázott, az uralkodó és más híres emberek portréit, továbbá jubileumi, egyesületi és kiállítási érmekeket. A HP 115 darab, míg a TÖRÖK 2011 további 11 művét közli. Az általa vésett pecsétnyomókról képet ad mintakönyve számos ábrája. Az 1888-as pécsi kiállításon Gerl önálló

kiállítóként jelent meg a *sokszorosítás műipar* kategóriában,¹² ahol aranyérmet nyert. Felvette a magyar állampolgárságot. Munkásságát 1897-ben az arany érdemkereszt kitüntetéssel ismerték el, amely elhunytakor a család által kiadott gyászjelentésre is felkerült. Közvetlenül halála után a Magyar Numizmatikai Társulat emlékkiállításal róttá le kegyeletét. A modern magyar éremművészet egyik megrementője.



Mayer Elek (Mödling, 1840 – Körmöcbánya, 1919)

Kezdetben a bécsi műegyetemi iparrajziskolában rajzolni tanult, majd 1853 és 1856 között az Akademia der Bildenden Künstén mintázni. Néhány évig Josef Kleinert alkalmazottja, majd a bécsi vésnökakadémián vésnök. A körmöcbányai verdében 1868-tól napidíjas vésnöként nyert alkalmazást. Harmadik vésnöként 1872-ben véglegesítették; 1873-tól második vésnök, 1879-ben első vésnök – egészen 1912-es nyugdíjba vonulásáig. A koronás arany érdemkeresztet 1897-ben kapta meg. Ő is felvette a magyar állampolgárságot. Munkássága kevésbé jelentős, mint például a kortárs Gerlé vagy Reisneré. Jelzete (ME) több körmöcbányai pénzverőszerszámon megtalálható. A HP nyolc érmét, Huszár Lajos tanulmánya (HUSZÁR 1960) 25 érmét, a TÖRÖK 2011 további 11 művét adja közre.



Reisner József (Bécs, 1859 – Körmöcbánya, 1929)

A vésnöki ismereteket Radnitzky tanítványaként 1875 és 1881 között a bécsi Akademia der Bildenden Künstén sajátította el. A körmöcbányai verdéhez 1892 márciusában került, mint harmadik vésnök, 1894-ben második vésnök, 1912-től első vésnök. Ez utóbbi minőségében írta alá 1918. november 30-án a cseh invázió veszélye miatt a verde leszereléséről szóló jegyzőkönyvet.¹³ 1924-ben vonult nyugdíjba. Gerlhez hasonlóan, 1897-ben ő is megkapta az arany érdemkeresztet, illetve vésnöktársaihoz hasonlóan felvette a magyar állampolgárságot. Jelzete (JR, J.REISNER) több körmöcbányai

⁸ Magyar bánya-kalauz – Ungarisches Montan-Handbuch, 1–8. évf. (1881–1914). Oskar Guttman, Wien.

⁹ Neulerchenfeld ma Bécs 16. kerületének (Ottakring) egy városrésze.

¹⁰ A díjat 1782-ben Paul Anton von Gundel (1702–1781) udvari tanácsos emlékére alapították. A díjat az akadémia tanáraitól alakult zsűri adományozta egy arra érdemes hallgatónak. A díjazott 52,5 ezüst bécsi guldent kapott.

¹¹ A díjat 1819-ben alapították a klasszicista festő, Heinrich Friedrich Füger (1751–1818) emlékére. A díjat évente az akadémia tanáraitól alakult zsűri adományozta az iskola legkiválóbb hallgatójának. A díj pénzjutalommal járt. Czeike, Felix: *Historisches Lexikon Wien*. Wien 1992–2004, Band 2. 508.

¹² RAYMAN 1994.

¹³ MOL Állami Pénzverő, K 296, 1920/54.

pénzverőszerszámon is megtalálható. A forgalmi pénzekon kívül sokféle érmet mintázott, az uralkodó és más híres emberek portréit, továbbá jubileumi, egyesületi és kiállítási érmekeket. A HP 132 darab, míg a TÖRÖK 2011 további 5 művét közli. Gerlnél valamivel nagyobb formátumú művész, a modern magyar éremművészet társúttörője.

3.5. A fantáziaveretek érdemszerző ereje¹⁴

Őfelsége, Ferenc József díszcsomagolásban megkapta a teljes sorozatot, vélhetően kedvére voltak a nevével/ arcképével ellátott régi pénzutánveretek, és ennek nyilván hangot is adott. A vésnökök munkája iránt megnyilvánult elismerése eljutott Lukács László pénzügyminiszter fülébe is. Lukács ezek után mérlegelhetette a jutalmazás lehetőségeit. A millenniumi fantáziaveretek elkészítése nem volt olyan fegyvertény, amiért kitüntetések jártak volna. A koronarendszer bevezetése azonban olyan összetett feladatot jelentett, amelyért mindez megadható volt. Emiatt a kitüntetések indoklásában a koronarendszer 1892-es bevezetésének pénzverdei munkái kapcsán szerzett érdemek kerültek említésre. Normál esetben az ezekért járó elismerésnek már korábban meg kellett volna történnie. Az 1897. június 23-i minisztertanácsi ülésen beterjesztett és elfogadott javaslata¹⁵ felterjesztésre került az uralkodóhoz, aki azt július 27-én jóvá is hagyta.¹⁶ Mayer Elek első vésnök a koronás arany érdemkeresztet, Gerl Károly és Reisner József vésnökök az arany érdemkeresztet kapták.

4. A fantáziaveretek darabszámairól és az egyik érme címletének problémájáról

4.1. A hivatalosan nyilvántartott darabszámok

A darabszámok kérdése a gyűjtők és a kereskedő számára is fontos, hiszen ez is egyfajta értékmérő. Az árverési katalógusokban, ha meg is adnak darabszámot – valamilyen okból –, általában 100 darabot szoktak közreadni. E közlések forrása vélhetően a *Vasárnapi Újság* 1896/43. számának¹⁷ színes híre, amelyet szó szerint idéznék: „Az ezredév emlékére Bánffy Dezső báró miniszterelnök száz darab emlékérmét veretett, melyek mindegyike száz korona értékű. Az érmek régi pénzek mintájára verettek és díszes tokokba helyezve most kerültek szétosztásra. Egy-egy példányt küldenek a királynak, a királynénak és József főhercegnek; a többi az ezredévi ünnepekben hivatalosan szerepelt vagy közreműködött személyiségek, hatóságok, testületek, minisztériumok, múzeumok, egyetemek, intézetek között osztották szét.” De vajon milyen emlékéremről szolt a tudósítás?

Létezik ennél használhatóbb forrás¹⁸ is, ahol felsorolásra kerültek azok is, akiket ezzel a reprezentatív éremmel megajándékoztak. A listában szerepelt a MTA neve is, így beazonosíthatóvá vált az emlékérem. Az MTA 1896. november 30-i összes ülése 221. pontjaként¹⁹ Szily Kálmán főtitkár közölte a jelenlévőkkel, hogy Bánffy Dezső miniszterelnök egy levél²⁰ kíséretében megküldte a Millennium alkalmából veretett emlékérmek egy példányát megőrzés végett. Az érme bekerült a MTA gyűjteményébe, amelynek Divald Kornél (DIVALD 1917) készítette leltárában a 111. oldalon, a 42. szám alatt I. Ferdinánd angyalos tallérján alapuló tallér arany leveretének leírása olvasható.

Ezt a tallér arany leveretére vonatkozó 100 darabos adatot rendelték többnyire a további veretekhez is. Létezik azonban egy Mály Sándor²¹ pénzügyminiszteri tanácsos által készített tanulmány (MÁLY 1898), amelyben közlésre kerültek a hivatalos darabszámok. Ennek idevágó része a 7. ábrán látható. Bár forrást nem adott meg, vélhetően pénzverdei kimutatásra támaszkodott.

4.2. Súly megnevezési probléma a tallér arany levereténél

I. Ferdinánd angyalos tallérjának mintájára készült tallér arany leveretét a szakirodalom és az árverési katalógusok többnyire 9 dukátosként említik. Ez hibás megnevezés, mert a 9 dukát 31,32 g súlyt jelent, és egy 30,4–30,88 g súlytartományba eső veret nem illethető ezzel a névvel.

¹⁴ SOLTÉSZ 2014.

¹⁵ Minisztertanácsi jegyzőkönyvek 1867–1944. MNL W12 Minisztertanácsi jegyzőkönyvek (K27), 1897. június 23-i ülés, 15. napirendi pont.

¹⁶ Hivatalos rész, Budapesti Közlöny, 1897 / 189. 1897. 08. 18. 1.

¹⁷ Ezredévi emlékérmek, *Vasárnapi Újság*, 43. 1896) 47. 1896. november 22., 792.

¹⁸ Millenniumi aranyemlékpénzek, *Pesti Napló* 42. (1896) 318. 1896. november 18. 4.

¹⁹ Akadémiai Értesítő 1896. 73–84. füzetek, szerkesztő: Szily Kálmán, Budapest 1896.

²⁰ MTA KIK RAL 735/1896, gr. Bánffy Dezső miniszterelnök levele a millenniumi aranyérem küldéséről.

²¹ Kissármási Mály Sándor (Zsombolya, Torontál megye, 1849. december 9. – Budapest, 1929. november 13.) minisztériumi tanácsos, főiskolai tanár, a Szent István Rend kiskeresztese, a Vaskorona Rend lovagja.

Anyag	Megnevezés	Kulcsszavak	Darab	Átmérő mm	Felhasznált kg
arany	m. kir. miniszterelnök részére	tallér leveret	100	42	2,774
	14. századi pénz mintájára	aranyforint	208	27	0,741
	17. századi pénz mintájára	Szent György-tallér	1	44	0,0305
ezüst	11. századi pénz mintájára	dénár	654	18	0,6005
	12. századi pénz mintájára	obulus	394	11½	0,1858
	13. századi pénz mintájára	dénár	1074	15	1,3338
	13. századi pénz mintájára	brakteata	483	16	0,1135
	14. századi pénz mintájára	garas	941	27	3,5883
	15. századi pénz mintájára	dénár	820	17	0,7344
	16. századi pénz mintájára	tallér	150	42	4,3425
	17. századi pénz mintájára	Szent György-tallér	372	44	10,12

7. ábra A Mály-féle adattábla

5. Összefoglalás

A 8. ábrán új adatként közlöm az átlagsúlyt. A korábbi közlemények egy típus kapcsán csak egy súlyadatot közöltek. Az átlagsúlyszámításhoz legkézenfekvőbb lenne az árverési katalógusokban szereplő súlyadatok átlagolása. Ennek az a veszélye, hogy a „vándorló” darabok többször bekerülhetnek az adatállományba. Az átlagsúlyszámítás alapját egy 1896. április 25-én kiállított szállítólevél²² adta, amelyen feltüntették az ezredéves kiállításra elküldött lapkák és kivert pénzek típusonkénti adatsorait. Objektivitása miatt ezt kellett választanom.

Megnevezés	Alkotók		Az érmek adatai			
	Előlap	Hátlap	átmérője mm	fémanyag	átlagsúly g	darabszám
Ezüst érme – 11. századi dénár	Mayer	Gerl	19	ezüst	0,88	654
Ezüst érme – 12. századi dénár	Gerl	Gerl	12	ezüst	0,35	394
Ezüst érme – 13. századi brakteata	Gerl		15	ezüst	0,29	483
Ezüst érme – 13. századi dénár	Gerl	Reisner	16	ezüst	1,22	1074
Ezüst érme – 14. századi garas	Reisner	Gerl	27	ezüst	3,81	941
Arany érme – 14. századi aranyforint	Gerl	Gerl	21	arany	3,56	208
Ezüst érme – 15. századi dénár	Reisner	Reisner	17	ezüst	0,89	820
„Ezüst érme – 16. századi tallér és arany leverete”	Gerl	Reisner	42	ezüst	28,95	150
			42	arany	30,8	100
„Ezüst érme – 17. századi Szent György-tallér és arany leverete”	Gerl	Reisner	45	ezüst	28,21	372
			45	arany	30,5	1

8. ábra Az adatok összegzése

²² ArMiKr 1263/1896 Szállítási iratok – pénzhez való szalagocskák, nyers lapkák, jól kivert pénzek (9 típusból nyitókészlet), a kiállítási emlékérem alu. lapkái.

6. A Kőrmöcbányai M. Kir. Pénzverőhivatal az Ezredéves Országos Kiállításon

6.1. Történések a kiállítás megnyitásáig

A kiállítás rendezői március elején hirdetményt²³ tettek közzé a résztvevők számára, hogy beszállításaikat március 15. és április 15. között teljesítsék. A pénzverő második műszaki szállítmányát (pofás verőgép, géptartozékok, szerszámok, munkaruhák stb.) április 16-án indította el.²⁴ A verdei félkész és késztermékek (pénzhez tartozó szalagocskák, nyers lapkák, 9 típusból jól kiveret pénzek nyitókészlete, a kiállítási emlékérem alumínium lapkái) szállítására április 25-én került sor. A szállító levélre ráírták, hogy azt Ürmössy Kálmán²⁵ m. kir. főmérnöknek adják ki. Ürmössy, aki a berendezés időszakában a verde helyszíni biztosa volt, a megnyitás napján vette át ezt a szállítmányt a kiállítás területén. A ládák tartalmának főbb tételei: 11. századi denár 527 lapka / 140 jól kiveret pénz, 12. századi denár 477 / 100, 13. századi brakteáta 3350 / 147, 13. századi denár 3296 / 188, 14. századi garas 3202 / 265, 14. századi aranyforint 175 / 100, 15. századi denár 3291 / 137, 16. századi tallér 249 / 100, 17. századi Szent György-tallér 200 / 97.



9. ábra. A kőrmöcbányai pénzverde kiállítóhelye a Bányászati és Kohászati pavilonban

Ezzel minden a helyszínen került, jöhettek a látogatók. A stand látóvalóit a korabeli leírás így rögzítette: „A pénzverő a kiállításon bemutatta az arany választási üzem anyagát és az abból nyert termények gyűjteményét, továbbá a pénzverés történelmi fejlődését gépekben, és pedig a kalapácsverést, hengerlést, csavarsajtót és az Uhlhorn-féle verőgépet, valamint a pénzelőállítás alapjául szolgáló pénzanyag és melléktermények gyűjteményét, érem előállítását, pénz, érem és régi verőtők gyűjteményét. Rajzokban bemutatta a verőgépet, csavarsajtót, aranyválasztót, pénzrudacs nyújtó-művet és a pénzverőház általános rajzát, végül statisztikai kimutatásokat.” (MÁLY 1898, 141.) A 9. ábrán bal oldalt az Uhlhorn-féle verőgép, jobb oldalt a pofás verőgép, míg a kerítés takarásában a kézi veréshez használt fatönk, a háttérben pedig további eszközök láthatóak.

A megnyitás után a verde kiállításának területi felügyelőbiztosa és kapcsolattartója Cseh Lajos²⁶ m. kir. főmérnök lett.

6.2. Miért készült kevés példány a fantáziaveretekből?

A kiállításon a kiállított tárgyakat el is lehetett adni, ami kétféle módon történhetett. A helyszínen előállított tárgyakat a kiállító vagy annak megbízottja is eladhatta az igazgatóság engedélye és elárúsítási illeték lefizetése után. Az igazgatóság eladási osztálya útján történő eladások után csak a tényleges eladások utáni járulékot kellett kifizetni.

A verde által készített fantáziaveretek is az eladásra felkínáltak közé tartoztak. A hivatalos eladási árat a PM szabta meg 36944/1896. május 2-i átiratában. Ezt a piac értékelésénél magasabbra szabhatta, mert a verde július 15-i levelében árcsökkentési kérelemmel fordult a PM-hez. Kérvényezték, hogy a mostani áron eladhatatlan 17. századi, 26 g ezüstöt tartalmazó tallér ára – 2 forintos önköltségi ár mellett – 3 forint legyen. Augusztus 31-én érkezik meg a PM 54332/1896. augusztus 4. számú válasza, amelyben engedélyezik a tallér 3 forintos eladási árát, míg a többi veret kapcsán azt javasolják: az új eladási árakat a kiállítás igazgatóságával fogadtassák el, de legyenek figyelemmel a kiállítás bevételeire is. Még aznap elküldtek Kőrmöcbányáról 150 darab 17. századi tallért Cseh Lajosnak avval, hogy ezek már 3 forintért adhatók el. A kiállítás igazgatójának szeptember 3-án írtak levelet, amely szerint a magas ár miatt az eddigi bevételek a költségeket sem fedezik, egyúttal kéri, járuljon hozzá a veretek alacsonyabb áron történő eladásához. Ekkor a tallér árát tovább csökkentették – az önköltség közelébe –, így a javasolt új árak a következők lettek (10. ábra):

²³ Az „1896-iki ezredéves Országos Kiállítás” ügyei, *Bányászati és Kohászati Lapok* XXIX. (1896) 4. 1896 február 15., 64.

²⁴ ArMiKr 1181 / 1896 Szállítási iratok – A II-ik izben vaspályán leszállított tárgyak és gépekről.

²⁵ Ürmössy Kálmán (1862–1922) kohómérnök, mímizsteri tanácsos. A kőrmöci pénzverőhöz 1889-ben lépett be, 1912-től annak igazgatója lett.

²⁶ Szentkatolnai Cseh Lajos (1840–1908) bányamérnök, m. kir. bányatanácsos, a selmecbányai bányaigazgatóság geológiai osztályának vezetője.

Megnevezés	Régi ár	Javasolt ár
11. századi dénár	20 kr.	12 kr.
12. századi dénár	20 kr.	10 kr.
13. századi brakteata	20 kr.	10. kr.
13. századi dénár	25 kr.	15 kr.
14. századi garas	50 kr.	35 kr.
14. századi aranyforint	9 frt.	7 frt.
15. századi dénár	20 kr.	12 kr.
16. századi ezüst tallér	3 frt.	2 frt. 10 kr.
17. századi ezüst Szent. György-tallér	4 frt.	2 frt. 20 kr.

10. ábra. A fantáziaveretek javasolt ármódosítása

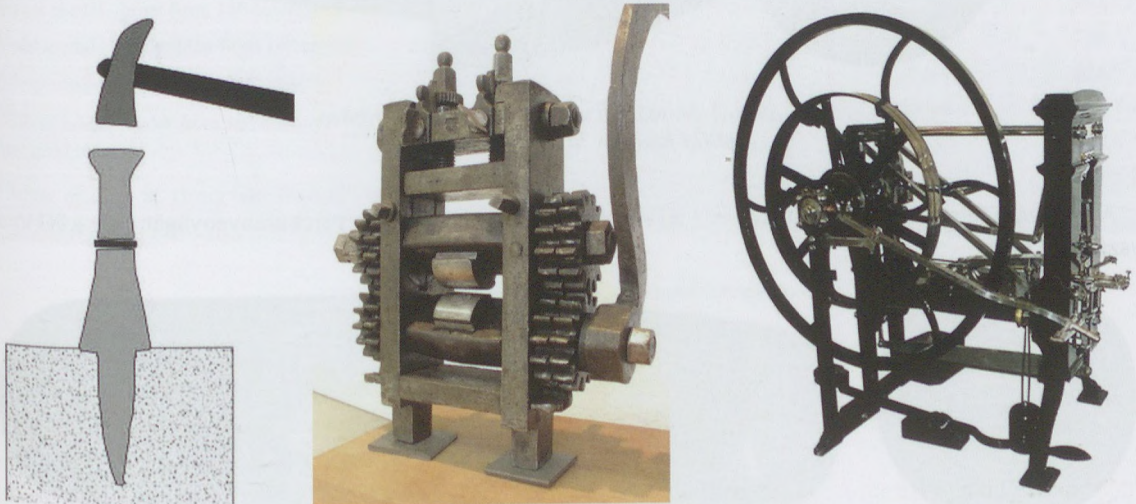
Szeptember 7-én Cseh Lajossal visszaküldettek kiveretlen lapkákat (14. századi garas 2.912 db, 16. századi tallér 249 db, 14. századi aranyforint 69 db), vélhetően a kármentés keretében. A kiállítás igazgatója 35419/1896. szeptember 10-i levelében elfogadta az új eladási árakat, és erről értesítette a PM-et is. Cseh Lajosnak a levelet az új eladási árakkal csak október 10-én küldték el – 20 nappal a kiállítás bezárása előtt!

Az előzőekben leírt bürokratikus huzavona²⁷ magyarázatot ad arra, hogy egy rosszul meghatározott induló árszint és az ennek módosítására irányuló hosszadalmas ügymenet hogyan hiúsította meg azt a nagyvonalú eladási tervet, amelyet a megnyitásra kiküldött nyers lapkák és kiveret pénzek magas száma jelzett. Az igen későn engedélyezett árcsökkentés érdemi javulást aligha hozott. Az eladott darabok száma alacsony lett, jelentősen megnövelve a fantáziaveretek ritkaságát.

7. Verési technikák és verőszerszámok

Aki kézbe tudta venni – vagy legalább fényképeken tanulmányozhatta – ezeket a vereteket, megtapasztalhatta, hogy kivitelezésük eltérő verési technikákkal történt.

1. a tallér és arany leverete szabályos alakú és egyenletes vastagságú, éremképe hibátlan;
2. a Szent György-érem kissé ovális és enyhén ívelt, éremképe jó minőségű;
3. a többiek éremképe nem mindig központos és jól kiveret.



11. ábra Kézi verés, pofás verőgép, Uhlhorn-féle verőgép

²⁷ ArMiKr 1957 / 1896 A fantázia veretek eladási árának mérséklése, további tallérok és arany levereteik kiszállítása.

Az alkalmazott verési technikáknál is igyekeztek a megidézett korhoz visszanyúlni. Ettől egyedül a tallér és arany leverete esetében tértek el, amelyeknek reprezentatív ajándékként minden szempontból hibátlanoknak kellett lenniük, és ezért a készítési koruknak megfelelő kalapácsos módszer helyett a modern Uhlhorn-féle verőgépen készültek. A korabeli technikának megfelelő szerszámokat elkészítették, de ezeket verésre nem használták. A ráfestett 1159/p(T) az 1960-as évek azonosítója.

A Szent György érmek a korabelinek megfelelő pofás verőgéppel készültek. A negatívba vésett, ívelt verőpofák közül kikerült veretek a technológia miatt kissé oválisak és ívelték. A ráfestett SZTG YÖRGY az 1960-as évek azonosítója.



12. ábra. A 16. századi tallér gépi verőszerszámjai
(MNB TV ltsz.: VT 51063, VT 52063-1896-KB)



13. ábra. A Szent György-tallér verőszerszámjai
(MNB TV ltsz.: VT 51071-1896, VT 52071)

A többi érme kézi, szabadveréssel készült. A fatuskóba beszúrt verőtőre ráhelyezték a lapkát, majd erre a verőtűskét, amire a munkás rávert kalapácsával. Az egyenetlenül vert éremkép a módszer sajátosságaiból adódik. A kézi verés tényét megerősítik a fennmaradt szerszámokon jól látható használati nyomok.



14. ábra. A 14. századi aranyforint előlapi verőtőre
(MNM Éremtár, ltsz.: 16.B.1981.16.)

A szerszám fejrészen látható beütés $\odot$ / XIV. A körbe ütött pont (nap) a veret aranyanyagát, míg a XIV. az évszázadot jelzi.



15. ábra. A 14. századi aranyforint hátlapi verőtűskéje
(MNB TV, ltsz.: VT 52069)

A szerszámon beütött jelzés nincs. A ráragasztott címke (334) korabeli raktári azonosító, míg a ráfestett 1159/p(B) az 1960-as évek azonosítója.

MEMORIAL MEDALS ON 1000TH ANNIVERSARY OF HUNGARY

Summary

The greatest event in the year 1896 was the thousandth anniversary of the Hungarian conquest and the foundation of the statehood.

The top event of the festivities was a national exhibition which was opened on May 2nd by King Francis Joseph I at sound of cannon-shots, boom of church bells accompanied by the national anthem. The sole aim and purpose of the exhibition were to show the economical and the cultural achievements and products of the millenary country.

Within the frame of the exhibitions was shown also the minting of bygone days: a series of memorial medals was made on the model of old coins. Surnames were tagged by the contemporaries on the pieces of the series for easier identifications. These are still in use also in our days. These surnames conflict with the conception of Mr. János Belházy N[epomuk], who was the planner of medals. He proposed to refer the medals by the relating centuries and not by the ruling persons.

The numismatic literature has undertaken only the large-scale description about the nine types of the issued medals so far, it is still in debt for detailed data.

The present paper tries to eliminate these insufficiencies. Returning back to the idea of Mr. Belházy, the designation of the medals shall be according to relating centuries and medal types. Based on my research work, the names of the engravers relating to medal sides and the number of the issued medals are reported. Archival records provide reasons why the number of issued medals is low. The initial price of the medals minted and sold in the course of the exhibition was adjusted by the Ministry of Finance to a high level. By mid-July it was found out, that this caused lower demand, than expected. The price reduction – 30-40% on the average – proposed by the mint of Körmöcbánya reached the purpose only by closing the exhibition as the appropriate actions were delayed due to the summer holiday of the bureaucracy. The short time left, was not sufficient to increase the number of sold medals. Therefore the number of the minted medals is low. The most important data are shown in *Figure 16*.

Names	Authors		Data of medals			
	Avers	Revers	diameter in mm	material	medium weight in g	sold pieces
Silver medal – denar from 11 th century	Mayer	Gerl	19	silver	0,88	654
Silver medal – denar from 12 th century	Gerl	Gerl	12	silver	0,35	394
Silver medal – brakteata from 13 th century	Gerl		15	silver	0,29	483
Silver medal – denar from 13 th century	Gerl	Reisner	16	silver	1,22	1074
Silver medal – groat from 14 th century	Reisner	Gerl	27	silver	3,81	941
Gold medal – goldgulden from 14 th century	Gerl	Gerl	21	gold	3,56	208
Silver medal – denar from 16 th century	Reisner	Reisner	17	silver	0,89	820
“Silver medal – taler from 16 th century and gold restrike”	Gerl	Reisner	42	silver	28,95	150
			42	gold	30,8	100
“Silver medal – St. Georg taler from 17 th century and gold restrike”	Gerl	Reisner	45	silver	28,21	372
			45	gold	30,5	1

Fig.16. Data of millennial memorial medals

Katalógus / Catalogue

A) Eredeti veretek / Original strikes

150%



A01) 11. századi denár / *denar from 11th century*

Av.: Két, vastag gyöngykör között + FR-JOSEPHVSREX körirat, középen egyenlő szárú kereszt, szárai között évszám 1 / 8 / 9 / 6

Rv.: Két vonalkör között + PANNONIA körirat, 11 óránál kartusban XI, középen egyenlő szárú kereszt, szárai között évszám

1 / 0 / 0 / 0

Ezüst / *silver*, 18 mm, 0,74–0,92 g

1896

Vésnök/engraver: Mayer Elek / Gerl Károly

Adamovszky 2010 KE8; ANK 2012 92. No. 6; Frühwald 2015 No. 2196; Gohl 1904 No. 7; Herinek 1970 No. 1110; MLH 1948 348; Moravec 1990, No. 207; Polívka 1982 T. XVII. 63; Szaivert 1990 No. 507.5; Szigeti 1967, No. 1; Tower 1929 No. 887

150%



A02) 11. századi denár csegelye / *denar klippe from 11th century*

Av.: mint A01. előlapja / *same as A01 obverse*

Rv.: mint A01. hátlapja / *same as A01 reverse*

Ezüstcsegely / *silver klippe*, 19,6 × 19,8 mm, 1,23 g

1896

Vésnök/engraver: Mayer Elek / Gerl Károly

Adamovszky 2010 KE8; Frühwald 2015 No. 2197; Herinek 1970 szám nélkül / *w/o Nr*; MLH 1948, 348; Moravec 1990 No. 207.a

200%



A03) 12. századi denár / *denar from 12th century*

Av.: FJ monogram két díszítmény között (2 ívdarab végeiken gömbök, kívül 2 kereszt, belül 1 gömb), 5 óránál két gömb között kartusban XII. Vonalas szegély.

Rv.: Két vonalkör között + MA OR AP KIR körirat, középen egyenlő szárú kereszt, ennek ágai között évszám 1 / 8 / 9 / 6

Ezüst / *silver*, 11,5 mm, 0,275–0,4 g

1896

Vésnök/engraver: Gerl Károly

Adamovszky 2010 KE6; ANK 2012 92. No. 1; Frühwald 2015 No. 2198; Gohl 1904 No. 8; Herinek 1970 No. 1115; MLH 1948 348; Moravec 1990 No. 209; Polívka 1982 T. XVII. 64; Szaivert 1990 No. 507.9; Szigeti 1967 No. 2; Tower 1929 No. 888.



A04) 12. századi denár csegelye / *denar klippe from 12th century*

Av.: mint A03 előlapja / *same as A03 obverse*

Rv.: mint A03 hátlapja / *same as A03 reverse*

Ezüstcsegely / *silver klippe*, 13,2×13,6 mm, 0,51 g
1896

Vésnök/engraver: Gerl Károly / Mayer Elek

Adamovszky 2010 KE6; Frühwald 2015 No. 2199; Herinek 1970 szám nélkül / *w/o Nr.*; Moravec 1990 No. 209.a; MLH 1948 348.



A05) 13. századi brakteáta / *brakteate from 13th century*

Av.: csúcsos pajzson hétszer vágott magyar címer, tőle jobbra kartus, benne XIII. Kőrben FR JOS REX felirat. Vonalszegély.

Lemezérem / *shell*, 15 mm, többféle kivitelben / *in several variations*

a)* ezüst / *silver*, 0,25–0,335 g

b) bronz / *bronze*

1896

Vésnök/engraver: Gerl Károly

Adamovszky 2010 KE7; ANK 2012 92. No. 2; Frühwald 2015 No. 2200, No. 2200.a; Gohl 1904 No. 9; Herinek 1970 No. 1113, No. 1114; MLH 1948 348; Moravec 1990 No. 208, No. 208a; Polívka 1982 T. XVII. 65; Szaivert 1990 No. 507.8, No. 507.8.a; Szigeti 1967 No. 3; Tower 1929 No. 889.



A06) 13. századi denár / *denar from 13th century*

Av.: középső vonalas körben Ferenc József balra néző, koronás portréja, körülötte ✠ FR • JOSEPHVS REX • körirat. Fogazott szegély.

Rv.: két vonalkör között fent ívesen VNGARIE felirat, alul ívesen • 1 • 8 • 9 6 • . A belső vonalkörben tojásdad pajzsban fent egy pont, alatta 7 – felváltva hullámos és egyenes – vonal. A pajzstól balra egymás alatt 3, jobbra egymás alatt 2 pont, 5 óránál kartus, benne XIII.

Ezüst / *silver*, 16 mm, 1,12–1,34 g

1896

Vésnök/engraver: Gerl Károly / Reiszner József

Adamovszky 2010 KE8.1; ANK 2012 92. No. 5; Frühwald 2015 No. 2201; Gohl 1904 No. 10; Herinek 1970 No. 1111; MLH 1948 348; Moravec 1990 No. 210; Polívka 1982 T. XVII. 66; Szaivert 1990 No. 507.6; Szigeti 1967 No. 4; Tower 1929 No. 890.

A07) 13. századi denár csegelye / *denar klippe from 13th century*

Av.: mint A06 előlapja / *same as A06 obverse*

Rv.: mint A06 hátlapja / *same as A06 reverse*

Bronzcsegely / *bronze klippe*, ? mm, ? g

1896

Vésnök/engraver: Gerl Károly / Reiszner József

Adamovszky 2010 KE8.1; Herinek 1970 szám nélkül / w/o nr.; MLH 1948 348; Moravec 1990 No.210.a



A08) 14. századi garas / *groat from 14th century*

Av.: két vonalas kör között ✠ F • JÓZSEF • I • K • A • CS • M • ORSZ • AP • KIR • körirat. A középső vonalas körben Ferenc József trónon ülő, szembenéző és széttárt kezű alakja. Baljában országalma, jobbában jogar, a trón két oldalán 18 — 96 évszám.

Rv.: két vonalas kör között ✠ BIZALMAM AZ ŐSI ERÉNYBEN körirat. A belső vonalas körben hatkaréjos mezőben csúcsos pajzson hétszer vágott magyar címer, a pajzson heraldikai liliom. A pajzstól jobbra, 4 óránál kartus, benne XIV

27,5 mm, többféle kivitelben / *in several variations*

a)* ezüst / *silver* 3,55 – 4,1 g

b) vastag bronz / *piedfort bronze* 5,01–5,55 g

c) bronz / *bronze* 2,32–3,79 g

d) aluminium 1,83g

e) egyoldalas ólom leveret / *uniface lead striking* 9,29/9,32 g

1896

Vésnök/engraver: Reiszner József / Gerl Károly

Adamovszky 2010 KE9; ANK 2012 92 No. 7, No. 8; Dorotheum Münzauktion 17. November 2016 No. 904 (Al); Dorotheum Münzauktion 15. November 2017 No. 632 (Pb); Frühwald 2015 No. 2202, No. 2202.a; Gohl 1904 No. 11.a, No. 11.b; Herinek 1970 No. 1108, No. 1109; HP No. 2550; Macho 2. No. 449 (piedfort Br); MLH 1948 348; Moravec 1990 No. 211; Polívka 1982 T. XVII. 67; Szaivert 1990 No. 507.4, No. 507.4.a; Szigeti 1967 No. 5; Tower 1929 No. 891, No. 892.

150%



A09) 14. századi aranyforint / *goldgulden from 14th century*

Av.: két vonalas kör között ✠ F • JÓZSEF • I • K • A • CS • M • ORSZ • AP • KIR • körirat. A középső vonalas körben Ferenc József trónon ülő, szembenéző és széttárt kezű alakja. Baljában országalma, jobbában jogar, a trón két oldalán 18 — 96 évszám.

Rv.: két vonalas kör között ✠ BIZALMAM AZ ŐSI ERÉNYBEN körirat. A belső vonalas körben hatkaréjos mezőben csúcsos pajzson hétszer vágott magyar címer, a pajzson heraldikai liliom. A pajzstól jobbra, 4 óránál kartus, benne XIV

21 mm, többféle kivitelben / *in several variations*

a)* arany / *gold*, 3,5–3,57 g

b) bronz / *bronze* 3,15–3,18 g

c) alumínium / *aluminium* 1,17 g

d) egyoldalas ólom leveret / *uniface lead striking* 5,39 g

1896

Vésnök/engraver: Gerl Károly

Adamovszky 2010 KE10; ANK 2012 93 No. 12; Dorotheum Münzauktion 15. November 2017 No. 631 (Pb); Frühwald 2015 No. 2203, No. 2203.a; Friedberg 2017 No. 258; Gohl 1904, No.12; Herinek 1970 No. 1104; MLH 1948, 348; Moravec 1990, No. 212; Polívka 1982 T. XVII. 68; PT 45. No. 674 (Al); Schlumberger 1980, 149; Slg. Horský No. 3873; Szaivert 1990 No. 507.1; Szigeti 1967 No. 6, Tower 1929 No. 893



200%

A10) 15. századi denár / *denar from 15th century*

Av.: belső vonalkörben íves talpú pajzsos a magyar nagycímer, körülötte ✠ FR • JOSEFHVS • AP • REX • VNGARIE körirat. Vonalas szegély.

Rv.: ülő, szembenéző, köpenyes Szűz Mária fején fátyollal, jobb karján a gyermek Jézussal. Kétoldalán K – B verdejegy, 4 óránál pajzsban Körmöcbánya címere, ez alatt kartusban XV. • PATRONA – VNGARIE körirat. Vonalas szegély.

17 mm, többféle kivitelben / *in several variations*

a)* ezüst / *silver*, 71–0,99 g

b) bronz / *bronze*, 0,94–0,96 g

1896

Vésnök/engraver: Reiszner József

Adamovszky 2010 KE8.2; ANK 2012 92 No. 4; Frühwald 2015 No. 2204; Gohl 1904 No. 13; Herinek 1970 No. 1112; MLH 1948 348; Moravec 1990 No. 213; Polívka 1982 T. XVII. 69; Szaivert 1990 No. 507.7; Szigeti 1967 No. 7; Tower 1929 No. 894



A11) 16. századi tallér / *thaler from 16th century*

Av.: a belső vonalas körben az egyenruhás Ferenc József jobbra néző, koronás, palástos alakja derékig. A vállán átvett rendszalag, jobbában lévő jogart a vállára támasztja, baljában országhalmát tart. * • FERENCZ • JÓZSEF • I • K • A • CS • ÉS • körirat. Fonott szegély.

Rv.: a belső vonalas körben íves talpú pajzsos a magyar nagycímer, két oldalán K — B verdejegy, 5 óránál

kartusban XVI. A címerpajzs mögött koronás, köpenyes Szűz Mária, a feje körül dicsfénnel, jobbában a gyermek Jézus, baljában — a melle előtt — liliomos végű jogart tart. Két oldalán egy-egy szárnyas angyalfej, a Madonna feje belóg a körirat mezőjébe. • M • H • S • D • O • AP • KIR • 1896 • körirat. Fonott szegély.

42 mm, többféle kivitelben / *in several variations*

a)* ezüst / *silver*, 28,64–29,04 g

b) arany / *gold*, 30,4–30,88 g

1896

Vésnök/engraver: Gerl Károly / Reiszner József

Adamovszky 2010 KE11.1; ANK 2012 93 No. 10, No. 11; Frühwald 2015 No. 2205, No. 2205.a; Friedberg 2017 257; Gohl 1904 No. 14.a, No. 14.b; Herinek 1970 No. 1105, No. 1106; HP No. 2549; MLH 1948 348; Moravec 1990 No. 214, No. 214.a; Polívka 1982 T. XVIII. 70; Schlumberger 1980 148; Szaivert 1990 No. 507.2, No. 507.2.a; Szigeti 1967 No. 8; Tower 1929 No. 895, No. 896; Voglhuber No. 321.a



A12) 17. századi Szent György-érem / *St. Georg medal from 17th century*

Av.: Szent György lóháton jobbra, testén páncél, fején feltolt rostélyú sisak, amelyet 4 gömb és egy lengő toll díszít. Kopóját egy köves-füves talajon álló szárnyas, fejét visszafordító sárkány oldalába döfi. Jobbra a háttérben (felirat végénél) egy sziklán térdeplő, koronás nő látható. Fent ívesen S:GEORGIVS♦EQVITVM♦PATRONVS♦ felirat, alul a szegélynél ♦ 1896 ♦ Vonalas szegély.

Rv.: tajtékos hullámokon balra úszó, feszülő vitorlájú egyárbocos hajó, két kötélhágcsóval, az árboc tetején zászló, a hajó tatja emelt és szögletes. A hajó elején Jézus alszik, feje körül sugaras dicsfénnnyel, mellette két férfi (apostol?). Fent ívesen IN TEMPESTATE ♦SECVRITAS♦ felirat. Vonalas szegély.

44/46 mm, többféle kivitelben / *in several variations*

a)* ezüst / *silver* 26,78–28,99 g

b) arany / *gold* 27,74 g

1896

Vésnök/engraver: Gerl Károly / Reisner József

Adamovszky 2010 KE11; ANK 201292 No. 9; Frühwald 2015 No. 2206; Gohl 1904 No. 15; Herinek 1970 No. 1107; HP No. 2548; Huszár 1940 40; MLH 1948 348; Moravec 1990 No. 215; Polívka 1982 T. XVIII. 71; Szaivert 1990 No. 507.3; Szigeti 1967 No. 9; Tower 1929 No. 897

B) Az ARTEX rendelésére készült utánveretek / Restrikes in 1960's by order of ARTEX



B01) Az A11. tallér utánverete UP / *restrike of A11 thaler with UP*

Av.: mint A11. előlapja / *same as A11 obverse*

Rv.: mint A11. hátlapja, de a címerpajzs felett U – P jelzet / *same as A11 reverse, but U – P sign over coat of arms U – P sign*

Peremirat / *edge lettering*: BIZALMAM AZ ŐSI ERÉNYBEN

41,8 mm, 1896, többféle kivitelben / *in several variations*

a) arany / *gold*

b) ezüst / *silver*, 35,74–36,58 g, peremirattal / *with edge lettering*

c) ezüst / *silver*, 36,47 g, peremirat nélkül / *w/o edge lettering*

d) ezüst / *silver*, 14 g, vékony, peremirat nélkül / *thin, w/o edge lettering*

e) bronz / *bronze*, 13,99 g, peremirat nélkül / *w/o edge lettering*

Megjegyzés / *comment*: a peremirat betűi egyenes és fordított állásúak lehetnek. / *The egde lettering are upturned or downwards.*

Adamovszky 2010 KE11.1; Friedberg 2017 No. 257R (Au); Moravec 1990 No. 214.b; Nudelman 6. No. 819 (var.c.); Nudelman 16. No. 887 (var. e.); PT 20. No. 514 (var. d); Voglhuber No. 321.b

B02) Az A11. tallér utánverete UP nélkül / *restrike of A11 thaler w/o UP*

Av.: mint A11. előlapja / *same as A11 obverse*

Rv.: mint A11. hátlapja, de a címerpajzs felett nincs U – P jelzet / *same as A11. reverse, but w/o U – P sign over coat of arms*

Peremirat / *edge lettering*: BIZALMAM AZ ŐSI ERÉNYBEN

Ezüst / *silver*, 41,8 mm, 36,26–37,28 g

1896

Gärtner 33. No. 30684; Darabanth 20. No. 30080.



B03) Az A11. tallér csegegy alakú utánverete UP / *klippe form restrike of A11 thaler with UP*

Av.: mint A11. előlapja / *same as A11 obverse*

Rv.: mint A11. hátlapja, de a címerpajzs felett U—P jelzet / *same as A11 reverse, but U—P sign over coat of arms*.

Ezüst / *silver*, 52×52 mm, 72,3–73,15 g

1896

Adamovszky 2010 KE11.1; Voglhuber No. 322.b

B04) Az A11. tallér csegegy alakú utánverete UP nélkül / *klippe form restrike of A11 thaler w/o UP*

Av.: mint A11. előlapja / *same as A11 obverse*

Rv.: mint A11. hátlapja, de a címerpajzs felett nincs U—P jelzet / *same as A11 reverse, but w/o U—P sign over coat of arms*

Ezüst / *silver*, 52×52 mm, ? g

1896

Voglhuber No. 322.a

C) A Nudelman Numizmatika megrendelésre készült utánveretek / *Restrikes by order of Nudelman Numizmatika*

A Magyar Pénzverő Zrt. 2012-ben magánmegrendelésre (Nudelman Numizmatika, Budapest) elkészítette a millenniumi tallér és aranyforint arany és bronz levereteit. Minden darabhoz tanúsítvány tartozik, az aranyak peremébe verdejelzés is került. *In 2012 the Hungarian Mint Ltd. produced gold and bronze restrikes of the millennium thaler and ducat by order of Nudelman Numizmatika, an auction house in Budapest. Certificate belongs to each pieces, and the gold pieces were marked with mint-mark.*

C01) Az A11. tallér arany leveretének utánverete / *gold restrike of A11 thaler*

Av.: mint A11. előlapja / *same as A11 obverse*

Rv.: mint A11. hátlapja, / *same as A11 reverse*

Arany / *gold*, 986‰, 42,5 mm, 30,77 g

Megjegyzés / *comment*: 50 verdefényes példány készült, a sima perembe begravírozva BP.©986 / *mintage of 50 BU pieces, on the smooth edge mint-mark BP.©986.*

C02) Az A11. tallér bronz utánverete / *bronze restrike of A11 thaler*

Av.: mint A11. előlapja / *same as A11 obverse*

Rv.: mint A11. hátlapja, / *same as A11 reverse*

Bronz / *bronze* (CuZn37), 42,4 mm, 23 g

Megjegyzés / *comment*: verdefényes, készült 4 példányban / *mintage of 4 BU pieces.*

C03) Az A09. aranyforint utánverete / *gold restrike of A09 goldguilder*

Av.: mint A09. előlapja / *same as A09 obverse*

Rv.: mint A09. hátlapja, / *same as A09 reverse*

Arany / *gold*, 986‰, 21 mm, 3,56 g

Megjegyzés / *comment*: 50 verdefényes példány készült, a sima perembe begravírozva BP.©986 / *mintage of 50 BU pieces, on the smooth edge mint-mark BP.©986*



E03) Tallér kicsinyített másolata / *Thaler replica with reduced size*

Av.: mint A11. előlapja / *same as A11 obverse*

Rv.: mint A11. hátlapja, de a címerpajzs mellett 4 óránál egy hatszögletű mezőben három középre mutató nyíl / *same as A11 reverse, but left from coat of arms in hexagonal field tree arrows*

Aranyozott ezüst / *gilded silver*, 999‰, 25 mm, 5,5 g

2012



E04) Tallérhamisítvány / *Thaler forgery*

Av.: mint A11. előlapja / *same as A11 obverse*

Rv.: mint A11. hátlapja / *same as A11 reverse*

Peremirat / *edge lettering*: BIZALMAM AZ ŐSI ERÉNYBEN

40-42 mm, 24,6-31,96 g, többféle kivitelben / *in several variations*

a)* peremirattal / *with edge lettering*

b) peremirat nélkül / *w/o edge lettering*

Megjegyzés / *comment*: 1) Nem mágnesezhető / *non magnetic*. 2) Arany- és ezüstszerű bevonattal / *with gold and silver coloured surface*.

3) Egyes példányoknál a két oldal ellentétesen lett verve, 180 fokal állásúak / *some pieces with 180 degree reverse orientation*.



E05) Hibrid, galvanohamisítvány / *Mule forgery by galvano reproduction*

Av.: mint A11. előlapja / *same as A11 obverse*

Rv.: koszorúban felírat négy sorban: •ILLE• INEQVIS / ETCVRRI / BVS

Bronz galvano érem / *bronze galvano reproduction*, ? mm, 22 g

Vatera 2017 – Procopius Kft., azonosító / *idn. nr.*: BV 22

Megjegyzés / *comment*: a hátlap egy 1612-es brassói 10 dukátosé / *the reverse from 10 ducat 1612 of Kronstadt, Transylvania (Resch 1901, 77 No.1, T. 21. 1.)*

Rövidítések

Av.	előlap / obverse
Rv.	hátlap / reverse
ArMiKr	Archiv Mincovne Kremnica, s. p., fond Mincovna Kremnica, Spisový materiál mincovne
ANK	HERINEK 2012
H	HUSZÁR 1979
HP	HUSZÁR–PROCOPIUS 1932
MittCMM	Mittheilungen des Clubs der Münz- und Medaillenfreunde in Wien, Wien
MbNG	Monatsblatt der Numismatischen Gesellschaft in Wien, Wien
MNB TV	Magyar Nemzeti Bank Történelmi Verőszerszám-gyűjtemény
MNL	Magyar Nemzeti Levéltár
MNM	Magyar Nemzeti Múzeum
MTA	Magyar Tudományos Akadémia
MTA KIK	Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ
NK	Numizmatikai Közlöny
PM	Magyar Királyi Pénzügyminisztérium
PT	Pannonia Terra
RAL	Régi Akadémiai Levéltár

Irodalom

ADAMOVSZKY 2010	Adamovszky István: <i>Magyar érme katalógus 1848–2010</i> . Budapest 2010.
CSÁKY 2002	Csáky Károly: <i>Jeles elődeink</i> . Lilium Aurum, Dunaszerdahely 2002.
DIVALD 1917	Divald Kornél: <i>A Magyar Tudományos Akadémia palotája és gyűjteményei</i> . Magyarázó kalauz. Budapest 1917.
FRIEDBERG 2017	Friedberg, Arthur L. and Ira S.: <i>Gold Coins of the World, from the Ancient Times to the Present</i> . The Coin and Currency Institute Inc., 2017 ⁹ .
FRÜHWALD 2015	Frühwald, Winfried : <i>Die Münzen des Kaisertums Österreich 1806-1918 / Austrian Empire coins</i> . Verlag Frühwald, Salzburg, 2015 ² .
GERL, Kézirat	Gerl Károly: <i>Münzamtliche Arbeiten...</i> (7 oldalas kézirat.) In: Master-Buch Karl Gerl, MNM Kézirat I.30.
GOHL 1904	Gohl Ödön: A magyar millennium emlékkeretei. <i>NK</i> 3 (1904) 65–72.
GOHL 1905	Gohl Ödön: Gerl Károly művei. <i>NK</i> 4 (1905) 18–19.
GOHL 1908	Gohl Ödön: Különfélék (Gerl bemutatása a Társulat készülő tagsági érme kapcsán). <i>NK</i> 7 (1908) 18–19.
HERINEK 1970	Herinek, Ludwig: <i>Österreichische Münzprägungen von 1740–1969</i> . Wien 1970.
HERINEK 2012	Herinek, Gerhard: <i>Austria Münzkatalog (ANK), Münzen ab 1780, Banknoten ab 1759</i> . Wien 2012 ³⁹ .
HUSZÁR 1940	Huszár Lajos: <i>Szent György érmek</i> . Magyar Történelmi Múzeum, Budapest 1940.
HUSZÁR 1957–1958	Huszár Lajos: <i>Körmöcbányán 1872–1899 években vert emlékérmek mesterei</i> , <i>NK</i> 56–57(1957–1958) 58–62.
HUSZÁR 1960	Huszár Lajos: Mayer Elek éremvesső művei. <i>Művészettörténelmi Értesítő</i> (1960) : 3, 231–235
HUSZÁR 1979	Huszár Lajos: <i>Münzkatalóg Ungarn</i> . Corvina Kiadó, Budapest 1979.
HUSZÁR–PROCOPIUS 1932	Huszár, Lajos – Procopius, Béla v.: <i>Medaillen- und Plakettenkunst in Ungarn</i> . Verlag des Vereins der Medaillenfreunde, Budapest 1932.
KÖHEGYI 1993	Kőhegyi Mihály: Két körmöcbányai vésnök: Mayer Elek és Josef Reisner. <i>Az Érem</i> (1993) : 2, 37–38
KÖVÁRY 1897	Kőváry László: <i>A millennium lefolyásának története és a millenáris emlékkalkotások</i> . Budapest 1897.
MÁLY 1898	Mály Sándor: Pénzverés és fémjelzés. In: <i>Magyarország közgazdasági és közművelődési állapota ezeréves fennállásakor és az 1896. évi ezredéves kiállítás eredménye, VIII. kötet, Ipar, kereskedelem, közlekedés</i> . Szerkesztő: Matlekóvits Sándor. Budapest 1898, 133–145.

- MLH 1948 Miller zu Aichholz-Loehr-Holzmaier: *Österreichische Münzprägungen 1519–1938*. Wien 1948².
- MORAVEC 1990 Moravec, Jaroslav: *Mince Frantiska Josefa I. a Karla I. (1848–1918)*. Praha 1990.
- NENTWICH 1896 Nentwich, Josef: Millennium in nummis. *Mitteilungen der Österreichischen Gesellschaft für Münz- und Medaillenkunde* 7 (1896) 59–61, 95.
- POLÍVKA 1982 Polivka, Eduard: *Mince a medaile Frantiska Josefa I. 1848–1916*. ČNS, Hradec Králové 1982.
- RAYMAN 1994 Rayman János: A pécsi kiállítások és vásárok érmészeti emlékei. I. rész: 1888–1907. *A Janus Pannonius Múzeum Évkönyve* 39 (1994) 161–184
- RESCH 1901 Resch, Adolf: *Siebenbürgische Münzen und Medaillen von 1538 bis zur Gegenwart*. Hermannstadt 1901.
- RUPP 1841 Rupp Jakob: *Magyarország ekkorig ismeretes pénzei – Árpádi korszak*. Buda 1841.
- RUPP 1846 Rupp Jakob: *Magyarország ekkorig ismeretes pénzei – A vegyes házakbóli királyok korszaka*. Buda 1846.
- RENNER 1896 Renner, Viktor: Prägungen der Kremnitzer Münze zur Jahrtausendfeier, *Monatsblatt der Numismatischen Gesellschaft in Wien* 3 (1894–1896) 374–375, 439
- SCHLUMBERGER 1980 Schlumberger, Hans: *Goldmünzen Katalóg (Goldmünzenkatalóg Europe mit Türkei seit 1800)*. Battenberg Verlag, München 1980.
- SOLTÉSZ 2014 Soltész Ferenc Gábor: Vyznamenanie kremnických rytcov z roku 1897 / Kőrmöcbányai vésnökök kitüntetése 1897-ben. *Denarius* 4 (2014) 87–91.
- SUPKA 1908 Supka Géza: A Gerl Károly emlék-kiállítás. *NK* 7 (1908) 13–14.
- SZAIVERT 1990 Szaivert, Eva: *Münzkatalog Österreich (Von Maria Theresia bis 1990)*. Battenberg, München 1990.
- SZIGETI 1951–1952 Szigeti István: Kőrmöcbányán vert magyar emlékérmek adatai. *NK* 50–51 (1951–1952) 64–67.
- SZIGETI 1967 Szigeti István: Millenniumi emlékérmek. *Az Érem* 23 (1967) 388–393.
- TÓTH 2007 Tóth Csaba: A tatárjárás korának pénzekkel kezelt kincsleletei. In: Ritoók Ágnes – Garam Éva (szerk.): *A tatárjárás (1241–1242)*. Budapest 2007, 79–90.
- TOWER 1929 Tower Hugó: *I. Ferenc József érméi 1848–1916*. Stádium Rt., Budapest 1929.
- TÖRÖK 2011 Török Pál: *Magyarországi érem- és plakettművészet 1850–1945*. Magyar Éremgyűjtők Egyesülete, Budapest 2011.
- VOGLHUBER 1971 Voglhuber, Robert: *Taler und Schautaler des Erzhauses Habsburg*. Num. Verlag dr. Busso Peus Nachf., Frankfurt am Main 1971.

Árverési katalógusok

- Adolph Hess Nachfolger, Frankfurt am Main: Sammlung Horský, Münzen und Medaillen der Oesterreichisch-Monarchie. 1. (1910. november 7.)
- Auktionshaus Christoph Gärtner: 33. Auktion – 6. Internationale Numismatik / Münzen – Einzellöse & Sammlungen, 10. Februar 2016, Stuttgart.
- Darabanth: 20. Nemzetközi árverés, Filatélia, képeslap, numizmatika, festmény és grafika, könyvek, kéziratok, műtárgy. 2014. május 31., Budapest.
- Dorotheum GmbH & Co KG: Münzen und Medaillen 16.-17. November 2016, Wien
- Dorotheum GmbH & Co KG: Münzen, Medaillen und Papiergeld, 15.-16. 11. 2017, Wien.
- Macho & Chlapovič: 2. Aukcia. Coins, Medals, Banknotes. (2012. április 28.)
- Nudelman: 6. Numizmatikai Aukció. Magyar és erdélyi pénzek, emlékérmek. (2009. október 30–31.)
- Nudelman: 16. Numizmatikai Aukció. Magyar és erdélyi pénzek, emlékérmek. (2018. június 9.)
- Pannonia Terra: 20. Numizmatikai Aukció. (2006. november 25–26.)
- Pannonia Terra: 45. Numizmatikai Aukció. (2017. november 25.)

Továbbá átnéztem még az alábbi árverező cégek katalógusait, amelyek adatait a katalógusrésznél figyelembe vettem:

Allegro, Dorotheum, Darabanth, Gorny & Mosch, Hess Divo, Künker, Lanz München, Macho & Chlapovič, Monetaarium, Münzen & Medaillen GmbH, Nudelman Numismatica, Numismatica Ars Classica, Numismatica Genevensis SA, Pannonia Terra Numizmatika, Rauch, Vatera, Westfälische Auktions Gesellschaft

A Vittoria hadifogolytábor magyar pénzei

Hungarian Emergency Money in the Prisoner of War Camp in Vittoria

DUDUCZ József

Az első világháború után már száz év telt el, de csak most bukkantak elő egy szicíliai hadifogolytáborból származó tárgyak. Köztük egy kis méretű fametszet „A SICILIAI SZT. CSALÁD” felirattal, továbbá a Vittoria hadifogolytáborban használt, magyarok által készített pénzjegyek, valamint az előállításukhoz használt fadúcok. Unikális darabok, hiszen magyarok által készített táborpénzek csak a szibériai hadifogolytáborokból ismertek. Európában az egyes államok csakis a központilag előállított pénzeket használták, melyek forgalomba hozatalára egy nemzetközi egyezmény adott lehetőséget.

Az egyezmények története

Szomorú igazságot fogalmaz meg az idézet: „Az emberiség története a háborúk végtelen láncolata - a béke a kivétel, a háború a szabály.” A háborúk mindennaposak voltak az emberiség története során. Ez volt a szokásos módja az államok egymás közti konfliktusainak elintézésére. Az elfogott katonákat hadizsákmányként kezelték, életükről a győztesek határoztak. Csak a 19. században kezd megerősödni az a gondolat, hogy a fogságba esett katonákat lovagias bánásmód illeti meg, hisz a csatatéren csak hazájuk iránti elkötelezettségüknek tettek eleget. A fogva tartás célja tehát csak az legyen, hogy a háborúban való további részvételüket megakadályozza. E nemes gondolatok érlelődtek ugyan, de papírra vetésükre nem gondoltak. A század közepe táján annyira felerősödtek a kodifikációs törekvések, hogy Svájc – Jean Henri Dunant, a Vöröskereszt megalapítója kezdeményezésére – 1864-ben tanácskozásra hívta össze a hatalmakat Genfben, ahol egyezmény született a sebesültek és betegek megkülönböztetés nélküli megsegítésére. A hadi joggal kapcsolatosan a következő lépésre 1874-ben Brüsszelben került sor II. Sándor orosz cár kezdeményezésére. Az értekezlet határozatait ugyan soha nem ratifikálták, mégis ez szolgált a Hágai Egyezmény alapjául. 1899-ben a hágai konferenciára II. Miklós orosz cár kívánságára a holland királynő hívta össze újfent a hatalmakat. Itt született meg a hadifogság első tételes nemzetközi szabályozása, amelynek kiegészített változatát 1907-ben 44 állam írta alá. Minthogy az 1864-es Genfi Egyezmény rendelkezései időközben nagyon elavultak, 1906-ban újra tanácskoztak, ahol 36 állam el is fogadta hadifoglyokra vonatkozó új egyezményt. Az 1914-ben kitört „Nagy Háború” első évében már láthatóvá vált, hogy a hadviselők nem ragaszkodnak túlzottan a Hágai Egyezmény betartásához. Az 1915-ben Stockholmban megtartott konferencián a hadviselő felek megbízottai a Vöröskereszt közreműködésével megállapodtak abban, hogy fogolytáboraikban a foglyok életminőségének javítása érdekében belső használatra táborpénzt nyomtassanak. A humanitárius cél mellett volt egy katonai is: a foglyok így hozzájuthattak a hozzátartozók, illetve a segélyszervezetek által juttatott összegekhez, amelyet „táborpénzben” kaptak meg. Ennek viszont csak a tábor területén volt értéke, így a foglyot a szökésben nem tudta segíteni. 1916-ban a hadviselő felek aláírták azt a végleges egyezményt, amely tételesen meghatározta a hadifoglyok jogait, ellátását, illetve a segélyszervezetek és a Vöröskereszt közreműködésével kapcsolatos kérdéseket.

Az élet a hadifogolytáborokban

Az olasz táborokban a foglyokat rangjuknak megfelelően helyezték el. Így a tiszteket Szicíliában Piazza Armerinában, a legénységi állományt a tisztesekkel és altisztekkel együtt pedig Vittoriában szállásolták el. A hadifoglyoknak, miután megérkeztek a táborba, a náluk levő pénzt letétbe kellett helyezni a tábor parancsnokságán. A továbbiakban ezek a pénzek, illetve a hozzátartozók és a különféle segélyszervezetek által átutalt pénzek képezték a táborpénzek fedezetét.

Vittoria városa Szicília déli részén található. Ez a legénységi hadifogolytábor a sziget legnagyobb tábora volt, amelyben 18 000 magyar fordult meg. Ideérkezésükkor a lakosság – megtudva, hogy magyarok, és nem a gyűlölt osztrákok – barátságosan fogadta őket. Ez a továbbiakban a hadifoglyok életét is elviselhetőbbé tette. Elhagyhatták a tábort, és fizetség ellenében munkát is vállalhattak családi gazdaságokban. Ez a magyarok iránt érzett szimpátia a háború befejezése után is bizonyosságot nyert. 1924-ben Giovanni Battista Parrini, a tábor egykori parancsnoka vetette fel egy kápolna építésének gondolatát az itt elhunyt magyar katonák emlékére. Ezt követte Budapesten a Szicília Síremlék Bizottság megalakulása Horthy Miklós fővédnöksége alatt, amely e célból gyűjtést szervezett. Ennek eredményeként két év alatt 303,5 millió korona jött össze. Ugyanekkor Olaszországban Mussolini engedélyezte az emlékmű megvalósítását és erre a célra az adományok gyűjtését is.

1927-ben avatták fel 80 magyar katona örök nyugvóhelyéül szolgáló kápolnát, amelyet az évek folyamán a helyiek rendszeresen ápoltak. A 90-es években a HIM (Hadtörténeti Intézet és Múzeum) felvette a kapcsolatot Vittoria városával, ennek eredményeként 1995-ben ott Olasz–Magyar Történeti Múzeum nyílt. 1997-ben pedig Vittoria és Mátészalka polgármestere az olasz–magyar barátságot egy testvérvárosi szerződéssel pecsételte meg.

A táborpénzek

A táborpénzek túlnyomó részben – a könnyű előállíthatóságuk és a nyersanyaghiány miatt – papírból készültek. Megjelenésükben a Monarchia és a német táborok nyomdailag előállított pénzjegyei voltak a legkidolgozottabbak. A franciák és az olaszok már vegyesebb képet nyújtottak. Sok volt közöttük az egyoldalas, kézi aláírással, tábori pecséttel ellátott példány.

Vittoria táborában a nyomdai úton előállított 1918-ban kiadott pénzjegyek voltak forgalomban.

A 0,05, 0,10, 0,25 és az 1-5-10 lírás címletek elő- és hátlapja azonos volt, de különböző színben kerültek kiadásra. Méretük: 110 × 67 mm.

A „magyar” pénzek viszont a legegyszerűbb eszközökkel is előállítható grafikai sokszorosítással készültek: fába metszették őket. Egy simára csiszolt ún. fadúcra előrajzolták a negatív képet, majd a rajzolt vonalakat meghagyva a közötte levő részt vésővel kimetszették. Ezáltal a kompozíció vonalai kiemelkedtek, amelyet aztán festékkel bekenve a papírra nyomtak. Ez adta az alapnyomatot, amelyet aztán külön láttak el az értékjelzéssel. A fadúkok Milánóból – Cavalier Carlo Drisaldi cégétől – származtak, amit az egyikük hátlapjára nyomott „C. DRISALDI. MILANO” felirat tanúsít. Színezésükhöz vízben oldódó tintaceruzát, teát, kávé, tusfestéket, tintát használtak. A pénzjegyek tervezése művészi ízlésre, megrajzolása grafikusra utal. Az ábrázolások optimizmust sugallnak. 1919-et írunk, a háború véget ért, a békekötés megtörtént, megvolt a remény a hazatérésre.

A tiszti kaszinó pénzei (1a–d és 2a–c ábrák)

Előlap: Népies ihletésű, leveles, virágos rajzolatú. Alsó részén egy hullámos szalag található, ahol a három tintaírással készített pénzjegy valódiságát hitelesítette. Az ugyancsak kézi sorszámozást a bal felső sarokba egy tulipán kelyhébe írták.

Hátlap: Karikatúrára emlékeztet: egy száguldó pincér ételt visz egy tálon. Hátterben a kerthelyiség apácarácsa látható. Bal alsó sarkában „CS” (a metsző kézjegye), tőle jobbra „VITTORIA 1919” felirat, a jobb felső sarokban a grafikus „SZ.B” monogramja.

Az alábbi címletekben készültek (az értékek c = centesimóban, a líra váltópénzében vannak megadva):

5 c előlap: szürke	hátlap: fekete	értékjelzés: mustársárga
10 c előlap: barna	hátlap: zöld	értékjelzés: kék
25 c előlap: piros	hátlap: narancs	értékjelzés: fekete
50 c előlap: lila	hátlap: kék	értékjelzés: bordó

Méretük: 78 × 52 mm

Az 50 centesimós pénzjegy előlapján a kép kettős, a hátoldal képét is rányomták halványpiros színben. A négy értékjegy különböző színben, de azonos elő-, illetve hátlappal készült.

Az értékjelzések mindegyiken piros színűek.

Líra értékű pénzjegy terve

Egy magasabb, líra értékű pénz készítése is tervbe volt véve, de ennek csak az egyik oldala készült el. A kék színű próbanyomaton egy vizeskancsot tartó lány áll a fali kútnál. Bal alsó sarkában „Sz.1919” jelzés (3a–c ábrák).

Mérete: 75 × 102 mm.

A lírás tervezetre a fadúc hátoldalára rajzolt, cizellált 2 és 3 szám tükörképe utal.

1a



1b



1c



1d



2a



2b



2c



3a



3c



3b



A kávézó pénzjegye (4a–b ábrák)

Tíz reggeli előzetes kifizetését igazoló jegy, amelyen az esetenkénti fogyasztás tényét a jegy felső részén található csészécskéken láttamozták.

Előlapján egy vidám, kávéát ívó férfi portréja. Feltételezhetően egy élő személy karikatúrája. Jobb alsó sarokban „VITTORIA.1919” felirat.

Hátlapján egy hasonló stílusban megjelenített egész alakos, félmeztelen ember mosolyog csészéjét magasba emelve a kávéskanna mellett. A jegy felső részén helyezkedik el a 10 db csésze.

Piros és barna színben készült, lilás hátlappal. Méretük: 68 × 50 mm.

4a



4b



A kantinpénz (5a–f ábrák)

Ezeket a kis méretű, értékjellel ellátott pénzecskéket valószínűleg a kávézóban használták. Papírjuk kartonszerű: a hadifogolytáborokban használatos levelezőlapokat négybe vágva használták fel erre a célra. Kivitelezésük szerényebb az előbbieknél. Csak az előlap nyomott.

Előlapján: két virágos, leveles ág előtt egy földön ülő puttó tartja két kézzel a táblát, amelybe az értékjelet írták.

Alul egy közepén tört hullámos szalag, amelyen a két tintaírással aláírás, a sorszám pedig a felső jobb sarokban, egy virág szirmában található.

Négy értékből áll, az érték jelzése nélkül.

5 – sötétbarna téglapiros számmal

10 – olajszínű kék számmal

25 – zöld lilás számmal

50 – kék piros számmal

Méretük: 48 × 32 mm.

5a



5b



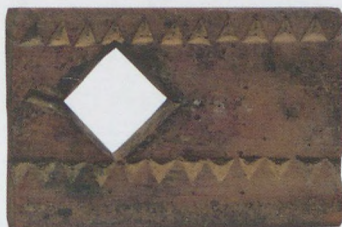
5c



5d



5f



Epilógus – Egy váratlan felfedezés

Azzal a feltételezéssel, hogy Vittoriában, a 18 000 fős légénységi táborban ezeket a kis példányszámú pénzjegyeket feltehetőleg a táboron belül külön elhelyezést és ellátást élvező kisebb létszámú ún. „egyévi önkéntesek” (karpaszományosok) használták, közöttük reméltem megtalálni ezek alkotóit is. Ezért róluk próbáltam adatokat beszerezni a budapesti és bécsi hadtörténeti levéltárakban. Itt azonban a szicíliai hadifoglyokról semmilyen adatot sem találtak. Az „egyévi önkéntesek” azok az iskolázott fiatalok voltak, akiket a kötelező 2-3 éves katonai szolgálat a polgári karrierjükben akadályozott volna, ezért lehetőséget kaptak önként egy egyéves tiszti kiképzésben részt venni. Az egyévi önkéntes képzésben résztvevők karpaszomány viselésére váltak jogosulttá, ami sok kedvezménnyel is járt. Az iskola elvégzése után zászlóssá (*Fähnrich*) léptették elő őket. A zászlósok a háború alatt a katonai ranglétrán a századosi rangig juthattak előre.

Fogságba esésük után Olaszországban mindenhol a légénységi táborba osztották be őket, ahol a közlegények sorsában kellett osztozniuk. Ez alól egyedül csak Vittoria tábor volt kivétel, ahol az egyévi önkéntesek külön elhelyezést és ellátást is kaptak. A táborpénzekkel együtt egy „SICILIAI SZT. CSALÁD” feliratú kis fametszet is került hozzám, a pénzjegyeken is található Sz. B monogrammal (6. ábra). Ezen a fametszeten keresztül jutottam el a grafikus unokájához, aki a családi relikviák közt fellelte a „Sicíliai szt. család” ceruzavázlatát (7. ábra) és a rajta levő SZ.B. jelzést nagyapja, Szekeres Béla festőművész és grafikus monogramjaként azonosította. A vele együtt őrzött egy-egy cédula – most már pénzjegyként azonosítható – is szinte meglepetést okozott neki.

A beszélgetésből az is kiderült, hogy az „SZ” jelzésű metszetek készítője valószínűsíthetően Szekeres Béla fogolytársa, Szada István volt, akit a táborban ő tanított festészetre, és akivel a háború után is jó barátságban maradt. Miután Doberdónál fogságba estek, a Piazza Armerina-i tiszti hadifogolytáborba szállították őket, ahol az ódon városka egyik 1566-ban épült kolostorában kerültek elhelyezésre. Kötelező előírás hiányában mindenki azzal foglalkozott, amivel akart: festett, faragott, nyelvet tanult stb. A tábor területén működő kávéházban és a táborba bejáró kereskedőktől minden megrendelhető és beszerezhető volt, élelem, ruha, gyógyszer, eszközök a festészetéhez stb. 1919 szeptemberében a tiszteket Piazza Armerinából Vittoria táborába szállították, ahol Parrini kapitány, a tábor parancsnoka továbbra is biztosította számukra a korábbi életszínvonalukat, a külön elhelyezést, a saját kávéházat, étkezdét, valamint arra is engedélyt adott, hogy „saját” pénzt készítsenek.



6. ábra

A Vittoria legénységi hadifogolytáborban használt magyar pénzek megszületésének története is egyedülálló. Megalkotásukat a nem szokványos történetek sorozata adja.

1. A pénzek megalkotói mint „egyévi önkéntesek” a háború folyamán elérik a tiszti rendfokozatot, amelynek következtében a tiszti hadifogolytáborba kerülnek, és nem a kisebb rendfokozatú kadéttal a legénységi táborba. Ez által nyílik lehetőségük például a speciális fa beszerzésére, amely alkalmas volt fadúcok elkészítésére.

2. A tisztek áthelyezése a legénységi táborba – ahol továbbra is biztosítják számukra a nekik kijáró engedményeket (külön elhelyezés, saját kázinó stb.).

3. Parrini táborparancsnok megértő hozzájárulása a tulajdonképpen illegálisnak tekinthető pénzhelyettesítők elkészítéséhez, használatához.

Parrini empatikus képességét, emberségét a magyarok nagyra becsülték, amelyet egy köszönőlevélben meg is fogalmaztak: „...nemes szívű, nagylelkű, erős parancsnok, jó és igazságos, amiért megkönnyítette a száműzetésben levő raboknak a távoli hazára való emlékeztetést, ezzel a feddhetetlen kapitány, apa és barát hálás érzéseket vésve a szívünkbe, őszinte nyomokat hagyott a lelkünkben, emlékeinkben”.

A táborpénzek tervezői – a festőművészek

Szekeres Béla festőművész, grafikus 1890-ben született Budapesten. Rendkívül sokoldalú művész, olajfestményeket, akvarelleket, ceruzarajzokat, bélyeg- és plakátterveket is alkotott. Tanulmányait a Magyar Királyi Iparművészeti Főiskolán végezte (1905–1910). Öt év után rajztanítói diplomát kapott. Ez után egy évet ösztöndíjasként tanult grafikai szakon. 1911-ben Amberg József festőművésszel „megbízást kaptak igen előnyös feltételek mellett Rio de Janeiroba, hogy ott a miniszterelnöki palotát freskókkal díszítsék” – írta a Pesti Hírlap (eredeti helyesírással). Munkájuk 6 hónapot vett igénybe. Ezután Olaszországban töltött egy hosszabb időt. 1912–1913-ban tanársegéd az Iparművészeti Iskolában grafika szakon. Az I. világháborúban „karpaszományos” zászlós, haditudósítóként fotózott és grafikákat készített. A Piazza Armerina-i tiszti hadifogolytáborba már mint hadnagy került. Szada István itt tanult tőle festészetet. Hadifogsága után Budapesten tevékenykedett. Plakátjaival és grafikai munkáival számos díjat nyert. 1920-ban a Nemzeti Szalon Tavasz Tárlatán Szada Istvánnal közös kiállításon vettek részt, ahol szicíliai élményeiről készült képeket is bemutattak. (Szekeres Béla: „Két öreg Sicílián” és a „Sziciliából” (sic!), illetve Szada István: „Foglyok udvara Sicíliában” című művek.) 1923-tól a DORCO-ban (Dr. Dörögi Gumigyár) dolgozott mint játéktervező. A Magyar Nemzeti Galériában is található egy képzőművészeti alkotása. 1966-ban hunyt el Budapesten.



7. ábra

Szada István festőművész (1891– ?) középiskolai tanulmányai befejezése után a Kultuszminisztérium szolgálatába lépett. Mint tartalékos hadnagy a háborúban három ízben megsebesült. 1917 nyarán Doberdónál esett olasz fogságba, Szicíliaba került a Piazza Armerina-i fogolytáborba. Itt a tiszti táborban lehetősége volt idejét rajzolással tölteni, legtöbbször karikatúrákat rajzolt, Szekeres Béla pedig festészetre tanította. Hazatérése után műveiből mint autodidakta 1920-ban gyűjteményes kiállítást rendezett, amely nagy feltűnést keltett. A „*Siciliai temető őre*” (sic!) című művét a Szépművészeti Múzeum vásárolta meg. 1920-ban Krúdy Gyula „*Álmoskönyv*”-e az ő illusztrációival jelent meg. 1919–1923 között sikerrel elvégezte a Magyar Képzőművészeti Főiskolát, és attól kezdve teljesen a művészetének élt. Szekeres Bélával továbbra is jó barátságban maradtak.

Felhasznált források

JUHÁSZ Dezső: *Magyar Kápolna Sziciliában*. HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest 2017, 28.

Dr. LÓRÁNT Ármin : *A hadifogoly kérdésről*. Hedvig Imre könyvnyomdája, Budapest 1915, 7–45.

Magyar iparművészek Braziliában. *Pesti Hirlap* (!) 1911. szeptember 2.

A Nemzeti Szalon tavaszi tárlata 1920. május

A Nemzeti Szalon 390-ik kiállítása 1928. február

PILCH Jenő: *A hadifogoly magyarok története*. Atheneum nyomda, Budapest é. n., 169–249.

HUNGARIAN EMERGENCY MONEY IN THE PRISONER OF WAR CAMP IN VITTORIA

(Summary)

A century has already passed since World War I, but objects from a Sicilian POW camp became known only now. A small woodcut bearing the lettering “A SICILIAI SZT. CSALÁD” (= the Sicilian Holy Family) among them as well as notes used in the Vittoria POW camp, produced by the Hungarians and its block. They are unique pieces, as POW notes produced by Hungarians have been only known from Siberian POW camps so far. In Europe each country used centrally produced money. They were put into circulation based on an international agreement.

POW emergency money were mostly paper money due their easy production and the lack of raw materials.

In the camp of Vittoria, printed paper money was used dated 1918.

The front and the back of the 0.05L, 0.10L, 0.25L and 1, 5 and 10 lira notes are identical, but printed in different colours. Their size is 110 × 67 mm.

The “Hungarian” notes were produced by simple graphic multiplication technique: they were engraved into wood. The blocks came from the Cavalier Carlo Drisaldi Company in Milan, which can be proved by an inscription “C. DRISALDI. MILANO” on the back. For colouring indelible pencils soluble in water, tea, coffee, Indian ink and ink were used.

Béla Szekeres and István Szada painters were the creators of the notes.

(Translated by Erika Garami)

Rovásírásos érmek és plakettek

Medals and plaques with Hungarian runic writing

ZOMBORI Lajos

Miután átnéztem éremtani gyűjteményemet, szomorúan kellett megállapítanom, hogy bizony kevés rovásírásos éremmel büszkélkedhetem, jóllehet 25 éve kísérem figyelemmel ezt a témakört. Gondolná az ember, hogy ősi írásunk megörökítése érmeken és plaketteken legalább olyan fontos, mint a latin betűket hordozó művek megalkotása. Igaz, a 20. században és az utóbbi években is készült azért néhány igazán szép rovásírást bemutató érem. Ugyanakkor Török Pál nagy éremkatalógusában (TÖRÖK 2011) Medgyessy Ferenc Kőrösi Csoma Sándorral kapcsolatos egyetlen plakettjét kivéve nincs más rovásírásos darab. Ezt a plakettet a Magyar Nemzeti Galéria jegyzéke is említi (CSENGERYNÉ 1972, II/c. 173. szám).

A cikk megírásának gondolata Kontz Antal egy közel százéves fekete kerámiaplakettje kapcsán vetődött fel, amely neves ősünket, Attila hun királyt ábrázolja. Ez a plakett ugyanis sem a HUSZÁR-PROCOPIUS 1932, sem pedig TÖRÖK 2011 nagyszabású munkájában nem szerepel. Igaz, elképzelhető, hogy a mű 1932 után, vagy esetleg még később, 1945 után készült. Jelen írásom remélhetőleg kiemeli a művet a feledés homályából, és bekerül az éremgyűjtői köztudatba.

Kontz Antal 1884-ben született Orosházán. „*Tanulmányait a budapesti Mintarajziskolában, majd a Képzőművészeti Főiskolán végezte 1906 és 1910 között, ahol Radnai Béla volt a mestere. A főiskola elvégzése után Szentesen telepedett le, ahol 1912-ben kollektív kiállítása volt.*” (TÖRÖK 2011) Szentesen is hunyt el 1957-ben. Hogy a szóban forgó plakett mikor készült, nincsenek adataim, a világháló ebből a szempontból használhatatlan. Kontz Antal 10 évvel fiatalabb pályatársa, Nagy Árpád szentesi Attila-érme 1927-ben készült, és ezért talán Kontz műve is erre az időszakra tehető.

A Kontz-plakett mellett aztán, úgy gondoltam, érdemes lesz leközölni a tulajdonomban lévő rovásírást ábrázoló műveket is, mintegy ízelítőt adva ezek sokszínűségéről, mivel ezidáig nem készült még róluk szisztematikus feldolgozás, közlemény. Nagyon bízom abban, hogy az éremgyűjtők további rovásírásos darabokat fedeznek fel gyűjteményeikben. Ezeket majd mintegy kiegészítésként a jövőben közölni lehetne. Az alábbiakban bemutatásra került érmek, illetve plaketteknek csak azt az oldalát mutatom be képen is, amelyiken rovásírás szerepel, hiszen a munkák legnagyobb része ismert, de legalább is szórólapokon már megjelent. Amennyiben az egyes tételeknél két személynév szerepel, akkor az első az éremművészt, a második az érem ötletgazdáját jelöli.

1. Kontz Antal: Etele

E: ETELE BENDEGÚZ FIA rovásírással, körben jobbról balra haladva. Négyszögletes kerámiaplakett, közepén kiemelkedő, kör alakú mezőben domború, balra néző férfifej, fonott hajjal, hosszú szakállal, sisakján madárszárnnyal. A portré alatt, egyenesen jobbról balra olvasva kisebb rovásírásos betűkkel KONTZ ANTAL.

H: a kerámia anyagába belekarcolva: Vilinek. A hátoldal vastag keretében, fent, szögre történő függesztésre alkalmas, megerősített vájat van.

Anyaga: feketekerámia, mérete: 283×309 mm.

Megjegyzés: hogy a hátlapon, az anyagba bekarcolt Vili (Vilmos) ki lehetett, nem tudjuk. Korábban a plakett Birkl László tulajdona volt, tőle került hozzám még az 1970-es években. Birkl László véleménye szerint csak néhány példány készült belőle.



2. Nagy Árpád: Attila

E: *A•TISZAVÉDÉKI•MEZŐGAZDASÁGI- ,IPARI- , KERESKEDELMi•ÉS• KULTURÁLIS•KIÁLLÍTÁS•EMLÉKÉRE körirat. Kerek érem kiemelkedő szegéllyel, közepén balra álló, szembenéző, kezét csipőre tevő, díszes öltözetben, karddal az oldalán ábrázolt férfi lovas. A lovas felett rovásírással: ATILA, alatta a művész mesterjegye: ívelt, két végén rojtos végű szalag felett NAGY ez alatt SZENTES / •1927•

H: VAGYOK OLYAN LEGÉNY MINT TE, VÁGOK OLYAN RENDET MINT TE körirat. A képmezőben az egész teret kitöltő, ingujját feltűrő, kaszás, bajszos férfi, balra a távolban templomtorony, jobbra, valamint a bajszos férfi lába előtt és mögött kalászos növények.

Anyaga: bronz, átmérője: 91,5 mm.

Irodalom: HUSZÁR-PROCOPIUS 1932



3. Ismeretlen művész: Vagyunk

E: középen betű összevonások VAGYUNK balról jobbra olvasandó rovásírással, alatta latin betűs II. NYMT. Kerek érem széles, kiemelkedő szegéllyel, fent kerek lyukkal,

H: fent kerek lyuk, középen balra álló sarló, benne számjegy 50.

Anyaga: öntött bronz (amelynek kiemelkedő részeit lecsiszolták), átmérője: 53,9 mm.

Megjegyzés: a II. NYMT feloldása, II. Nyíregyházi Művészeti Tábor. A korai táborokat az 1960–1980-as években tartották. A második összejövetelre, nagy valószínűséggel 1966-ban került sor. A rovásszöveg latin betűs pontosítását Rumi Tamás, rovásírás-szakértőnek köszönöm.



4. Andrásy Kurta János: Csalogató szkíta lovas

E: SIONKITA LOVAS LOVA FEJÉRE AGa- / CSOT AKASZTVÁN IGY LESTE A VADÁSZÓ VAS- / KUN URAKaT. BOZÓTBAN FELFELTÜN- / VE ELŐTTÜK ELCSALOGaTVÁN – ÖKET / SIONAK TÁBORÁHOZ rovásírással, öt sorban jobb oldalt, fent. A fekvő téglalap alakú plakett felszínét szinte teljes mértékben egy vágatató, hátra néző, süveges lovas tölti ki. A ló fején szarvasagancs, felette, jobb oldalt a rovásírási szöveg. A ló nyaka előtt és a teste alatt a művész által kátaírásnak mondott jelek, amelyek, némileg bővítve a fenti szöveget ismétlik. Jobbra lent AKJ monogram.

H: felfüggesztésre alkalmas két lyukas fülecske.

Anyaga: öntött bronz, mérete: 210×170 mm.

Irodalom: GOSZTONYI 1997; ZOMBORI 1997

Megjegyzés: mindössze három példány készült 1994-ben. A rovásírásban gyakran alkalmazott betűugratást, vagyis a hiányzó betűket, kisbetűkkel jelöltem.



5. Kiss Nagy András: A Magyar Nemzetért

E: A MAGYAR NEMZETÉRT felirat lent a szegély mentén. Kerek érem, közepén bal lábát emelő ló, lovasa trombitát fúj, bal kezében lobogó zászló, a ló alatt a művész monogramja: KNA, alatta két sorban 2 UNCIA / ÁP, balra holdsarló és számok 999.

H: SIEBENBÜRGEN – TRANSSEYLVANIA fent, körben, ERDÉLY – BÁV jelkép lent balra, ERDÉLY. rovásírással balról jobbra haladó olvasatban lent, jobbra. Középen, kopjafa előtt szembenéző nő, tőle jobbra és balra egy-egy kezüket felemelő férfialak látható.

Anyaga: ezüst (999‰), súlya: 31,1 g, átmérője: 42,5 mm.



Megjegyzés: a hátlapon látható egy nő és két férfi „a földönfutóvá kényszerített magyar, szász és román menekültek”-re utal, talán éppen ezért a tanúsítványon az érém megnevezése: „Az erdélyi menekültekért.” Az érém vékony (1 uncia / ÁP 999‰, 30.000 példány) és vastag (2 uncia / ÁP 999‰) lapkán egyaránt ismert, továbbá bronz (10.000 példány) változata is van. Az ÁP az Állami Pénzverőre utal (ma Magyar Pénzverő). Az érém 1989-ben készült.

6. Horváth János: Fehérlő – Áldozat

E: FEHÉRLŐ – ÁLDOZAT rovásírással a szegély mentén körben, jobbról balra. Szabálytalan alakú, vastag plakett. Középen háttal álló, hosszú hajú, süvegcsúcsbal kezével egy jobb lábát emelő, hosszú sörényű lovat vezet. A harcos hátán egyenlőszárú kereszttel díszített kerek pajzs, középen nagy ponttal, az oldalán tegez nyilvesszőkkel, a jobb kezében hosszú kopja, amelynek hegye nem látszik, mert ott a H rovásbetű látható. A ló mögött tizenkét süvegcsúcsbal férfi, közülük három regöszipot fűj, jobbra fent, szemben álló, kopját tartó vitéz. HJ monogram, lent évszám 896–1996.



H: üres.

Anyaga: sárgaréz, súlya: 590 g, méretei: a leghosszabb és legrövidebb: 118 és 108,3 mm.

Megjegyzés: a felirat végén lévő HJ nyilvánvalóan a művész nevének kezdőbetűit rejti. Az 1940-ben született Horváth János lehet a plakett készítője.

7. Mészáros József – Esztergály Előd: Szeri gyűlés

E: MAGYAR NAGYFEJEDELEMSÉG fent, ÁLLAMALPÍTÁS ÉVFORDULÓJÁRA alul. Kerek érém, viszonylag széles szegéllyel, középen hármashalmon balra lépő nagyon vézna ló vezna lovassal, kétoldalt napkorong és holdsarló.

H: MAGYAR ÁLLAMISÁG KEZDETE fent. Középen két pajzs, a bal oldalin oroszlán, a jobb oldalin a hétszer vágott mező, a pajzsok talpánál díszes, egyenlő szárú kereszt, jobbra szkíta sólyom, a szegély mentén lent SZERI GYŰLÉS, közvetlenül felette jobbról balra haladva rovásírással SZERI GYŰLÉS, a perembe beütve 925 és SZG.

Anyaga: ezüst (925‰), súlya: 31,1 g, átmérője: 42,8 mm.

Megjegyzés: a szkíta sólyom a Litoj kurgánból (a Királyi Szkíták földjén, az Azovi-tenger környékén, Jelizavetgrádtól 30 km-re) származik. A tanúsítvány szerint a Magyar Államalapítás Emlékérem sorozat része. Az érém peremébe ütött monogram (SZG) Szabó Géza szegedi ötvösművész verdéjét jelöli. Kiadott példányszám: 3000. Nagy valószínűséggel létezik aranyozott réz és bronzozott réz változata is. Megjelent az 1999. év decemberében.



8. Mészáros József – Esztergály Előd: Géza nagyfejedelem

E: GÉZA NAGYFEJEDELEM fent a szegély mentén, közvetlenül alatta rovásbetűkkel, jobbról balra haladva GÉZA NAGYFEJEDELEM, lent ÁLLAMALPÍTÁS ÉVFORDULÓJÁRA. Kerek érém keskeny szegéllyel, középen a tiszabezdédi tarsolylemez képe, kétoldalt a nap és a holdsarló.

H: IRGALOM, SZERETET + TŰRELEM, ÁLDOZAT lent a szegély mentén. A képmezőben bal oldalt sugárzó Szűzanya, bal karján a Gyermekkel, jobb kezében jogar, a fejük felett nyolc hatágú csillag, jobb oldalt Jézus a keresztfán. Az érém peremébe beütve 925 és SZG.

Anyaga: ezüst (925‰), súlya: 31,1 g, átmérője: 42,5 mm.

Megjegyzés: a tanúsítvány szerint a Magyar Államalapítás Emlékérem sorozat része. Az érém peremébe ütött monogram (SZG) Szabó Géza szegedi ötvösművész verdéjét jelöli. Kiadott példányszám: 3000. Nagy valószínűséggel létezik aranyozott réz és bronzozott réz változata is. Megjelent az 1999. év decemberében.



9. Ismeretlen művész: Szabadság

E: SZABADSÁG rovásírással, lent, balról jobbra haladva. Kerek, recésperemű érem kiemelkedő szegéllyel, belül gyöngykör, közepén a Kossuth-címer, ennek felső szegélye tulipánszerűen szétnyílt és belőle lángok csapnak ki, közepén évszám 1956, a címer két oldalán balra 1705, jobbra 1848. A kettős kereszt alatt, a címer keretén kívül, az ezüst finomságára utaló nagyon apró számok és betűk: 999 FINE.

H: díszes keretben a balra álló esztergomi oroszlán.

Anyaga: ezüst (999‰), súlya: 16,23 g, átmérője: 32,3 mm.

Megjegyzés: az érem megnevezésében a kis á betű azt jelenti, hogy az eredeti rovásírásban a művész betűugratást alkalmazott, vagyis mindössze hét rovásjelet írt ki, így az Á betű hiányzik.



10. Domonkos L.: Etele



E: Kerek érem keskeny szegéllyel, közepén jobbra néző, bajuszos, hosszú hajú férfi mellképe díszes, koronaszerű sisakban, amely alól hosszú szalagok tekerednek elő, a fejet vonal- és gyöngykör keretezi, a zubbony gombos, a vállon lándzsa, amelyet szalag övez, ennek végén, jobbról balra olvasva rovásírással ETELE, körben díszes növényi indák.

H: MAGYAROK ISTENE KISÉRJEN UTADON × 1956 A HUN-MAGYAR IDŐRE EMLÉKEZZ KI E PÉNZT BECSÜLETTEL FORGATOD, JÁRJ SZERENCSEVEL rovásírással jobbról balra olvasva fent, keretben a szegély mentén. Középen balra vágató lovas, bal kezével a kantárt fogja, felemelt jobbjaival előre mutat. Körben 9 nyolcágú csillag, a lovas alatt hármass halom, ennek csúcsán körkeretben lóherés kereszt.

Anyaga: ezüst, súlya 29 g, átmérője: 40,3 mm.

Megjegyzés: a rovásszöveg latin betűs pontosításáért Rumi Tamás, rovásírás-szakértőnek mondok köszönetet.

11. Csóka Zsuzsa – Király Csaba: Államalapításunk ezredik évfordulójára

E: • ÁLLAMALAPÍTÁSUNK EZREDIK ÉVFORDULÓJÁRA • körirat.

Kerek érem, széles, kiemelkedő szegéllyel, közepén Stephanus Rex képe, alul MEE • 2000. Külső körben fent a Szent Korona, körben Szent István hat pénzérméjének képe, lent pajzsban a kettős kereszt.

H: ÁLLAMALAPÍTÁSUNK EZREDIK ÉVFORDULÓJÁRA • rovásírással körbe. Középen az esztergomi oroszlán balra álló képe, bal hátsó lába alatt rovásbetűk: CS ZS, bal elülső lába alatt további rovásbetűk: K CS, alul MEE • 2000. Külső körben fent a Szent Korona, körben Szent István hat pénzérméjének képe, lent pajzsban a hétszer vágott mező.

Anyaga: ezüst, súlya: 168 g, átmérője: 80 mm.

Megjegyzés: a hátlapon lévő CS ZS rovásbetűk az éremművész nevére utalnak, míg a K CS az emlékérem tervezőjét, Király Csabát jelölik. A két tanúsítvány szerint ezüstből és bronzból 173–173 példány vertek Szabó Géza ötvösművész műhelyében, Szegeden.



12. Józsa: Ósanyánk Emese

E: ŐS ANYÁNK EMESE SZER rovásírással a szegély mentén, jobb oldalt. Alulról felfelé, jobbról balra olvasandó. Kerek érem kiemelkedő szegéllyel, közepén turulmadár, lábai közt kistermetű, meztelen, hosszú hajú nőalak, aki jobb kezében serleget, baljában leveles ágat tart, a sas farkától balra rovásírástól évszám: 2011, a faroktól jobbra, balról jobbra olvasandó rovásírástól név: JÓZSA.

H: szegély nélküli felszín közepén kifeszített íj, nagy tollas nyílvevővel, a zárt térben, a nyílvevő felett sugárzó nap és növekvő holdsarló, alatta egyenlő szárú kereszt, függővel. Az íjtól jobbra, az érem széléhez közel hosszú toll.

Anyaga: vörösréz, átmérője: 26,4 mm.

Megjegyzés: a GOSZTONYI-MÉSZÁROS 1990 mesterjegyjegyzékben három Józsa vezetéknévű művész található: Bálint (1937–), Gábor (1956–) és Lajos (1944–). Feltételezésem szerint Józsa Lajosról van szó. – Az előlapon látható képet valójában a nagyszentmiklósi kincs 7. számú korszójának elős korongjáról kölcsönözte az éremművész, jóllehet néhány helyen, hogy Emesét hangsúlyozza a korszón látható eredeti képet jelentősen átalakította. László Gyula e korong képi megfogalmazásáról értekezve a bőség zavaráról beszél, amikor párhuzamot von a nagyszentmiklósi korszó képe és a Közép- és Közép-Kelet számos, hasonló ábrázolásait vizsgálva (LÁSZLÓ-RÁCZ 1977). Viszont érdekes módon sehol nem említi az Etana-eposzt (*Gilgames: Etana mennyei útja*), mint lehetséges párhuzamot. Etana király volt Kis városában, és bár boldog volt, bú is gyötörte, hiszen a felesége nem tudott utódot szülni. Erre a király Samashoz, a Napistenhez fohászkodik, aki segíti őt: az uralkodó sas szárnyán felrepül az égbe, hogy onnan feleségének varázsfüvet hozzon. László Gyula a 7. számú korszón látható képet „égberagadási jelenet”-ként értelmezi, ha azonban az Etana-eposz történetét vesszük figyelembe egyértelmű, hogy Etanát éppen a földre szállás pillanatában ábrázolta az ókori művész, hiszen a madár farktollai széttárt, vagyis a fékezési állapotában vannak. Továbbá Etana kezében leveles ág van, tehát meghozta a gyógyító füvet. Kétségtelen azonban, hogy az éremművész László Gyula magyarázatát fogadta el, amikor az érem képét megfogalmazta, különösen szembeötlő ez a tény, látván Emese hosszú haját és dús kebleit, holott a nagyszentmiklósi ábrázolásra sem az egyik, sem a másik egyáltalán nem jellemző.



13. Fritz Mihály: Székely Himnusz

E: SZÉKELY HIMNUSZ / Szöveg: Csanády György · Zene: Mihalik Kálmán fent, két sorban. Kerek érem enyhén kiemelkedő szegéllyel, közepén székely kapu, balra fenyők, jobbra templom. A kapu íve alatt rovásírással, jobbról balra haladva SZÉKELY HIMNUSZ, alatta nyolc sorban kottasor és a Székely Himnusz latin betűs szövege. Jobbra FM mesterjegy.

H: Fent latin betűs szöveg: SZÉKELYFÖLD, közepén ERDÉLY, jobbra MOLDAVA, alul HAVASALFÖLD majd a székek nevei: ARANYOSSZÉK, MAROSSZÉK, CSÍKSZÉK, UDVARHELYSZÉK, HÁROMSZÉK, majd a folyók nevei Maros, Kis-Küküllő, Nagy-Küküllő, Olt és ferdén Hargita, a hegyvonulat neve. Enyhén kiemelkedő szegélyen belül keskeny vonalkör, majd Erdély és környékének térképe folyókkal.

Anyaga: világosbarna kénmájás, patinázott bronz lakkozva, átmérője: 80,4 mm, vastagsága: 4 mm.

Megjegyzés: a székely kapu felső szegélyén rovásírásszerű jelek vannak, amelyek gyakorlatilag olvashatatlanok. (Hajdu Béla szerint az éremművész nem szándékozott értelmes szöveget közölni.) Az éremből ezüst példány is ismert; készítésének időpontja a Székely Himnusz zeneszerzője halálának valamelyik évfordulójára tehető (2014?).



14. Fritz Mihály: Székely Himnusz II.

E: mint előző

H: enyhén kiemelkedő szegélyen belül gyöngykör, ezen belül, fent nyitott babérkoszorú. A középső tér üres, nyilván az adományozott nevének helye.

Anyaga: sötétbarna kénmájás, patinázott bronz lakkozva, átmérője: 80,4 mm, vastagsága: 5 mm.

Megjegyzés: bizonyára az előző érem előlapját felhasználva valamely szervezet számára készült jutaloméremként.

15. Lebó Ferenc – Esztergály Előd: Szarvasi tütartó

E: kerek érem keskeny, kiemelkedő szegéllyel, középen az Orion csillagkép, amelyet mi magyarok Nimród csillagképnek nevezünk. Körben öt, díszes ruhába öltözött férfi, latin betűs feliratok TÜRK, SZKÍTA, HUN, AVAR, MAGYAR, az egyes pontoknál görög betűk alfától thétaig.

H: középen a tütartó rovásírásos felső és egyik oldala látható, ennek latin betűs olvasata: ÜNGÜR DÉMON ELLEN / LEGYEN ITT EZ A VAS... / ÜNGÜR DÉMON... ÜZD, / EMÉSZD EL ÖT / ISTENEM! majd, három sorban, kívül a SZARVASI TÚTARTÓ betűi, majd ezen belül két sorban ROVÁSÍRÁS: / NAGYSZENTMIKLÓSI KINCS betűi. A perembe beütve: PV, 925, holdsarló.

Anyaga: ezüst (925‰), súlya: 31,1 g, átmérője: 43 mm.

Megjegyzés: példányszám: 3000. Továbbá aranyozott réz (3000 db) és bronzozott réz (2000 db) változata is ismert. A tanúsítvány szerint az éremsorozat megnevezése: „Kik vagyunk emlékérem”. Az érmet 1995-ben bocsátották ki. A PV feloldása Pénzverő (ma Magyar Pénzverő).



16. Mészáros József – Esztergály Előd: Szent István

E: SZENT ISTVÁN fent. Kerek érem keskeny, kiemelkedő szegéllyel, középen Szent István álló alakja, feje körül sugárzó dicsfény, bal kezében hosszú szárú kereszt, jobb kezében kard. Az álló alaktól balra egyenlő szárú kereszt, jobbra szkíta sólyom, a sziklákon álló király lába előtt szárnyas angyal hétszer vágott mezős pajzsot tart, amelynek két oldalán balra 980 k, jobbra 1038.

H: fent rovás betűkkel SZENT ISTVÁN, lent latin betűkkel A MAGYAR TÖRTÉNELEM NAGY ALAKJAI. Középen a Lancea Regis érme képe. A perembe beütve ÁP 925 és a sarló képe.

Anyaga: ezüst (.925‰), súlya: 31,1 g, átmérője: 43 mm.

Megjegyzés: a peremirat szerint az Állami Pénzverőben készült.



17. Hunyadi László – Kiss András: Székelyföld



E: balra latin betűs felirat, alulról felfelé SZÉKELYFÖLD, jobbra rovásbetűkkel, szintén alulról felfelé SZÉKELYFÖLD. Kerek érem széles, domború szegéllyel, ezen belül gyöngykör, fent kettős kereszt, középen a kettős kereszt alatt SIC, alatta Székelyföld térképe, címerpajzsban a nap és a hold jelképe.

H: a széles és domború szegélyen belül körben gyöngykör, középen sugárzó Babba Mária, felette kettős kereszt, a lába alatt holdsarló, kétoldalt, balra latin betűs SIC jobbra rovásbetűkkel SIC.

Anyaga: arany (999‰), súlya: 5 g és 7 g, ezüst (999‰), súlya: 5 g, átmérője: 20 mm.

Megjegyzés: a SIC a székelységre utal. Az aranyból mindössze négy, az ezüsből pedig 50 példány készült Hunyadi László műhelyében, 2014-ben.

Az alább közlésre kerülő érmek ugyan nem tartoznak a gyűjteményembe, de ha már kutatásaim során a látókörömbe kerültek, célszerűnek tartom ezeket is bemutatni.¹

18. Medgyessy Ferenc: Kőrösi Csoma Sándor (1941)

E: Bal oldalon, fent, kissé kiemelt négyszögletes táblán rovásírással, három sorban: KŐRÖSI / CSOMA / SÁNDOR felirat. Lankás lejtőn felfelé haladó tibeti jak hátán, oldalulésben a keletkutató, kabátszerű köntöst viselő alakja ölében könyvet tartva. Lent jobbra: MF betűkből kialakított mesterjegy.

Egyoldalú, öntött bronz dombormű, 365×285 mm. TP.1854. MNG II/c. 173. szám.

Irodalom: KIRÁLY 2017

Megjegyzés: az idézetet Király Csaba József cikkéből vettem át. A kiváló minőségű képet Török Pál bocsátotta az Éremtani Lapok szerkesztőségének a rendelkezésére, ahonnan a bemutatott képet átvettem.



19. Boncsér Árpád: Benedek – Péter

E: BENEDEK – PETER • fent, jobbról balra olvasható rovásírásos felirat. Álló, szabálytalan téglalap alakú plakett. Az egész mezőt kitöltő kissé mosolygó, bajuszos férfi balra néző portréja kihajtott inggallérral. A portré nyaka alatt a művész latin betűs neve és évszáma: BONCSÉR Á. 68.

Anyaga: bronz, mérete: nem ismert.²

Megjegyzés: az éremművész Erdélyben született 1945-ben. Plakettje Benedek Péter (1889–1984) naív festőt ábrázolja. Köszönet illeti Török Pált, aki a plakett képét elküldte.



20. Andrassy Kurta János: Liszt Cosima (1975)

E.: LISZT COSIMA baloldalt. Idősebb nő jobbra néző arcképe, nyakában csokorba kötött masni, hosszú hajjal, lent AKJ monogram.

Egyoldalú, öntött bronz, átmérője: 122 mm.

Irodalom: GOSZTONYI 1997, Nr. 26.

21. Andrassy Kurta János: Liszt Cosima

E.: Teljesen azonos az előző, 20. számú éremmel, de jobbra fent, íveltlen négy rovásírásos szó. Egyoldalú gipsz, átmérője: 125 mm.”

Irodalom: GOSZTONYI 1997, Nr.26a.

Megjegyzés: jelen esetben ez a gipszminta tartozik témakörünkbe, mivel ezen szerepel rovásírás. Az adatokat GOSZTONYI 1997 dolgozatából vettem át. Az eredeti gipszmintát Andrassy Kurta János műtermében még az 1990-es években magam is láttam. Mivel a szobrászművész egyik fiát, András Bálintot, jól ismerem, kértem, hogy az eredeti gipszet megtekinthessem. Kiderült azonban, hogy a plakettet időközben a művész kiöntette bronzból (átmérő 123 mm). A bronzplakett négyszavas rovásírását a Nagykövácsiban berendezett Andrassy Kurta János-émlékszobában lemásoltam. A szöveg pedig így hangzik: [az első ligatúrás rovásszó a nyomdafestéket nem igazán tűri, így elhagytam] RABBINŐ E VÉRENGZŐ SION. A plakett gyenge minőségére hivatkozva a jogtulajdonos a kép közléséhez nem járult hozzá. A rovásfeliratot Rumi Tamás, rovásírás-szakértő is elolvasta. Hálás köszönetet mondok az olvasat latin betűs pontosításáért.

¹ Az érmeken és plaketteken kívül különféle fémből készült éremjellegű kulcstartók, pl. Nyers Csaba „A Székelyföld Erdély címere” és hasonló darabok is ismertek. Ez utóbbi darabon Nyers Csaba neve rovásbetűkkel szerepel. Ezekkel nem foglalkozom.

² A művésztől nem kaptam választ az erre vonatkozó kérdésre.

22. Hunyadi László: Attila

E.: HUN KIRÁLYUNK ÜNNEPE TÁPIÓSZENTMÁRTON / 2003 a szegély mentén. Kerek plakett, csúcsos sisakot viselő hosszú hajú, szakállas szembe néző férfifej, alul, balra rovásírással ATILLA, jobbra latin betűkkel ATILLA, a férfifejtől balra rovásírással HL jobbra latin betűkkel mesterjegy HL.

Anyaga: festett, színezett gipsz, átmérője: 230 mm.

Irodalom: mindössze a világhálós hirdetés.

*

A képek számítógépes feldolgozásáért Nagy Attilának, egyéb segítségért Rumi Tamásnak és Török Pálnak mondok hálás köszönetet.

Irodalom

- | | |
|--|---|
| CSENGERYNÉ (1972) | Csengeryné Nagy Zsuzsa (szerk.): <i>A Magyar Nemzeti Galéria állagjegyzéke, II/c (M–S)</i> . Magyar Nemzeti Galéria, Budapest, 1972. |
| <i>Gilgames. Ékirásos akkád eposzok.</i> (Fordította: Rákos Sándor.) Magyar Helikon, 1960. | |
| GOSZTONYI 1997 | Gosztonyi József: Andrassy Kurta János éremművész érmei és plakettjei. <i>Éremtani Lapok</i> 45 (1997) 15–19. |
| GOSZTONYI–MÉSZÁROS 1990 | Gosztonyi József – Mészáros István: <i>Magyar és magyar vonatkozású érmek mesterjegyei</i> . Magyar Éremgyűjtők Egyesülete, Budapest, 1990. |
| HUSZÁR–PROCOPIUS 1932 | Huszár, Lajos – Procopius, Béla: <i>Medaillen- und Plakettenkunst in Ungarn</i> . Verlag des Vereins der Medaillenfreunde, Budapest, 1932. |
| KIRÁLY 2017 | Király Csaba József: Egykori magyar vármegyék és települések érmei V. Erdély 3. Buziásfürdőtől – Kissebesig. <i>Éremtani Lapok</i> 162 (2017) 9–28. |
| LÁSZLÓ–RÁCZ 1977 | László Gyula – Ráczy István: <i>A nagyszentmiklósi kincs</i> . Corvina Kiadó, Budapest, 1977. |
| TÖRÖK 2011 | Török Pál: <i>Magyarországi érem- és plakettművészet 1850–1945</i> . Magyar Éremgyűjtők Egyesülete, Budapest 2011. |
| ZOMBORI 1997 | Zombori Lajos: Rovásírásos bronzplakett. <i>Éremtani Lapok</i> 45 (1997) 19–21. |

Félbetörött római bronzérmék a Dunántúlról

Roman halved-bronze coins in Transdanubia

BERZY Péter

Az egyik érembörzén a kelta pénzeknél nagyobb, 9 db földes félpénzhez jutottam hozzá, csupán kíváncsiságból, mert gyűjtöm a kelta darabolt pénzeket. A megtisztításuk után ugyancsak elcsodálkoztam, mert valamennyi a Római Köztársaság korából, illetve Augustus uralkodásának elejéről származott. Az érméket a Baranya megyei Szentkatalin község határában találták, a Fő utcától északra egy erdős, bozotos dombon, ahol kelta pénzek is kerültek már elő. Az alábbiakban közlöm az előkerült darabokat, amelyek két nagy csoportra oszthatók.

Római köztársasági asok

1. Sextus Pompeius (Kr. e. 67 k. – 35) as
Szicília, Kr.e. 45 után
RRC 479/1, Sydenham 1044, Babelon 20. típus



Előlap: gyöngykörben Janus-fej, balról szakállas férfi, jobbról egy ifjú arca utalva a két Pompeiusra, apára és a fiúra. A fejek fölött MGN felirat, amelyben az M betű jobb oldali szára és a közép rész között egy vízszintes vonal jelzi a ligatúrát, így olvasva Magn(us).

Hátlap: gyöngykörben prora jobbra, felette PIVS, alatta IMP.

Zöld patina, erős, mély vágásnyom, az érem fél hosszában sima véső átvágás nyoma teljes keresztmetszetben, másik fél keresztmetszet törve. A vágás iránya 9–3 óra irányú.

AE, 29 mm, 8,86 g

2. Római Köztársasági as
Róma, Kr.e. 2. század második fele



Előlap: a Janus-fejből a jobb oldali halványan látszik. Elvágás 2–8 óra irányú, zöld patina.

Hátlap: a hajó alja látszik, vágás 10–4 óra irányú, zöld patina. Vágás a hátlap felől, vonalában törés teljes keresztmetszetben. Az elvágás mellett az alsó végpontból kiinduló, a felső végponttól

3 mm-re lefelé végponttal sekély vágásnyom.

AE, 31,5 mm, 11,85 g

3. Római Köztársasági as
Róma, Kr. e. 2. század második fele



Előlap: simára kopott, zöld patina. Vágásnyom mentén eltörve.
Hátlap: sima, hajóorr sejtető, sima felület, zöld patina. Törés 1–7 óra irányú.
Sárgaréz, 31,5 mm, 11,65 g

4. Római köztársasági as
Róma, Kr. e. 2. század második fele



Előlap: simára csiszolódott, zöld patina Vágásnyom irányában eltörve.
Hátlap: sima, zöld patina.
AE, 33 mm, 9.35 g

5. Római köztársasági as
Róma, Kr.e. 2. század második fele



Előlap: gödrös korrózió, zöld patina.
Hátlap: hajó alja, orral jobbra, gödrös korrózió, zöld patina. Durva töréssel szétválasztva, vágásnyom nélkül.
AE, 30 mm, 8,66 g

6. Római köztársasági as
Róma, Kr. e. 2. század második fele



Elő- és hátlap simára kopott, gödrös korrózió, zöld patina. Valószínű az előlap felől vágásnyom, alatta durván kettétörve.
AE, 30 mm, 10,1 g

Nemaususi bronzok

7. Augustus as

Nemausus Kr. e. 20–10 körül

RIC² 155 (Cohen 10.)



Előlap: gyöngykörben balra néző Agrippa-, jobbra néző Octavianus-portré, mindkettőn babérkoszorú, felette IMP, alatta DIVI F

Hátlap: gyöngykörben közepén pálmafa, leveles ágakkal, alul jobbra menő, tátott szájú krokodil nyakán nyakörves láncsal, pálmafához kötve, alatta papirusznádak kétfelé hajtva. Felül balról nap (Cohen koronának nevezi), jobbról néha felhő ábrázolása, alattuk két egymás felett lévő hullámvonal, amely talán a Nílus vagy a szél szimbóluma? Középen COL – NEM (Colonia Augusta Nemausus) felirat.

Zöld patina, előlap 11–5 óra irányban törve, szép, éles veret.

AE, 27 mm, 6,1 g

8. Augustus as

Nemausus Kr. e. 20–10 körül

RIC² 155 (Cohen 10.)



Zöld patina, előlap 11–5 óra irányban vonal mentén törve, kicsit kopott.

AE, 25 mm, 4,25 g

9. Augustus as

Nemausus kb. Kr. e. 20–10

RIC² 155 (Cohen 10.)



Zöld patina, előlap 11–5 óra irányban durván törve, kissé kopott.

AE, 22,5 mm, 2,65 g

A bronzérmeket átlósan néha félig bevágták, majd egy vékony élű eszköz segítségével eltörték. Minden érme esetében a vágás benyomódása minimális, amely az érme vastagságának tört része, vagyis nem elvágni akarták, hanem egyenes törésvonal mentén arányosan szétválasztani az érmet, ami egyszerűbb. Valószínű, hogy a két szélén feltámasztották, majd középre egy egyenes élű szerszámot tettek, amelyre erős ütest mértek. A szerszám éle az érmen végig kicsit bevágódott, és a rideg, réz alapú pénz a vonal mentén eltört. A törésvonalak a bevágás felőli oldalán követik az egyenes bevágás irányát, míg a túloldalon már eltérnek

az egyenes vonaltól. A keresztmetszet jellegzetes szemcsés, patinás törési felület. Az internet kínálatában látható ilyen egész pénz is, amelyen csak a sekély vágási nyom látható a fejek között. Arra az éremre csak kicsit üthettek rá, amitől a szerszám éle ugyan benyomódott, de nem tört ketté az érem, és aztán valami okból nem folytatták a műveletet. A nemaususi érmék esetében általában a felezés úgy történt, hogy a két fej között a fejek felől vágtak, így mindkét fél darabon található egy-egy portré. A hátlapki kép természetesen változó, ahogy sikerült a vágás. Mivel a két oldal képe nem állt egy irányban, így a hátlap kinézete esetlegesen alakult a vágás után. Valószínűleg a pénzeket ábrázolt két személy tisztelete miatt vágták úgy a pénzt, hogy az osztás a két arckép között legyen, ne rongálja meg egyiket sem. A hátlap kevésbé volt fontos, tehát nem ahhoz igazították a felezést. Előfordul néha a veretek között a fejek vízszintes és vegyes irányú átvágása is, ez arra utalhat, hogy olyan időszakban és helyen történt a felezés, ahol már nem tudták kik az ábrázolt személyek, vagy egyszerűen csak az aprópénzkészítés igénye felülírta az ábrázolt személyek iránti megbecsülést.

A francia árveréseken tömegével szerepelnek az ilyen egész és félpénzek, míg nálunk igen ritkák, bár nem ismeretlenek. Carnuntumban is található egy-két példány – még félbevágott is – nemaususi veret, illetve lugdunumi oltárszéria.¹

A lelőhelyről ismert még korábbi szórványként 1 db egész és néhány fél nemaususi bronz pénzérme. Az említett pénzek környezetében előkerült néhány kelta érem is.

Kaposvölgyi típus, obol
Ezüst, 8,4 mm, 0,66 g
Előlap: férfifej balra,
Hátlap: lovas balra
Vö. Kostial 837.

Kaposvölgyi típus, drachma
Ezüst, 2,75 g
Vö. Kostial 800.

Kugelwange típusú bronz tetradrachma
AE, 7,07 g
Vö. Kostial 498.

Kelta gyűrűpénz
Lapos, enyhén bütykös
AE 12 mm, kb. 1 g

Kis ezüst gyűrű
8 mm, 0,2 g körüli

Rövidítések

Babelon	BABELON, Ernest: <i>Description historique et chronologique des monnaies de la République Romaine</i> . Paris 1886.
Kostial	KOSTIAL, Michaela: <i>Kelten im Osten. Sammlung Lanz</i> . München 1997.
Sydenham	SYDENHAM, Edward: <i>The Coinage of the Roman Republic</i> . London 1952.
RRC	CRAWFORD, Michael: <i>Roman Republican Coinage</i> . Cambridge 1974.

¹ PFISTERER, Matthias: Fremdes Geld im römischen Carnuntum. In: Michael Alram – Franziska Schmidt-Dick (Hrsg.): *Numismata Carnuntina*. ÖAW, Wien 2007, Bd. 2. 614, Bd. 3. Taf. 76, 33536–33557.

Purse find from the municipium of Brigetio

Lajos JUHÁSZ

Systematic archaeological excavations in the civil town of Brigetio (Komárom-Szöny/Vásártér) were carried out between 1992 and 2016. Over the years more than 200 coins were unearthed, amongst these was a small purse-find containing 4 sestertii, two were minted by Trajan and the other two by Hadrian.

1. Trajan sestertius



Obv.: IMP CAES NERVAE TRAIANO AVG GERM DAC P M TR P COS V P P

Bust, laureate right, with drapery on left shoulder

Rev.: S P Q R OPTIMO PRINCIPI // S C

Single-span bridge with tower at each end, below, a boat.

Weight: 20.61 g, Die axis: 7 h

Mint: Rome

A. D. 107–109

Ref: RIC 569; MIR 314b

Klapka György Museum (Komárom) Inv. nr. 2009. K17.098.1.

2. Trajan sestertius



Obv.: IMP CAES NER TRAIANO OPTIMO AVG GER DAC PARTHICO P M TR P COS VI P P

Bust, laureate, draped, right.

Rev.: [REX PARTHIS DA]TVS // S C

Trajan, in military dress, seated l on *sella castrens* on a platform, holding *parazonium* and placing diadem round the head of Parthian king who stands before him. An officer stands on the platform behind Trajan; on the ground, in front of him, Parthia kneels.

Weight: 25.42 g, Die axis: 6 h

Mint: Rome

A. D. 114–117

Ref: RIC 667; MIR 594v (Variante 2)

Klapka György Museum (Komárom) Inv. nr. 2009.K17.098.2.

3. Hadrian sestertius



Obv: IMP CAESAR TRAIANVS – HADRIANVS AVG

Bust, laureate, right, with drapery on left shoulder

Rev: PONT [MAX T] – R POT COS I[II] / S – C // ANNONA AVG

Annona standing left, holding corn ears and cornucopiae, at her feet, left, modius with corn ears, behind her, prow of ship, right.

Weight: 28.44 g, Die axis: 7 h

Mint: Rome

A. D. 119–121/122

Ref: RIC 564

Klapka György Museum (Komárom) Inv. nr. 2009.K17.098.4.

4. Hadrian sestertius



Obv: IMP CAESAR TRAIAN – HADRIANVS A[VG]

Bust, laureate, draped, cuirassed, right

Rev: P M TR P – COS III / S – C

Spes, advancing l, holding up flower and raising skirt

Weight: 29.14 g, Die axis: 6 h

Mint: Rome

A. D. 121–122

Ref: RIC 612b

Klapka György Museum (Komárom) Inv. nr. 2009.K17.098.3.

The purse was discovered on the southern side of an east-west running wall of a residential or artisanal building (*Fig. 1*). The construction was delimited from the west by a north-south road, but since this part of the Vásártér site was not fully excavated, little is known about this area. Nonetheless there were no signs that the purse was intentionally deposited next to the wall, it was most probably just left there by accident.

As it can be observed from the damages on the coins and the in situ picture (*Fig. 2*), the purse received a heavy blow from above. This could only have happened if the sesterces were tightly wrapped, mostly likely most likely in some organic material, when the building collapsed. Thanks to the injuries and the documentation it is even possible to reconstruct the sequence of the coins in the purse (*Fig. 3*). These were stored in the following order: Trajan – Rex Parthis (Nr. 2), Hadrian – Spes (Nr. 4), Trajan – Bridge (Nr. 1), Hadrian – Annona (Nr. 3). The portraits faced outwards i.e. the Spes and bridge reverses were next to each other, but their obverses were followed by the next coin's reverse. This arrangement does not indicate any special attention and seem to be by chance. The relatively unworn state of the coins, not taking into account the subsequent damages due to the rubbles, indicates that they were not in circulation for long. The short time span of the ensemble from 107–122 suggests that these sesterces were part of everyday circulation in the 120s. The reason for hoarding again escapes us, but since it is only a sum of 1 denarius, the most likely explanation is that it was purely forgotten. Furthermore



Fig. 1. Map of the excavated area on the Vásártér with the findspot of the purse (by L. Dobosi)



Fig. 2. The purse in situ (by D. Bartus)



Fig. 3. The sequence of the coins after cleaning (by the author)

since the purse does not seem to be buried in the building next to the wall, there is no reason to connect it with the Iazyges attacks in the late Trajanic and early Hadrianic times.¹ This war was dated by A. Mócsy to 117–119, i.e. prior to the loss of the purse.

The small purse find of the municipium of Brigetio is a rare glimpse of the everyday life in Roman times. The 4 sesterces, an average amount for everyday expenditures, were probably forgotten by its owner inside a building during the 120s AD.

¹ SHA Hadrianus 6, 6; MÓCSY 1974, 100–102; GÁZDAC 2010, 68–69. Another hoard terminating with late Hadrianic coins was found in the legionary camp of Brigetio. This ensemble however comprises of 17 silver and bronze coins from the Flavian era onwards. FMRU III 212; BARKÓCZI 1958, 17–19; BÍRÓNÉ-SEY 1977, 132.

Literature

- BARKÓCZI 1957/58 Barkóczi László: Hadrianus-kori éremlelet Brigetióból. NK 56–57 (1956–1958) 17–19.
- BÍRÓNÉ-SEY 1977 Bíróné-Sey Katalin: *Coins from Identified Sites of Brigetio and the Question of Local Currency*. Budapest 1977.
- FMRU III Redő Ferenc (szerk.) *Die Fundmünzen der römischen Zeit in Ungarn III. Komitat Komárom-Esztergom*. Berlin–Budapest 1999.
- GĂZDAC 2010 Găzdac, Cristian: *Monetary circulation in Dacia and the provinces from the Middle and Lower Danube from Trajan to Constantine I (AD 106–337)*. Cluj-Napoca 2010.
- MIR Woytek, Bernhard: *Die Reichsprägung des Kaisers Traianus (98–117)* Wien 2014. (Moneta Imperii Romani 14.)
- MÓCSY 1974 Mócsy András: *Pannonia and Upper Moesia*. London-Boston 1974.
- RIC II Mattingly, Harold – Sydenham, Edward Allen: *Roman Imperial Coinage II*. London 1926.

Római pénzek Brigetio polgárvárosából

Roman coins from the municipium of Brigetio

FEHÉR Tamás

2016-ban véget értek – egy időre mindenképpen – az ásatások Komárom-Szöny Vásártéren, az ókori Brigetio polgárvárosának központjában. Megindult a 25 év alatt előkerült leletek monografikus feldolgozása, köztük az éremanyagé is. Juhász Lajos egy közelmúltban tartott konferencián elemezte ezt a még restaurálás alatt álló két ásatási idény (2005 és 2016) kivételével.¹

Érdemes megjegyezni, hogy az eddigi ásatások éremanyagát még bővíthetné, ha a tatai Kuny Domokos Múzeumban (KDM) előkerülnének az 1970-es, a vásártéri ABC alapozásakor végzett leletmentő feltárás numizmatikai vonatkozású leletei, vagy legalább azok leírásai. Az ásatási dokumentáció, beleértve az ásatási naplót is, sajnos nem említ érmekeket.² 1930-ban is volt egy Radnóti Aladár által vezetett ásatás a Vásártéren,³ amelynek szintén ismeretlen a leletanyaga (valószínűleg a Magyar Nemzeti Múzeumba került).

Jelen cikk elsődleges célja, hogy a polgárváros területén ásatáson kívül előkerült érmekeket közöljön, amelyek részint a komáromi Klapka György Múzeumba, részint magántulajdonba kerültek. Ezen anyag külön elemzése nem indokolt, csak az ásatási anyaggal együtt értelmezhető, ennek megfelelően írásom második felében megkísérlem a pénzforgalmi tendenciák bemutatását.

Az 1992 és 2016 között zajlott ásatásokon összesen 268 db ókori pénz került elő,⁴ a most bemutatandó 50 darab azonosítható érme közel 20%-kal növeli az elemzésbe bevonható veretek számát.

1. táblázat. Ásatáson kívül előkerült érmek Brigetio polgárvárosából

Table 1 Coins found in the municipium of Brigetio outside excavations

	Uralkodó	Címlet	Verés éve	Hátlap	RIC
1.	Otho	denarius	69	SECVRITAS PR	10
2.	Domitianus	denarius	81–96	?	?
3.	Domitianus	as	86–88	FORTVNAE AVGVSTI	544
4.	Traianus	sestertius	98–117	álló istenalak	?
5.	Traianus	dupondius	98–117	ülő istenalak	?
6.	Traianus	dupondius	98–117	?	?
7.	Traianus	as	98–117	SPQR OPTIMO PRINCIPI	?
8.	Traianus	denarius	98–117	SPQR OPTIMO PRINCIPI	?
9.	Hadrianus	as	117–138	SALVS AVGVSTI SC COS...	?
10.	Hadrianus	dupondius	117–138	ülő istenalak	?
11.	Hadrianus	as	124–128?	gálya	673d?
12.	Hadrianus	dupondius	117–138	álló tógás alak jobb oldalon	?
13.	Hadrianus	sestertius	117–138	?	?
14.	Hadrianus	denarius	117–138	két kézfogó alak	?
15.	Hadrianus	as	117–138	?	?
16.	Hadrianus	as	117–138	?	?

¹ JUHÁSZ 2017.

² KDM Adattár 91–73 ltsz. A múzeum 2009-es numizmatikai leltárában nem találtam olyan pénzeket, amelyeket 1970 után leltáraztak és ezen ásatás éremleletei lehetnének. Az FMRU III. sem tünteti fel ezeket sem Brigetiónál, sem a KDM-nál (440–455.), utóbbinál csak egyéb nevesített lelőhelyekről származó numizmatikai anyag, valamint az egykori piarista gyűjtemény látható. Legújabbán Simon Bence kutatásai nyomán várható a leletmentő ásatás helyének pontos meghatározása, de ő sem találkozott az éremanyagra való utalással, ezúton köszönöm szíves tájékoztatását.

³ BARKÓCZI 1951, 5.

⁴ 262 db 1992–2015 évekből, lásd JUHÁSZ 2017, és további 6 db 2016-ból, lásd JUHÁSZ 2018.

	Uralkodó	Címlet	Verés éve	Hátlap	RIC
17.	Antoninus Pius	sestertius	138–161	?	?
18.	Antoninus Pius	sestertius	148–149	COS IIII (Aequitas)	855
19.	Antoninus Pius	subaeratus den.	138–161	?	?
20.	Marcus Aurelius	as	145–147	HILARITAS	1230
21.	Marcus Aurelius	as	174–175	IMP VII COS III SC (Tiberis)	1142
22.	Marcus Aurelius	sestertius	161–180	ülő istenalak	?
23.	Lucilla?	sestertius	164–169	?	?
24.	Commodus	denarius	180–192	?	?
25.	Septimius Severus	denarius	193–211	?	?
26.	Septimius Severus	drachma	194	Caesarea Cappadocia	n/a
27.	Iulia Domna	denarius	203	PIETAS PVBLICA	574
28.	Geta	subaeratus den.	198–209	VICT AETERN	101
29.	Geta/Caracalla	provinciális	193–199	Nicopolis ad Istrum	n/a
30.	Iulia Maesa	denarius	218–222	?	?
31.	Alexander Severus	as	222–235	?	?
32.	Alexander Severus	denarius	229	LIBERALITAS AVG IIII	205
33.	Alexander Severus	subaeratus den.	229	LIBERALITAS AVG IIII	205
34.	Alexander Severus	denarius	222	MARTI PACIFERO	160
35.	Alexander Severus	denarius	222–235	?	?
36.	Alexander Severus	denarius	222–235	?	?
37.	III. Gordianus	sestertius	241–242	P M S COL VIM / AN II	n/a
38.	III. Gordianus	sestertius	238–244	Viminacium	n/a
39.	Philippus Arabs	antoninianus	248	SAEVLARES AVGG COS III	24c
40.	Philippus Arabs	sub. ant.	244–249	LAETIT FVNDAT	36?
41.	Traianus Decius	antoninianus	250	ABVNDANTIA AVG	10
42.	Herennia Etruscilla	antoninianus	250	PVDICITIA AVG	59b
43.	II. Licinius	red. follis	317–324	„táborkapus”	?
44.	?	red. follis	310–313	GENIO POPVLI ROMANI	?
45.	Constantinus	red. follis	310–311	SOLI INVICTO COMITI TF PTR	870
46.	Const. dinasztia	„kisbronz”	346–361	FEL TEMP REPARATIO SMB? lovas	?
47.	II. Constantius	„kisbronz”	351–361	FEL TEMP REPARATIO II AQT• lovas	?
48.	I. Valentinianus	„kisbronz”	363–375	?	?
49.	I. Valentinianus	„kisbronz”	363–375	?	?
50.	I. Valentinianus	„kisbronz”	363–375	?	?
51–56.	6 db azonosíthatatlan as, dupondius, sestertius				

A most tárgyalt éremanyagban – hasonlóan az ásatási anyaghoz – az 1. század végén kibocsátott pénzek jelennek meg először, majd egy Antoninus-kori felfutás után a markomann–kvád háborúk (167–180) alatt minimálisra csökken a számuk. A Severus-korban van egy újabb emelkedés, de a folyamatos pénzforgalom a 250-es évek elején, a polgárváros felhagyásával lezárul. Ezt a tényt és kelteztést az ebben az időben elrejtett ún. Brigetio polgárvárosi antoninianus lelet is támogatja.⁵ Nem lehet véletlen, hogy mind a kincslelet, mind a folyamatos pénzforgalom záródását Trebonianus Gallus-veretek adják. (Természetesen mindig figyelemmel kell lennünk arra, hogy az adott darab nem feltétlenül az azt verető császár uralkodása alatt került a földre, például a markomann háborúk idejére eső három pénzből kettő teljes kopottsága miatt kizárt, hogy akkoriban

⁵ RADNÓTI 1946; FEHÉR 2018.

került volna ki a forgalomból. Ebből a szempontból a rendszer sötét lovai a 2. századi sestertiusok, amelyek előkerüléskori általános kopottsága több évtizeden keresztül tartó használatra utal, átnyúlva akár a 3. század első felére. Ezzel ellentétben a Gordianus alatt általánossá váló új címletnek, az antoninianusnak bizonyára jóval gyorsabb forgási sebessége volt, egy új uralkodó verete hamarabb terjedhetett el, mivel nem nagyon voltak a forgalomban korábbi kibocsátások.) A polgárváros felhagyásának lehetséges okaival itt nem foglalkozunk, de a külső (barbár) támadás lehetőségén túl ott van még a Trebonianus Gallus–Aemilianus-polgárháború is.

Azért is szerencsés ezen érmék bevonása az elemzésekbe, mert – ellentétben az ásatásokkal, amelyek földrajzilag koncentráltan, elsősorban a Vásártér közepén zajlottak – ezek jobbára a limes út (1-es főút) mentén kerültek elő, de azért egy lelőhelyet leszámítva a Vásártér 100 méteres körzetén belül. Tehát pont onnan vannak, ahova eddig ásatások nem jutottak el. Az előkerülési hely (telek) minden darab esetében rendelkezésre áll, de közlésüket örökség- és adatvédelmi okokból mellőzöm.

A verdéket illetően Juhász részletes elemzést ad, ugyanakkor – mivel az éremanyag pont abban az időszakban szakad meg, amikor a birodalmi pénzverés decentralizációja végérvényesen elkezdődik – Róma túlsúlya miatt a verdék elemzése jóval kevesebb információt ad, mint adna egy 3. század második feléből vagy 4. századból származó masszív éremanyag esetén. Az általam most közölt anyagban is feltűnnek az időszak végén III. Gordianus viminaciumi bronzai, valamint ide kapcsolódik a két provinciális pénz: Septimius Severus caesareai (Cappadocia) drachmája⁶ és Geta vagy Caracalla nicopolisi kopott „kisbronz”.

Az ásatási anyaghoz képest (5%) nagyobb a 4. századi pénzek aránya (16%). Tekintve, hogy mindegyik a limes út közelében került elő, egyetértek Juhásszal, aki ezt az általa elemzett darabok tekintetében a limes út további (tehát 4. századi) használatával magyarázta. Tehát feltételezhetően minél távolabb vagyunk az úttól, annál jobban csökken egy 4. századi pénz előkerülésének esélye.

Limes falsum az általam közölt anyagban nincs, subaeratus is csak négy: Antoninus Pius, Geta, Severus Alexander *denarius*a és Philippus Arabs *antoninianusa*. Feltűnő, de egybevégt Juhász elemzéseivel, hogy az Antoninus-korban bronz címletek vannak, (a kivételt képező három ezüst *denarius* egy helyen került elő), míg a Severus-korban és azt követően pont fordított a helyzet, leszámítva egy Alexander Severus *ast* és a viminaciumi vereteket.

Az alábbi táblázat és grafikon az ásatási és a jelen cikk tárgyát képező érmék alapján felrajzolható pénzforgalmat ábrázolja a 3. század közepéig. Az adott császár által kibocsátott különböző címletek *as*-ban lettek összesítve, majd elosztva az uralkodási idő alatt eltelt hónapok számával, súlyozandó a különböző uralkodási hosszokat.⁷ Tehát végül a legelső sorban az egy hónapra eső *as*-ban kifejezett értéket kapunk. Az összeállításban nem szerepelnek a *limes falsum*ok, a görög provinciális bronzok és olyan pénzek, amelyeket nem lehetett nagy biztonsággal legalább uralkodóhoz kötni. Természetesen az érték (as) alapú kimutatás kritizálható abból a szempontból, hogy a különböző bronz- és ezüscímletek közötti klasszikus átváltási arány a 3. század közepén már nem feltétlenül érvényesülhetett olyan módon, mint az 1–2. században. (Mint ahogy az amerikai dollár elnevezése, váltópénze, átszámítása sem változott az elmúlt 200 évben, mégis óriási a különbség a mai 1 dollár vásárlóértéke vagy a mai 1 dolláros érme fémértéke és mondjuk a 100 vagy 200 évvel ezelőtti helyzet között.) Mégis, mivel eddig az időszakig még léteztek a hagyományos címletek és az *antoninianus*ok (dupla dénár) is viszonylag jó minőségben készültek, úgy gondolom, hogy az értékalapú megközelítés mellett is vannak érvek és semmiképp sem ad torzabb képet, mintha 2. századi különböző bronzcímletek darabszámait hasonlítanánk 3. századi *denarius*ok és dupla dénár darabszámaihoz. A rövid ideig (1–2 év) uralkodó császárok vereteit, ha volt egyáltalán ilyen, önkényesen besoroltam az őket követő uralkodóhoz.

Amint az látható, végül 235 darab volt kronológiai és azonosíthatósági szempontból alkalmas arra, hogy a kimutatásban szerepeljen. Érdekes megvizsgálni az ismert történelmi események esetlegesen érzékelhető hatásait. Például a 167-ben történt barbár betörését, amelyet az ún. brigetio-polgárvárosi dénárlelet is jelez.⁸ Láthatjuk, hogy már Antoninus Pius pénzeivel megkezdődik a csökkenés, ami meglepő, hiszen a béke és prosperitás idején várnánk a tetőzést. Ha belegondolunk azonban, hogy 167-ben és az azt követő években is még minden bizonnyal a rekord hosszan uralkodó Antoninus Pius veretei adhatták a pénzforgalom zömét, akkor ez a csökkenés már jelezheti a kezdődő háborúk hatását, ami aztán majd Commodus vereteivel éri el mélypontját. Ő ugyan 180-ban lezárta a háborúkat, de az, hogy pénzei ilyen kis számban jutottak el ide,

⁶ Azonos FEHÉR 2010, 68. no. 8.

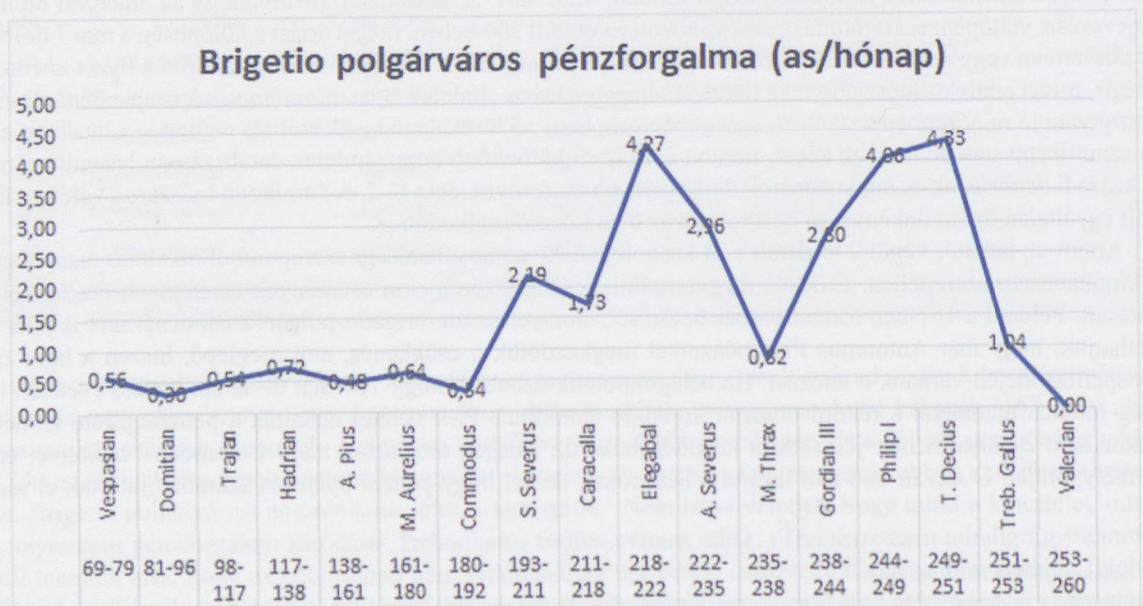
⁷ Magyarországon elsősorban Redő Ferenc végez már évtizedek óta pénzforgalmi kutatásokat és elemzéseket, de az általam használt módszert (as/hónap) ő nem alkalmazta, mivel az nem tudja kezelni a 260-as évektől elinduló és a 4. század végéig tartó numizmatikai „kavalkádot”. A mi esetünkben a rendszeres pénzforgalom szerencsés módon pont a nagy változások előtt véget ér, így ezek a problémák nem merülnek fel.

⁸ FEHÉR 2018

2. táblázat. Brigetio polgárváros pénzforgalmi elemzése, Kr. u. 68–251 közötti veretek
Table 2 Coin circulation in the municipium of Brigetio, coins issued AD 68–251

	69–79	81–96	98–117	117–138	138–161	161–180	180–192	193–211	211–218
	Vespasian	Domitian	Trajan	Hadrian	A. Pius	M. Aurelius	Commodus	S. Severus	Caracalla
Antoninianii	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Denarii	4	3	5,5	8	6	6	3	29	6
Sestertii	0	1	4	8	4	7	1	1	0
Dupondii	0	0	10	4	4	5	0	0	0
Asses	0	2	2	13	9	12	0	1	0
Quadrantes	0	1	0	0	0	0	0	0	0
Total pieces	4	7	22	33	23	30	4	31	7
Total asses	64	54,25	126	181	129	146	52	469	128
Months of reign	114	180	234	251	271	228	153	214	74
Average as/month	0,56	0,30	0,54	0,72	0,48	0,64	0,34	2,19	1,73

	218–222	222–235	235–238	238–244	244–249	249–251	251–253	Total pcs & average
	Elegabal	A. Severus	M. Thrax	Gordian III	Philippus	T. Decius	T. Gallus	
Antoninianii	0	0	0	5	8	3	1	18
Denarii	12	28	2	1	0	0	0	113,5
Sestertii	0	3	0	5	4	2	0	40
Dupondii	0	0	0	0	0	0	0	23
Asses	0	1	0	0	0	0	0	40
Quadrantes	0	0	0	0	0	0	0	1
Total pieces	12	32	2	11	12	5	1	236
Total asses	192	461	32	196	272	104	25	2606,25
Months of reign	45	156	39	70	67	24	24	2208
Average as/month	4,27	2,96	0,82	2,80	4,06	4,33	1,04	1,18



1. ábra. Brigetio polgárváros pénzforgalmi elemzése, Kr. u. 68–251 közötti veretek (as/hónap)
Fig. 1 Coin circulation in the municipium of Brigetio, coins issued AD 68–251 (as/month)

mutathatja, hogy az újjáépítés nem tudott gyors ütemben megindulni. Septimius Severusszal aztán nagy ugrás jön és megkezdődik Brigetio Severusok alatti fénykora, nem utolsósorban a békének és a megemelt zsoldoknak köszönhetően. Még ebből is látványosan kiugrik Elegabalus uralkodásának időszaka, amelynek magyarázata (ha egyáltalán lehetséges), még várat magára. Figyelemre méltó a Maximinus Thrax alatti lokális mélypont is, bár ez egybevágni látszik az általános pannoniai képpel. Az ezt követő emelkedés minden bizonnyal az infláció újbóli felpörgését mutatja a Trebonianus Gallus alatti hirtelen törésig.

Ami a más pannoniai településekkel való összehasonlítást illeti, Aquincum polgárvárosa alkalmas lenne a célra, mivel adottságait tekintve a leginkább hasonló Brigetióhoz. Rendelkezésre is áll egy viszonylag friss aquincumi pénzforgalmi elemzés,⁹ azonban más módszertan szerint készült és ennek átvételét különböző okok miatt nem vállalhattam, például a szerző egy időszaknak veszi a 218 és 238 közötti éveket (IX. periódus), ami esetünkben azt jelentené, hogy a legnagyobb értéket adó Elegabalus uralkodása „összemosódna” a Maximinus Thrax-éra relatíve legkisebb értékével, és a IX. időszak egységes átlaga elfedné ezt a két kiugró és ezáltal magyarázatra szoruló jelenséget.

Remélhetőleg a fenti elemzést a már említett korábbi vagy a jövőbeni ásatások éremanyagával bővítve még megbízhatóbb eredményeket fogunk majd kapni Brigetio polgárvárosának pénzforgalmát illetően. Ezúton köszönöm Juhász Lajosnak, hogy két megjelenés alatt álló publikációját megosztotta velem, és észrevételeivel támogatta a cikk végső formába öntését. Vida Istvánt is köszöneti illeti, aki hosszú éveken keresztül az ásatáson előkerült érmek meghatározásának aprólékos munkáját végezte.

Irodalomjegyzék

- | | |
|---------------|---|
| BARKÓCZI 1951 | Barkóczi László: <i>Brigetio</i> . Budapest 1951. (Dissertationes Pannonicae II. 22.) |
| FEHÉR 2010 | Fehér Tamás: Újabb numizmatikai adatok Brigetióról. <i>NK</i> 108–109 (2009–2010) 61–72. |
| FEHÉR 2018 | Fehér Tamás: Római éremkincsek nyomában. <i>Az Érem</i> 2018/2. 4–10. |
| FMRU III. | Redő, Ferenc (szerk.): <i>Die Fundmünzen der römischen Zeit in Ungarn</i> . Bd. 3. Komitat Komárom-Esztergom. Budapest 1999. |
| JUHÁSZ 2017 | Juhász, Lajos: Monetary circulation in the municipium of Brigetio. In: <i>Proceedings of the International Numismatic Symposium. Viminacium, Serbia, 15–17 September 2017</i> . 9–21. |
| JUHÁSZ 2018 | Juhász Lajos et al.: jelentés a Komárom-Szőny, Vásártéren 2016-ban folytatott régészeti feltárások eredményeiről. <i>Kuny Domokos Múzeum Közleményei</i> 24. (megjelenés alatt) |
| MARCHIS 2010 | Marchis, Elena: Patterns of coin circulation. The case of Aquincum. <i>NK</i> 106–107 (2009–2010) 7–21. |
| RADNÓTI 1946 | Radnóti Aladár: Néhány adat a consecratiós érmekhez. <i>NK</i> 44–45 (1945–1946) 6–12. |
| RIC | <i>The Roman Imperial Coinage</i> . Vol. I–X. London 1926–2008. |

⁹ MARCHIS 2010

ROMAN COINS FROM THE MUNICIPIUM OF BRIGETIO

(Summary)

This paper publishes 50 coins found in the civil town of ancient Brigetio, today Komárom in Hungary. They were unearthed in private gardens and got to the local museum, to private collections or simply lost by now. These coins provide a good complementary material to the finds which came to light at the excavations carried out between 1992 and 2016 at Komárom-Szőny Vásártér (Marketplace), which was the central area of the municipium. Altogether 235 coins were suitable to be analysed in a table showing the circulation of coins struck between AD 68 and 251. A chart was also prepared to highlight the trends based on value (in *as*) rather than on number of pieces. It shows that the stable presence of coins started in the Flavian period, increased in the Antonine era, however, dropped due to the Marcommanic wars. The reign of the Severus dynasty was a real boost bringing silver denominations instead of bronze ones which dominated almost exclusively the Antonine period. Coin circulation suddenly ceased after the reign of Traianus Decius which is also supported by an *antoninianus* hoard buried ca. AD 252. The last coins represented both in the hoard and in the continuous coin circulation were minted under Trebonianus Gallus.

Különösen ritka magyar típusú frieslandi dukát a Magyar Nemzeti Múzeumban

Dariusz F. JASEK

Frieslandon vert pénzek

Németalföld Friesland tartományában előforduló legkorábbi veretek a római időkből (Kr. e. 57 – Kr. u. 406) származnak, ezek a katonaság révén kerültek ide. Később, a frank időkben (5–10. század) már egy helyi verde bocsátotta ki Dorestadban az angol típusú pénzek másolatait, például az ún. *sceattákat*. A legkorábbi írott források megemlítik Madelinus nevét, aki 635 körül pénzverő mesterként dolgozott a dorestadi verdében.

A 11. század folyamán jelentős mennyiségű pénzkibocsátás folyt Frieslandon egy szász nemesi család, a Brunonidok nevére, akik ebben az időben Brunswickban és Frieslandon voltak birtokosok. Ezt követően a 12. század végétől egészen a 15. század közepéig gyakorlatilag nem folyt pénzverés Frieslandon, leszámítva a különösen ritka 2/3 *ruitergrootokat*. Az 1498 és 1580 közötti időszakban a szász hercegek uralma alatt minden városi verde, kivéve a leeuwardeni verdét, beszüntette működését. Ebben az időszakban a különféle kibocsátók vereteit már nemzetinek tekinthetjük.

A tartományi pénzverdét, élén Lodewijk Alewijn pénzverő mesterrel, végül 1580-ban alapították meg Leeuwardenben, amely megszakításokkal 1738-ig üzemelt. Habár a leeuwardeni pénzverést már 1276-ban említik, a tartományi pénzverés nehezen indult meg. A nemzetközi kereskedelem egyre növekvő jelentősége miatt a frieslandi és más, a szárazföld belsejében található verde veszített jelentőségéből, és azok a verdék, nevezetesen a Holland, West Friesland és Zeeland tartományokban levők kerültek előtérbe, amelyek a tengerparton helyezkedtek el. Ennek következtében Frieslandnak nehézségei adódtak a pénzveréshez szükséges nemesfém biztosításában. Ebben az időben számos más tartományi pénzverde is működött, és a köztük folyó verseny nem bizonyult hasznosnak.

Lodewijk Alewijn-t, az új verde első pénzverő mesterét a mostohafia, Willem van Vierssen váltotta fel. 1586. szeptember 9-én esküdött fel, és pénzverő mesterként egyben a verde vezetője is volt.

A Leeuwardenben vert pénzeket oroszánt ábrázoló verdejegy jelölte. 1580–1605 között a dukátok és tallérok mellett Frieslandban számos *stiver* és dupla *stiver*, továbbá *duit* és *oortje* (*oord*) elnevezésű érméket bocsátottak ki a váltópénzek iránti nagy kereslet kielégítésére.

Magyar típusú dukátok a reiderschans-i verdéből

Miközben dúlt a németalföldi szabadságharc, az Egyesült Tartományok területét az újonnan létrejött köztársaság hadseregének kellett megoltalmaznia, amelynek legfontosabb feladatát a spanyolok távol tartása jelentette. A Friesland tartományon kívül eső, Delfzijltől keletre fekvő Reiderschans elfoglalása azzal a következménnyel járt, hogy az idegen területre beékelődött holland erőd nagyon elszigetelt helyzetbe került. Nem lévén megfelelő összeköttetés az anyatartománnyal, nehezen lehetett biztosítani a pénz útját a Frieslandban lévő leeuwardeni verdéből Reiderschansba, amivel fizetni tudták volna az ott állomásozó zsoldosokat. Ez vezetett végül Reiderschansban a második frieslandi verde megalapításához, amely 1591 és 1594 között működött.

A második tartományi verde az alábbi három pénztípust verte: magyar típusú dukátot (é. n.), *arendrijksdaaldert* (1591) és oroszlanos tallért 1591 és 1594 évszámmal. Az aranydukátok három csoportba oszthatók:

- dukát, az előlapon NISI DOMINUS NOBISCUM körirattal
- dukát, az előlapon S LADISLAI REG HVNG körirattal
- vastagveretű dukát (kétszeres súlyban), az előlapon S LADISLAI REG HVNG körirattal

Magyar típusú dukátok a leeuwardeni verdéből

A reiderschans-i verdében készült dukátokra négyszögletű verdejegy került, mivel az oroszán jegyet a Leeuwardenben lévő elsődleges frieslandi tartományi verde használta. Habár majdnem az összes magyar mintára vert frieslandi dukát a reiderschans-i verdében készült, 1968-ban (Jacques Schulman Auction 247.) egy szokatlan magyar típusú aranydukát került árverésre. Ezen a pénzen ugyanis oroszán verdejegy látható, de ugyanazzal az éremképel készült, amely a reiderschans-i verde sajátja. A darabot a Holland Bank vásárolta meg.

Szem előtt tartva azt a tényt, miszerint a magyar típusú frieslandi dukátok a másodlagosnak számító reiderschans-i verdében négyszög verdejellel készültek 1591 és 1594 között, ez a veret akár a vésnök tévedésének is betudható lenne, aki véletlenül négyszögletű verdejegyet ütött be a verőtőbe oroszán helyett. Valójában azonban ez a darab ennek a típusnak egy különösen ritka leeuwardeni verete. Kérdéses, hogy próbaverettel vagy rendes forgalmi érmével állunk szemben, de az nem lehet vita tárgya, hogy ez a pénz a leeuwardeni pénzverdében készült



Reiderschansban (balra) és Leeuwardenben (jobbra) vert magyar típusú dukátok összehasonlítása (ltsz.: 1957-0106 és DNB-08968)
Comparison of the ducats of the Hungarian type minted in Reiderschans (left) and Leeuwarden (right). Both photos are of courtesy of the NNC, inv. no. 1957-0106 and DNB-08968

Magyarázatot talán Willem van Vierssen, a Leeuwardenben lévő frieslandi verde mesterének 1591 márciusában kelt egyik levele adhat, amelyet a Friesland Államnak küldött. Ebben a levélben azt olvashatjuk, hogy Vierssen engedélyt kapott arra, hogy a Reiderschansban „formára, súlyra és ötvözetre” olyan pénzeket verjen, amilyenek Leeuwardenben készültek. Ily módon ez a levél megerősíti, hogy magyar mintájú frieslandi aranydukátok verése folyt Leeuwardenben, még azelőtt, mielőtt azok kibocsátása megkezdődött volna a másodlagos verdében. Abban az időben magyar mintájú dukátokat jelentős mennyiségben vertek West Friesland, Gelderland és Overijssel tartományokban, ahogy Zwolle városában is, egyszerűen semmi különleges nincs abban, hogy Friesland szintén megkezdte a magyar mintájú dukátok verését Leeuwardenben. Mi több, 1591-ben Utrecht szintén veretett ritka magyar típusú dukátokat nagyon hasonló előlappal, amelyeken V–D (Vtrecht–Ducat) betűk láthatóak az álló alak két oldalán.

Amennyiben összehasonlítjuk a Reiderschansban és Leeuwardenben vert dukátok éremképét, azok részleteikben alapvetően eltérnek. Az előlapi éremkép különbözik az egyes elemek elhelyezkedésében, habár – ahogy korábban már említésre került – a betűkhöz és az egyes éremképi elemekhez felhasznált beütőszerszámok azonosnak tűnnek. A különböző verdejegyet leszámítva, a különbség a hátlapon annál szembeötlőbb. Ami érdekes, hogy a reiderschans-i dukáton lévő négy pont helyett csupán kettőt ütöttek be az oroszán verdejegy két oldalára.



Leeuwardenben vert magyar típusú dukát a Magyar Nemzeti Múzeum gyűjteményéből (ltsz.: 3B.1903.650.)
The Hungarian type ducat minted in Leeuwarden, from the Hungarian National Museum, inv. no. 3B.1903.650

A Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárában őrzött darab (ltsz.: 3B.1903.650.) a második ismert példánya az oroszán verdejeggyel készült magyar típusú dukátnak. Súlyja 3,439 g, átmérője 22,3–22,8 mm. Annak ellenére, hogy utólag átlukasztották, valamint maga a lapka is kissé sérült (törött), létezése kiemelt fontosságot jelent a frieslandi pénzverés, illetve a frieslandi pénzek európai forgalmának kutatásában).

(Fordította: Tóth Csaba)

A very rare Hungarian type Friesland ducat from the Hungarian National Museum

Coins struck in Friesland

The earliest coins circulated in the Friesland province of The Netherlands at the Roman times (57BC - 406AD). They were brought to Friesland by the Roman soldiers. Later, in the Frankish times (5th - 10th centuries), the local mint in Dorestad struck imitations of the English type coins, for example the so-called sceats (*sceattas*). The oldest written records includes a name of Madelinus, who served around 635 as mintmaster in the Dorestad mint.

In the 11th century large amounts of coins were minted in Friesland in the name of the Brunonids, a Saxon noble family who owned at this time properties around Brunswick and in Friesland. Subsequently, from the end of the 12th century until the mid-15th century virtually no coins were struck in Friesland (with the exception of the extremely rare *2/3 ruitergroot*). In years 1498 - 1580, under the Dukes of Saxony all the city mints, except for the Leeuwarden mint, ceased to exist. The coinage from this period in the name of the various rulers, is called the nationwide.

Finally, the provincial mint in Leeuwarden was established in 1580 with Lodewijk Alewijn as mintmaster and minted coins with breaks until 1738. Although minting coins in Leeuwarden was already mentioned in documents dated 1276, the beginnings of the provincial coinage in the mint were very hard. Because of the increasing importance of international trade, the Friesland mint as well as some other inland mints, lost their importance to the mints of the provinces located by the sea, namely those of Holland, West Friesland and Zeeland. As a result, Friesland had problems with supplies of precious metals required for minting coins. A number of other provincial mints operated at this time and fierce competition between them also proved unhelpful. Finally, prices of these metals were often higher than those paid by other mints.

The first mintmaster in the new mint, Lodewijk Alewijn, was succeeded by his stepson, Willem van Vierssen. He took an oath on September 9, 1586 and in addition to being a mintmaster he was also a steward of the mint.

The lion mintmark was minted in the Leeuwarden coins. In 1580-1605, in addition to ducats and thalers minted in Friesland, a number of double and single *stivers*, as well as silver coins named *duits* and *oortjes* (oords), were minted to fulfill the great demand for small money.

Hungarian type gold ducats from the Reiderschans mint

At this time the Low Countries were involved in the Dutch revolt, and the lands of the United Provinces had to be protected by the armies of the newly created Republic, and keeping the Spaniards at distance was of the highest importance. After the capture of Reiderschans, located east of Delfzijl, outside the Friesland province, it was logical that its very isolated location as a Dutch enclave in the so-called Ommelanden, with no good connection to Friesland, caused a number of problems: a need to timely pay the rental troops, who were stationed in the Reiderschans and no safe supply route for transporting money from the Frisian mint in Leeuwarden to Reiderschans. This led to establishing the second Friesland mint in Reiderschans, which was active in the years 1591-1594.

The second provincial mint only struck three types of coins: the undated Hungarian type gold ducats, *arendrijksdaalders* (1591) and lion thalers with dates of 1591 and 1594. Gold ducats may be divided into 3 groups:

- single ducats with NISI DOMINUS NOBISCUM on obverse,
- single ducats with S LADISLAI REG HVNG on obverse and
- piedfort ducats (double weight) with S LADISLAI REG HVNG on obverse.

Hungarian type gold ducats from the Leeuwarden mint

All coins from the Reiderschans mint were struck with a rectangle mintmark - instead of a lion, which was a mintmark used in the primary provincial Friesland mint in Leeuwarden. And although almost all the Friesland gold ducats of the Hungarian type were minted in the Reiderschans mint, in 1968, in the Jacques Schulman Auction 247, an unusual Hungarian type gold ducat was auctioned. This coin was minted with a lion mintmark, but with a design of ducats minted in the Reiderschans mint. It was sold to The Dutch Bank.

In the face of the fact that Hungarian type Friesland ducats were minted with a rectangle mintmark in the secondary Friesland mint in the Reiderschans in 1591-1594, this coin may be found to be a simple mistake by the die sinker who just put a punch with a regular mintmark with a lion, instead of a rectangle in the die. However in fact it's a regular, extremely rare Leeuwarden strike of this type. We do not know whether this is a test strike, or regular coinage, but beyond any doubt, this coin is minted in Leeuwarden.

An explanation is found in a letter of Willem van Vierssen, the mintmaster of the Friesland mint in Leeuwarden, to the States of Friesland, dated March 1591. In this letter we may read that van Vierssen was allowed to strike in the Reiderschans coins similar to those minted in Leeuwarden "in terms of form, weight and alloy". Therefore this letter is a confirmation of minting the Hungarian type Friesland gold ducats in Leeuwarden, before they were struck in the secondary mint. At that time Hungarian type ducats were also minted in significant amounts in the provincial mints of West Friesland, Gelderland and Overijssel as well and in the Zwolle city mint. So it would be nothing extraordinary when Friesland also started minting Hungarian type ducats in Leeuwarden. What's more is that in 1591 Utrecht minted rare Hungarian type ducats with a very similar obverse, with V-D (Vtrecht Ducat) letters on both sides of the standing man.

When compare the dies of both ducats, the Reiderschans and Leeuwarden strikes, they are entirely different in details. The obverse dies differ in placement of particular elements, although – as it was mentioned before – punches used for minting letters and design elements seem to be identical. Except for a different mintmark, differences on the reverse are even more noticeable. What's interesting is that only two, instead of four dots – as it was in Reiderschans ducats – are minted on both sides of the lion mintmark.

The ducat from the Hungarian National Museum, inv. no. 3B.1903.650 is the second specimen of the Hungarian type gold ducat with a lion mintmark known. Coin weight 3.439 gram, has diameter of 22,3-22,8 mm. Although coin is holed and a flan is slightly damaged (broken), it's existence is of the utmost importance to the research on the Friesland coinage and its circulation across Europe.

Irodalom / Bibliography

Jasek, D. F.: The Coinage of Friesland. 2019.

Jasek, D. F.: Gold ducats of The Netherlands. Volume 2. 2019.

Beşlik. Tatár pénzek a Duna–Tisza közén 1663-ban

„Beşlik.” Die Münzen Muhammed-Girei IV. im Jahre 1663 auf dem Gebiet zwischen Donau und Theiß

BUZA János

Az Oszmán Birodalom haderejének, segédcapatainak és tisztségviselőinek közvetítésével az akcsénál értékesebb, az akce többszörösére rúgó ezüstpénzek is belekerültek a hódoltság pénzforgalmába. Nagy hadjáratok idején megnőtt a valószínűsége annak, hogy a katonaság otthoni, illetve a hadszíntér felé vonulása közben kapott fizetési eszközeinek egy részét is hordozta. Így került forgalomba 1663-ban az ún. „besling”, amellyel – többek között oroszlanos tallérok, oszporák és timonok – mellett árpa árában fizettek¹ a kecskemétieknek. A kecskeméti átiratban a „beşlik”-ből lett a *besling*, és nemcsak egyetlen példa akadt rá, ugyanis „rossz beslingok” és jelző nélküli „beslyng”-ek nyomai² is fennmaradtak.

Beşlik nevű ezüstpénzt több régebbi, rangos kézikönyv³ szerint II. Szulejmán (1687–1691) veretett, az 1663-ban felbukkanó „beşlik” név azonban nyilván más ezüstpénzt takart. Baráti, és egyben hivatalos bírálói⁴ útmutatás révén a „beşlik” nyomai Bahcsiszerájba vezettek, ugyanis a Duna–Tisza közén *beslingre* módosított nevű fizetési eszköz tatár pénz, a Krími Kánság verete volt. A másodszor is trónra⁵ került IV. Mehmed Giráj kán (1641–1644, illetve 1654–1666) valóban veretett⁶ ezüstpénzeket, amelyek közül a 11–12 milliméter átmérőjű kisebbek 0,25 grammot, a 15–19 milliméteres nagyobbak 1,34–1,36 grammot⁷ nyomtak. Ezüsttartalmukra nem történt utalás, így az adatok teljes, más szóval nyerssúlynak⁸ tekinthetők. Minden valószínűség szerint – az elődök⁹ pénzeihez hasonlóan – magas nemesfémtartalmú veretek lehettek, mert a kisebb és rezeesebb ötvözeteket „Billonmünz”-nek minősítette¹⁰ a mértékadó mű szerzője. IV. Mehmed Giráj kán fizetési eszközeiből elenyészően kevés példány maradt fenn a 20. század elejére, és a tatár pénzek monográfusa szerint a későbbi és méretesebb változatokból¹¹ készült több. Nagy a valószínűsége annak, hogy ez utóbbiak példányai kerültek bele Kecskemét pénzforgalmába. Útjuk nem a nemzetközi kereskedelem, hanem a szultáni parancssal Magyarországra rendelt tatár segédcapatokkal¹² együtt vezetett a Duna–Tisza közére, ahol a Krími Kánság lovasai egy ideig Kecskemét¹³ térségében állomásoztak.

¹ „Az Csillagos vezér, mikor elsőben feljött Buda alá táborban, az Kelen földén való táborban, attanak volt árpa árában tall[ért;] 160, timon, renös, oroszlanios, besling, oszpora.” Kecskemét város adókönyve, 1663. 234. MOL filmtára 3406. számú tekerics. [Kiemelés tőlem: B. J.]; vö.: IVÁNYOSI-SZABÓ Tibor: Pénzforgalom és pénzértékek Kecskeméten 1662–1711. In: Iványosi Szabó T. (szerk.): *Gazdaságtörténeti és demográfiai feldolgozások. Bács-Kiskun megye múltjából VII.* Kecskemét 1985, 38.

² Több példát hoz rá IVÁNYOSI-SZABÓ: *Pénzforgalom...* 38–39.

³ *Türk Ansiklopedisi*. Ankara 1953, VI. 249., illetve *İslâm Ansiklopedisi*. Istanbul 1961, II. 574.

⁴ Ismételt köszönet illeti Dávid Géza tanszékvezető professzort, aki 2004-ben – értekezésem egyik opponenseként – hívta fel a figyelmet az ismeretlennek vélt „beşlik” krími eredetére.

⁵ Először 1641. okt. és 1644. jún. között, majd 1654 júliusától 1666 végéig uralkodott. IVANICS Mária: *A Krími Kánság a tizenöt éves háborúban*. Budapest 1994, 209.

⁶ RETOWSKI, O.: *Die Münzen der Girei*. Moskau 1905, 133–134. Az igen ritka szakkönyv megfelelő részeitől jó évtizeddel ezelőtt Prof. Dr. Hubert Emmerig (Institut für Numismatik und Geldgeschichte, Universität Wien) küldött másolatot, ez alkalommal is köszönet érte. A kán neve Retowski művében: IV. Muhammed-Girei. Retowski művének reprint példányát Vásáry István akadémikus kölcsönözte magángyűjteményéből, köszönet baráti szíveségéért. Köszönettel említem, hogy *beşlik*, *timon* és *zolota* tárgykörben több esetben váltottam levelet Dr. Lutz Ilisch (Universität Tübingen) kollégával.

⁷ RETOWSKI: *Die Münzen der Girei*. 135–136.

⁸ RETOWSKI: *Die Münzen der Girei*. 135–136.

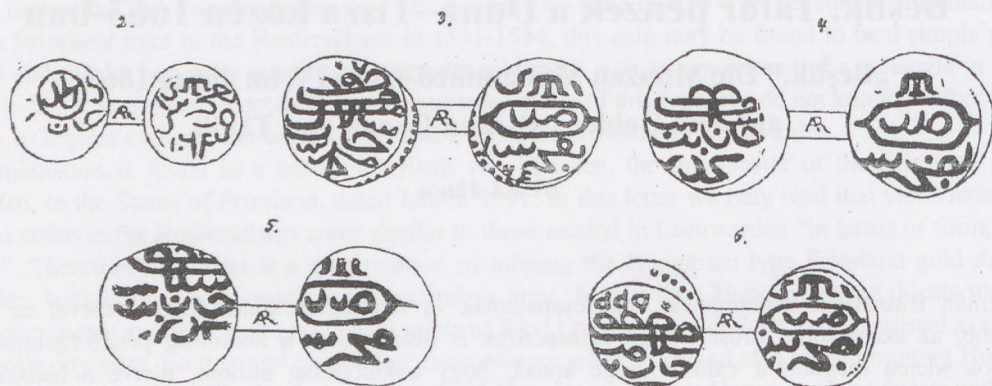
⁹ „Sämtliche in dem folgenden Verzeichnisse aufgeführten Münzen Chadshi-Gireis sind aus Silber ziemlich hoher Probe geprägt.” RETOWSKI: *Die Münzen der Girei*. 3. „Die Silbermünzen Mengli’s sind von demselben Korn, wie die seiner beiden Vorgänger, aber meistens von etwas geringerer Grösse und auch von geringerem Gewicht.” RETOWSKI: *Die Münzen der Girei*. 38.

¹⁰ RETOWSKI: *Die Münzen der Girei*. 66–67, 89–90.

¹¹ Jó minőségű ábráik a IX. táblán láthatóak. RETOWSKI: *Die Münzen der Girei*. paginálatlan.

¹² IVANICS Mária: Tatár kémszolgálat az 1663-as magyarországi hadjáraton. In: Petercsák Tivadar – Berencz Mátyás (szerk.): *Információáramlás a magyar és török végvári rendszerben*. Studia Agriensia 20. Eger 1999, 207–226.

¹³ 1663 nyarán minden valószínűség szerint Kecskemét térségében voltak, mert a Szent Lőrinc-napi (aug. 10.) vásárból nem származott bevétel „...az Tatárok miatt”. Kecskemét: Adórajstromok 1663. 239. MNL OL X 530.



1. kép. IV. Mehmed Giraj pénzei

A *beşlik* mellett említett pénznevek – oroszlanos tallérok, oszporák, renesek és timonok – a szomszédos Nagykörös számadáskönyveiből¹⁴ is kimutathatóak, a *beşlik*nek azonban nyoma sincs a kisebbik cívisváros fennmaradt forrásaiban. Bár az ún. „*tatár pénz*” gyakori a nagykörösiek 1663. évi adózásában, ez utóbbi azonban nem a fizetőeszközök egyike, hanem eseti pótdadó volt, olyan adónem, amelyet a mezővárosi előjáróság vetett ki a tatár csapatokkal kapcsolatos költségek¹⁵ fedezésére. A „*tatár pénz*” – mint pótdadó – Kecskeméten¹⁶ ugyancsak sújtotta a lakosságot, történelmi távlatban azonban nem volt újdonság a Duna–Tisza közén, mert a kecskemétiak már 1602-ben is adtak össze *tatár pénzt* különböző pénznemekben, sőt aranyforintban¹⁷ is.

Erdélytől¹⁸ a Duna–Tisza-közéig, aki csak tehetett, tetemes anyagot áldozatot vállalva igyekezett mentesülni vagy megszabadulni a tatár hadaktól. A nagykörösieknek a szolnoki bég segítségével¹⁹ sikerült távol tartaniuk településüktől a tatár haderőt, a tatár vezetők jóindulatát²⁰ azonban igyekeztek megszerezni. Nagykörös, mint jogi személy és a tatárok közötti áruipiaci kapcsolat jeleit nem őrizték meg a mezővárosi számadások, vélhetően ez az oka annak, hogy a *besling*, pontosabban a *beşlik* a kisebb kiadások – az ún. „*aprólékos költségek*” – között sem kapott helyet.

A *besling* arányosított átváltásáról, dénárértékéről eddig nem került elő elfogadható adat, így csupán becsléssel közelíthető meg a forgalmi értéke. Erre történt már kísérlet, de a tatár ezüstpénz fél tallért meghaladó, 100–105 denárra taksált árfolyama²¹ annyira komoly kételyeket támaszt, hogy elvethető. A 100–105 dénár körüli kurzus ugyanis mintegy 16–17 gramm színezüstöt tartalmazó veretet tételezne fel, de ilyen súlyú (tömegű) pénzt ekkor sem a Krími Kánságban, sem az Oszmán Birodalomban nem bocsátottak ki.

Mivel IV. Mehmed Giraj kán „*beşlik*”-kel azonosítható nagyobbik ezüstje legfeljebb 1,36 grammot nyomott, e tatár veret értéke az igencsak elterjedt 3 krajcáros²² és az utóbbival csaknem azonos ezüsttartalmú

¹⁴ SZILÁDY Áron – SZILÁGYI Sándor: *Okmánytár a hódoltság történetéhez Magyarországon*. Pest 1863. (Török-magyar kori történelmi emlékek I. osztály) I–II. kötet, passim. HORVÁTH Tibor Antal: *Régi magyar pénznevek*. NK 52–53 (1953–1954) 13–21. BUZA János: A tallér és az aranyforint árfolyama, valamint szerepe a pénzforgalomban Magyarország török uralom alatti területén a XVII. században (Nagykörös 1622–1682). *Történelmi Szemle* 20 (1977) 73–106.

¹⁵ A tehetős Csapó Lőrincnek: „*Tatár pénz adásából kitölt eghészlen*” az adója. Nagykörös város számadáskönyve 1663. 25. L. Nagy Mihály „*Tatár pénziből jött 1 Tall.*” Varga István „*Tatár pénziből fl. 1.*” Nagykörös uo. 27, 31. (Az eredeti kötetek a Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára Nagykörösi Fiókleveletárában találhatók, mikrofilmmásolataik a MNL filmtárában is elérhetőek.)

¹⁶ „*Tatár pénziből f. 2.*”, illetve „*42 talléra Tatár pénz.*” Kecskemét: Adórajstromok 1663. 13, 135. MNL OL X 530.

¹⁷ HORNYIK János: *Kecskemét város története, oklevéltárral*. Kecskemét 1861. II. 78.

¹⁸ Bethlen Gábor 1000 aranyforintot küldetett a fővezérnek, bizalmi emberének pedig 200-at azért, hogy „...az erdélyi birodalomba sohul be ne hozza az tatár hadat, hanem vigye az Duna mellett el.” Utasítás Pető Farkas részére. Kolozsvár, 1621. dec. 1. SZILÁDY Áron – SZILÁGYI Sándor (szerk.): *Török-magyar kori állam-okmánytár*. Pest 1868, I. 338.

¹⁹ 1660. évi feljegyzés: „Az tatár reánk nem eresztéséért az szolnoki béknek fizettünk 23 t. 40 pénz hián. ... Jött meg ebből 3 ft. [d.] 2.” SZILÁDY–SZILÁGYI (szerk.): *Török-magyar...* I. 263. Majd 1663 nyarán „az tatár cham felől ijesztő” levelet küldtek a szolnoki bégnak, hogy gondjukat viselje. SZILÁDY–SZILÁGYI (szerk.): *Török-magyar...* I. 316.

²⁰ Tekintélyes mennyiségű szappant küldtek a kán fiának, majd a „... kecskeméti [sic!] tatárok számára” egy lovas kocsira való árpát, illetve három lovat vettek. SZILÁDY–SZILÁGYI (szerk.): *Török-magyar...* I. 316–317, illetve Nagykörös v. szk. 1663. 153.

²¹ IVÁNYOSI-SZABÓ: *Pénzforgalom* ... 38–39.

²² MILLER ZU AICHOLTZ, V. – LOEHR, A. – HOLZMAIR, E.: *Österreichische Münzprägungen 1519–1938*. Wien 1938². 158. HUSZÁR, Lajos: *Münzkatalog Ungarn. Von 1000 bis heute*. Budapest–München 1979, 15.



2. kép. Timon

dutka²³ (trojak), illetve a timon néven ismert francia 5 garasos²⁴ közé helyezhető. A timon, azaz a d'ouzième d'écu említése azért is indokolt, mert 1663-ban az Érsekújvárt elfoglaló török csapatok zsoldját e francia váltópénzben²⁵ fizették ki, tehát a *beslik*kel egyidejűleg került bele a hódoltság pénzforgalomba.

Pénz neve	Kibocsátásának éve	Teljes tömege (nyerssúlya)	Tiszta tömege (színsúlya)	Megjegyzés
Timon	1641	*2,165 g	*1,977 g	*Becsült adat
Dutka	1658	1,682 g	0,631 g	
3 krajcár	1659	1,74 g	0,72 g	
Beslik	1654	1,36 g	*1,19 g	*Becsült adat

A magas ezüsttartalmú, szabályos kör alakú és olvasható köriratú, az európai gyakorlatnak megfelelő éremképi francia váltópénzzel szemben a „*beslik*” teljesen versenyképtelen veret volt, és nagy valószínűséggel nem is készült belőle annyi, hogy a mennyisége révén érdemi elemmé váljon az Oszmán Birodalom pénzforgalmában. Kecskemét előjárói minden valószínűség szerint ismerték a *besling* forgalmi értékét, de nem jegyezték fel, hogy hány jó, illetve rossz *beslinget* számítottak egy tallérre. A Szegedre küldött „...11 tallérre való rossz *beslingok*...”, továbbá az „Új vár alá” menőknek adott „...két tallérre való...” *beslingok*, illetve a 10 tallér értékben²⁶ számított *beslingok* félreérthetetlenül jelzik, hogy a tatár veretek a váltópénzek közé tartoztak ugyan, de keresettek aligha lehettek. A Krími Kánság pénzei jószerivel csak a hódoltság területén voltak forgalomképes fizetési eszközök. Az utóbbit azok a földrajzi és helységnevek tanúsítják, ahová többek között a *beslingeket* küldték: Izsák, Szeged, Szolnok valamint az Újvár alatti – tehát az Érsekújvárt ostromló – török–tatár tábor. Megnyugtató mérőszámok hiányában csupán feltételezhető, hogy a jó *beslingek* közül mintegy 20 járhatott egy tallérban. Az azonban kétségtelen, hogy a hódolatott lakosság és a hódítók ellentétes módon közeledtek a másik fél pénzéhez. Az adózók szabadulni akartak a *beslingtől*, az adóztatók viszont két kézzel kaptak a tallérokért. A fősvény és pénzsóvár uralkodó²⁷ hírében állt IV. Mehmed Giráj kán maga is több ezer tallért²⁸ követelt a fogságban sínylődő erdélyiektől.

²³ MIKOŁAJCZYK, Andrzej: *Einführung in die neuzeitliche Münzgeschichte Polens*. Łódź 1988, 150.

²⁴ DIEUDONNÉ, A.: *Monnaies royales françaises depuis Hugues Capet jusqu'à la révolution*. Manuel de numismatique française II. Paris 1916, 347.

²⁵ HORVÁTH: *Régi magyar pénznevek...* 20. Erdélyi elterjedésére I. HUSZÁR Lajos: *Az Erdélyi Fejedelemség pénzverése*. Budapest 1995, 18. BUZA János: *Az Erdélyi Fejedelemség pénzértékei és a nagysinki országgyűlés (1664)*. Erdélyi Múzeum 78 (2016) 63–64.

²⁶ Valamennyi példára I.: IVÁNYOSI-SZABÓ: *Pénzforgalom ...* 38–39.

²⁷ RETOWSKI: *Die Münzen der Girei*. 135–136.

²⁸ „Ha kérdik, mint vagyunk? Megh sarczoltam volna
Mond meg, rabok vagyunk, Husz ezer tallérban
Térdig vasban járunk, De az pogány tatár
És csak sarczoltatunk. Csak meg sem hallotta.”

Ismeretlen szerző keservének 3. és 5. versszaka. *Régi Magyar Költők Tára: XVII. század*, 9. In: Varga Endre (szerk.): *A két Rákóczi György korának költészete 1630–1660*. Budapest 1977, 402. Idéztam korábban, BUZA János: Tallértörténet – európai kitekintéssel. In: Tóth Csaba (főszerk.): *Tündérvirágok: Erdélyi tallérgyűjtemény a Magyar Nemzeti Bankban*. Magyar Nemzeti Bank. Budapest 2017, 123. A váltásdíj összegét a foglyok rangja és vagyonossága szerint állapították meg. A váltásdíjakból is kitűnik a tatárok talléréhsége, vö.: IVANICS Mária: Rabszedés és rablás a Krími Kánságban a 16–17. században. *Századok* 141 (2007) 1484–1514.

Kitekintés: A 18. századból több példát lehet hozni a *beşlik* nevű²⁹ pénzre, amelyről a jól informált kortárs azt állította, hogy 1 „*beslik*” 5 akcséval volt egyenlő.³⁰ Korábban kelt erdélyi követjelentés szerint az Oszmán Birodalomban az új akcsék kibocsátását követően, 1640 nyarán öt oszporást és *nyolcast* [?] is vertek. A magyar nyelvű tudósításban, illetve a tételes kiadási jegyzékben³¹ a *beşlik* pénznév nem fordul elő. Az alapműnek számító szakkatalógusban azonban az 5 oszporás – azaz 5 akcsés – veretek már *beşlik* néven³² kaptak helyet, miként az újabb szakirodalom is 1640-re teszi³³ az 5 akcsés *beşlik* – és a 10 akcsés *onluk*³⁴ – kibocsátását.

Nem kizárt, hogy az 1663-ban, Kecskemét környékén ismertté vált „*besling*” = „*beşlik*” ötszöröse lehetett a kisebbik tatár veretnek, de az utóbbi hódoltsági forgalma ez idő szerint nem bizonyítható.

A kecskemétiak által *besling* néven megörökített tatár pénzek némileg színesítik a török kori pénzforgalom igencsak tarka tablóját, de egy halvány ecsetvonásnál több nem illeti meg őket.

„BEŞLIK.” DIE MÜNZEN MUHAMMED-GIREI IV. IM JAHRE 1663
AUF DEM GEBIET ZWISCHEN DONAU UND THEISS
(Rezümée)

Während des Türkenkrieges von 1663–1664 gelangten die Hilfstruppen des Khanats der Krim auch bis nach Ungarn. Das Heer der Tataren war für einige Zeit in der Nähe von Kecskemét, einem bedeutenden Marktflecken, stationiert. In den Rechnungsbüchern von Kecskemét waren neben anderen Münzen unter dem Namen „*besling*” auch die Prägungen von Muhammed-Girei IV. (1654–1666) erwähnt worden.

Nach der Monographie von *Retowski* ist es sehr wahrscheinlich, dass die erwähnten Prägungen mit dem Namen „*Beşlik*” der II. Gruppe der Silbermünzen von Khan Muhammed-Girei IV. zugeordnet werden können. Es ist bekannt, dass sowohl gute, wie auch schlechte *Beşliks* im Umlauf des Marktfleckens waren, doch ihr Kurs kann nicht bestimmt werden.

Im Jahre 1663 wurde den osmanisch türkischen Kriegern ein Teil des Soldes in sogenannten „*Timon*”-Münzen ausbezahlt. Diese französischen Wechselgelder (5 sous, douzième d’écu) von guter Qualität, an der es auch unter technischem Aspekt nichts auszusetzen gab, erfreuten sich im Kreise der Bevölkerung großer Beliebtheit, was von den selteneren, in weniger bedeutendem Maße umlaufenden Münzen der Tataren nicht gesagt werden kann.

²⁹ VINAVER, Vuk: *Pregled isztorije novca u jugoslovenskim zemljama*. Beograd 1970, 265–266., illetve III. Ahmed alatt a „*beşlik*” 5 parával, azaz 20 akcséval volt egyenlő, ami azonban csak az 1: 5 arány miatt vehető tekintetbe! SCHAENDLINGER, Anton C.: *Osmanische Numismatik (von den Anfängen des Osmanischen Reiches bis zu seiner Auflösung 1922)*. Braunschweig év nélk. (1973) 64–65.

³⁰ „*Tre Aspri, un Para, Cinque Aspri, un Beslik. Dieci, un Olik.*” – illetve – „*Trois Aspres sont un Para. Cinq, un Beslik. Dix, un Olick.*” MARSIGLI, [Luigi Ferdinando]: *L’etat militaire de L’Empire Ottoman, ses progres et sa decadence*. A la Haye a Amsterdam MDCCCXXXII, 45. (Kiemelések az eredetiben!).

³¹ BEKE Antal – BARABÁS Samu: *I. Rákóczy György és a porta*. Budapest 1888, 437, 505–507.

³² Szilágyi Mihály tagtárs (Magyar Numizmatikai Társulat) szíves közlése, amelyért és gyakori levélváltásainkért ez alkalommal is köszönetet mondok.

³³ SREČKOVIĆ, Slobodan: *Ottoman Mints and Coins*. Beograd 2002, 30, 31, 35, 42, 52, 142.

³⁴ Minden valószínűség szerint a 10 akcsének megfelelő *onluk* kapta a *nyolc oszporás* nevet az erdélyi küldöttektől.

Emlékérem és emléklakett

a XII. Nemzetközi Építész Kongresszus tiszteletére

Medals and plaques for the 12th International Architect Congress

PROHÁSZKA László

A trianoni békediktátum okozta hatalmas méretű terület- és lakosságvesztés, valamint a súlyos gazdasági helyzet mellett Magyarország a külpolitikában is szinte teljesen magára maradt. Különösen a kisantant országok gátolták a nemzetközi kapcsolatok létesítését. Gróf Bethlen István kormányának az 1920-as évek második felében az ország gazdasági stabilizálása mellett lassan sikerült kitörnie a teljes nemzetközi elszigeteltségből.¹ Az országot körülvevő fagyos külpolitikai légkörben bármilyen nemzetközi kapcsolatot, a legkisebb – akár sport-, akár szakmai – eseményt is meg kellett becsülni. Ezért keltett az átlagosnál nagyobb figyelmet, hogy 1930 szeptemberében Magyarországon tartották a XII. Nemzetközi Építész Kongresszust.

A rendezvény előzménye volt, hogy egy 1927-es sajtóhír szerint: „Budapest székesfővárosi tanácsa a legutóbbi ülésén elhatározta, hogy Budapest székesfőváros belép a nemzetközi építészkongresszus tagjai közé és a most Hágában ülésező kongresszust 1931-re meghívja Budapestre.”² A szövegből kiderül, hogy Magyarország célzottan azért kérte felvételét ebbe a nemzetközi szakmai szervezetbe, hogy Budapestre hozhassa annak a következő kongresszusát. A tervet végül siker koronázta: a többnapos rendezvénynek a magyar főváros adhatott otthont, még hozzá az eredetileg tervezettnél egy évvel korábban, 1930. szeptemberben.

A konferencián húsz ország vett részt, tizenhét európai államon kívül az Amerikai Egyesült Államok, Mexikó és Argentína is eljött. A résztvevő országok legnevesebb mérnökeinek terveiből kiállítás nyílt a Műcsarnokban³ és a Nemzeti Szalonban. A fiatal mérnökgeneráció a Műegyetemen mutatta be építészeti terveit. A Városligetben belsőépítészeti kiállítás nyílt. „Ha kegyetlenül fájdalmas is ez a mi szomorú elzártágunk az élő kultúra csodálatos liktetésétől, jó tudnunk arról, hogy van élő, ifjú és diadalmaskodó építőművészet, és diadalmasan el fog jönni hozzánk is...” – tudósított szomorú derűvel a konferenciáról az ekkor már Romániához tartozó Erdélyben élő neves építész, Kós Károly.⁴ A kiállítás méreteinek nagyságrendjét érzékelteti, hogy 2900 mű került bemutatásra. Nagy hangsúllyal vett részt a kiállításon Németország és Olaszország, valamint az északi skandináv államok. A Pápai Állam is képviseltette magát. Az Amerikai Egyesült Államok, Ausztria, Hollandia, Belgium, Lengyelország mellett a cseh, a horvát és a szlovén, sőt a román építészek is elhozták munkáikat. Franciaország és Anglia mérnökei is jelen voltak Budapesten. A görög, spanyol, argentin és mexikói részvétel inkább szimbolikus volt.⁵ A kongresszus eseményeiről nagy terjedelemben, részletesen képekkel gazdagon illusztrálva számolt be a hazai modern építészet mellett elkötelezett *Tér és Forma* folyóirat.⁶ A magas színvonalú esemény nemzetközi szakmai értékelése egyértelműen pozitív volt.

A rendezvény tiszteletére 61 milliméter átmérőjű vert bronzérmek készített Reményi József.⁷ Az előlapon középen dór oszlop, rajta ovális, barokk formában a koronás magyar címer. Az oszlop mellett kétoldalt egy-egy stilizált szárny tölti ki az éremmezőt. A szárnyak alatt, az oszlop kétoldalán lévő felirat:

X – II
NEMZE – TKÖZI
ÉPI – TÉSZ
KONGR – ESSZUS
19 – 30.

¹ ROMSICS Ignác: *Magyarország története*. Osiris Kiadó, Budapest, 236–237.

² Építészeti kongresszus Budapesten. *Építő Ipar – Építő Művészet* (1927) 132.

³ PAMER Nóra: *Magyar építészet a két világháború között*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, 1986, 54; BÉNYI Csilla (szerk.): *A Műcsarnok kiállításai 1896–2016*, Budapest 2016, 14.

⁴ KÓS Károly: Új építőművészet. (Jegyzetek a budapesti XII. nemzetközi építészeti tervkiállításról). In: Kós Károly: *Hármaskönyv*. Irodalmi Könyvkiadó, Bukarest 1969, 93–97.

⁵ BIERBAUER Virgil: A Nemzetközi Építészeti Kiállítás. *Magyar Művészet* 6 (1930) 550–556.

⁶ BIERBAUER Virgil: A XII. Nemzetközi Építészkongresszus Budapesten. *Tér és Forma* 9 (1930) 381–420.

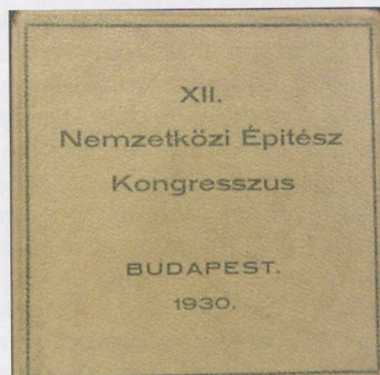
⁷ HUSZÁR, Lajos – PROCOPIUS, Béla v.: *Medaillen- und Plakettenkunst in Ungarn*. Éremkedvelők Egyesülete, Budapest 1932, 355. nr. 4500.



A hátlapon a budapesti Országház sziluett-képe látható a Duna felől. Az épület előtt három geometrikus vonal jelzi a folyó hullámain. Középen lent felirat: BUDAPEST.

A stílusában kifejezetten modern hangvételű, nemes eleganciájú éremmel nem kellett szégyenkezniük a rendezőknek a nagyvilág számos tájáról érkezett mérnökök előtt. Apró hiányosság, hogy sem név, sem szignó nem olvasható az érmén. (Ez később is félreértésre adhatott okot: előfordult, hogy – tévesen – Madarassy Walter alkotásának tulajdonították az alkotást.)

Az éremnek törtfehér színű, egyszerű, de elegáns díszdoboz is készült, belül sötétzöld béléssel és éremfészekkel. A doboz fedőlapjának zöld színnel nyomtatott felirata:



XII.
NEMZETKÖZI ÉPÍTÉSZ
KONGRESSZUS
BUDAPEST.
1930.

Az érem szerepelt a Magyar Nemzeti Galéria 1969-ben az Ernst Múzeumban tartott kiállításán⁸ és a Magyar Építészeti Múzeum Budapesten 1993-ban rendezett építészeti éremkiállításán.⁹ L. Kovásznai Viktória Reményi-monográfiája mellett¹⁰ egy éremantológia kötet közölte leírását.¹¹

A Reményi tervezte bronzéremről beszámolt a *Prágai Magyar Hírlap* is. Ugyanakkor ez a cikk megemlítette, hogy a kongresszus résztvevői a tervek szerint, porcelán jelvényt fognak kapni, amelyet a magyar koronás címer és körfelirat díszít. „Zöld selyemszalagon fogják viselni a rendkívül artisztikus fehér Biscuit-porcellánjelvényt, amelyet a világhírű herendi magyar porcellángyár készít” – írta a lap.¹² A Herendi Porcelánmanufaktúra Zrt. régi formszám-jegyzékében 5810-es

⁸ BODNÁR Éva (szerk.): *Magyar művészet 1896–1945*. Kiállítási katalógus. MNG – Ernst Múzeum, Budapest 1969.

⁹ PUSZTAI László (szerk.): *Építészet érméken*. Kiállítási katalógus. OMvH Magyar Építészeti Múzeuma, Budapest 1993, 27.

¹⁰ L. KOVÁSZNAI Viktória: *Reményi József éremművészete. Leíró katalógus 1903–1977*. Akadémiai Kiadó, Budapest 1980, 66. nr. 440.

¹¹ GÖMÖR Béla: *Emlékérem-könyv. 120 emlékérem kultúrtörténeti háttere*. GMR Reklámügynökség, Budapest 2002, 122–123.

¹² Schober osztrák kancellár és az őszi budapesti építész-kongresszus. *Prágai Magyar Hírlap*, 1930. július 16.

számon valóban szerepelt „Építészeti érem/kongr. jelv. h. 57 mm 17 gramm /1929/” címszó alatti műtárgy, amelynek egy példánya fennmaradt Herenden.¹³ Ezen – a cikkben írtaknak megfelelően – a koronás magyar címer látható, alatta félkörben a BUDAPEST felirat. A címer mellett kétoldalt, a korona magasságában az 19 – 30 évszám. A hátoldalon a Herendi Porcelángyár védjegye, a koronás magyar címer, alatta a HEREND felirattal látható. Felül a szalag befűzését szolgáló, háromszög alakú rés. A biszkvit porcelán plakett egy példánya a Herendi Porcelánművészeti Múzeum Alapítvány gyűjteményében található¹⁴ – bár a régi 5810 formaszámban írtnál némileg eltérő méretben. (Megjegyzendő, hogy azóta már más alkotás szerepel az 5810 formaszámon).¹⁵



A konferencia legprominensebbek vendégei Szegeden is jártak. Itt maga gróf Klebelsberg Kuno vallás- és közoktatásügyi miniszter kalauzolta őket, megmutatva az ekkorra elkészült dómot és a Dóm téri épületeket.¹⁶ Clark Ádám és Feszli Frigyes emléktáblája (mindkét mű Ohmann Béla alkotása) a XII. Nemzetközi Építész Kongresszus ajándékként, ekkor került a Dóm téri Nemzeti Emlécsarnokba.¹⁷

Reményi érme nagy példányszámban készült. Több darab magántulajdonban található, magánforgalomban meglehetősen gyakran lehet találkozni vele. Legjelentősebb közgyűjteményeink közül a Magyar Nemzeti Galéria Éremtára egyet őriz az éremből.¹⁸ (A Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárában nem található példány belőle.)

A XII. Nemzetközi Építész Kongresszus tiszteletére nemcsak Reményi készített érmet: Ohmann Béla egy különleges plakettet mintázott.¹⁹ A 138×156 milliméteres méretű, hatszögletű alkotás előlapján a kongresszus szervezőbizottságának három tagja, Kertész K. Róbert, K. Virágh Andor és Rerrich Béla jobbra tekintő arcképe látható. Bal oldalt a nyak mögé bevészt OHMANN B. felirat utal a szerzőre. A portrék alatti szöveg:

1930 · IX · 6 · 14 · IG BUDA
PESTEN MEGTARTOTT
NEMZETKÖZI ÉPÍTÉSZ
KONGRESSZUS EMLÉKÉRE.

A szöveg előtt négysornyi magasságban a XII szám olvasható.



¹³ Lajos Zsuzsa (Herendi Porcelánművészeti Múzeum Alapítvány) közlése a szerzővel 2018-ban.

¹⁴ Gysz.: 862/2/2002.

¹⁵ Lajos Zsuzsa (Herendi Porcelánművészeti Múzeum Alapítvány) közlése a szerzővel 2018-ban.

¹⁶ BIERBAUER Virgil: A Kongresszus után. *Tér és Forma* 10 (1930) 432.

¹⁷ TÓTH Attila: *A Nemzeti Emlécsarnok*. Szeged Megyei Jogú Város Önkormányzata, Szeged 2009, 96–97. és 76–77.

¹⁸ MNG ltsz.: 55.838-P.

¹⁹ SZIGETI István: Ohmann Béla szobrászművész érmei és plakettjei. *Az Érem* 17 (1961) 14; TÖRÖK Pál: *Magyarországi érem- és plakettművészet 1850–1945*. Magyar Éremgyűjtők Egyesülete, Budapest 2011, 149. nr. 2011.

A hátoldalon középen barokk stílusú, koronás magyar címer látható. A széleken olvasható szöveg: KERTÉSZ · K · RÓBERT · ELNÖKNEK · K · VIRÁGH · ANDOR · Ü · V · ELNÖKNEK · RERRICH · BÉLA · FŐTITKÁRNAK · A · HÁLÁS · KARTÁRSAK. A rendezvény szervezőbizottságának elnöke Kertész K. Róbert volt, K. Virágh Andor az ügyvezető elnöki, Rerrich Béla építész pedig a főtitkári teendőket látta el. Kertész K. Róbert építész, művészeti író, vezető kultúrpolitikus, az Országos Művészeti Tanács elnöke. Helyettes államtitkár, a Vallás- és Közoktatási Minisztérium művészeti osztályának vezetője. Sváb Gyulával ő tervezte a gödöllői Premontrei Gimnáziumot.²⁰ K. Virágh Andor fővárosi politikus, az 1920-as években a székesfőváros törvényhatósági bizottságának tagja, nyugalmazott államtitkár.²¹ Rerrich Béla neves építőművész és kertépítész, építészeti fő műve a szegedi Fogadalmi templom melletti árkádos Dóm tér és a környező épületek.²² A plaketten szereplő személyeken kívül, az adminisztratív titkár Nászay Viktor volt, a nemzetközi kapcsolatokat Bierbauer Virgil intézte.²³ A kongresszust Magyarországra elhozó, a rendezvényért nemzetközi és hazai szinten legtöbbet tevő, arról fáradhatatlanul tudósító tényleges fő szervező, Bierbauer (későbbi nevén Borbíró) Virgil építész és szakíró²⁴ profilja sajnos nem került fel a közös plaketre.

Az egyedi megformálású plakettnek külön készült elő- és hátlapját a peremnél forrasztották össze. Az alkotás kis példányszámban készült, egy példány Király Csaba magángyűjteményében található.²⁵

Az 1930-ban Budapesten rendezett nagyszabású nemzetközi építészeti esemény értékes alkotásokkal gazdagította a hazai numizmatikát.

²⁰ *A magyar társadalom lexikonja*. Budapest 1930, 287–288; ÉBER László (szerk.): *Művészeti Lexikon*. I. kötet, Győző Andor, Budapest 1935, 546.

²¹ Személyi hírek. *Budai Napló*, 1929. január 20.

²² YBL Ervin: A szegedi Templom tér (Dóm tér) épületeinek iparművészeti értékei. *Magyar Iparművészet* 1 (1932) 1–2, 8–25; ÉBER László (szerk.): *Művészeti lexikon*. II. kötet, 360; ZWICKL András: A szegedi Dóm tér. *Művészet* 4 (1988) 2–5, 61–62; TÓTH: *A Nemzeti Emléksarnok*. 11.

²³ BIERBAUER: A Kongresszus után. 429.

²⁴ GRANASZTÓI Pál: Emlékezés Borbíró Virgilre. *Magyar Építőművészet* 8 (1956) 255; Kubinszky Mihály (szerk.): *Modern Építészeti Lexikon*. Műszaki Könyvkiadó, Budapest 1976, 39–40.

²⁵ Király Csaba közlése a szerzővel 2018-ban.

Dr. Mészáros István

(1927–2015)

Serlegvacsorai megemlékezés¹

Társulatunknak immáron évszázados hagyománya, hogy minden év decemberében serlegvacsora keretén belül emlékezünk meg egy olyan körünkből eltávozott tagtársunkról, aki érdemeket szerzett a magyar numizmatika területén és kiemelkedő tevékenységével elősegítette annak fejlődését. Ez a szerep igen sokrétű lehet, hiszen ide tartozik a numizmatikai anyag szisztematikus gyűjtése, annak tudományos feldolgozása és az eredmények közzététele, illetve a gyűjtő/kutató tevékenység köré felépült civil szervezeti élet megerősítése. A Magyar Numizmatikai Társulat tisztikarának döntése értelmében az idén Dr. Mészáros Istvánra emlékezünk, és én kaptam a megtisztelő felkérést a mai emlékbeszéd megtartására. Nehéz szívvel mondtam igent erre a feladatra, hiszen 1991-től hosszú éveken keresztül, mint a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Budapesti Szervezetének elnöke, majd mint az Egyesület főtitkára dolgozhattam együtt Dr. Mészáros Istvánnal, és így számos olyan eseménynek lehettem részese, melyekre visszaemlékezve, halála számomra mindmáig fájó veszteség!

Dr. Mészáros István 1927-ben Mezőszilason született, iskoláit Gyöngyösön, majd a csurgói gimnáziumban végezte. 1950-ben a Budapesti Műszaki Egyetem Gépészmérnöki karán szerzett diplomát. Életútja a diploma megszerzése után is szorosan kötődött az egyetemhez, a ranglétrát végigjárva végül 1989 és 1995 között a BME Mezőgazdasági Géptan Tanszék vezetője volt. A sikeres oktatói, kutatói munka érdekében önmagát is továbbképezte, amelynek eredményeként 1969-ben kandidátusi, 1994-ben PhD fokozatot szerzett. Foglalkozott különféle vízgazdálkodási kérdésekkel is, és elnöke volt a Magyar Országos Szántóverseny Bizottságnak. Vezetőségi tagként tevékenykedett a Szántó Világszövetségben is (World Ploughing Organization).

Figyelemre méltó, hogy ilyen szakmai háttérrel és szerteágazó mezőgazdasági gépészeti érdeklődés mellett kezdett foglalkozni a numizmatikával, azon belül is az emlékérmekkel. 1978-ban belépett a Magyar Numizmatikai Társulatba, majd a Magyar Éremgyűjtők Egyesületébe, ahol először főtitkár, majd az Egyesület elnöke lett. Olyan időben vette át az egyesület irányítását, amely nem csak a szervezet, de az egész ország életében történelminek nevezhető, hiszen elég, ha arra gondolunk, hogy az az ember, aki a Társulat vezetőségi ülésén mellette ült, lett az ország miniszterelnöke! Az Egyesület tagsága hűen tükrözte a magyar társadalom összetételét, így természetes, hogy a társadalmi feszültségek a tagság soraiban is megjelentek! Ezek nem voltak könnyű idők, hiszen az összejöveteleken egymás mellett ült az egykori recski fogoly és a vérbíró, aki több tucat ártatlan embert küldött akasztófára! Mivel Dr. Mészáros István rendszeres látogatója volt az összejöveteleknek, nyilvánvaló, hogy minden ilyen jellegű összejövetelnél neki kellett a feleket lecsillapítania, és gondoskodni a szervezeten belüli békéről.

Munkásságát méltatva, meg kell említenem, hogy szervezte és rendszeresen vezette az egyesületi nagy-árveréseket és az úgynevezett gyorscsereket is. Hatalmas szakmai felkészültségének és kikezdhetsen erkölcsi szigorúságának köszönhetően hosszú éveken keresztül sikerrel működött ezen a sok buktatót rejtő területen is. Igyekezett az Egyesület belső életét, alapszabályát a megváltozott társadalmi környezethez igazítani. A Magyar Éremgyűjtők Egyesülete gyakorlatilag ma is az ő általa megreformált alapszabály alapján működik. Számos újítást vezetett be, amelyek kiállták az idők próbáját. Most csak egyet említenék: éremkiállítást rendezett a vakok és gyengénlátók részére. A látogatók kézbe vehették a kiállított érmeiket és plaketteket, és látás híján tapintással alkothattak képet azokról. Ez az ötlet olyannyira bevált, hogy ilyen tárlatokat a mai napig is rendeznek. Szintén pártolta és támogatta a numizmatikai szakkönyvek kiadását, és ő maga is írt ilyeneket. A Gosztonyi Józseffel együtt összeállított, a magyar éremművészek által alkalmazott mesterjegyeket bemutató katalógusa két kiadást is megélt, és mind a mai napig alapműnek számít. Mindeme tevékenységek mellett nem hanyagolta el magát a gyűjtést sem. Kapcsolódva polgári foglalkozásához, az úgynevezett iskolaérmek gyűjtése terén vívott ki

¹ Elhangzott a Magyar Numizmatikai Társulatban 2018. december 13-án.

nevet magának. Ezek egyrészt jutalomérmek a kiválóan teljesítő diákok számára, másrészt a tanintézmény valamilyen nevezetes eseményéről vagy annak évfordulójáról emlékeznek meg. Hatalmas feladat ezek összeszedése tekintve, hogy kis példányszámban készültek és kerültek kiosztásra, ezért elkallódásuk veszélye igen nagy. Gyűjteményének értékes anyaga a Pedagógiai Múzeumba került, ez tekinthető a mai múzeumi gyűjtemény magjának. A Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárának még életében eladott egy közel ezer darabból álló pedagógiai vonatkozású éremből álló gyűjteményt, amely hiánypótló jelentőségű volt az Éremtár számára, és máig is Mészáros-különgygyűjteményként van nyilvántartva.

Természetesen a Csurgón töltött diákévek nem múltak el nyomtalanul, Dr. Mészáros István igyekezett a sokáig méltatlanul mellőzött keresztény szellemiséget visszahozni az egyesületbe. Az ő főtitkársága idején például a budapesti vándorgyűlés a budavári Mátyás-templomban tartott szentmisével kezdődött, de az esztergomi nyári egyetem is Paskai László bíboros érsek zárszavával és áldásával ért véget. Pedáns, akkurátus ember lévén igyekezett mindennek megadni a módját.

Az Egyesület vezetősége a hosszú időn keresztül végzett áldozatos munkáját jutalomérmek odaítélésével is igyekezett elismerni. Így megkapta a Széchenyi Ferenc-jutalomérem II. és I. ezüst fokozatát, és az Egyesület történetében először 1995-ben az arany jutalomérmet is. Mi sem tükrözi jobban Dr. Mészáros Istvánnak a Magyar Numizmatikai Társulattal szemben táplált érzelmeit, mint az, hogy ezt az unikálisnak tekinthető jutalomérmet felajánlotta az MNT javára rendezett árverésre. Numizmatikai szakirodalmi munkásságának elismeréseképpen 2012-ben Unger Emil-jutaloméremmel tüntették ki.

Az emberi életkor előrehaladtával elérkezik az a pillanat, amikor az addig végzett munka teherré válik, és méltó utódokról illik gondoskodni. Így tett Dr. Mészáros István is, aki távozásakor olyan kezekbe tette le az Egyesület vezetését, amelyektől joggal remélte az addig követett irányvonal hűséges követését. A hivatali munka terhéől megszabadulva továbbra is szorgalmasan látogatta az összejöveteleket, és tanácsaival, javaslataival, és nem utolsósorban tekintélyével haláláig, 2015-ig támogatta az Egyesület mindenkori vezetését.

Emlékezzünk tehát most őszinte tisztelettel és szeretettel elhunyt barátunkra és tagtársunkra, – ezzel az érzéssel és gondolattal emelem serlegünket Dr. Mészáros István emlékére!

Szilágyi Mihály

TÁRSULATI ÉLET 2016–2017

a Magyar Numizmatikai Társulat 2016–2017. évi közhasznú tevékenységéről

A Magyar Numizmatikai Társulat 1901. május 14-én alakult, jelenlegi jogi formáját a Bíróság 1989-ben 1.Pk.60520/1989/1 számon, 1989. december 18-án vette nyilvántartásba.

A Magyar Numizmatikai Társulat létesítő okirata szerinti alapvető tevékenységünk az érmészet, pénztörténet és éremművészet eredményeinek ismertetése, közkinccsé tétele.

A Társulat közhasznú szervezet, politikai tevékenységet nem folytat, működése és szervezete pártoktól független és azoknak anyagi támogatást nem nyújt. Működését tagdíjakból, saját kiadványok értékesítéséből, illetve magán- és jogi személyek adományaiból, valamint elnyert támogatásokból fedezi.

A Létesítő Okiratában meghatározott célkitűzéseink szellemében a fenti időszakban is több tudományos, illetve ismeretterjesztő rendezvényt szerveztünk, kiadványokat adtunk ki, vagy készítettük elő megjelentetésüket, kutatásokat támogattunk és működtettük a könyvtárunkat.

2016

A 2015. évet lezáró évi rendes közgyűlésünk 2016. május 26-án volt. A közgyűlésen Vida István (Magyar Nemzeti Múzeum Éremtár) tartott előadást „*Késő antik germán érmek a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárában*” címmel.

KONFERENCIÁK, ELŐADÁSOK

A Magyar Numizmatikai Társulat 1993 óta rendszeresen szervez konferenciákat a magyar numizmatikai kutatások újabb eredményeiről, a felvetődő kérdésekről. A Társulat által rendezett konferenciák, ismeretterjesztő rendezvények nemcsak a történettudomány különböző területeit művelők számára biztosítanak közös fórumot, de a gyűjtők és az érmészet iránt érdeklődők tudományos ismereteinek bővítését is megcélazzák. Ennek egy újabb állomása volt az idei rendezvényünk:

• „**A magyar pénztörténet kutatói**” tudománytörténeti konferencia, Székesfehérvár 2016. október 6.

A Városi Levéltár és Kutatóintézet (Székesfehérvár), valamint az MTA BTK TTI „Lendület” Középkori Magyar Gazdaságtörténeti Kutatócsoport együttműködésével szerveztük meg a konferenciát, amelynek Székesfehérvár Polgármesteri Hivatala a Városháza konferenciatermében adott otthont. Az előadó történészek, numizmatikusok, gazdaságtörténészek a három neves magyar pénztörténész, Hóman Bálint, Huszár Lajos és Horváth Tibor Antal munkásságát értékelték. A konferenciát kb. 70-80 fős hallgatóság kísérte figyelemmel, köztük számos közép- és felsőfokú tanulmányokat folytató diák, akiknek történelmi, kultúrtörténeti és pénztörténeti ismereteit gazdagították az elhangzott előadások. A konferenciát egy, a szűkebb szakma számára tartott workshop követte.

Előadások

- Weisz Boglárka (MTA BTK TTI „Lendület” – Középkori Magyar Gazdaságtörténeti Kutatócsoport): Hóman Bálint és az Árpád-kor pénztörténete
- Tóth Csaba (Magyar Nemzeti Múzeum Éremtár): Hóman Bálint – Károly Róbert pénzügyi politikája
- Ujszászi Róbert (Móra Ferenc Múzeum, Szeged): Huszár Lajos és a középkori pénztörténet
- V. Székely György (Katona József Múzeum, Kecskemét): Huszár Lajos és a kora újkori pénztörténet
- Buza János (Corvinus Egyetem, Budapest) Horváth Tibor Antal pénztörténeti munkássága

A konferencia levezető elnöke Draskóczy István (MTA-ELTE Egyetemtörténeti Kutatócsoport).

• **Tudományos előadások**

2016-ban is havi rendszerességgel megtartottuk szakmai előadásainkat a Társulat helyiségében. Az előadók Társulatunk tagjai közül kerültek ki, a változatos tematikájú előadások felölelték a numizmatika területének jelentős részét (antik, középkori, magyar és külföldi pénztörténet, kitüntetés, emlékérem, értékjegy).

Az előadásokat 2010 szeptemberétől élőben közvetítjük az interneten azok számára, akik személyesen nem tudnak jelen lenni. A közvetítés költségét dr. Kiss József Géza tagtársunk, alelnökünk biztosítja. Az elhangzott előadások megtekinthetők a <http://archive.galileowebcast.hu> honlapon.

- | | |
|------------------------|---|
| – 2016. január 19. | Pandula Attila: A Polgári Hadi Érdemkereszt története |
| – 2016. február 16. | Redő Ferenc: Római antoninianus kincslelet Biatorbágyról |
| – 2016. március 22. | Szekeres Balázs: A Schlaraffia Egyesület jelvényei Magyarországon |
| – 2016. április 12. | Török Pál: Magyarok a nagyvilágban (Szirmai Antal és Kilényi Gyula) |
| – 2016. május 10. | Elek Miklós: Veszprém megye papír pénzhelyettesítői (1849–2016) |
| – 2016. szeptember 20. | Vida István: Római ólombullák |
| – 2016. október 18. | Bedő József: Bélyeg-jegy-értékjegy. Bevezetés az értékjegy tanba (3. rész) |
| – 2016. november 15. | Tóth Csaba: Egy pénzváltással foglalkozó Árpád-kori muszlim közösség tárgyi hagyatéka Orosházán |
| – 2016. december 13. | Gyöngyössy Márton: Firenzeiek a 15. századi magyar pénzverésben |

• Könyvbemutató

Berényi Zsuzsanna Ágnes: *Történelem jelvényekben elbeszélve. Az Első Magyar Tűzzománc Jelvénygyár c. kötetét* Pandula Attila egyetemi docens ismertette április 19-én.

• Serlegvacsorai megemlékezés

A Társulatban 2016. december 15-én serlegvacsorai megemlékezést tartottunk *Kőszegi Tivadar* elhunyt tagtársunkról, az emlékbeszédet dr. Bíróné Sey Katalin tartotta.

KIADVÁNYOK

- Bene Attila: *C: RADNITZKY. WIENNAE. Carl Radnitzky osztrák éremművész élete és alkotásai*
A kötet a leíró numizmatika területét kutató olyan hiánypótló szakkönyv, amely egyben ismeretterjesztő mű is a tudományterülettel nem hivatásszerűen foglalkozó olvasó számára. A szerző a magyar éremművészet szempontjából is nagy jelentőséggel bíró Carl Radnitzky (1818-1901) osztrák éremművész életművét állította össze. A kutatás-anyaggyűjtés az összes jelentős magyar és több külföldi közgyűjtemény, továbbá magángyűjtők kollekciónak, valamint másfél évtizedre visszamenően a nemzetközi és magyar árveréseket is felöleli. Radnitzky Bécsben élt és tevékenykedett, de nem csak művészként volt jelentős, hanem mint egyetemi professzor is, aki éremművészek egész nemzedékét oktatta. Életműve feldolgozása és megjelentetése külön jelentőséggel bír a magyar művészettörténet szempontjából, ugyanis az adott időszakban magyar éremművész egyáltalán nem volt, és így Radnitzky saját kora legjelentősebb „magyar” éremművészenek tekinthető. Radnitzky magyar nyelvű illetve vonatkozású darabjait a magyar numizmatikai irodalom rendszerezetten sehol nem ismerteti, azok nagy részéről tudomással nem bír. A kötet több értelemben is hiánypótlónak tekinthető. Egyrészt a Közép-európai térség közös kultúr- és művészettörténetének egy még feldolgozatlan fehér foltját számolja fel, másrészt a nemzeti éremművészet teljesebb felderítésében is jelentős lehet. A későbbi kutatók munkáját segítő az érmek közgyűjteményi rendelkezésre állását is tartalmazza a kötet, egyben valamennyi közgyűjteményi darab leltári számát is közli.
A könyv az Argumentum kiadó gondozásában, 500 példányban, cérnafűzött, keménytáblás, színes kivitelben, sorszámozottan jelent meg. A kötet kétnyelvű, amit a német nyelvterülethez való kötődése tett indokolttá, egyben segítve a magyar numizmatika jó kapcsolatát a környező országok kutatóival.

KUTATÁS

A Társulat munkacsoportokat működtet, amelyekben valamely részterület hatékonyabb kutatása céljából a numizmatika egyes ágainak művelői vagy a numizmatika egy-egy szűkebb területe iránt érdeklődők tevékenykednek. Jelenleg emlékérem, kitüntetés, papírpénz és értékpapír, római és orientális munkacsoport működik.

Társulatunk néhány tagja továbbra is részt vett a MTABTK TTI „Lendület” Szent Korona Kutatócsoportjának munkájában a koronázási érmek és a magyar koronát ábrázoló érmek feldolgozása kapcsán. A kutatás végső célja volt a magyar koronázási érmek katalógusának megjelentetése 2016-ban (Soltész Ferenc Gábor –Tóth Csaba – Pálffy Géza: *Coronatus in regem Hungariae. Magyar királykoronázások érmei és zsetonjai*). A munka 2016-ban a kötet megjelentetésével befejezésre került.

OKTATÁS, ISMERETTERJESZTÉS

- **XXVIII. „Hóman Bálint” Numizmatikai Nyári Egyetem** – Gyöngyös, 2016. június 10–12. A Magyar Éremgyűjtők Egyesületével közösen.

- Báryné Gál Edit: Virtuális séta a gyöngyösi történelemben
- Vajsz Tivadar: Ferenc József ritka pénzérméinek piaci értéke
- Borbándi Erik: Érdekességek, különleges darabok a Huszár Lajos Éremtár gyűjteményében
- Ujszászi Róbert: Zsidó kamaraispánok az Árpád-korban
- Zbyšek Šustek: Hadi és hősi motívumok a papírpénzekben, történelmi és statisztikai áttekintés
- Bene Attila: Gazdasági egyesületek és kiállítások érmei Magyarországon 1831 és 1950 között
- Török Pál: Egy ritka gyűjtési terület: a fapionok
- Torbágyi Melinda: Keresztény birodalom – pogány istennő: Victoria a késő római éremverésben
- Pandula Attila: Az (O-M) Vöröskereszt Díszjelvények története az első világháború idején

A tudományos programot ismeretterjesztő kirándulások egészítették ki, így a résztvevők ellátogattak Poroszlóra és megtekinthették a Tisza-tavi Ökocentrumot, Gyöngyösön a Huszár Éremtárat és a Szent Bertalan-templom kincstárát.

TÁRSSZERVEZETEK RENDEZVÉNYEIN VALÓ RÉSZVÉTEL

Társulatunk főtitkára rendszeresen részt vesz (mint meghívott) a MÉE elnökségi ülésein. A személyes- és szakmai kapcsolattartás erősítése érdekében az MNT vezetői és tagjai több vidéki éremgyűjtő csoport rendezvényét meglátogatták, így a szegedi és tatai közgyűléseket, a MÉE kaposvári vándorgyűlését, a kecskeméti „Hírös napok” rendezvényét, a MÉE–MABÉOSZ által szervezett nemzetközi filatéliai és numizmatikai találkozót, valamint több helyi csoport kiállítását. Emellett rendszeresen részt vettünk a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum Orvosnumizmatikai Szakosztályának rendezvényein és előadásain is.

KÖNYVTÁR

Továbbra is aktívan működtettük a Társulat könyvtárát, mely az ország egyetlen önálló, nyilvános numizmatikai szakkönyvtára, és közhasznú tevékenységünk keretében minden, a numizmatika iránt érdeklődő állampolgár rendelkezésére áll.

A könyvtárhasználat lehetősége nem csak passzív könyvtári szolgáltatásokat jelent, munkatársaink a szakirodalom és bibliográfiák segítségével aktív tájékoztatást nyújtanak, így a társadalom legváltozatosabb felkészültségű rétegeinek segítenek az információk megszerzésében.

A könyvtár karbantartása, számítógépes adatbázisának feltöltése folyamatos.

Könyvtárunk széles körű nemzetközi cserekapcsolatokkal rendelkezik, amelyek segítségével biztosítani tudjuk szakmai színvonalának fenntartását. Gyarapodás 2016-ban: 45 kötet könyv, 26 évfolyam folyóirat, 6 kötet árverési katalógus. A cserekapcsolatok száma: 48. A Társulat a világ valamennyi számot tevő numizmatikai intézményével kapcsolatban áll, az ország egyetlen olyan önálló szakkönyvtára, melyben a lehető legteljesebb mértékben megtalálható a külföldi numizmatikai szakirodalom.

2016-ban is heti három alkalommal, hétfőn a munkacsoport értekezletek alkalmával 16–18 óráig, kedden 10–19 óráig, szerdán 10–16 óráig állt rendelkezésre tagjaink és az érdeklődő közönség számára. Minden kedden összejöveteli napot tartunk, melyen tagjaink megvitatathatják aktuális kérdéseiket, a numizmatika iránt érdeklődők pedig szakmai tanácsokat kérhetnek.

A Társulatot az év folyamán 1248 fő látogatta.

A könyvtár szakmai színvonalának fenntartásával, a Társulatot felkereső kutatók és a civil társadalom kiszolgálásával, tudományos rendezvényeink megszervezésével a Társulat 2016-ban is igyekezett a lehető legjobban megfelelni az Alapító Okiratában lefektetett alapelveknek, és magas szinten ellátni közhasznú tevékenységeit. Ehhez azonban felsőfokú végzettségű, nyelvtudással és szakmai ismeretekkel rendelkező munkatárs alkalmazása szükséges, akinek munkabérét a Magyar Tudományos Akadémia támogatása biztosítja.

A Társulat elnöksége a vezetőség és számos tag segítségével mindenfajta ellenszolgáltatás nélkül végezte munkáját.

*Soós Ferenc
főtitkár*

Társulati munkák és rendezvények segítése

Külön köszönetet mondunk név szerint az azoknak a szervezeteknek és tagtársainknak, akik jelentős összegekkel támogatták 2016-ban is társulatunkat. Ezek a szervezetek a következők voltak:

Árverés 90 Bt, Magyar Éremgyűjtők Egyesülete, Magyar Pénzverő Zrt és a Moneta Kft.

Magánszemélyként támogatták ez évi munkánkat:

Bedő József, Bene Attila, dr. Bíróné Sey Katalin, Dinnyés István, dr. Kiss József Géza, Maróti Tamás, dr. Nagy Ádám, Nagy Ferenc, Hargita Árpádné, Nyirádi Lajos, Rados Ferenc, Rayman János, dr. Süle Tamás, Tóth János.

Megköszönjük Kovács Ákos munkáját, aki az új raktári helyiségünk berendezésében és a könyv- és folyóiratanyag átrendezésében időt és energiát nem kímélve állt a Társulat rendelkezésére.

Külön köszönetet mondunk Soltész Ferenc tagtársunknak a jótékonyági árverés előkészítése kapcsán végzett hathatós közreműködéséért.

Külön megköszönjük a társulat két alkalmazottjának, dr. Baloghné Ábrányi Hedvignek és Oroszné Köhegyi Lenkének az egész évi odaadó munkáját.

2017

A 2016. évet lezáró évi rendes közgyűlésünk 2017. május 18-án volt. A közgyűlésen Sallay Gergely (Hadtörténeti Múzeum) tartott előadást „Az arany-sarkantyús vitézek jelvénye 1916–1918.” címmel.

2017. november 7-én rendkívüli közgyűlést tartottunk az éves tagsági díj emelése, valamint a pártolói tagsági cím bevezetése tárgyában.

KONFERENCIÁK, ELŐADÁSOK

- „Szent László emlékévn” – *Szent László alakja a numizmatikában*”. Budapest, 2017. október 17.
 - Kovács László (MTA BTK Régészeti Intézet): Szent László pénzverése
 - Ujszászi Róbert (Móra Ferenc Múzeum, Szeged): Szent László ábrázolása a 12–13. századi magyar pénzekben
 - Tóth Csaba (MNM Éremtár): Szent László ábrázolása a 14–16. századi magyar pénzekben
 - Török Pál (Magyar Numizmatikai Társulat): Szent László ábrázolások az éremművészetben
- **Tudományos előadások**

Az év folyamán a nyári hónapokat leszámítva megtartottuk szakami előadásainkat a Társulat helyiségében. Az előadók Társulatunk tagjai közül kerültek ki, az előadások változatos tematikájúak voltak, felölelték a numizmatika területének jelentős részét (antik, középkori, magyar és külföldi pénztörténet, kitüntetés, emlékérem, értékjegy).

Az előadásokat 2010 szeptemberétől élőben közvetítjük az interneten azok számára, akik személyesen nem tudnak részt venni. Az elhangzott előadások megtekinthetők a <http://archive.galileowebcast.hu/honlapon>.

- 2017. január 17. Harmati Róbert: Pénzhamisítás a reformkorban
- 2017. február 21. Soltész Ferenc: A millenniumi fantáziapénzek alkotóiról, verési technikáikról, darabszámairól
- 2017. március 21. Kocsis Károly: Caracalla pénzreformja és előzményei
- 2017. április 18. Pandula Attila: Atallini Lovagrendek Múzeuma
- 2017. május 16. Szekeres Balázs: Felvidéki szabadkőműves jelvények és érmek
- 2017. szeptember 19. Danyi Pál: Pénz- és ártörténeti szakportál a gazdaságstatisztikai adatok rendszerezésére
- 2017. november 14. Tőreki Milán: Az érme, mint az emlékezetpolitika tükrö: a szlovák pénzverés a kezdetektől napjainkig
- 2017. december 12. Gyöngyössi Márton: Az elfeledett pénztörténész: Balogh Albin (1887–1958)

KÖNYVBEMUTATÓK

- Pálffy Géza – Soltész Ferenc Gábor – Tóth Csaba: *Coronatus in regem Hungariae. Magyar királykoronázások érmei és zsetonjai* című könyv elkészítésében társulatunk néhány tagja is részt vett a MTA BTK TTI „Lendület” Szent Korona Kutatócsoportjának munkája keretében. Az elkészült könyv bemutatására 2017. február 21-én került sor a Magyar Nemzeti Múzeum dísztermében. A kiadványt Pallag Márta művészettörténész méltatta.

- Bene Attila: *Carl Radnitzky* bécsi éremművész élete és alkotásai című katalógusát a Magyar Nemzeti Múzeum Pollack-termében mutattuk be 2017. március 7-én. A könyvet *Török Pál*, a Magyar Éremgyűjtők Egyesületének elnöke méltatta.
- Tóth Csaba (főszerk.): *Tündérkert ezüstje. Erdélyi tallergyűjtemény a Magyar Nemzeti Bankban* című könyv bemutatására 2017. június 15-én került sor a Magyar Nemzeti Múzeum dísztermében. A könyvben megjelentetett tanulmányok többségét és a katalógust társulatunk tagjai (Búza János, Szemán Attila, Soós Ferenc, Soltész Ferenc, Tóth Csaba) készítették. A kiadványt *Pallag Márta* művészettörténész méltatta.
- Tóth Csaba (főszerk.): *The Silver of Fairyland. A Transylvanian Thaler Collection in the Magyar Nemzeti Bank* című angol nyelvű könyv bemutatására 2017. december 13-án került sor a Magyar Nemzeti Múzeum dísztermében. A könyvben megjelentetett tanulmányok többségét és a katalógust társulatunk tagjai (Búza János, Szemán Attila, Soós Ferenc, Soltész Ferenc, Tóth Csaba) készítették.

OKTATÁS, ISMERETTERJESZTÉS

- **XXIX. „Hóman Bálint” Numizmatikai Nyári Egyetem** – Kaposvár, 2017. június 16–18. A Magyar Éremgyűjtők Egyesületével közösen.

Előadások

- Kálnoki-Gyöngyössy Márton: Oligarchák a középkor végi Magyarországon – a moneta nova pénzreform kitalálói és végrehajtói
- Pandula Attila: Aransarkantyús Vitézek Díszjel (1918)
- Zeidler Sándor: A kitüntetésgyűjtés kezdetei Magyarországon
- Varga Éva: Államfői kitüntetések a Rippl-Rónai Múzeumban
- Ujszászi Róbert: Árpád-kori lemezpénzek
- Varga Máté: Tallérleletek Somogy megyében
- Zbyšek Šustek: Ismeretlen pénzreform a Kárpátalján 1945. november 15–20. (A korona-pengő kivonása és a szovjet valuta bevezetése)
- Szilágyi Mihály: A magyar pénzverés kezdeteinek keleti gyökerei
- Torbágyi Melinda: Az uralkodó család nőtagjai a római császárkori pénzekon
- Török Pál: Az európai építészet érmeiken

A tudományos programot ismeretterjesztő kirándulások egészítették ki, így a résztvevők megtekintették Taszáron a Repülő Múzeumot és a szigetvári Zrínyi-várat (tárlatvezetés, hadi bemutató).

KUTATÁS

• Munkacsoportok

Jelenleg emlékérem, kitüntetés, papírpénz- és értékpapír, római és orientális munkacsoport működik.

TÁRSSZERVEZETEK RENDEZVÉNYEIN VALÓ RÉSZVÉTEL

Társulatunk főtítkára rendszeresen részt vesz (mint meghívott) a MÉE elnökségi ülésein. A személyes- és szakmai kapcsolattartás erősítése érdekében az MNT vezetői és tagjai több vidéki éremgyűjtő csoport rendezvényét meglátogatták, így a szegedi és tatabányai közgyűléseket, a MÉE székesfehérvári vándorgyűlését, a kecskeméti „Hírös napok” rendezvényét, a MÉE–MABÉOSZ által szervezett nemzetközi filatéliai és numizmatikai találkozót, valamint több helyi csoport kiállítását. Emellett rendszeresen részt vettünk a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum Orvosnumizmatikai Szakosztályának rendezvényein és előadásain is.

KÖNYVTÁR

Továbbra is aktívan működtettük a Társulat könyvtárát, amely az ország egyetlen önálló, nyilvános numizmatikai szakkönyvtára, és közhasznú tevékenységünk keretében minden, a numizmatika iránt érdeklődő állampolgár rendelkezésére áll.

A könyvtárhasználat lehetősége nem csak passzív könyvtári szolgáltatásokat jelent, munkatársaink a szakirodalom és bibliográfiák segítségével aktív tájékoztatást nyújtanak, így a társadalom legváltozatosabb felkészültségű rétegeinek segítenek az információk megszerzésében.

A könyvtár karbantartása, számítógépes adatbázisának feltöltése folyamatos. Új fejezet indul a könyvtár életében azzal, hogy honlapunkon (www.numizmatika.org) keresztül lehetővé vált a könyvtár állományában (jelenleg még csak a könyvállományban) való böngészés távoli felhasználó helyekről is. Az elérhető állomány az anyag további revíziójával párhuzamosan folyamatosan bővülni fog. Reményeink szerint nemcsak könyvtári, hanem az 1977 óta hiányzó magyar numizmatikai bibliográfia szerepét is betöltve.

Könyvtárunk széleskörű nemzetközi cserekapcsolatokkal rendelkezik, melyek segítségével biztosítani tudjuk szakmai színvonalának fenntartását. Gyarapodás 2017-ben: 38 kötet könyv, 24 évfolyam folyóirat. A cserekapcsolatok száma: 42. A Társulat a legjelentősebb numizmatikai intézményekkel világszerte kapcsolatban áll, az ország egyetlen olyan önálló szakkönyvtára, melyben a lehető legteljesebb mértékben megtalálható a külföldi numizmatikai szakirodalom.

2017-ben is heti három alkalommal, hétfőn a munkacsoport értekezletek alkalmával 16–18 óráig, kedden 10–19 óráig, szerdán 10–16 óráig állt rendelkezésre tagjaink és az érdeklődő közönség számára. Minden kedden összejöveteli napot tartunk, melyen tagjaink megvitathatják aktuális kérdéseiket, a numizmatika iránt érdeklődők pedig szakmai tanácsokat kérhetnek. A Társulatot az év folyamán 1226 fő látogatta.

A könyvtár szakmai színvonalának fenntartásával, a Társulatot felkereső kutatók és a civil társadalom kiszolgálásával, tudományos rendezvényeink megszervezésével a Társulat 2017-ben is igyekezett a lehető legjobban megfelelni az Alapító Okiratában lefektetett alapelveknek, és magas szinten ellátni közhasznú tevékenységeit.

*Soós Ferenc
főtitkár*

Társulati munkák és rendezvények segítése

Külön köszönetet mondunk név szerint is azoknak a szervezeteknek és tagtársainknak, akik jelentős összegekkel támogatták 2017-ben is Társulatunkat. Ezek a szervezetek a következők voltak:

Árverés 90 Bt, Magyar Éremgyűjtők Egyesülete, Magyar Pénzverő Zrt.

Magánszemélyként támogatták ez évi munkánkat:

Bedő József, Bene Attila, dr. Bíróné Sey Katalin, Dinnyés István, Hargita Árpádné, dr. Kiss József Géza, Lengyel András, Maróti Tamás, dr. Nagy Ádám, Nagy Ferenc, Nudelman László, Nyirádi Lajos, Rados Ferenc, Raýman János, Suszter János József, dr. Süle Tamás, Tóth János.

Külön köszönetet mondunk a Jótékonyági árverési anyag előkészítésében és összeállításában végzett munkájukért Soltész Ferenc, Szilágyi Mihály, Király Csaba, Kovács Ákos tagtársaknak, valamint az Árverés 90 Bt. alkalmazottainak, akiknek a hathatós közreműködése és segítsége nélkül nem tudtunk volna ilyen eredményesek lenni.

Külön megköszönjük a társulat két alkalmazottjának, dr. Baloghné Ábrányi Hedvignek és Oroszné Köhegyi Lenkének az egész évi odaadó munkáját. Dr. Baloghné Ábrányi Hedvig 2017 decemberében nyugdíjba vonult, jelenleg megbízási szerződéssel végzi a könyvtári állomány rendezését.

2017. évi tevékenységünk bemutatása után továbbra is kérem a Társulat tagjainak hathatós segítségét minden lehetséges módon, hogy tevékenységünket továbbra is folytatni tudjuk, és így azt mind szélesebb körben megismerhessék, munkánk fontosságát felismerhessék.

Már jóval lapzártá után, a nyomdai előkészítő fázisban értesültünk a szomorú hírről, hogy kedves és nagyra becsült tagtársunk, Dobál Miklós meghalt. Miklós hosszú évtizedeken át élt Svájcban és gyűjtötte az ott fellelhető magyar numizmatikai emlékeket. A szép gyűjteményt a rendszerváltást követő hazatelepülése után szeretett városának, Gyöngyösnek adományozta. Az ő önzetlen munkáját dicséri a máig álló kiállítás a gyöngyösi Huszár Lajos Éremtárban, amellyel Miklós az ifjúság hazafias neveléséhez kívánt hozzájárulni a magyar pénztörténet emlékein keresztül. Hiányolni fogjuk körünkől, de emlékét tisztelettel fogjuk őrizni a Magyar Numizmatikai Társulatban, a hazai éremgyűjtők és kutatók körében.

A Szerkesztőség

Könyvismertetések

BUDAJ, Marek – HUNKA, Ján: *Nálezy mincí na Slovensku (=Coin Finds in Slovakia)* V/1. Archeologický – Historické Múzeum SNM, Bratislava–Nitra 2018. 259 o. ISBN 978-80-8196-026-0

A most megjelent munka a szlovák „Fundmünzen” (=Nálezy mincí) sorozat újabb kötete, amelynek megjelenését már nagyon várta a szakma. Az utóbbi évtizedekben nagyon sok új, olykor meglepő éremleletanyag került napvilágra. Ezek nagyobb részben ugyan közlésre kerültek, de ezekhez a publikációkhoz nem feltétlenül fér hozzá a nemzetközi kutatás.

A Nálezy sorozatot még az 1950-es évek Csehszlovákiájában indította el a Nohejlová-Prátová professzor vezetésével összeállított cseh, morva és szilézia éremleleteket tartalmazó kiadvány. A szlovák térséget illetően A. Ondruch az antik éremleletek összegyűjtését tette közzé 1964-ben. Négy év múlva jelent meg Hlinka, Kraskovská és Novák összeállításában az a kötet, amely a hajdani Magyar Királyság időszakának a mai Szlovákia területén előkerült éremleleteit tartalmazta. Ez a két kötet már nyújtott némi alapot a térség pénzforgalmának vizsgálatához. A kötetek szakmai sikerén felbuzdulva aztán további munkák születtek. 1978-ban Hlinka–Kolníková–Kraskovská–Novák összeállításában egy százoldalas leletregiszter, amelyet kiegészítettek a leletanyagot elemző, értékelő résszel is. Egy IV. kötet pedig 1994-ben jelent meg Kolníková és Hunka összeállításában, amely az 1978 óta előkerült új leleteket tartalmazta.

A most megjelent kötet a Szlovákia területén 1994-től előkerült éremleleteket teszi közzé az ókortól 1526-ig. A kötet felépítése időrendi. Az ókori rész görög, kelta, római – ezen belül köztársaság- és császárkor – és bizánci fejezetekből áll. A középkori anyag az éremverés periódusai szerint tagolódik fejezetekre: denárkorszak – ezen belül a 10. századi nyugat-európai és arab veretek, valamint a 10–13. század – és garasperiódus. Kevésbé szerencsés viszont, hogy még ezeken a fejezeteken, illetve alfejezeteken belül is kronológiát próbál követni a kötet, ennek eredményeképpen egy-egy lelőhely sokszor feltűnik, mert a sorrend az ott előkerült érmék kezdő dátuma szerint rendeződik. Ez kissé nehézkessé teszi a használatot. A részletes és többféle megközelítésből készült mutatók viszont nagy segítséget nyújtanak, és jócskán megkönnyítik a keresést. Van egy lelőhelyek szerinti regiszter és egy kibocsátók szerinti. Újdonságnak számít egy olyan mutató, ahol az előkerülési körülmények alapján is lehet keresni. Itt azonban nem ártott volna, ha az alcímek esetében is adnak angol megnevezéseket.

Az egyes tételeknél szerepel a keltezés, az előkerülési körülmények, azaz mikor került elő, illetve milyen típusú leletről van szó. A lelet összetétel, továbbá a publikáció, ha van ilyen. Az érme vagy érmék őrzési helye. A leírásban szereplő rövidítések feloldása – angol nyelven is – a kötet elején lévő rövidítésjegyzékben megtalálható. A bibliográfiában külön szerepelnek a meghatározáshoz használt katalógusok, valamint a publikációk 22 oldalt megtöltve.

A Nálezy mincí V/1. egy nagyon fontos és hiányt pótló kötet, és nagyon komoly munkát végeztek a kötet összeállítói az elmúlt negyed század során előkerült éremleletanyag átnézésével, rendszerezésével. Várjuk az ígért 2. részt, mely majd az 1526 utáni leleteket közli.

Torbágyi Melinda

TÓTH Csaba – KISS József Géza – FEKETE András: *Az Árpád-kori magyar pénzek katalógusa I. I. (Szent Istvántól Imréig. Catalogue of Árpadian Coinage I. From King Saint Stephan to King Imre.* Budapest 2018. 359 o., több mint 400 színes éremfotó, több mint 3850 rajz. (Opitz Numismatica 1.) ISBN 978-963-9987-26-5

TÓTH Csaba – KISS József Géza: *Az Árpád-kori magyar pénzek katalógusa II. Az anoním dénárok kora. Catalogue of Árpadian Coinage II. Age of uncertain issuers.* Budapest 2018. 368 o., több mint 900 színes éremfotó, több mint 3500 rajz. (Opitz Numismatica 2.) ISBN 978-963-9987-37-1

A típuskatalógusok „jelentik a numizmatikai kutatás alfáját és omegáját...” szól az első kötet bevezetése minden túlzás nélkül. A típuskatalógusokra épül a numizmatika minden további ágazata. Kétségtől fontos tehát ezek elérhetősége és naprakészen tartása. Az Árpád-kori pénzek területén ilyen szempontból komoly hiány lépett fel. Míg az elmúlt évtizedek folyamán a „fémkeresőzés” és a fellendülő árverési élet tömegével

hozta napvilágra az új típusokat és változatokat, addig a – már egyébként erősen frissítésre szoruló – régebbi típuskatalógusok beszerzése is egyre nehezebbé vált. Ezt a mind tudományos, mind gyűjtői oldalról jelentkező hiányt igyekszik kiküszöbölni a Martin Opitz Kiadó új katalógussorozata.

A kötetek szakmai háttérét a 2000-es évek elején megindult sziglakutatás alapozta meg, és bár a szerzőknek több előzetes közleménye is megjelent ebben a tárgykörben, másfél évtizedig kellett várni, míg az egységesen szerkesztett önálló katalógusok végre nyomdába kerültek. A gyűjtők által régen várt katalógus megjelentetését a pénz- és gazdaságtörténész szakma, elsősorban az MTA BTK „Lendület” Középkori Magyar Gazdaságtörténet Kutatócsoport részéről megnyilvánuló érdeklődés jelentős mértékben motiválta. Fél évvel később a második kötet megjelenését már az Árpád-ház Program is támogatta, sőt társkiadóként a Magyar Nemzeti Múzeum neve is feltüntetésre került.

Az eddig elkészült köteteket – a tartalom túlmenően – az egységes stílusvilág köti össze sorozattá, értve ez alatt a több különböző érmék képéből összeállított borítót, vagy a belső szerkesztési tagolóelemeket. Méretük és vastagságuk – bár meghaladja a máig közkedvelt Unger-féle éremhatározóké – még pont befér a könnyebben használható kézikönyvek sorába. Egyedül feltűnő súlyuk mondhat ennek ellent. Ne feledjük, a megcélzott, igen széles körű közönség feltehetően nem kizárólagosan a könyvtár kényelmében kívánja lapozgatni őket.

Itt látszik, hogy a tudománynak mekkora súlya is van, hiszen ezeknek a katalógusok belső információ tartalma messze meghaladja a korábban megjelent összeállításokat. A szerzők nem elégedtek meg a típusok pontos adatokat nélkülöző ömlesztett felsorolásával. Ehelyett igyekeztek, hogy minden tudományos igénynek megfelelő információt nyújtsanak, és egy újfajta rendszerszemléletet meghonosítani, amely a tudomány további eredményei fényében bővíthető lesz a későbbiekben is. Az egyértelműség kedvéért mindkét kötet elején található egy „használati útmutató” az új jelzésrendhez. Ennek egyik alapeleme, hogy a korábban használatos folyamatos sorszámozás helyett a típusokat fő- és alcsoportokra bontották, és eszerint számozták be. A 11–12. századi köriratos pénzeket tartalmazó I. kötetben az uralkodók képezik a főcsoportot, azon belül típusok és az esetleges típusváltozatok az alcsoportokat. Így alakul ki a két, variációk esetén három tagból álló azonosítószám. A II. kötet anonim dénárjai már más csoportosítási szempontokat igényeltek. Egyértelműen beazonosítható uralkodó híján az előlapi éremkép szerkezete, illetve a hozzájuk kapcsolódó hátlapi változatok alapján képeztek fő- és alcsoportokat, négylépcsős rendszerbe foglalva az eddig szinte átláthatatlan típustömeget. Első alkalommal talán zavarba ejtő lehet ez az új felosztás, használatát azonban megkönnyíti a már említett útmutató a könyv elején. Annál is inkább, mert az összes katalógustételt jó minőségű, méretarányos és nagyított színes képekkel szemléltették. Azokban a ritka esetekben, amikor erre mégsem volt lehetőség, rajzzal pótolták a hiányt. A képek mellett a szerzők feltüntettek minden adatot, ami tudományos és gyűjtői szempontból fontos lehet: leírás, korábbi katalógushivatkozások, átlagolt súly és átmérő, ritkaság és érték. Ez utóbbi pontnál a korábbi szakirodalomban szereplő, ma már történeti-numizmatikai érdekességnek tekinthető besorolások mellett egy mai, euróban számított becsértéket adtak meg, alkalmazkodva napjaink árverési gyakorlatához.

Bár a már eddig felsorolt teljesítmény sem alábecsülendő, a katalógus igazán nagy újításának a sziglak jelölése számít. A szerzők által fellelt minden változat külön, felnagyított éremrajzon került jól olvashatóan megjelölésre. Ez típusonként sokszor száz körüli eltérő rajzot jelent, de nem egyszer több százra rúg a számuk. Ennek tudatában különösen aprólékos munkára vall, hogy minden változatnál megjelölték az előfordulásuk helyét. Mindemellett a sziglaváltozatokhoz készült egy saját, a jegyek alakján és mennyiségén alapuló kódrendszer, amelynek segítségével elvégezték a csoportosításukat. A típusok rendszerezéséhez hasonlóan ez is úgy került kialakításra, hogy a későbbiekben bővíthető legyen. A gyakorlati használat szempontját illetően meg kell azonban jegyezni, hogy a sziglak ilyen részletgazdag feljegyzése – minden hasznossága ellenére – kissé nehézkessé teheti a kötetek használatát a kezdők számára, a különböző típusok ugyanis helyenként elég távol kerültek egymástól.

A pozitívumok és negatívumok mérlegelésekor mindenképp komoly súly a többnyelvűség. A szerzők nem burkolt szándéka volt egy nemzetközi szinten is használható szakirodalom elkészítése, így a katalógusokban magyaron kívül angolul is szerepel minden információ. Emellett az élénk határon túli érdeklődésre való tekintettel, a könyvek elején található kísérőszövegek szlovák nyelven is olvashatóak. A szlovák nyelvű fordítást mindkét esetben Marek Budaj, a Szlovák Nemzeti Múzeum Történeti Múzeum éremgyűjteményének vezetője készítette, míg az angol szöveg az 1. kötet esetében Alan Campbell, a 2. kötetnél Cseh Lilla Zsófia munkáját dicséri.

A Martin Opitz Kiadó két új katalógusa magasan megfelel minden olyan elvárásnak, ami egy használható, informatív katalógus elé állítható. Igyekszik új vezérfonalat alkotni, miközben magába foglalja az elmúlt évek kutatásainak eredményeit, ugyanakkor áttekinthető és könnyen kezelhető marad. Ezek alapján minden adott, hogy pótolja a korszerű és elérhető Árpád-kori katalógusok terén keletkezett hiányt. Hogy ez végül hosszú távon sikerül-e, azt majd az idő dönti el.

Magyar Numizmatikai Bibliográfia*

(2013–2016)

BIBLIOGRAPHIE DER UNGARISCHEN NUMISMATIK

Összeállította: Baloghné Ábrányi Hedvig

Tartalom

- I. általános művek – összefoglalások
- II. bibliográfiák – irodalomjegyzékek
- III. időszaki kiadványok
- IV. gazdaságtörténet
- V. antik pénztörténet – Bizánc
- VI. kelta pénztörténet
- VII. iszlám és oszmán-török – orientális pénztörténet
- VIII. magyar pénztörténet
- IX. Erdély
- X. koronázási érmek
- XI. külföldi pénztörténet
- XII. papírpénz – külföldi
- XIII. papírpénz – magyar
- XIV. értékpapírok – pénzhelyettesítők – fantáziapénz
- XV. szükségpénz
- XVI. bányapénzek – bányászati vonatkozások
- XVII. emlékérem 1867 előtt
- XVIII. éremművészet – jutalomérmek – díjérmek
- XIX. éremművészet – orvosi érmek
- XX. éremművészet – sportérmek
- XXI. emlékpénz – emlékjegy
- XXII. kitüntetések – rendjelek
- XXIII. jelvény
- XXIV. zseton – bárca
- XXV. hamisítás
- XXVI. éremleletek
- XXVII. numizmatikusok – gyűjtők
- XXVIII. múzeumok – gyűjtemények – szervezetek
- XXIX. kiállítások – konferenciák
- XXX. árverések – rendezvények
- XXXI. címertan – genealógia
- XXXII. restaurálás – technika – fotótechnika
- XXXIII. egyéb
- XXXIV. régészet – örökségvédelem

*A Magyar Numizmatikai Társulat könyvtára 2016-ban csatlakozott a Qulto integrált közgyűjteményi platformhoz, ezen belül a Huntéka könyvtári rendszerhez. Ezzel lehetővé vált könyvtárunk anyagának távoli kiszolgálókról történő megtekintése, bekerültünk az országos és a nemzetközi könyvtári vérkeringésbe. Könyvtári anyagunk számítógépes nyilvántartása konvertálásra került az új programba. Bár igyekeztünk kiküszöbölni a minden ilyen esetben előforduló, a konvertálás folyamatából adódó esetleges adatvesztési és egyéb felmerülő problémákat, mégis kérjük, hogy amennyiben a szakirodalomban hiányt találnak, jelezzék azt számunkra. Jelzéseiket köszönettel fogadjuk.

I. ÁLTALÁNOS MŰVEK – ÖSSZEFOGLALÁSOK

- BENE Attila: Vadászati jelentek a numizmatikában / Bene Attila. - 2014. - In: Éremtani Lapok, 2014. 145. p. 3–10.
- BUZA János → STORK, GERD-HENRICH
- GRUIA, Ana-Maria: Religious representations on stove tiles from the medieval Kingdom of Hungary / Gruia Ana-Maria. - Cluj-Napoca : Mega, 2013. - 513 p. : ill. ; 24 cm.
- KLÜBENDORF Niklot: Numismatik und Geldgeschichte : Basiswissen für Mittelalter und Neuzeit / Niklot Klüßendorf. - [Durchges. und erg. Neubearb. d. Titels: Münzkunde: Basiswissen]. - Peine : Hahn, 2015. - 135 p. : Ill. ; 22 cm. - „Dieses Buch ersetzt als durchgesehene und ergänzte Neubearbeitung den nicht mehr neu aufgelegten Titel ‚Münzkunde: Basiswissen‘ (Hahnsche Historische Hilfswissenschaften, hrsg. von Elke Frfr. von Boeselager und Thomas Vogtherr, Bd. 5), Hannover 2009.” (S.[4]. ISBN 9783775259682
- STORK, GERD-HENRICH: Geowissenschaften im Spiegel von Medaillen und Münzen / Gerd-Henrich Stork; Hrsg. von der Naturhistorischen Gesellschaft Hannover und dem Niedersächsischen Landesmuseum Hannover. - Hannover : Naturhistorische Gesellschaft ; Niedersächsisches Landesmuseum, 2014. - 724 p. : ill. ; 26 cm. - Bibliogr.: p. 689–696. ISBN 978-3-929-444-39-1
- rec. Buza János. In: Numizmatikai Közlöny, 112–113. 2013–2014. p. 250.
- SURVEY of numismatic research : 2008–2013 / general editors, Carmen Arnold-Biucchi, Maria Caccamo Caltabiano ; sub-editors, Roger Bland [and eleven others]. - Roma (Italia : Arbor sapientiae, 2015. - xv, 765 pages ; 30 cm. - (Special publication / International Association of professional numismatists ; 16). Collected essays. ISBN 9788897805427, ISBN 8897805426
- WEISZ Boglárka: A magyar gazdaság mozgatórugói a középkorban. - In: Történelmi Szemle, 57. 2015. 3. p. 487–506.

II. BIBLIOGRÁFIÁK – IRODALOMJEGYZÉKEK

ANDAHÁZI-SZEGHY Viktor → MAKAI

BALÁZS Károly: Kortárs numizmatikusaink munkái. XVII. : Balázs Károly / Összeállította [Balázs Károly]. - 2015. - In: Éremtani Lapok, 2015. 149. p. 19–22.

BALOGH Éva → Az ÉREM ; MAGYAR

BALOGHNÉ ÁBRÁNYI Hedvig → Az ÉREM ; MAGYAR

EMMERIG, Hubert: Bibliographie zur Münz- und Geldgeschichte Österreichs in Mittelalter und Neuzeit 2008-2013 / Hubert Emmerig. - 2014. - In: Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft, 54. 2014. 2. p. 126–144.

Az ÉREMTANI Lapok 97. irodalomjegyzéke. - 2013. - In: Éremtani Lapok, 2013. 137. p. 23.

Az ÉREMTANI Lapok 98. irodalomjegyzéke. - 2013. - In: Éremtani Lapok, 2013. 139. p. 23.

Az ÉREMTANI Lapok 99. irodalomjegyzéke. - 2013. - In: Éremtani Lapok, 2013. 140. p. 23.

Az ÉREMTANI Lapok 100. könyvjegyzéke. - 2013. - In: Éremtani Lapok, 2013. 142. p. 23.

Az ÉREMTANI Lapok 101. irodalomjegyzéke. - 2014. - In: Éremtani Lapok, 2014. 143. p. 23.

Az ÉREMTANI Lapok 102. irodalomjegyzéke. - 2014. - In: Éremtani Lapok, 2014. 144. p. 23.

Az ÉREMTANI Lapok 103. irodalomjegyzéke. - 2014. - In: Éremtani Lapok, 2014. 146. p. 23.

Az ÉREMTANI Lapok 104. irodalomjegyzéke. - 2014. - In: Éremtani Lapok, 2014. 147. p. 23.

Az ÉREMTANI Lapok 105. irodalomjegyzéke. - 2014. - In: Éremtani Lapok, 2014. 148. p. 23.

Az ÉREMTANI Lapok 106. irodalomjegyzéke. - 2015. - In: Éremtani Lapok, 2015. 149. p. 23.

Az ÉREMTANI Lapok 107. irodalomjegyzéke. - 2015. - In: Éremtani Lapok, 2015. 150. p. 23.

Az ÉREMTANI Lapok 108. irodalomjegyzéke. - 2015. - In: Éremtani Lapok, 2015. 152. p. 23.

Az ÉREMTANI Lapok 109. irodalomjegyzéke. - 2015. - In: Éremtani Lapok, 2015. 153. p. 23.

Az ÉREMTANI Lapok 110. irodalomjegyzéke. - 2016. - In: Éremtani Lapok, 2016. 155. p. 23.

Az ÉREMTANI Lapok 111. irodalomjegyzéke. - 2016. - In: Éremtani Lapok, 2016. 156. p. 23.

Az ÉREMTANI Lapok 112. irodalomjegyzéke. - 2016. - In: Éremtani Lapok, 2016. 157. p. 23.

Az ÉREMTANI Lapok 113. irodalomjegyzéke. - 2016. - In: Éremtani Lapok, 2016. 158. p. 23.

Az ÉREM tartalomjegyzéke : 2011–2015 : Inhaltsverzeichnis der Az Érem 2011–2015 : Contents of Az Érem 2011–2015 / összeáll. Balogné Ábrányi Hedvig, Balogh Éva. - 2015. - In: Az Érem, 71. 2015. 2. p. 42–55.

MAGYAR Numizmatikai Bibliográfia (2009–2010) : Bibliographie der ungarischen Numismatik (2009–2010) / összeáll. Balogh Éva, Balogné Ábrányi Hedvig. - In: Numizmatikai Közlöny, 110–111. 2011–2012. p. 173–208.

- MAGYAR Numizmatikai Bibliográfia (2011–2012) : Bibliographie der ungarischen Numismatik (2011–2012) / összeáll. Balogh Éva, Baloghné Ábrányi Hedvig. - In: Numizmatikai Közlöny, 112–113. 2013–2014. p. 251–294.
- MAKAI Ágnes munkásságának bibliográfiája / összeállította ANDAHÁZI-SZEGHY Viktor. - 2013. - In: Hadtörténelmi Közlemények, 126. 2013. p. 313–318.
- A Numizmatikai Közlöny CX–CXI. évfolyamának (2011–2012) tartalomjegyzéke : Inhaltsverzeichnis : Content.- 2013. - In: Az Érem, 69. 2013. 2. p. 52.
- SOÓS Ferenc: Kortárs numizmatikusaink munkái: XVI. Soós Ferenc / összeállította: Soós Ferenc. - 2013. - In: Éremtani Lapok, 2013. 141. p. 13–17.
- TÓTH Csaba: Hungary / Tóth Csaba. - 2015. - In: Survey of numismatic research : 2008–2013. - p. 469–471.

III. IDŐSZAKI KIADVÁNYOK

- Az ÉREM: 69. évfolyam / Magyar Éremgyűjtők Egyesülete ; fel. szerk. Soós Ferenc. - Budapest : Magyar Éremgyűjtők Egyesülete, 2013. - ISSN 0133-8005
- Az ÉREM: 70. évfolyam / Magyar Éremgyűjtők Egyesülete ; fel. szerk. Soós Ferenc. - Budapest : Magyar Éremgyűjtők Egyesülete, 2014. - ISSN 0133-8005
- Az ÉREM: 71. évfolyam / Magyar Éremgyűjtők Egyesülete ; fel. szerk. Soós Ferenc. - Budapest : Magyar Éremgyűjtők Egyesülete, 2015. - ISSN 0133-8005
- Az ÉREM: 72. évfolyam / Magyar Éremgyűjtők Egyesülete ; fel. szerk. Soós Ferenc. - Budapest : Magyar Éremgyűjtők Egyesülete, 2013. - ISSN 0133-8005
- ÉREMGYŰJTŐK Híradója : az MEE Kecskeméti Csoport Lapja : 21. évfolyam / Szerkesztette: Leányfalusi Károly. - Kecskemét : MEE Kecskeméti Csoport, 2013.
- ÉREMGYŰJTŐK Híradója: az MEE Kecskeméti Csoport Lapja : 22. évfolyam / Szerkesztette: Leányfalusi Károly. - Kecskemét : MEE Kecskeméti Csoport, 2014.
- ÉREMGYŰJTŐK Híradója : az MEE Kecskeméti Csoport Lapja : 23. évfolyam / Szerkesztette: Leányfalusi Károly. - Kecskemét : MEE Kecskeméti Csoport, 2015.
- ÉREMGYŰJTŐK Híradója : az MEE Kecskeméti Csoport Lapja : 24. évfolyam / Szerkesztette: Leányfalusi Károly. - Kecskemét : MEE Kecskeméti Csoport, 2016.
- ÉREMTANI Lapok / szerkvez. Zombori Lajos. - [Nagykovácsi] : Szilágyi Mihály, Zombori Lajos, 2013. - 6 db : Ill. ; 28 cm.
- Éremtani Lapok / szerkvez. Zombori Lajos. - [Nagykovácsi] : Szilágyi Mihály, Zombori Lajos, 2014. - 6 db : Ill. ; 28 cm.
- ÉREMTANI Lapok / szerkvez. Zombori Lajos. - [Nagykovácsi] : Szilágyi Mihály, Zombori Lajos, 2015. - Ill. ; 28 cm.
- ÉREMTANI Lapok / szerkvez. Zombori Lajos. - [Nagykovácsi] : Szilágyi Mihály, Zombori Lajos, 2016. - Ill. ; 28 cm.
- ÉRTESÍTŐ : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete kiadványa. - Budapest : MEE, 2013.
- ÉRTESÍTŐ : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete kiadványa. - Budapest : MEE, 2014.
- ÉRTESÍTŐ : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete kiadványa. - Budapest : MEE, 2015.
- ÉRTESÍTŐ : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete kiadványa. - Budapest : MEE, 2016.
- HÁGEN József: 15 éves a Pécsi Dénár / a szerkesztők [Hágen J., Rayman J., Süle T.]. - 2016. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 8. (181). p. 4–5. : ill.
- KREMSER Péter: Az ötödik év végén / Kremser Péter. - 2014. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2014. 20. (december). p. 1.
- MUSEION : zborník Kremnického múzea : Zborník príspevkov k 125. výročiu založenia kremnického múzea : 1890-2015 / zostavovateľ Daniel Haas Klanička. - Kremnica : Národná Banka Slovenská ; Múzeum mincí a medailí Kremnica, 2016. - 228 p. : ill.
- ISBN 978-80-8043-219-5
- A NUMIZMATIČKE vijesti 2012 tartalomjegyzéke. - 2013. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 13. 2013. 8. (145). p. 7.
- NUMIZMATIČKE vijesti 57. 2015. 68. sz. : [Tartalomjegyzék]. - 2016. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 5. (178). p. 7.
- NUMIZMATIKAI Közlöny / Magyar Numizmatikai Társulat ; Főszerkesztő: Torbágyi Melinda. - Budapest : Magyar Numizmatikai Társulat, 2015. - 294 p. : ill. ; 28 cm.
- NUMIZMATIKAI Közlöny 112–113. évfolyam 2013–2014.: Tartalom. - 2016. - In: Az Érem, 72. 2016. 1. p. 29.
- [NUMIZMATIKAI Közlöny] SÜLE Tamás: Megjelent a Numizmatikai Közlöny legújabb száma / S. T. - 2013. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 13. 2013. 11. (148). p. 5.
- [NUMIZMATIKAI Közlöny] SÜLE Tamás: Megjelent a Numizmatikai Közlöny legújabb száma / S.T. - 2016. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 2. (175). p. 4.

- PÉCSI Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója. - 2013. - 138-149. sz.
PÉCSI Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója. - 2014. - 150-161. sz.
PÉCSI Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója. - 2015. - 162-173. sz.
PÉCSI Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója. - 2016. - 174-185. sz.
A PÉCSI Dénár érmei. - Szentgáli Károly jutalomérem. Pécsi Dénár emlékérmé. Jubileumi érem. - *In*: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 14. 2014. 1. (150). p. 3.
[PÉCSI Dénár] GERGELY Tibor köszöntése. - 2014. - A 150. Pécsi Dénár megjelenésének emlékére Gergely Tibort mint a lap szerzőjét köszöntik. - *In*: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 14. 2014. 4. (153). p. 8. : ill.
[PÉCSI Dénár] GERGELY Tibor: Tisztelt Olvasó! / Gergely Tibor. - 2014. - *In*: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 14. 2014. 1. (150). p. 6. : ill.
[PÉCSI Dénár] OLVASÓI vélemények a lapról. - *In*: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 14. 2014. 1. (150). p. 7. : ill.
[PÉCSI Dénár] SOÓS Ferenc: Köszöntő [a Pécsi Dénár 150. száma megjelenésének alkalmából] : Begrüßung : Saluting / Soós Ferenc. - 2014. - *In*: Az Érem, 70. 2014. 1. p. 1.
[PÉCSI Dénár] SÜLE Tamás: CD-n a Pécsi Dénár / S. T. - 2013. - *In*: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 13. 2013. 1. (138). 7. p. : ill.
[PÉCSI Dénár] SÜLE Tamás: Olvasóink kérték, mi teljesítettük / [Süle Tamás, Rayman János, Hágén József]. - *In*: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 14. 2014. 1. (150). p. 7.
[PÉCSI Dénár] SÜLE Tamás: Szerkesztői üzenet / [Süle Tamás, Rayman János, Hágén József]. - 2014. - *In*: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 14. 2014. 1. (150). p. 8. : ill.
[PÉCSI Dénár] TORBÁGYI Melinda: Pécsi denár : a baranyai éremgyűjtők híradója. 1-168. (2001-2015) / Torbágyi Melinda. - 2015. - *In*: Numizmatikai Közlöny, 112-113. 2013-2014. p. 237.
[PÉCSI Dénár] TÖRÖK Pál: Pécsi Dénár 150. jubileumi szám : Köszöntő / Török Pál. - 2014. - *In*: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 14. 2014. 1. (150). p. 2.
[PÉCSI Dénár] ZOMBORI Lajos: A Pécsi Dénár CD lemezei / Zombori Lajos. - 2013. - *In*: Éremtani Lapok, 2013. 141. p. 9.
[PÉCSI Dénár] SÜLE Tamás: A Pécsi Dénár a tények és a számok tükrében (1-150. szám) / Süle Tamás. - 2014. Az 1-150. szám szerzőinek felsorolásával. - *In*: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 14. 2014. 1. (150). p. 4-5.
RAYMAN János: Megjelent az OBOL : a Horvát Numizmatikai Társaság közlönyének 52. évfolyam 2014. évi 66. száma / Rayman János. - 2015. - *In*: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 15. 2015. 5. (166). p. 1-2. : ill.
SOÓS Ferenc → [PÉCSI Dénár]
SÜLE Tamás → [NUMIZMATIKAI Közlöny] ; [PÉCSI Dénár] ; [TURUL]
SZEDEDI Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja.- Szeged : MEE Csongrád megyei Szervezete, 2013. - 13-16. sz.
SZEDEDI Kispénz: a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja.- Szeged : MEE Csongrád megyei Szervezete, 2014. - 17-20. sz.
SZEDEDI Kispénz: a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja.- Szeged : MEE Csongrád megyei Szervezete, 2015. - 21-24. sz.
SZEDEDI Kispénz: a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja.- Szeged : MEE Csongrád megyei Szervezete, 2016. - 25-28. sz.
TORBÁGYI Melinda → [PÉCSI Dénár]
TÖRÖK Pál → [PÉCSI Dénár]
[TURUL] → SÜLE Tamás: Megjelent a Turul 2014. évi 3. és 4. száma / ST. - 2015. - *In*: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 15. 2015. 4. (165). p. 3.
ZOMBORI Lajos → [PÉCSI Dénár]

IV. GAZDASÁGTÖRTÉNET

- BUZA János: Az „árforradalom” nyomában / Buza János. - 2014. - *In*: Századok, 148. 2014. p. 1297-1314.
BUZA János: Borszállítás Tokajból Kassára 1623-ban : Adatok az „oly polturák” felső-magyarországi forgalmához : Wine delivery from Tokaj to Kaschau (Košice) in 1623: Data on circulation of Silesian “oly poltura” in Upper Hungary / Buza János. - 2016. - *In*: Történelem és muzeológia : Internetes folyóirat Miskolcon, 2. 2015. 2. p. 1-17.
BUZA János: A „chartalismus” : (G.F: Knapp pénzelméletéről) / Buza János. - 2015. - *In*: Numizmatikai Közlöny, 112-113. 2013-2014. p. 201-204.
BUZA János rec. → DERN SCHWAM VON HRADICZIN, Hans ; WESTERMANN, Ekkehard
DENZEL, Marcus A. → WESTERMANN, Ekkehard

- DERNSCHWAM VON HRADICZIN, Hans: [Tagebuch einer Reise nach Konstantinopel und Kleinasien] : Hans Dernschwam's Tagebuch einer Reise nach Konstantinopel und Kleinasien (1553/55) / hrsg. von Franz Babinger. Ins Neuhochdt. übers. von Jörg Riecke. - Berlin : Duncker & Humblot, 2014. - XXXVII, 300 p. : ill. ; 24 cm. ISBN 978-3-428-13768-8.
- rec. Buza János. In: Numizmatikai Közlöny, 112–113. 2013–2014. p. 247–248. ; Ungarn-Jahrbuch : Zeitschrift für interdisziplinäre Hungarologie, Bd. 32, Jg. 2014–2015. p. 391–393.
- FEHÉR Tamás: A német megszállás numizmatikai vonatkozásai : Die numismatischen Bezüge der deutschen Besetzung : Numismatic respects to the German occupation / Fehér Tamás. - 2013. - In: Az Érem, 69. 2013. 2. p. 24–25.
- GROSSMANNOVÁ, Dagmar: Beitrag zur Geldpolitik von Leopold I. und seinen Söhnen in Bezug auf Mären / Dagmar Grossmannová. - 2014. - In: Haller Münzblätter, 8. 2015. p. 249–254. : ill.
- HALM Tamás: Magyar Nemzeti Bank szerepe a magyar gazdaságban - változó történelmi korszakokban / Halm Tamás. - Budapest : Közgazdasági Szemle Alapítvány, 2013. - 139 p.
- rec. Molnár Péter. In: Az Érem, 69. 2013. 2. p. 23.
- HUSZTI Ernő: Egy valuta története : a forint forgalma a stabilizációtól az euró előszobájáig / Huszti Ernő. - [Budapest] : L'Harmattan : ZSKF, 2011. - 232 p. : ill. ; 23 cm. Bibliogr.: p. 217–220. ISBN 978-963-236-453-7
- rec. Molnár Péter. In: Az Érem 69. 2013. 1. p. 17.
- MOLNÁR Péter: Az európai és fekete-afrikai pénz szerepe és egymáshoz való viszonya Afrika rabszolga-kereskedelmében / Molnár Péter. - 2016. - In: Éremtani Lapok, 2016. 155. p. 9–14. : ill.
- MOLNÁR Péter rec. → HALM Tamás ; HUSZTI Ernő
- NAGY Balázs: Adalék a mai Pest megye 4–5. századi aranypénzforgalmához : Ein Beitrag zum Geldverkehr der Goldmünzen in Komitat Pest in den 4–5. Jahrhunderten n. Chr. : New data on the gold currency of Pest County in the 4–5th centuries AD / Nagy Balázs. - 2015. - In: Az Érem, 71. 2015. 1. p. 1–4.
- ÖKONÓMIA és ökológia : tanulmányok az ókori gazdaságtörténet és történeti földrajz köréből / szerk. Csabai Zoltán [et al.]. - Pécs ; Budapest : PTE Ókortört. Tansz. ; L'Harmattan, 2015. - 362 p. : ill., részben térk. ; 24 cm. - (Ókortörténet-írás, 2062-0497 ; 3.). ISBN 978-963-414-036-8
- PÉNZ, posztó, piac : gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról / szerk. Weisz Boglárka. - Budapest : MTA BTK Törttud. Int., 2016. - 569 p. : ill., részben színes, részben térk. ; 25 cm. - (Magyar történelmi emlékek, 2063-3742). ISBN 978-963-416-028-1
- TEKE Zsuzsa: Egy firenzei kereskedőtársaság áru- és pénzhitelei a Jagelló-kori Magyarországon = Commercial credits and loans of a Florentine trading company operating in Hungary under the Jagiellon dynasty / Teke Zsuzsa. - 2013. - In: Numizmatikai Közlöny, 110–111. 2011–2012. p. 133–137.
- TORBÁGYI Melinda: Az éremleletek, mint a gazdaságtörténet forrásai a késő vaskori „Pannoniában” / Torbágyi Melinda. - 2015. - In: Ökonómia és ökológia : tanulmányok az ókori gazdaságtörténet és történeti földrajz köréből. p. 307–325.
- WEISZ Boglárka → PÉNZ, posztó, piac
- WESTERMANN, Ekkehard: Das Kaufmannsnotizbuch des Matthäus Schwarz aus Augsburg von 1548 / Ekkehard Westermann, Markus A. Denzel. - Stuttgart : Franz Steiner Verlag, 2011. - 526 p. (Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte - Beihefte ; 215)
- rec. Buza János. In: Numizmatikai Közlöny, 110–111. 2011–2012. p. 165–166.

V. ANTIK PÉNZTÖRTÉNET – BIZÁNC

- ACTA CLASSICA Universitatis Scientiarum Debreceniensis / [red. Thomas Gesztelyi et Georgius Németh] : Coinage, minting, and monetary circulation in antiquity and in the middle ages (2012) (Debrecen). - Debrecen : Debreceni Egyetem, 2013. - 369, [14] t. : ill. ; 24 cm. - A 2012-ben Debrecenben megrendezett "Coinage, minting, and monetary circulation in antiquity and in the middle ages" című konferencia szerk. anyaga. A kötetre vonatkozó önálló főcím nélkül
- AEOLIAN scripts : new ideas on the lithic world : studies in honour of Viola T. Dobosi / ed. by Katalin T. Biró, András Markó, Katalin P. Bajnok. - Budapest : MNM, 2014. - 344 p. : ill., részben térk. ; 29 cm. - (Inventaria praehistorica Hungariae, 0865-0381 ; 13.). ISBN 978-615-5209-37-6
- BARNA Ferenc → GESZTELYI Tamás
- BECKERS, Michael: Die Nachahmung eines Tremissis aus dem westlichen Ungarn / Michael Beckers. - 2013. - In: Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft, 53. 2013. 1. p. 35–36.

- BERZY Péter: Egy különleges parvus: Ein sonderbares Parvus : A peculiar Parvus / Berzy Péter. - 2013. - *In: Az Érem*, 69. 2013. 1. p. 1–2.
- DÉVAI László: Ókori római istenségek ábrázolása a császárkori dénárvereteken, I. rész / Dévai László. - 2015. - *In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle*, 2015. március. p. 12. : ill. ; II. rész. *In: Uo.*, 2015. június. p. 12. : ill.
- FRITZ Mihály: Utazások Magna Graecia-ban, Sziciliában, ahol minden idők legszebb érmei teremték / Fritz Mihály. - 2013. - *In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja*, 2013. 14. (június). p. 8–9. : ill.
- GESZTELYI Tamás: Der Sonnengott in Quadriga frontal auf Gemmen und Münzen / Gesztelyi Tamás, Barna Ferenc. - *In: Acta Classica, Universitatis Scientiarum Debreceniensis*, 49. 2013. p. 31–44.
- HÁGÓ Attila: Ein gefütterter Imitativsolidus des Iustinianus II (687–692) von Andrid (Érendréd), Rumänien / Hágó Attila, Somogyi Péter. - *In: Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 64. 2013. p. 321–334.
- JUHÁSZ Lajos: Die Pannonia-Münze des Aelius Caesar im Spiegel der Nachfolgepolitik Hadrians / Juhász Lajos. - 2013. - *In: Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 63. 2012. p. 367–380.
- JUHÁSZ Lajos rec. → WOYTEK, Bernhard
- MRÁV Zsolt → VIDA István: Iis
- OPREANU, Coriolan Horațiu: A roman frontier marketplace at Porolissum in the light of numismatic evidence : Contribution to the knowledge of the Roman limes economy / Opreanu, Coriolan. - Cluj-Napoca ; Zalău : Editura Mega ; Editura Caiete-Silvane, 2015. - 178 p. : 32 t. ; 24 cm. ISBN 978-606-8464-78-7, ISBN 978-606-543-648-0
- ÓVÁRI Ferenc: III. Gordianus antiochiai antoninianusai Kr. u. 238–239 = Antiochian Antoniniani of Gordian III in AD 238–239 / Óvári Ferenc. - 2013. - *In: Numizmatikai Közlöny*, 110–111. 2011–2012. p. 18–35.
- ÓVÁRI Ferenc: Antoninianus gyűjtemények: XXII. A J. Shaffer és T. Marchal kollekciók / Óvári Ferenc. - 2013. - *In: Éremtani Lapok*, 2013. 138. p. 8–10.
- ÓVÁRI Ferenc: Antoninianus gyűjtemények: XXIII. A Wilhering apátság és E. Zwettl gyűjteménye / Óvári Ferenc. - 2013. - *In: Éremtani Lapok*, 2013. 139. p. 13–14.
- ÓVÁRI Ferenc: Antoninianus gyűjtemények: XXIV. A Magyar Nemzeti Múzeum anyaga (Kr. u. 238–253) / Óvári Ferenc. - 2013. - *In: Éremtani Lapok*, 2013. 141. p. 3–6.
- PATAY-HORVÁTH András: Die Anfänge der elischen Münzprägung – Überlegungen zur Chronologie, zur Funktion und zur Interpretation der Bildthemen. - *In: Acta Classica, Universitatis Scientiarum Debreceniensis*, 49. 2013. p. 9–30.
- PATAY-HORVÁTH András: Überlegungen zu Datierung und Funktion der frühen elischen Münzprägung / Patay-Horváth András. - 2013. - *In: Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte*, 63. 2013. p. 1–28.
- POMPEJI - élet és halál a Vezúv árnyékában : kiállítás a Móra Ferenc Múzeumban : [2016. június 25 – december 31.] / [... rend. Gabler Dénes]. - Szeged : Móra F. Múz., 2016. - 198 p. : ill., színes ; 24 cm. ISBN 978-963-9804-53-1.
- Eraviszkusz és kora császárkori római pénzek – tárgyleírások
- SOMOGYI Péter: Byzantinische Fundmünzen der Awarenzeit in ihrem europäischen Umfeld / Péter Somogyi. - Budapest : Eötvös L. Univ. Inst. of Archaeological Sciences ; L'Harmattan, 2014. - 263 p. : ill., részben színes, részben térk. ; 29 cm. - (Dissertationes Pannonicae ex Instituto Archaeologico Universitatis de Rolando Eötvös nominatae Budapestinensis provenientes, 0236-5464 ; 2.). Bibliogr.: p. 213–235. ISBN 978-963-236-805-4
- rec. Szőke Béla Miklós. *In: Numizmatikai Közlöny*, 112–113. 2013–2014. p. 238–239.
- SOMOGYI Péter → HÁGÓ Attila
- SZENT Márton és Pannónia : kereszténység a római világ határán : Pannonhalma, Apátsági Múzeum, 2016. június 3 – szeptember 18., Szombathely, Iseum Savariense, 2016. június 3 – november 30. / szerk. Tóth Endre, Vida Tivadar, Takács Imre ; [közread. a Pannonhalmi Főapátság, Savaria Múzeum]. - Szombathely ; [Pannonhalma] : Savaria Múzeum ; Pannonhalmi Főapátság, [2016]. 327 p. : ill., főként színes ; 28 cm. Bibliogr.: p. 305–326. ISBN 978-963-9827-28-8
- SZÉKELY Melinda: Római érmék Indiában = Roman coins in India / Székely Melinda. - 2013. - *In: Numizmatikai Közlöny*, 110–111. 2011–2012. p. 9–15.
- SZŐKE Béla Miklós rec. → SOMOGYI Péter
- TORBÁGYI Melinda: Alexander tetradrachms from Abu Hommos : Nagy Sándor tetradrachmák Abu Hommos nevű lelőhelyről / Torbágyi Melinda. - 2014. - *In: Folia Archaeologica*. 55. 2011–2013. p. 45–52. : ill.
- TORBÁGYI Melinda: Bizánci solidusokról / Torbágyi Melinda. - 2016. - *In: Szent Márton és Pannónia : kereszténység a római világ határán Pannonhalma, Apátsági Múzeum*, 2016. június 3 – szeptember 18., Szombathely, Iseum Savariense, 2016. június 3 – november 30. - p. 278–280.

- TORBÁGYI Melinda: Eraviszkusz és kora császárkori római pénzek – tárgyleírások / Torbágyi Melinda. - 2016. - *In: Pompeji - élet és halál a Vezúv árnyékában : kiállítás a Móra Ferenc Múzeumban* [2016. június 25 – december 31.]. - p. 118–124.
- TORBÁGYI Melinda: „A pénz beszél...” – Római pénzek a kora császárkorban / Torbágyi Melinda. - 2016. - *In: Határtalan régészet : archeológiai magazin : a Móra Ferenc Múzeum régészeti magazinja : régészeti ismeretterjesztő magazin*, 1. 2016. 2. p. 62–64. : ill.
- VIDA István: Egy Pannonia Superior hadseregét érintő, 115. július 5-én kibocsátott konstitúció egy új katonai diplomán – Ein neues intaktes Militärdiplom für Pannonia Superior vom 5.7.115 n. Chr. / Vida István, Mráv Zsolt. - *In: Folia Archaeologica*, 55. 2011–2013. p. 89–110.
- VIDA István: Egy újabb Kr. u. 245-ben kiadott praetorianus diploma töredéke Pannoniából – Fragment eines neuen Prätorianerdiploms vom 245 aus Pannonia Inferior / Vida István, Mráv Zsolt. - *In: Folia Archaeologica*, 55. 2011–2013. p. 111–122.
- VIDA István: Iis praetorianorum meorum ...qui non legitimi cives Romani viderentur ... civitatem Romanam do : Ein die Prätorianersoldaten betreffendes Edikt Hadrians von 119 n. Chr. / Vida István, Mráv Zsolt. - *In: Folia Archaeologica*, 55. 2011–2013. p. 123–154.
- VIDA István: The coinage of Flavia Maxima Helena / Vida István. - 2015. - *In: Dissertationes archaeologicae ex Instituto Archaeologico Universitatis de Rolando Eötvös Nominatae*, Ser. 3. No. 2. p. 171–178. : ill.
- VIDA István: Traiectus augusti / Vida István. - 2014. - *In: Firkák*, 3. 2014. p. 87–94.
- WOYTEK, Bernhard: Die Reichsprägung des Kaisers Traianus (98–117). - Wien : Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2010. - 682 p., 156 t. (Moneta Imperii Romani ; 14.) ISBN 978-3-7001-6565-1
- rec. Juhász Lajos. *In: Numizmatikai Közlöny*, 110–111. 2011–2012. p. 163–164.

VI. KELTA PÉNZTÖRTÉNET

- J. M.: Egy érdekes kelta éremtípus / J.M. - 2015. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 15. 2015. 3. (164). p. 4–5. : ill.
- J. M.: A Kapos-völgyi kelta érmék / J.M. - 2015. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 15. 2015. 12. (173). p. 6–8. : ill.
- J. M.: A Kapos-völgyi kelta obulusok néhány típusa / J. M. - 2016. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 16. 2016. 9. (182). p. 4–5. : ill.
- J. M.: A kelta mászlönypusztai (Zopfreiter) típusú tetradrachma. - 2016. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 16. 2016. (180). p. 4–5. : ill.
- J. M.: Kelta mesterjel? : A zichyújfalu kelta tetradrachma / JM. - 2015. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 15. 2015. 10. (171). p. 6–8. : ill.
- J. M.: Kelta obulus andráskeresztrel / J. M. - 2015. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 15. 2015. 6. (167). (174).p. 6–7. : ill.
- J. M.: Kelta obulus Héraklész fejjel / J.M. - 2015. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 15. 2015. 9. (170). p. 6–8. : ill.
- J. M.: Kelta obulus mitikus állatfejjel? / JM. - 2016. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 16. 2016. 1. (174). p. 6–7. : ill.
- J. M.: 12. Kelta obulus trónon ülő Zeusszal / JM. - 2016. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 16. 2016. 2. (175). p. 6–7. : ill.
- J. M.: 27. A kelta pannoniai „cikkcakk-csoport” tetradrachmája / JM. - 2016. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 16. 2016. 10. (183). p. 6–7. : ill.
- J. M.: Kelta „Roseldorf II” obulus „pannon” másolata? / J. M. - 2015. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 15. 2015. 7. (168). p. 4–6. : ill.
- J. M.: Kelta tetradrachma Audoleon-monogrammal / J. M. - 2016. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 16. 2016. 6. (179). p. 7–8. : ill.
- J. M.: Kelta tetradrachma Lysimachos fejjel / J.M. - 2016. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 16. 2016. 4. (177). p. 6–7. : ill.
- J. M.: Lovas felemelt kézzel. - 2015. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 15. 2015. (166). p. 8. : ill.
- J. M.: Rejtélyes karcolások egy kelta obuluson / J. M. - 2015. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 15. 2015. 8. (169). p. 4–6. : ill.
- J. M.: Ritkább kelta obulus triskelessel / J.M. - 2015. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 15. 2015. 4. (165). p. 7. : ill.

- M. J.: A dunaszekcsői típusú kelta pénzek / M. J. - 2015. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 15. 2015. 2. (163). p. 4–5. : ill.
- RAYMAN János: Kelta pénzverő műhely / Rayman János. - 2015. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 15. 2015. 11. (172). p. 6. : ill.
- SUADENTE nummo vetere : studi on onore di Giovanni Gorini / a cura di Michele Asolati, Bruno Callegher, Andrea Saccocci con la collaborazione di Cristina Crisafulli. - Padova : Esedra Editrice, 2016. - XX, 481 p. : ill. ; 30 cm. - [Giovanni Gorini bibliográfiája p. XIV–XX.] ISBN 9788860580627
- TORBÁGYI Melinda: After Enemonzo – reappraisal of the Transdanubian Celtic coinage / Melinda Torbágyi. - 2016. - In: Suadente nummo vetere : studi in onore di Giovanni Gorini. p. 127–136. : ill.
- TORBÁGYI Melinda: Coins and coin use in the Celtic world / Torbágyi Melinda. - 2013. In: Acta classica Universitatis Scientiarum Debreceniensis, 49. 2013. p. 65–72. : ill.
- TORBÁGYI Melinda: The „Raven Deity” – an Interpretation of a Celtic Coin from Transdanubia / Torbágyi Melinda. - 2014. - In: Aeolian scripts : new ideas on the lithic world : studies in honour of Viola T. Dobosi. p. 175–182.
- TORBÁGYI Melinda: Kelta pénzverés a Dél-Dunántúlon / Torbágyi Melinda. - 2013. - In: Éremtani Lapok, 2013. 137. p. 3–9. : ill.

VII. ISZLÁM ÉS OSMÁN-TÖRÖK – ORIENTÁLIS PÉNZTÖRTÉNET

- ALRAM, Michael → VONDROVEC, Klaus
- BARATOVA, Larissa → SYLLOGE nummorum Sasanidarum Usbekistan
- GYÖNGYÖSSY Márton: Oszmán ellenjegy velencei dukátokon : Osmanische Gegenstempel auf venezianischen Dukaten : Ottoman counter-marks on Venetian ducats / Gyöngyössy Márton. - 2014. - In: Az Érem, 70. 2014. 2. p. 10–12.
- LERNER, Judith A. → VONDROVEC, Klaus
- Od Damasku do Andaluzji : Pieniadz islamski w wiekach srednich. - Kraków : Muzeum Narodowe w Krakowie, 2015. - 78 p. : ill. ; 24 cm.
- RTVELADZE, Edvard → SYLLOGE nummorum Sasanidarum Usbekistan
- SCHINDEL, Nikolaus → SYLLOGE
- SYLLOGE nummorum Sasanidarum Israel : the Sasanian and Sasanian-type coins in the collections of the Hebrew University (Jerusalem), the Israel Antiquity Authority (Jerusalem), the Israel Museum (Jerusalem) and the Kadman Numismatic Pavilion at the Eretz Israel Museum (Tel Aviv) : Appendix: A hoard of late Sasanian copper coins from the Eretz Israel Museum / Nikolaus Schindel. - Wien : Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2009. - 175 p. : ill. ; 30 cm. Bibliogr. p. [173]–175. ISBN 978-3-7001-6056-4
rec. Szilágyi Mihály. In: Numizmatikai Közlöny, 112–113. 2013–2014. p. 243–244.
- SYLLOGE nummorum Sasanidarum: the Schaaf Collection : with contributions by Michael Alram, Rika Gyselen und Robert Schaaf / Nikolaus Schindel. - Wien : Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2012. - 263 p. : Ill., 75 t. ISBN 978-3-7001-7696-1
rec. Torbágyi Melinda. In: Numizmatikai Közlöny, 112–113. 2013–2014. p. 245.
- SYLLOGE nummorum Sasanidarum Usbekistan : sasanidische Münzen und ihre Imitationen aus Bukhara, Termes und Chaganian / Larissa Baratoва, Nikolaus Schindel, Edvard Rtveldze. - Wien : Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2012. - 199 p. : ill. ; 30 cm. Bibliogr. p. [195]–199. ISBN 978-3-7001-6945-1
rec. Szilágyi Mihály. In: Numizmatikai Közlöny, 112–113. 2013–2014. p. 244–245.
- SZILÁGYI Mihály: Egy érdekes oszmán-török veretről : Über eine interessante osman-türkische Prägung : About an interesting Ottoman token / Szilágyi Mihály. - 2016. - In: Az Érem, 72. 2016. 2. p. 22–24.
- SZILÁGYI Mihály: Fejezetek az iszlám numizmatika világából. VI. rész. : A gaznavidák pénzverése / Szilágyi Mihály. - 2014. - In: Éremtani Lapok, 2014. 146. p. 3–8. : ill.
- SZILÁGYI Mihály: Fejezetek az iszlám numizmatika világából. VII/1. rész. : A mongolok pénzverése : Mongol nagykanok / Szilágyi Mihály. - 2015. - In: Éremtani Lapok, 2015. 154. p. 7–11. : ill.
- SZILÁGYI Mihály: Fejezetek az iszlám numizmatika világából VII/2. rész : A mongolok pénzverése : Arany Horda / Szilágyi Mihály. - 2016. - In: Éremtani Lapok, 2016. 155. p. 3–8. : ill.
- SZILÁGYI Mihály: Fejezetek az iszlám numizmatika világából VII/3. rész : A mongolok pénzverése : Az Ilkánok birodalma: Perzsia, Irak, Kaukázus és Anatólia, 654–754 / 1256–1353 / Szilágyi Mihály. - 2016. - In: Éremtani Lapok, 2016. 157. p. 3–8.

- SZILÁGYI Mihály: Könyvismertetés : Izmir Nüismatik Dernegi, Bülten No: 1. Izmir, 2013. / Szilágyi Mihály. - 2013. - In: Éremtani Lapok, 2013. 141. p. 22.
- SZILÁGYI Mihály: Könyvismertetés - Bülten No. 43 / Szilágyi Mihály. - 2014. - In: Éremtani Lapok, 2014. 147. p. 19.
- SZILÁGYI Mihály: Törvényhozó Szulejmán szultán emléklakettje : Die Gedenkplakette von Sultan Süleyman, dem Gesetzgebenden : Commemorative medal of sultan Suleyman I, the „Legislator” / Szilágyi Mihály. - 2015. - In: Az Érem, 71. 2015. 1. p. 41.
- SZILÁGYI Mihály rec. → SYLLOGE nummorum Sasanidarum Israel ; SYLLOGE nummorum Sasanidarum Usbekistan ; VONDROVEC, Klaus
- TORBÁGYI Melinda rec. → SYLLOGE nummorum Sasanidarum: the Schaaf Collection
- VONDROVEC, Klaus: Coinage of the Iranian Huns and their successors from Bactria to Gandhara 4th to 8th century CE : Volume I. / Vondrovec Klaus, Michael Alram, Judith A. Lerner. - Wien : Österreichische Akademie der Wissenschaften, 2014. - 500 p. : ill. ; 30 cm. - (Österreichische Akademie der Wissenschaften Philosophisch-Historische Klasse Denkschriften ; 471).
- rec. Szilágyi Mihály. In: Numizmatikai Közlöny, 112–113. 2013–2014. p. 245–247.

VIII. MAGYAR PÉNZTÖRTÉNET

- I. Ferdinánd ÉH 745/a dénárjainak gyakorisága hét lelet alapján. - 2013. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 13. 2013. 2. (139.)
- I. Lipót tallér, 1691. - 2013. - In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle, 2013. január. p. 20.
- 1896 Millenniumi mesterdarabok színezüstből. - 2014. - In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle, 2014. április. p. 19. : ill.
- ADAMOVSZKY István: Magyar érme katalógus : 997–1307. (1354) / Adamovszky István. - Budapest : adamo, 2011. - 345 p. : ill. ; 24 cm.
- rec. Hunka, Ján. - In: Slovenská Numizmatika, 20. 2015. p. 302–305.
- BANICTVO a mincovníctvo v dejinách Slovenska : Zborník príspevkov z medzinárodného numizmatického seminára, ktorý sa uskutočnil 26. novembra 2012 na Starom zámku v Banskej Štiavnici / Daniel Haas Klanička. - Kremnica : Národná Banka Slovenská ; Múzeum mincí a medailí Kremnica, 2013. - 152 p. : ill.
- ISBN 978–80–8043–193–8.
- <http://www.akademickyrepozitar.sk/sk/repozitar/banictvo-a-mincovnictvo-v-dejinach-slovenska-mining-industry-and-coin-minting-in-history-of-slovakia.pdf>
- BENE Attila: Inflálódik-e a rádió hangja? / Bene Attila. - 2013. - In: Éremtani Lapok, 2013. 140. p. 19–21. : ill.
- BENE Attila: Kortárs német hungarikum / Bene Attila. - 2014. - In: Éremtani Lapok, 2014. 147. p. 18–19. : ill.
- BUDAJ, Marek: Dobové falzum uhorského anonymného denára typu Huszár 167 / Budaj, M. [et al.] - 2014. - In: Denarius : numizmatický časopis, 4. 2014. p. 46–58. : ill.
- BUDAJ, Marek: Dosiaľ nepublikované stredoveké mince z Demandíc zo zbierok kremnického múzea : Unpublished medieval coins from Demandice from the Kremnica museum collections / Marek Budaj. - 2016. - In: Museion : zborník Kremnického múzea : Zborník príspevkov k 125. výročiu založenia kremnického múzea 1890–2015, 2016. 1. p. 27–51.
- BUDAJ, Marek: Nepublikovaný groš Rudolfa II. z roku 1601 / Marek Budaj. - 2013. - In: Denarius : numizmatický časopis, 3. 2013. p. 48–49. : ill.
- BUDAJ, Marek: Pražský groš Václava II. z Obišovce = Prague grossus of Venceslas II from Obišovce. = Denarius / Budaj Marek. - 2014. - In: NPI, 2014. 4. p. 61–66.
- BUDAJ, Marek: Publikátlan II. Rudolf-garas 1601-ből / Marek Budaj. - 2013. - In: Az Érem, 69. 2013. 2. p. 18–19.
- BUZA János: A Dunába vetett vonópad : Adalék Magyarország 1526 előtti pénzverésének történetéhez. / Buza János. - 2015. - In: Történelmi Szemle, 57. 2015. p. 281–298.
- BUZA János: A gépromboló körmöci pénzverők / Buza János. - 2013. - In: Élet és Tudomány, 68. 2013. 19. p. 596–597. : ill.
- BUZA János: Tiroli tallérok és velencei marcellók Sopronban (1627) / Buza János. - 2015. In: Numizmatikai Közlöny, 112–113. 2013–2014. p. 205–209.
- „CAUSA unionis, causa fidei, causa reformationis in capite et membris” : tanulmányok a konstanzi zsinat 600. évfordulója alkalmából / [szerk. Bárány Attila, Pósán László]. - Debrecen : Printart-Press, 2014. 454 p. : ill. ; 24 cm.
- A Debrecenben, 2014. nov. 5–7. között rendezett konferencia válogatott, szerkesztett előadásai.
- ISBN 978-963-89963-3-6
- CIHLÁŘ, Jan: Korvínovy peníze s polceným uhersko-českým znakem a jejich dobová falza – materiálové analýzy : Coins struck under Matthias Corvinus with halved Hungarian-Bohemian coat of arms and their contemporary forgeries

- material analyses / Jan Cihlár, Lukáš Richtera, Michal Mazík. - 2016. - In: Numismatický sborník, 30. 2016. 1. p. 3–16. : ill.
- DOMOKI Ferenc: A CNH. II. 55. sz. obulusról : Über den CNH. II. 55 Obolus : The CNH II 55 obol / Domoki Ferenc. - 2016. - In: Az Érem, 72. 2016. 1. 7–8. : ill.
- DOMOKI Ferenc: A magyar Szent Korona II. Mátyás bécsi tallérjain / Domoki Ferenc. 2013. - In: Éremtani Lapok, 2013. 139. p. 14–16. : ill.
- DRASKÓCZY István: V. László budai aranyforintjának mesterjegyeről : Über das Meisterzeichen des Budaer Goldforints von Ladislaus V. : The mint-marks of Ladislaus V's guldens minted at Buda / Draskóczy István. - 2014. - In: Az Érem, 70. 2014. 1. p. 10–15.
- ĐURČO, Marek rec. → FURMAN, Martin: Rákociho
- EGY történelmi gyilkosság margójára : Merániai Gertrúd emlékezete, 1213–2013 : tanulmánykötet / szerk. Majorossy Judit. - Szentendre : Ferenczy Múzeum, 2014. - 320 p. : ill., részben színes, részben térk. ; 30 cm. - (Ferenczy Múzeum kiadványai, 2064-714X ; 2.). A Szentendrén, 2013. szept. 28-án rendezett konferencia előadásainak szerkesztett anyaga.
ISBN 978-963-9590-77-9
- FISLI Ferenc: Szapolyai János király dénárjának ismeretlen változata : Eine unbekannte Variante des Denars von János Szapolyai : A new variation of a denier of King John I Szapolyai / Fisli Ferenc. - 2014. - In: Az Érem, 70. 2014. 1. p. 22–23.
- FORSCHUNGSPROJEKTE : Reiterkrieger, Burgenbauer: Die frühen Ungarn und das „Deutsche Reich“ vom 9. bis zum 11. Jahrhundert. - 2014. - In: Mitteilungsblatt - Universität Wien Institut für Numismatik, 48. 2014. p. 40.
- FURMAN, Martin: Denár Rudolfa II. zo Spišského hradu / Martin Furman. - 2013. - In: Denarius : numizmatiký časopis, 3. 2013. p. 50–53. : ill.
- FURMAN, Martin: Rákociho poltury zo Šurian - Kostolného Seku : Najväčší poklad kuruckých poltúr zo Slovenska / Martin Furman ; Marek Budaj ; Ján Hunka. - Bratislava : Pamiatkový úrad Slovenskej republiky, 2013. - 69 p., 74 t. ISBN 978-80-89175-62
rec. Marek Ďurčo. In: Slovenská Numizmatika, 20. 2015. p. 310–313.
rec. Kotán Richárd. In: Az Érem, 70. 2014. 1. p. 15.
- FURMAN, Martin: Stratený poklad mincí z Čičman / Furman, M. - 2014. - In: Denarius : numizmatiký časopis, 4. 2014. p. 84–86.
- GARAMI Erika: Az „Aranyvonat”, a monetáris aranykészlet története: 1944–1946 / Garami Erika. - 2013. - In: Éremtani Lapok, 2013. 139. p. 3–12. : ill.
- GEDAI István: Regia civitas / Gedai István. - 2015. - In: Numizmatikai Közlöny, 112–113. 2013–2014. p. 23–28.
- GÖRÖG Tibor: II. Ulászló király egyes dénárjainak besorolása : Die Einordnung einiger Denare von Wladislaus II : The classification of some deniers of King Wladislaus II / Görög Tibor. - 2014. - In: Az Érem, 70. 2014. 1. p. 19–21.
- GÖRÖG Tibor: II. Ulászló új dénárjai és néhány obulus / Görög Tibor. - 2013. - In: Az Érem, 69. 2013. 2. p. 15–17.
- GÖRÖG Tibor: Albert király K–B, IK–B és W–O verdejegyű dénárjai : Die Denare von König Albert mit den Münzzeichen K–B, IK–B und W–O : The deniers of King Albert with mintmarks K–B, IK–B and W–O / Görög Tibor. - 2016. - In: Az Érem, 72. 2016. 2. p. 5. : ill.
- GÖRÖG Tibor: Rákóczi X polturásai / Görög Tibor. - 2014. - In: Éremtani Lapok, 2014. 144. p. 14–15. : ill.
- GYÖNGYÖSSY Márton: II. András pénzügypolitikája és annak belpolitikai hatásai / Gyöngyössy Márton. - 2014. - In: Egy történelmi gyilkosság margójára : Merániai Gertrúd emlékezete, 1213–2013 : tanulmánykötet / szerk. Majorossy Judit. - Szentendre : Ferenczy Múzeum, 2014. - (Ferenczy Múzeum kiadványai, 2064-714X ; 2.). - p. 43–50.
- GYÖNGYÖSSY Márton: 13. századi esztergomi és budai kamaraispánok : Kammergespane von Gran und Buda im 13. Jahrhundert : Counts of the Esztergom and Buda chambers in the 13th century / Gyöngyössy Márton. - 2015. - In: Az Érem, 71. 2015. 2. p. 1–17.
- GYÖNGYÖSSY Márton: Az aranyforint próbája / Gyöngyössy Márton. - 2015. - In: Az Érem, 71. 2015. 1. p. 5–9.
- GYÖNGYÖSSY Márton: Bereck püspök dénárja. A váci vagy a szegedi középkori pénzverés emléke? : Der Denar des Bischofs Bereck. Könnte dieser ein Andenken der mittelalterlichen Münzprägung von Vác oder Szeged sein? : The denar of Bishop Bereck. A clue to the medieval episcopal coinage at Vác or at Szeged? / Gyöngyössy Márton. - 2013. - In: Az Érem, 69. 2013. 2. p. 1–6.
- GYÖNGYÖSSY Márton: Budai pénzverés 1526 után : numizmatikai adalék középkor végi pénztörténetünkhöz : Die letzten Jahre der mittelalterlichen Münzprägung in Ofen (Buda) / Gyöngyössy Márton. - 2016. - In: Budapest Régiségei, 49. 2016. p. 167–173. - Bibliogr.: p. 171–172.
- GYÖNGYÖSSY Márton: Cikények a középkori és kora újkori Magyarországon / Gyöngyössy Márton. - 2014. - In: Budapest Régiségei, 47. 2014. p. 109–133. : ill.
rec. Szilágyi Mihály. In: Az Érem, 72. 2016. 1. p. 8, 14.

- GYÖNGYÖSSY Márton: Die große Geld- und Münzreform von Matthias Corvinus / Kálnoki-Gyöngyössy Márton. - 2013. - ill. - In: Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft, Wien, 53. 2013. 1. p. 37–49.
- GYÖNGYÖSSY Márton: Egy kora újkori katalán éremlelet középkori magyar aranyforintjai nyomában : Numizmatikai, prozopográfiai, genealógiai és gazdaságtörténeti elemzés : Ungarische Goldgulden aus einem frühneuzeitlichen Münzfund aus Katalonien : Eine numismatische, prosopographische, genealogische und wirtschaftsgeschichtliche Analyse / Gyöngyössy Márton. - 2016. - In: Turul, 89. 2016. 2. p. 54–68.
- GYÖNGYÖSSY Márton: Főúri pénzverési jogosultak a 15. századi Magyarországon : Aristocrats with coinage rights in fifteenth-century Hungary / Gyöngyössy Márton. - 2016. - In: Századok : a Magyar Történelmi Társulat folyóirata, 150. 2016. 2. p. 341–368.
- GYÖNGYÖSSY Márton: „Gazdag föld – szegény ország”: magyarországi aranytermelés és aranypénzverés Luxemburgi Zsigmond korában / Gyöngyössy Márton. - 2014. - „CAUSA unionis, causa fidei, causa reformationis in capite et membris”: tanulmányok a konstanzi zsinat 600. évfordulója alkalmából / [szerk. Bárány Attila, Pósnán László]. - Debrecen : Printart-Press, 2014. - p. 255–268.
- GYÖNGYÖSSY Márton: A középkori magyar pénzverés területi szakigazgatási szervei : A pénzverőkamara-rendszer fejlődésének vázlata = Die territoriale Verwaltung der mittelalterlichen Münzenprägung in Ungarn : Ein Abriß der Entwicklung des Münzkammersystems / Gyöngyössy Márton. - 2015. - In: Numizmatikai Közlöny, 112–113. 2013–2014. p. 125–152.
- GYÖNGYÖSSY Márton: Különös Szapolyai-aranyforint : Adalék a Mohács utáni pénzverés és a dinasztikus politika kapcsolatához : Ein besonderer Goldforint von János Szapolyai : A peculiar gold Forint of Szapolyai / Gyöngyössy Márton. - 2013. - In: Az Érem, 69. 2013. 1. p. 11–12.
- GYÖNGYÖSSY Márton: A magyar pénz „méltósága” : Mátyás nagy pénzreformja / Gyöngyössy Márton. - 2016. - In: Rubicon, 27. 2016. 4. p. 58–59.
- GYÖNGYÖSSY Márton: Magyar pénztörténet : 1000–1540 / Gyöngyössy Márton. - Budapest : Martin Opitz, 2012. - 222 p. : ill. ; 24 cm. ISBN 9789639987104 rec. Ujszászi Róbert. In: Az Érem, 69. 2013. 1. p. 2.
- GYÖNGYÖSSY Márton: Mátyás és a török rokon: „Egy vér folyik ereinkben” / Gyöngyössy Márton. - 2016. - In: Rubicon, 27. 2016. 4. p. 60–61.
- GYÖNGYÖSSY Márton: Szapolyai János pénzverése : 1527–1540 : The coinage of János Szapolyai / Gyöngyössy Márton. - 2015. - In: Századok : a Magyar Történelmi Társulat folyóirata, 149. 2015. 4. p. 959–973.
- GYÖNGYÖSSY Márton: Über den „Friesacher“ Pfennig des Bischofs Briccus : Angaben zur mittelalterlichen ungarischen Münzprägung in Waitzen oder in Szegedin / Marton Kálnoki-Gyöngyössy. - 2013. - In: Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft, 53. 2013. p. 76–80. : ill.
- GYÖNGYÖSSY Márton: Város és pénzverde a késő középkori Magyarországon / Gyöngyössy Márton. - 2015. - In: Budapest Régiségei, 48. 2015. p. 139–168.
- GYÖNGYÖSSY Márton: Vita egy különös Szapolyai-aranyforintról / Gyöngyössy Márton. - 2014. - In: Éremtani Lapok, 2014. 147. p. 3–4.
- GYÖNGYÖSSY Márton rec. → LENGYEL András ; SPEKNER Enikő
- HAAS-KLANIČKA, Daniel: Stavebno-historický vývoj kremnickej mincovne do konca 18. storočia II. : Historical development of buildings of the Kremnica mint until end of 18th century / Daniel Haas-Klanička. - 2013. - In: Numizmatika : Časopis slovenskej numizmatickej spoločnosti pri SAV, 23. 2013. p. 39–40. : ill.
- HAAS-KLANIČKA, Daniel: Strieborní jazdci a hajdúsi kremnickej mincovne v 18. storočí : Silver riders and hajduks in the Mint of Kremnica in 18th century / Daniel Haas-Klanička. - 2016. - In: Numizmatika : Časopis slovenskej numizmatickej spoločnosti pri SAV, 26. 2016. p. 79–81. : ill.
- HÁGEN József: Egy ritka 200 Ft-os / Hágen. - 2013. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 13. 2013. 7. (144). p. 6. : ill.
- HERENDI porcelán az idei év első forgalmi érmesorán. - 2014. - In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle, 2014. július-augusztus. p. 29. : ill.
- A HONFOGLALÁS kor kutatásának legújabb eredményei : tanulmányok Kovács László 70. születésnapjára / szerk. Révész László, Wolf Mária. - Szeged ; [Budapest] : SZTE Régészeti Tansz. ; MTA BTK M. Östört. Témacsop. ; Martin Opitz K., 2013. 885 p. : ill., részben színes, részben térk. ; 30 cm. - (Monográfiák a Szegedi Tudományegyetem Régészeti Tanszékéről, 2062-9877 ; 3.). ISBN 978-963-306-241-8
- HORVÁTH Teréz : Hírek a magyar érmek világából : [2014. szeptember 29-étől törvényes fizetőeszközünk egy bronzpatinázott érme...] / Horváth Teréz. - 2014. - In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle, 2014. október. p. 17. : ill.

- HORVÁTH Teréz: Két új forgalmi sor a Magyar Pénzverő Zrt. kínálatában / Horváth Teréz. - 2014. - In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle, 2014. szeptember. p. 19. : ill.
- HORVÁTH Teréz: „LANCEA REGIS”- az első magyar pénzérme / Horváth Teréz. - 2014. - In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle, 2014. május. p. 18. : ill.
- HORVÁTH Teréz: A Magyar Pénzverő Zrt. megfordítva a mondást, „vaskarikáról fára”váltott : [Különleges, fából készült érme készült a Magyar Pénzverőben] / Horváth Teréz. - 2015. - In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle, 2015. július–augusztus. p. 27. : ill.
- HORVÁTH Teréz: A Magyar Pénzverő Zrt. megjelentette a 2015-ös év első tematikus forgalmi érmesorát / Horváth Teréz. - 2015. - In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle, 2015. július–augusztus. p. 25. : ill.
- HUNKA, Ján: Mince Arpádovcov z rokov 1000-1301 : ich podiel na vývoji hospodárstva stredovekého Slovenska / Hunka Ján. - Nitra : Archeologický Ústav Slovenskej Akadémie Vied, 2013. - 179 p. : ill. ; 28 cm.
- HUNKA, Ján: Význam mincí z hradu Uhrovec / Hunka, J. - 2014. - In: Denarius : numizmatický časopis, 4. 2014. p. 67–71. : ill. ; NPI, 2014. 4. p. 67–71.
- ISTVÁN, a szent király : tanulmánykötet és kiállítási katalógus Szent István tiszteletéről halálának 975. évfordulóján / [... szerk. Kerny Terézia és Smohay András]. - Székesfehérvár : Székesfehérvári Egyházm. Múz., 2013. - V, 538 p. : ill., főként színes, részben térk. ; 31 cm. (Magyar királyok és Székesfehérvár, 2061-9626 ; 4., \ Székesfehérvári Egyházmegyei Múzeum kiadványai; 1789-4425 ; 9.)
A Székesfehérváron, 2012. nov. 24-én „Szent István tiszteletének évszázadai” címmel rendezett konferencia szerkesztett anyaga és a Székesfehérváron, 2013. aug. 31 – dec. 8. között tartott kiállítás katalógusa.
ISBN 978-963-87898-6-0
- HUNKA. Ján rec. → ADAMOVSZKY István-rend
- KÁDÁR István: A középkori egri székesegyház IV. László dénárján / Kádár István. - 2013. - In: Éremtani Lapok, 2013. 138. p. 19–20. : ill.
- KISS Gábor: I. András CNH I. 12. dénárjának bizonytalan eredetű változata : Eine ungewöhnliche Emission des Denars CNH I. 12 von Andreas I. : An uncertain origin variant of King Andrew I's CNH I. 12 denier / Kiss Gábor. - 2016. - In: Az Érem, 72. 2016. 2. p. 1–2. : ill.
- KISS Gábor: Vésnöki tévesztések, változatok és katalogizálatlan típusok : Tallózás egy gyűjteményben : II. rész / Kiss Gábor. - 2013. - In: Éremtani Lapok, 2013. 137. p. 10–11. : ill. ; III. rész : Változatok / Kiss Gábor. - 2013. - In: Éremtani Lapok, 2013. 141. p. 7–9. : ill. ; IV. rész : katalogizálatlan típusok és évszámok / Kiss Gábor. - 2014. - In: Éremtani Lapok, 2014. 144. p. 3–5. : ill.
- KISS József Géza: Károly Róbert ismeretlen obulusa - kormeghatározási problémák : Der unbekannte Obol von Karl Robert - Probleme in der Altersbestimmung : An unknown obol of Charles I - question of dating / Kiss József Géza, Kiszely Csaba. - 2014. - In: Az Érem, 70. 2014. 1. p. 8–9.
- KISS József Géza: Késő Árpád-kori pénzeink jegyrendszere : Das Zeichensystem der Münzen der Spätarpadenzeit : The system of control-marks of the coins of the Late Árpadian period / Kiss József Géza, Ujszászi Róbert. - 2014. - In: Az Érem, 70. 2014. 1. p. 2–7.
- KISS József Géza: Mária királynő obulusai : Die Obolussen von Königin Maria : The obols of Queen Mary / Kiss József Géza, Ujszászi Róbert. - 2014. - In: Az Érem, 70. 2014. 2. p. 1–6.
- KISS József Géza: Megjegyzések a késő Árpád-kori pénzek jegyrendszereinek kérdéseivel kapcsolatban : Remarks on the marking-system of the late Árpád age coins / Kiss József Géza, Ujszászi Róbert. - 2015. - In: Numizmatikai Közlöny, 112–113. 2013–2014. p. 43–60. : ill.
- KISZELY Csaba → KISS József Géza
- KLOKNER, Tomáš: Neznámy bratislavský rodák Wilhelm Kubitschek / Tomáš Klokner, Pavol Marciš. - 2013. - In: Denarius : numizmatický časopis, 3. 2013. p.
- KOTÁN, Richard: Identifikácia Rákociho poltúr bez mincových značiek : A verdejegy nélküli Rákóczi polturák azonosítása / Richard Kotán. - 2013. - In: Denarius : numizmatický časopis, 3. 2013. p. 66–69.
- KOTÁN, Richard rec. → FURMAN, Martin: Rákociho
- KÖRMENDI Tamás: Még egyszer III. Béla állítólagos címeres dénárjáról és brakteátáiról = Nochmals über Bélas III angeblichen Denar mit Wappenschild und seine angeblichen Brakteaten / Körmendi Tamás. - 2013. - In: Numizmatikai Közlöny, 110–111. 2011–2012. p. 71–81.
- KVÉDER László: Sétatéri esték - Pécs / Kvéder László. - 2014. : Raýman János 2014. február 27-i előadásának ismertetése: Pécs szerepe a magyar pénztörténetben, az Anjouktól napjainkig. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 14. 2014. 4. (153). p. 4. : ill.
- KVIETOK, Martin: Nový nálezoový súbor novovekých mincí z centra Banskej Bystrice a jeho regionálne peňažnohistorické súvislosti / Martin Kvietok, Marián Bovan. - 2015. In: Slovenská Numizmatika, 20. 2015. p. 103–110.

- LAJKÓ Orsolya: Minden, ami arany / Lajkó Orsolya, Újszászi Róbert. - 2016. - In: Határtalan régészet : archeológiai magazin : a Móra Ferenc Múzeum régészeti magazinja : régészeti ismeretterjesztő magazin, 1. 2016. 1. p. 72–75.
- LEÁNYFALUSI Károly: 100 éves rendeletek pénzzsállítás kapcsolatban : A kereskedelemügyi m. kir. minister 60.125/1914. sz. rendelete az ércpénzt tartalmazó küldemények postai szállítása tárgyában / Közzéteszi: Leányfalusi Károly. - 2014. - In: Éremtani Lapok, 2014. 143. p. 17.
- LEÁNYFALUSI Károly: Hungarikumok a világ pénzein / Leányfalusi Károly. - Kecskemét : Magánkiadás, 2015. - 167 p. : ill. ; 24 cm. - Bibliogr.: p. 160–163. ISBN 978-963-12-2197-8
- rec. Molnár Péter. In: Az Érem, 71. 2015. 2. p. 33, 41.
- ld. Mihályka Gyula: Hírességeink....
- LEÁNYFALUSI Károly: Hungarikum, ami a katalógusból kimaradt : Ein aus dem Katalog ausgebliebenes Hungaricum : Monetary decrees from 1st January 2013 to 31st December 2015 / Leányfalusi Károly. - 2016. - In: Az Érem, 72. 2016. 1. p. 50. : ill.
- LEÁNYFALUSI Károly: A Magyar Nemzeti Bank épülete pénzekben / Leányfalusi Károly. - 2014. - In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle, 2014. szeptember. p. 18. : ill.
- LEÁNYFALUSI Károly: A múlt hírei : 100 éves rendeletek pénzzsállítás kapcsolatban. - 2014. - In: Éremtani Lapok, 2014. 147. p. 20.
- LEÁNYFALUSI Károly: Pénzrendeletek : 2013. január 1-jétől 2015. december 31-éig : Geldverordnungen der Ungarischen Nationalbank von 1. Januar 2013 bis 31. Dezember 2015 : Decrees of the Hungarian Nationalbank between 2013 and 2015 / Leányfalusi Károly. - 2016. - In: Az Érem, 72. 2016. 1. p. 51–54.
- LENGYEL András: Aranykönyv, 1325–1540 : középkori magyar pénzverés / Lengyel András ; [közread. a] Magyar Nemzeti Múzeum, Pannonia Terra Numizmatika. - Budapest : Numis Art Kft., 2013. - 322 p. : ill., színes ; 30 cm. Bibliogr.: p. 35. ISBN 978-963-08-6024-6
- rec. K. Gyöngyössi Márton. In: Numizmatikai Közlöny, 112–113. 2013–2014. p. 241–242.
- rec. Újszászi Róbert. In: Az Érem, 69. 2013. 2. p. 56.
- LENGYEL András: Gold book, 1325–1540 : Hungarian medieval coinage / András Lengyel [publ. by the] Hungarian National Museum, Pannonia Terra Numizmatika. - Budapest/Pannonia Terra Numizmatika, 2013. 322 p. : ill., részben színes ; 31 cm. Bibliogr.: p. 35. ISBN 978-963-08-8377-1
- LENGYEL András: Mi számít típusnak és mi változatnak a vegyesházi királyaink aranypénzverésében? : Was zählt für einen Typ und was für eine Variante in der Goldmünzprägung unserer Könige im Spätmittelalter? : What is type and what is variation in late Medieval coinage? / Lengyel András. - 2014. - In: Az Érem, 70. 2014. 1. p. 16–17.
- LENGYEL András: A nagybányai évszám és évszám nélküli aranyforintok párhuzamos verésének kérdése 1506 és 1512 között : Die Frage der parallelen Goldguldenprägung mit und ohne Jahreszeichen zwischen 1506–1512 von Nagybánya : Dated and undated gold coins struck at same time in Nagybánya between 1506 and 1512 / Lengyel András. - 2013. - In: Az Érem, 69. 2013. 2. p. 11–14.
- LENGYEL András: Az utolsó vegyesházi aranyforint : Der letzte Goldforint aus dem Anjou-Haus : The last gold Forint of the age of elected kings / Lengyel András. - 2013. - In: Az Érem, 69. 2013. 1. p. 7–10.
- LŐVEI György: A Magyar Nemzeti Bank és a magyar címer / Lővei György. - 2014. - In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle, 2014. október. p. 20.
- Marciš, Pavol → KLOKNER, Tomáš
- MOLNÁR Péter: 1762-es évjáratú csavaros (?) 1 krajcár / Molnár Péter. - 2015. - In: Az Érem, 71. 2015. 1. p. 16.
- MOLNÁR Péter: Céltáblaként használt 1879-es jubileumi 2 guldenes (2 forintos) : Ein als Zielscheibe benutztes Jubiläums-Zwei Gulden Stück aus 1879 : An 1879 jubilee 2 gulden used as a shooting target / Molnár Péter. - 2016. - In: Az Érem, 2016. 1. p. 48–49.
- MOLNÁR Péter: Elfordult hátlapú forgalmi 100 forintos érme : 100 Forint Verkehrsmünze mit abgewandter Rückseite : 100 Forint coin with angled reverse / Molnár Péter. - 2014. - In: Az Érem, 70. 2014. 2. p. 13.
- MOLNÁR Péter rec. → PALLOS Lajos
- NAGY Attila: I. Ulászló dénárjának egy újabb verdejegy változata : Eine neuere Münzzeichenvariante des Denars von Wladislaus I. : A new mint-mark of Ulászló I's denier / Nagy Attila. - 2016. - In: Az Érem, 72. 2016. 2. p. 6. : ill.
- NAGY Ferenc: 1947-es Kossuth-ötforintosok böngészése / Nagy Ferenc. - 2015. - In: Éremtani Lapok, 2015. 152. p. 22.
- NAGY Péter Tamás: Vita egy közelmúltban megjelent könyv kapcsán : Újszászi Róbert, a XII. századi magyar rézpénzek. Magyar Éremgyűjtők Egyesülete, Budapest 2010. Szerkesztő: Zombori Lajos, szakmai lektor: Tóth Csaba, előszó: Gedai István / Nagy Péter Tamás. - 2015. - In: Numizmatikai Közlöny, 112–113. 2013–2014. p. 211–214.

- NAGY Zsolt Dezső: Egy újabb ismeretlen Zsigmond-kori verdejegy (?) : Ein neueres unbekanntes Münnzeichen aus der Regierungszeit vom König Sigismund (?) : A new unknown mint-mark of Sigismund? / Nagy Zsolt Dezső. - 2014. - In: *Az Érem*, 70. 2014. 2. p. 7–9.
- NÓGRÁDI László: Semmivé váló milliárdok? : Több száz tonnányi egy- és kétforintos még mindig rejtőzködik / Nógrádi László. - 2013. - In: *Új Dunántúli Napló*, 2013. január 29. p. 9. : ill.
- OBRUSÁNSZKY Borbála: A nap és a hold együttes ábrázolása az eurázsiai érméken / Obrusánszky Borbála. - 2016. - In: *Éremtani Lapok*, 2016. 159. p. 3–9.
- OBRUSÁNSZKY Borbála: Aranyj és nyíl a szkíta érméken / Obrusánszky Borbála. - 2014. - In: *Éremtani Lapok*, 2014. 143. p. 3–7. : ill.
- PAKSI Gyula: Az 1848–49-es szabadságharc fémpenzeinek „áttükröződéses” verdehibája / Paksi Gyula. - 2014. - In: *Bélyegvilág, Filatéliai Szemle*, 2014. június. p. 19. : ill.
- PALLOS Lajos: A magyar pénz története : a kezdetektől napjainkig / Pallos Lajos, Torbágyi Melinda, Tóth Csaba. - Budapest : Magyar Nemzeti Múzeum : Kossuth, 2012. - 175 p. : ill. ; 31 cm. ISBN 9789630972352
- rec. Molnár Péter. In: *Az Érem*, 69. 2013. 1. p. 50.
- PÁL József: A Szabadság-szobor modellje volt : Thuránszky Tihamérné Gaál Erzsébet emlékére / Pál József. - 2014. - In: *Bélyegvilág, Filatéliai Szemle*, 2014. április. p. 17–18. : ill.
- RÁCZ-FODOR Mihály: 70 éves a Forint / Rácz-Fodor Mihály. - 2016. - In: *Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja*, 2016. 27–28. p. 6–8.
- RAGÁČ, Radoslav: Historická správa o náleze stredovekých uhorských dukátových razieb v Liptovských Sliačoch v roku 1802 / Radoslav Ragač. - 2013. - In: *Denarius : numizmatický časopis*, 3. 2013. p. 37–39.
- RAYMAN János: Kőrmöcbányai emlék / Rayman János. - 2013. - In: *Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 13. 2013. 11. (148). p. 2. : ill.
- RAYMAN János: Könyvismertetés / Rayman János. - 2015. - In: *Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 15. 2015. 6. (167). p. 3. : ill.
- SOLTÉSZ Ferenc Gábor: Az uralkodói reprezentáció Salamon királyunk pénzein / Soltész Ferenc. - 2015. - In: *Numizmatikai Közlöny*, 112–113. 2013–2014. p. 29–42.
- SOLTÉSZ Ferenc Gábor: IV. Károly el nem készült forgalmi pénzei : Die geplanten, aber nie in Umlauf eingeführten Gelder von Karl IV. : The not issued circulating coins of King Károly IV. / Soltész Ferenc Gábor. - 2016. - In: *Az Érem*, 72. 2016. 1. p. 9–14. : ill.
- SOLTÉSZ Ferenc Gábor: A húsvét misztériuma egy Árpád-házi „néma” obuluson / Soltész Ferenc Gábor. - 2013. - In: *Éremtani Lapok*, 2013. 138. p. 11–19. : ill.
- SOLTÉSZ Ferenc Gábor: Ki és mikor verette a CNHI.108. (H 110., ÉH 107.) sz. Árpád-házi néma dénárt? / Soltész Ferenc Gábor. - 2014. - In: *Bélyegvilág, Filatéliai Szemle*, 2014. július–augusztus. p. 30–32. : ill.
- SOLTÉSZ Ferenc Gábor: Veľkonočné mystérium na arpádovskom „nemom” obole / Soltész Ferenc Gábor. - 2013. - In: *Denarius : numizmatický časopis*, 3. 2013. p. 87–91.
- SOÓS Ferenc: A kamaraispánok névjegyzéke / Soós Ferenc. - 2013. - In: *Aranykönyv, 1325–1540 : középkori magyar pénzverés.* - p. 15–17.
- SOÓS Ferenc: A középkori Magyarország gazdasági- és pénzügyigazgatási tisztségviselői / Soós Ferenc. - 2015. - In: *Numizmatikai Közlöny*, 112–113. 2013–2014. p. 81–123.
- SOÓS Ferenc: A magyar fémpenzek feliratai és címei / Soós Ferenc ; [közread. a] Magyar Numizmatikai Társulat. - Budapest : Argumentum ; M. Numizmatikai Társ., 2014. - 313 p. : ill., főként színes ; 25 cm. Bibliogr.: p. 273–280. ISBN 978-963-446-731-1
- rec. V. Székely György. In: *Az Érem*, 71. 2015. 2. p. 31.
- rec. Ujszászi Róbert. In: *Numizmatikai Közlöny*, 112–113. 2013–2014. p. 240.
- rec. Rayman János. In: *Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 15. 2015. 2. (163). p. 7–8. : ill.
- Megjelent Soós Ferenc: A magyar fémpenzek feliratai és címei. 2. bővített kiadás. - In: *Az Érem*, 72. 2015. 1. p. 4.
- SOÓS Ferenc: A pénzkibocsátásáért felelős tisztségviselők / Soós Ferenc. - 2013. - In: *Aranykönyv, 1325–1540 : középkori magyar pénzverés.* - p. 18–29.
- SOÓS Ferenc: Újabban azonosított középkori mesterjegyek / Soós Ferenc. - 2013. - In: *Az Érem*, 69. 2013. 2. p. 6–10.
- SOÓS Ferenc: Verde- és mesterjegyek a magyar pénzekben / Soós Ferenc. - 2013. - In: *Aranykönyv, 1325–1540 : középkori magyar pénzverés.* p. 12–14.
- SPEKNER Enikő: Hogyan lett Buda a középkori Magyarország fővárosa? : A budai királyi székhely története a 12. század végétől a 14. század közepéig / Spekner Enikő. - Budapest : BTM, 2015. - 382 p. : ill., részben színes ; 29 cm. - (Monumenta historica Budapestinensia, 0077-1430 ; 17.). - Bibliogr.: p. 199–228.

ISBN 978-615-5341-19-9

rec. Gyöngyössi Márton. In: *Az Érem*, 72. 2016. 1. p. 54–55.

ŠUSTEK, Zbyšek: II. Ulászló király levele a Cseh Királyság pénzverőmesterének / Susztek Zbyšek, Zombori Lajos. - 2015. - In: *Numizmatikai Közlöny*, 112–113. 2013–2014. p. 77–80.

SÜLE Tamás: Még egy körmőcbányai emlék / Süle Tamás. - 2013. - In: *Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 13. 2013. 12. (149). p. 5. : ill.

ŠVEC, Aleš: Nález drobných mincí z období vlády Žigmunda Luxemburského z Hlohovca / Švec, A. - 2014. - In: *Denarius : numizmatický časopis*, 4. 2014. p. 72–76. : ill.

ŠVEC, Aleš: Zaujímavý saracénsky denár Ľudovíta I. a možnosti jeho interpretácie na podklade materiálových analýz : Interesting saracen denarius of the king Louis I. of Hungary and possibility of its interpretation based on material analysis / Aleš Švec, Lukáš Richtera. - 2015. - In: *Slovenská Numizmatika*, 20. 2015. p. 131–140. : ill.

ŠVEC, Aleš: Zaujímavý variant saracénskeho denára Ľudovíta I. z Anjou / Aleš Švec. - 2013. - In: *Denarius : numizmatický časopis*, 3. 2013. p. 34–36. : ill.

SZENT László bélyegen, érmen, mondában, mesében / RCsaba. - 2014. - In: *Bélyegvilág, Filatéliai Szemle*, 2014. szeptember. p. 16–17. : ill.

TOČKA, Imrich: Numizmatika v kultúrnej minulosti Nitry / Imrich Točka. - 2015. - In: *Numizmatika : Časopis slovenskej numizmatickej spoločnosti pri SAV*, 25. 2015. p. 3–4.

TORBÁGYI Melinda → PALLOS Lajos

TÓTH Csaba: I. Lipót (1657–1705) pénzverése / Tóth Csaba. - 2015. - In: *Magyar pénzügyi és tőzsdei almanach*. 2015. p. 517–525. : ill.

TÓTH Csaba: I. Lipót (1657–1705) háromszoros dukátja / Tóth Csaba. - 2015. - In: *Magyar pénzügyi és tőzsdei almanach*, 2015. p. 516.

TÓTH Csaba: I. (Szent) István (1000–1038) pénzverése / Tóth Csaba. - 2013. - In: *István, a szent király : tanulmánykötet és kiállítási katalógus Szent István tiszteletéről halálának 975. évfordulóján*. - p. 296–298.

TÓTH Csaba: Adj egy bélést! / Tóth Csaba. - 2016. - URL: <https://tti.btk.mta.hu/lendulet/kozepkori-gazdasagtortenet/havi-szines/2437-adj-egy-belast.html>

TÓTH Csaba: Bethlen Gábor tízszerez dukátja, 1619. / Tóth Csaba. - 2013. - In: *Magyar pénzügyi almanach*, 2012–2013. p. 622. : ill.

TÓTH Csaba: Denare König Stephanus I. von Ungarn / Csaba Tóth. - 2013. - In: *Credo : Christianisierung Europas im Mittelalter*. [Katalog zur Ausstellung im Erzbischöflichen Diözesanmuseum, Museum in der Kaiserpfalz und Städtische Galerie am Abdinghof Paderborn, 26.7.-3.11.2013]. Band 2. Katalog. p. 550.

TÓTH Csaba: Az érem három oldala. : Érdekességek a magyar pénz történetéből : 1. rész. Tóth Csaba. - 2015. - In: *Világunk & értékeink : a Magyar Posta Zrt. kulturális és információs partnermagazinja*, 5. 2015–2016. 3. p. 44–51. : ill.

TÓTH Csaba: Háromszáz évnyi tanulópenz – Érdekességek a magyar pénz történetéből. : 2. rész. / Tóth Csaba. - 2016. - In: *Világunk & értékeink : a Magyar Posta Zrt. kulturális és információs partnermagazinja*, 6. 2016. 1. p. 20–25. : ill.

TÓTH Csaba: Kézpénzre váltott történelem – Érdekességek a magyar pénz történetéből. - In: *Világunk és értékeink : a Magyar Posta Zrt. kulturális és információs partnermagazinja*, 6. 2016. 2. p. 28–33. : ill.

TÓTH Csaba → PALLOS Lajos

TÓTH Ferenc: II. Lajos dénár változataiból / Tóth Ferenc. - 2014. - In: *Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 14. 2014. 11. (160). p. 6. : ill.

TÓTH Ferenc: Duarius II. / Tóth Ferenc. - 2014. - In: *Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 14. 2014. 9. (158). p. 8. : ill.

TÓTH Ferenc: Egy „szerecsenfejes” / Tóth Ferenc. - 2013. - In: *Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 13. 2013. 6. (143). p. 7. : ill.

TÓTH Ferenc: Két obulus / Tóth Ferenc. - 2014. - In: *Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 14. 2014. 2. (151). p. 5. : ill.

TÓTH Ferenc: Két verdejel változat / Tóth Ferenc. - 2013. - In: *Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 13. 2013. 8. (145). p. 3. : ill.

TÓTH Ferenc: Márka - dénár / Tóth Ferenc. - 2013. - In: *Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 13. 2013. 3. (140). p. 6–7. : ill.

TÓTH Ferenc: Négy „lábú” m betű / Tóth Ferenc. - 2014. Zsigmond király által veretett dénár ismertetése. - In: *Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 14. 2014. 6. (155). p. 6. : ill.

TÓTH Ferenc: Számok cseréje / Tóth Ferenc. - 2016. - In: *Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 16. 2016. 6. (179). p. 4. : ill.

- TÓTH Ferenc: VNGARI variációk / Tóth Ferenc. - 2013. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 13. 2013. 5. (142). 7. p. : ill.
- TÓTH Ferenc: VNGARI variációk 2 / Tóth Ferenc. - 2013. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 13. 2013. 9. (146). p. 7. : ill.
- TÓTH Ferenc: Verdejegyek / Tóth Ferenc. - 2013. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 13. 2013. 4. (141). 4. p. : ill.
- TÓTH János: A forint-krajcár pénzrendszer néhány furcsasága / Tóth János. - 2015. - In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle, 2015. július-augusztus. p. 24–25. : ill.
- TÓTH János: Új adatok a «Koronás Wargha»-ról / Tóth János. - 2014. - In: Éremtani Lapok, 2014. 145. (június). p. 11–14. : ill.
- ÚJ rézpénzek forgalomba hozatalának dokumentumai 1812-ből. - 2014. - In: Éremtani Lapok, 2014. 148. (december). p. 14–17.
- UJSZÁSZI Róbert: I. Ulászló király ismeretlen verdejegyű kolozsvári dénárja / Ujszászi Róbert. - 2015. - In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle, 2015. december. p. 12. : ill.
- UJSZÁSZI Róbert: II. Ulászló hiányos verdejegyű dénárjai / Ujszászi Róbert. - 2013. - In: Az Érem, 69. 2013. 1. p. 3–6.
- UJSZÁSZI Róbert: Válasz egy megkésétt recenzióra/ bírálatra / Ujszászi Róbert. - 2015. - In: Numizmatikai Közlöny, 112–113. 2013–2014. p. 215–224.
- UJSZÁSZI Róbert → KISS József Géza
- UJSZÁSZI Róbert rec. → GYÖNGYÖSSY Márton: A magyar pénz
- URBÁN Aladár: A váltópénz hiánya, a nemesfém csempészése és az Országos Rendőri Hivatal 1848-ban / Urbán Aladár. - 2013. - In: Peremirat : köszöntő írások Makai Ágnes 70. születésnapjára. p. 290–294.
- VARGA Máté: Fiatal középkoros régészek IV. konferenciájának tanulmánykötete : A Kaposváron 2012. november 22–24. között megrendezett Fiatal Középkoros Régészek IV. Konferenciájának tanulmányai = Study volume of the 4th Conference of Young Medieval Archaeologist = Abhandlung Band der Vierten Konferenz der Jungen Archäologen des Mittelalters / Máté Varga. - Kaposvár : Rippl-Rónai Múzeum, 2013. - 282 p. : ill. - (A Kaposvári Rippl-Rónai Múzeum Közleményei ; 2).
- VARGA Máté: Késő középkori érmék Visegrád Fő u. 73 lelőhelyről, és előzetes anyagvizsgálati eredményeik / Varga Máté. - 2015. - In: Numizmatikai Közlöny, 112–113. 2013–2014. p. 61–75.
- WAGNER, Helfried E.: Ein unbekannter Denar von König Ladislaus IV. / Helfried E. Wagner. - 2015. - In: Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft, 55. 2015. 1. p. 34–37. : ill.
- ZOMBORI Lajos: Kiegészítés az 1947-es Kossuth ötforintos peremfeliratú cikkhez / Zombori Lajos. - 2014. - In: Éremtani Lapok, 2014. 146. p. 20.
- ZOMBORI Lajos: II. Ulászló király levele a Cseh Királyság pénzverőmesterének = Ein Brief von Wladislaus II dem Münzmeister der tschechischen Königtums / Zombori Lajos, Zbysek Šustek. - 2015. - In: Numizmatikai Közlöny, 112–113. 2013–2014. p. 81–123.
- ZORIČÁK, Peter: Znaky kremnických minciarov - ich osudy a význam. : Emblems of mints of the Kremnicka mint - their destiny and significance / Peter Zoričák. - 2016. In: Numizmatika : Časopis slovenskej numizmatickej spoločnosti pri SAV, 26. 2016. p. 90–94. : ill.

IX. ERDÉLY

BARTA Boglárka rec. → TÜNDÉRKERT

BESZEDA Róbert: Pénzverés Erdélyben és Magyarországon : 1598–1615 : numizmatikai katalógus / Beszeda Róbert. - Budapest : Beszeda Róbert, 2013. - 175 p. : ill. ; 24 cm. Bibliogr.: p. 6.
ISBN 978-963-08-8486-0

BETHLEN Erdélye, Erdély Bethlene : a Bethlen Gábor trónra lépésének 400. évfordulóján rendezett konferencia tanulmányai / Dáné Veronika [et al.] szerk. - Kolozsvár : Erdélyi Múzeum-Egyes., 2014. - 716 p. : ill., részben színes ; 24 cm. - A konferenciát Kolozsvárott, 2013. okt. 24–26. között „Bethlen Gábor és Európa” címmel az Erdélyi Múzeum-Egyesület [et al.] rendezte.
ISBN 978-606-739-008

BUZA János: Az Erdélyi Fejedelemség pénzürtékei és a nagysinki országgyűlés, 1664 / Buza János. - 2016. - In: Erdélyi Múzeum, 78. 2016. p. 56–67.

BUZA János: Pénzforgalom és árszabályozás Bethlen Gábor uralkodása alatt / Buza János. 2014. - In: Bethlen Erdélye, Erdély Bethlene : a Bethlen Gábor trónra lépésének 400. évfordulóján rendezett konferencia tanulmányai, p. 487–497.

- CIULAVU, Florin: Contribuții privind criza monetară din Transilvania în primele trei decenii ale secolului al XVII-lea și reforma monetară a lui Gabriel Bethlen : Contributions concerning the monetary crises in the first three decades of the XVIIth century in Transylvania and the monetary reform of Gabriel Bethlen / Florin Ciulavu. - 2014. - In: Studii și cercetări de numismatică, 16. 2013. p. 127–143. : ill.
- ÉSZREVÉTEL I. Rákóczi György pénzveréséhez : Bemerkung zur Münzprägung von Georg Rákóczi I : Remarks on the coinage of George I Rákóczi / Domoki Ferenc. - 2016. - In: Az Érem, 72. 2016. 2. p. 12–13. : ill.
- FEJEDELEMASSZONYOK és a vallásszabadság Erdélyben : tanulmánykötet és kiállítási katalógus = The wives of princes and freedom of religion in Transylvania / [... szerk. ... Udvarhelyi Erzsébet, Nagy Károly] ; [közread. a] Boldog Gizella Főegyházmegyei Gyűjtemény. - Veszprém : Boldog Gizella Főegyházmegyei Gyűjtemény, 2016. - 285 p. : ill., főként színes, részben térk. ; 30 cm. - A kiállítást Veszprémben, 2013. máj. 6. – dec. 31. között rendezték. ISBN 978-963-12-1005-7
- GYÖNGYÖSSY Márton: A „szászsebesi kincs” és György barát kincstára : A dák királyok hagyatékának 15–16. századi felfedezése : Der Schatz von Mühlbach in Siebenbürgen und die Schatzkammer von Georg Martinuzzi (Die Entdeckung des Nachlasses der dakischen Könige in den 15–16. Jahrhunderten) : The treasure of 'Szászsebes' (Sebeș/Mühlbach) and the treasury of George Martinuzzi. (The 15th–16th century discoveries of the Dacian kings' legacy) / Gyöngyössy Márton. - 2016. - In: Az Érem, 72. 2016. 2. p. 7–10. : ill.
- HOCHSTRASSER, Gerhardt: Anton und Thomas Trautenberger als Hermannstädter Münzkammergrafen / Gerhardt Hochstrasser. - 2013. - In: Münstersche numismatische Zeitung : MNZ, 43. 2013. 1. p. 7–8. : ill.
- HOCHSTRASSER, Gerhardt: Der Münzkammergraf Christophorus Italicus de Florencia in zeitgenössischen Urkunden : Studien zur siebenbürgischen Numismatik des 15. Jahrhunderts, Teil 2. / Gerhardt Hochstrasser. - 2013. - In: Münstersche numismatische Zeitung : MNZ, 43. 2013. 2. p. 7–12. : ill.
- HOCHSTRASSER, Gerhardt: Zur Identität des Hermannstädter Münzers Marcus mit dem ungarischen Landesober- bzw. Kremnitzer Münzkammergrafen Marcus : Studien zur siebenbürgischen Numismatik des 15. Jahrhunderts, Teil 3. / Gerhardt Hochstrasser. - 2014. - In: Münstersche numismatische Zeitung : MNZ, 44. 2014. 1. p. 10–12. : ill.
- A KÓD: Bethlen 1613 : [kiállítás a Magyar Nemzeti Múzeumban, 2013. november 12 – 2014. február 2.] / [szerk. Kiss Erika, Oborni Teréz]. - [Budapest] : MNM, 2014. - 165 p. : ill., főként színes ; 28 cm. Bibliogr.: p. 103–109. ISBN 978-615-5209-26-0
- A KÓD: Bethlen 1613 – Kiállítás Bethlen Gáborról a Nemzeti Múzeumban. - <http://www.mon.hu/a-kod-bethlen-1613-kiallitas-bethlen-gaborrol-a-nemzeti-muzeumban/2409181>
- NUDELMAN László: Erdélyi pénzek hamisítványai : Értekezés egy ötszörös aranyforint kapcsán = Fälschungen siebenbürgischer Münzen : Beschprechungen über einem 5-facher Dukaten / Nudelman László. - 2015. - In: Numizmatikai Közlöny, 112–113. 2013–2014. p. 159–186. : ill.
- PÓSÁN László: Die Münzprägung des Deutschen Ordens in Siebenbürgen. - In: Acta Classica, Universitatis Scientiarum Debreceniensis, 49. 2013. p. 73–80.
- TÓTH Csaba: Bethlen Gábor pénzverése / Tóth Csaba. - 2013. - In: Magyar pénzügyi almanach, 2012–2013. p. 623–626. : ill.
- TÓTH Csaba: Éremművészet / Tóth Csaba. - 2016. - In: Fejedelemaaszonyok és a vallásszabadság Erdélyben : tanulmánykötet és kiállítási katalógus = The wives of princes and freedom of religion in Transylvania. p. 249–259. : ill.
- TÓTH Csaba: Pénz és pénzhasználat. - In: A kód: Bethlen 1613 : [kiállítás a Magyar Nemzeti Múzeumban, 2013. november 12 – 2014. február 2.] / [szerk. Kiss Erika, Oborni Teréz]. - [Budapest] : MNM, 2014. - p. 15–21.
- TÓTH Csaba → TÜNDÉRKERT
- TÜNDÉRKERT ezüstje : erdélyi tallergyűjtemény a Magyar Nemzeti Múzeumban : [a Magyar Nemzeti Múzeum időszaki kiállítása, 2016. június 7 – szeptember 11.] / [... kurátora Tóth Csaba] ; [a katalógust összeáll. és a szöveget írta Tóth Csaba]. - Budapest : MNM, 2016. - 79 p. : ill., részben színes ; 21x22 cm. Bibliogr.: p. 79. ISBN 978-615-5209-54-3
- rec. Barta Boglárka. In: Demokrata, 2016. június 22. (szerda) p. 58–59.
- URL: <http://mnm.hu/hu/cikk/tunderkert-ezustje>
- ÚJSZÁSZI Róbert: Megjegyzések a körmöci verde történetéhez Szapolyai János korában : Kérdések és felelős válaszok egy különös denár ürügén / Újszászi Róbert. - 2015. - In: Numizmatikai Közlöny, 112–113. 2013–2014. p. 153–158 : ill.

X. KORONÁZÁSI ÉRMEK

- CORONATUS Posonii : Bratislavské korunovačné medaily a žetóny, 1563–1830 : [spoločná výstava Slovenského národného múzea-historického múzea a Maďarského národného múzea] : [Bratislavský hrad, 10. júl 2014–18. január

- 2015] = Coronatus Posonii... : a pozsonyi magyar uralkodókoronázások érmei, 1563-1831 : [a Szlovák Nemzeti Múzeum - Történeti Múzeum és a Magyar Nemzeti Múzeum közös kiállítása] : [Pozsony, Vár, 2014. július 10. - 2015. január 18.] / [kurátori výtavý ... Budaj Marek, Soltész Ferenc Gábor, Tóth Csaba]. - Bratislava ; Budapest : Slovenský národ. múz. - Historický múz. ; Maďarský národ. múz., 2014. 156 p. : ill., részben színes ; 22 cm. ISBN 978-80-8060-334-2
- rec. Buza János. In: Historický časopis, 64. 2016. p. 161–163. ; Századok, 149. 2015. 4. p. 1041–1043.
- rec. Tomáš Sterneck. In: Folia Historica Bohemica, 30. 2015. 1. p. 223–226.
- MAGYAR koronázási érmek kiállítása a pozsonyi várban. - 2014. - In: Bélyegvilág, Filatéliei Szemle, 2014. október. p. 20.
- MÁTYÁS-templom : a budavári Nagyboldogasszony-templom évszázadai, 1246-2013 : Budapest ..., 2015. április 15 – október 18 : kiállítási katalógus : [szócikkek koronázási érmekről] / [... a Budapesti Történeti Múzeum és a Budapest-vári Nagyboldogasszony Főplébánia ... kiadványa]. - Budapest : BTM ; Budavári Nagyboldogasszony Főplébánia, 2015. - 775 p. : ill., részben színes ; 30 cm. - Bibliogr.: p. 730–757. ISBN 978-615-5341-18-2
- MOLNÁR Péter rec. → PÁLFFY Géza: Coronatus in regem Hungariae ..., 2016
- PÁLFFY Géza: Coronatus in regem Hungariae : medaliile de încoronare ale regilor Ungariei = Coronatus in regem Hungariae... : a magyar uralkodókoronázások érmei / [autori catalog ... Pálffy Géza, Soltész Ferenc Gábor, Tóth Csaba] ; [trad. ... László Noémi, Jakó Klára] ; [cat. în colab. Ministerul Culturii România, Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Muzeul Național Maghiar]. - Cluj-Napoca ; Budapest : Muz. Naț. de Istorie a Transilvaniei ; Muz. Naț. Maghiar, 2015. - 239 p. : ill., részben színes ; 21x21 cm. - (Bibliotheca Musei Napocensis, 2066-7523 ; 48.)
- PÁLFFY Géza: Coronatus in regem Hungariae : medaliile de încoronare ale regilor Ungariei = Coronatus in regem Hungariae... : a magyar uralkodókoronázások érmei / [autori catalog Pálffy Géza, Soltész Ferenc Gábor, Tóth Csaba] ; [trad. ... László Noémi, Jakó Klára] ; [cat. în colab. Ministerul Culturii România, Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Muzeul Național Maghiar]. - 2. jav. kiad. - Cluj-Napoca ; Budapest : Muz. Naț. de Istorie a Transilvaniei ; Muz. Naț. Maghiar, 2016. - 239 p. : ill., részben színes ; 21x21 cm. - (Bibliotheca Musei Napocensis, 2066-7523 ; 48.).
- ISBN 978-615-5209-50-5
- rec. Molnár Péter. In: Az Érem, 72. 2016. 2. p. 51–52.
- PÁLFFY Géza → SOLTÉSZ Ferenc Gábor
- SOLTÉSZ Ferenc Gábor: 1686-os visszafoglalási éremből 1687-es koronázási érem : Aus einer Zurückeroberungsmedaille in 1686 eine Krönungsmedaille in 1687 : Coronation medals from 1687 made of reconquest medals from 1686 / Soltész Ferenc Gábor. - 2013. - In: Az Érem, 69. 2013. 2. p. 33–38.
- SOLTÉSZ Ferenc Gábor: Coronatio Hungarica in nummis : a magyar uralkodók koronázási érmei és zsetonjai, 1508–1916 / Soltész Ferenc Gábor, Tóth Csaba, Pálffy Géza ; [közread. az] MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, Magyar Nemzeti Múzeum. - Budapest : MTA BTK TTI ; MNM, 2016. - 414 p. : ill., részben színes ; 31 cm. - Bibliogr.: p. 396–404.
- ISBN 978-963-416-049-6
- rec. Soltész Márton. In: Századok, 151. 2017. 4. p. 929–932.
- SOLTÉSZ Ferenc Gábor: Coronatus Posonii... : Numizmatikai kiállítás a pozsonyi várban Soltész Ferenc Gábor, Tóth Csaba. - 2014. - In: Az Érem, 70. 2014. 2. p. 9, 12.
- SOLTÉSZ Ferenc Gábor: Az utolsó magyar király koronázási érmei (IV. Károly, 1916. december 30. Budapest) = Charles IV, the last Hungarian King's Coronation Medal Soltész Ferenc Gábor. - 2013. - In: Numizmatikai Közlöny, 110–111. 2011–2012. p. 83–114. : ill.
- SOLTÉSZ Ferenc Gábor: Visszafoglalási vagy koronázási érem? / Soltész Ferenc Gábor. - 2013. - In: Bélyegvilág, Filatéliei Szemle, 2013. február. p. 18. : ill. ;
- SOLTÉSZ Ferenc Gábor: Visszafoglalási vagy koronázási érem? (II.) / Soltész Ferenc Gábor. - 2013. - In: Bélyegvilág, Filatéliei Szemle, 2013. március. p. 18–19. : ill.
- [SOLTÉSZ Ferenc Gábor és Tóth Csaba tárgyleírásai] : [1.10.-1.16. ; 8.11.-8.16.]. - 2015. - In: Mátyás-templom : a budavári Nagyboldogasszony-templom évszázadai, 1246-2013. - Budapest ..., 2015. április 15 – október 18. - kiállítási katalógus [szócikkek koronázási érmekről]. p. 32–34. ; p. 584–585.
- SOLTÉSZ Márton rec. → SOLTÉSZ Ferenc Gábor
- TÓTH Csaba → PÁLFFY Géza ; SOLTÉSZ Ferenc Gábor

XI. KÜLFÖLDI PÉNZTÖRTÉNET

- [AMERIKAI tízcentes] Vagyont ért egy ritka aprópénz. - 2015. - In: Petőfi Népe, 2015. január 11. p. 9.
- BANNICKE, ELKE → KLUGE, Bernd
- [BARBER tízcentes] Vagyont ér egy ritka aprópénz. - 2015. - In: Petőfi Népe, 2015. január 11. p. 9.

- KLUGE, Bernd: Für 8 Groschen ist's genug : Friedrich der Grosse in seinen Münzen und Medaillen / Bernd Kluge, Elke Bannicke. - Berlin : Staatliche Museen zu Berlin, Münzkabinett, 2012. - 144 p. : ill. (Das Kabinett - Schriftenreihe des Münzkabinetts ; 13.)
ISBN 978-3-88609-720-3
rec. Pallag Márta. In: Numizmatikai Közlöny, 110–111. 2011–2012. p. 167–168.
- GROSSMANNOVÁ, Dagmar: Pfennige der österreichischen Länder im mährischen Münzwesen des 13. Jahrhunderts / Dagmar Grossmannová. - 2015. - In: Notae numismatae, 10. 2015. p. 147–164. : ill.
- NAGY Ádám rec. → PROKISCH, Bernhard
- PALLAG Márta rec. → KLUGE, Bernd ; WINTER, Heinz
- PÎRVULESCU, Dan: Monedele Țării Românești în timpul domniei lui Radu I / Dan Pîrvulescu. - București : Editura Muzeului Municipiului București, 2016. - 157 p., 61 t. ; 25 cm.
- PROKISCH, Bernhard : Die Raipfennigprägung in den österreichischen Erbländern : Teil 1: Text und Katalog : Teil 2: Stempelgraphen / Bernhard Prokisch. Unter Mitarb. von Anita Grundner-Rosenkranz und Susanna Heinz. - Wien : Österreichische Forschungsgesellschaft für Numismatik, 2009. - 662 p. : ill.
ISBN 978-3950-198-713
rec. Nagy Ádám. In: Numizmatikai Közlöny, 112–113. 2013–2014. p. 249–250.
- RAYMAN János: Új könyv : Andreas Schikora: Die 2-€-Gedenkmünzen Europas 2004–2011 / rec. Rayman János. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 14. 2014. 4. (153). p. 6. : ill.
- RAYMAN János: Könyvismertetés : Yann Labry: Die Biletov der MMM-Bank / rec. Rayman János. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 14. 2014. 3. (152). p. 6. : ill.
- RAYMAN János: Tülvilági pénzek Kínában / Rayman János. - 2015. - In: Éremtani Lapok, 2015. 152. p. 19–22. : ill.
- SCHIKORA, Andreas → RAYMAN János
- SZABÓ Gyula: Bécsi fillér = Wiener Pfennig / Szabó Gyula. - [Budapest] : Underground, 2016. - 227 p. : ill. ; 21 cm.
- SZILÁGYI Mihály: A múlt hírei : Numizmatikai vonatkozások Móra Ferenc műveiben II. - 2014. - In: Éremtani Lapok, 2014. 148. p. 21–22.
- VARGA Máté: Egy ritka 17. századi dán aranypénz Somogyvárról : Eine seltene dänische Goldmünze von Somogyvár aus dem 17. Jahrhundert : A rare 17th century Danish gold coin from Somogyvár / Varga Máté. - 2015. - In: Az Érem, 71. 2015. 1. p. 10–15.
- WINTER, Heinz: Glanz des Hauses Habsburg : Die habsburgische Medaille im Münzkabinett des Kunsthistorischen Museums / Heinz Winter. - Wien : Kunsthistorisches Museum, 2009. - 167 p. : ill. ISBN 978-3-85497-152-8
rec. Pallag Márta. In: Numizmatikai Közlöny, 110–111. 2011–2012. p. 166.

XII. PAPIRPÉNZ – KÜLFÖLDI

- BOVAN, Marián → ŠUSTEK, Zbyšek
- KARPINSKI Klaus-Jürgen: Ostpreußisches Papiergeld : vom 19. Jahrhundert bis 1923 / Klaus-Jürgen Karpinski. - 2015. - 233 p. : ill. : ll.
ISBN 9783000210600
rec. Rayman János. In: Az Érem, 71. 2015. 2. p. 20., 25.
- PÉNZ-baki? : [Kanadában nagy bakit követtek el: az újonnan kiadott papírpénzekre kanadai juhar helyett norvég juhar leveleit nyomták]. - 2013. - In: Bélyegvilág, Filatéliei Szemle, 2013. február. p. 19.
- PROHÁSZKA Zoltán: Orosz emlékbankjegy a 2014-es krími események alkalmából : Russische Banknote zur Erinnerung an die Krim-Krise 2014 : Russian 100-ruble banknote commemorating the annexation of Crimea in 2014 / Prohászka Zoltán. - 2016. - In: Az Érem, 72. 2016. 2. p. 53–56. : ill.
- RAYMAN János: Jugoszláv papírpénz kötegjegyek / Rayman János. - 2015. - In: Éremtani Lapok, 2015. 149. p. 15–17. : ill.
- RAYMAN János: Könyvismertetés : Hartmut Schoenawa: Das Papiergeld von Schlesien / rec. Rayman János. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 14. 2014. 5. (154). p. 8. : ill.
- RAYMAN János: Tübingia papírpénzei / Rayman János. - 2016. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 2. (175). p. 5.
- RAYMAN János rec. → KARPINSKI Klaus-Jürgen ; Könyvismertetés
- SCHOENAWA, Hartmut → RAYMAN János: Könyvismertetés
- ŠUSTEK, Zbyšek: Panoráma Banskej Bystrice na 50-korunáčkach v zoru 1946 a 1953: datovanie a lokalizácia miesta vzniku fotografických podkladov : Panorama of Banská Bystrica on 50-crown notes of 1948 and 1953: dating and localization of reproduced photographs / Zbyšek Šustek. - 2013. - In: Numizmatika : Časopis slovenskej numizmatickej spoločnosti pri SAV, 23. 2013. p. 104–106. : ill.

- ŠUSTEK, Zbyšek: Papierové platidlá habsburskej monarchie a ich vzory v zbierkach Stredoslovenského múzea v Banskej Bystrici : Paper money of the Habsburg monarchy and their models in collections of the Museum of Central Slovakia at Banská Bystrica: historical and technological aspects / Zbyšek Šustek, Marián Bovan. - 2016. - In: Numizmatika : Časopis slovenskej numizmatickej spoločnosti pri SAV, 26. 2016. p. 62–78. : ill.
- ŠUSTEK, Zbyšek: Poklad papierových platidiel zo zbierok Ponitrianskeho múzea v Nitre / Zbyšek Šustek. - 2015. - In: Numizmatika : Časopis slovenskej numizmatickej spoločnosti pri SAV, 25. 2015. p. 70–81. : ill.

XIII. PAPIRPÉNZ – MAGYAR

- [20000 Ft cseréje] Nehezebb hamisítani. - 2015. - In: Petőfi Népe, 2015. december 18. p. 6
- EGYMILLIÁRDBA kerülhet a húszezresek cseréje : Nehezebb hamisítani. - 2015. - In: Petőfi Népe, 2015. 12.18. p. 6.
- FEHÉR Sándor: Próbanyomat vagy minta? : Probedruck oder Muster? : Proof impression or sample? / Fehér Sándor. - 2013. - In: Az Érem, 69. 2013. 2. p. 20–23.
- HAMISÍTOTT húszezresek. - 2015. - In: Petőfi Népe, 2015. 12. 03. p. 8.
- HARMINC éve van ezresünk [1983. június 27.] : Több mint öt évig még becserélhető a maradék. - 2013. - In: Új Dunántúli Napló, 2013. június 27. p. 7.
- HÚSZ évig még átváltható a kivont bankjegy. - 2013. - In: Új Dunántúli Napló, 2013. október 26. p. 11.
- JOGKÖRÖKET vont magához Matolcsy : A forgalomban lévő bankjegyek adatai 2012. december 31-én. - 2013. - In: Új Dunántúli Napló, 2013. március 5. p. 6.
- LECSERÉLIK a forgalomban lévő papírpénzeket?. - 2014. - In: Új Dunántúli Napló, 25. 2014. augusztus 30. p. 1.
- RAYMAN János: Hírek : Kicserélik a magyar bankjegyeket / RJ. - 2014. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 14. 2014. 9. (158). p. 6. : ill.
- RAYMAN János. Vertel József papírpénzterve / Rayman János. - 2013. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 13. 2013. 12. (149). p. 2–3. : ill.
- ŠUSTEK, Zbyšek : Pozoruhodný dokument o štruktúre papierového obeživa v Uhorsku v roku 1851 : A remarkable document of structure of paper money in circulation in Hungary in February 1851 / Zbyšek Šustek. - 2013. - In: Numizmatika : Časopis slovenskej numizmatickej spoločnosti pri SAV, 23. 2013. p. 41–47.
- ŠUSTEK, Zbyšek: Sietky na vymieravanie náhrad za poškodené rakúsko-uhorské štátovky zo zbierok : Grids for setting compensations for damaged and incomplete Austro-Hungarian state notes from collection of the Regional Museum of Gemer and Malohont at Rimavská Sobota / Zbyšek Šustek, Éva Kerényi. - 2015. - In: Slovenská Numizmatika, 20. 2015. p. 140–151. : ill.
- SZABÓ Antal: Magyar papírpénzégetés a karintiai Rudenben 1945. május 4-én / Szabó Antal. - 2014. - In: Éremtani Lapok, 2014. 145. p. 19–22. : ill.
- ÚJ 20 ezer forintos bankjegy. - 2016. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 2. (175). p. 7.
- VAJSZ Tivadar: Két téves sorszámú 5000 forintos bankjegy 1992-ből : Zwei 5000-Forint Geldscheine aus 1992 mit unrichtigen Nummerierung : Two 1992 5000-Forint banknotes with incorrect serial numbers / Vajsz Tivadar. - 2016. - In: Az Érem, 72. 2016. 2. p. 14–21. : ill.
- ZOMBORI Lajos: A különleges oldal : Festett tízmillió pengős papírpénz / Zombori Lajos. 2013. - In: Éremtani Lapok, 2013. 139. p. 22. : ill.
- ZOMBORI Lajos: Helyreigazítás / javította: Zombori Lajos. - 2013. - In: Éremtani Lapok, 2013. 140. p. 22.
- ZOMBORI Lajos: A különleges oldal : Festett tízmillió pengős papírpénz / Zombori Lajos. 2013. - In: Éremtani Lapok, 2013. 129. p. 22. : ill.

XIV. ÉRTÉKPAPÍROK – PÉNZHELYETTESÍTŐK – FANTÁZIAPÉNZ

- Asztaljegy. - 2013. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 13. 2013. 12. (149). p. 1.
- A BUDAPESTI Központi Tejcarnok RT. üvegbetétjegyei / Mervyn Brown. - 2014. - In: Éremtani Lapok, 2014. 147. p. 10–16. : ill.
- DUDUCZ József: Gróf Nádasdy Tamás betléri háromkrajcáros : Der 3 Kreuzer aus Betlér von dem Grafen Tamás Nádasdy : Count Tamás Nádasdy' 3 Kreuzer note issued at Betlér / Duducz József, Zombori Lajos. - 2014. - In: Az Érem, 70. 2014. 1. p. 24–26.
- ELEK Miklós: A Balatoni korona / Elek Miklós. - 2014. - In: Éremtani Lapok, 2014. 147. p. 5–10. : ill.
- ELEK Miklós: A bukaresti Casa Scântei téglajegyei, mint hungarikumok / Elek Miklós. - 2013. - In: Éremtani Lapok, 2013. 139. p. 19–20. : ill.
- ELEK Miklós: Kiegészítés a Veszprémi Egyetemi Napok (VEN) kortespénzeihez / Elek Miklós, Molnár Mihály. - 2013. - In: Éremtani Lapok, 2013. 138. p. 21–22. : ill.

- ELEK Miklós: A Miskolci Egyetemi Napok (MEN) alkalmi pénzjegyei / Elek Miklós, Zombori Lajos. - 2016. - *In: Éremtani Lapok*, 2016. 158. p. 15–17. : ill.
- ELEK Miklós: A pápai 10, 20 és 50 koronás csekkek változatai / Elek Miklós. - 2015. - *In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle*, 2015. szeptember. p. 12–13. : ill.
- ELEK Miklós: A pápai 12, 20 és 50 koronás csekkek változatai : Die Varianten der 10, 20 und 50 Kronen Schecks : Variation of the 10, 20, and 50 cheques issued at Pápa / Elek Miklós. - 2014. - *In: Az Érem*, 70. 2014. 1. p. 28–30.
- ELEK Miklós: A Szot üdülőhajó pénzjegyeinek újabb változatai : Neuere Variationen der Ferienschiffe des Überregionalen Rates der Gewerkschaften (SZOT) : New variations of the notes of the ship of the trades union / Elek Miklós. - 2013. - *In: Az Érem*, 69. 2013. 1. p. 16–17.
- ELEK Miklós: A Veszprém megyei Büntetés-végrehajtási Intézet bonjai : Die Bon der Justizvollzugsanstalt im Komitat Veszprém : The bills of the Veszprém County Prison / Elek Miklós. - 2014. - *In: Az Érem*, 70. 2014. 2. p. 14.
- FARKAS Árpád: Bocskai korona / Farkas Árpád. - 2013. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 13. 2013. 1. (138). p. 4–5. : ill.
- FARKAS Árpád: Lellei borjegy / Farkas Árpád. - 2014. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 14. 2014. 9. (158). p. 4. : ill.
- LEÁNYFALUSI Károly: A kiskunhalasi sóstói erdőjegy / Leányfalusi Károly. - 2016. - *In: Éremtani Lapok*, 2016. 157. p. 22.
- MATÍC, Branko: Baranya fantáziapénze / Branko Matić. - 2013. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 13. 2013. (144). p. 4–6. : ill.
- MÁTYÁSI Gábor: A Sobri Jóska bakonyi kalandpark alkalmi pénze / Mátyási Gábor. - 2013. - *In: Éremtani Lapok*, 2013. 138. p. 23. : ill.
- MOLNÁR Péter: Egy duplán nyomdahibás 30 pengő krajcáros 1849-ből : Ein 30 Pengő Kreuzer mit doppeltem Druckfehler aus dem Jahre 1849 : 30 Kreutzer note with two typographic errors from 1849 / Molnár Péter. - 2014. - *In: Az Érem*, 70. 2014. 1. p. 27.
- MOLNÁR Péter: Rékassy Csaba és Vén Zoltán 620 forintos „művész-bankjegye” az 1970-es évekből : 620-Forint-„Kunstbanknote” der Künstler Csaba Rékassy und Zoltán Vén aus den 1970er Jahren : The 620-Forint „artist-note” of Csaba Rékassy and Zoltán Vén from the 1970’s / Molnár Péter. - 2016. - *In: Az Érem*, 72. 2016. 2. p. 45–49. : ill.
- Az ORSZÁGOS Magyar Tejszövetkezeti Központ Budapesti fiókja. - 2014. - *In: Éremtani Lapok*, 2014. 148. p. 9–10.
- PELBÁRT Jenő: A XIX. század egyik ornamentikus váltó-vízjele / Pelbárt Jenő. - 2014. - *In: Éremtani Lapok*, 2014. 148. p. 18–19. : ill.
- RAYMAN János: Az Állami Könyvterjesztő Vállalat könyvutalványai : Die Buchanweisungen des Staatlichen Buchvertriebs : Vouchers of the State Book Distributing Company / Rayman János. - 2013. - *In: Az Érem*, 69. 2013. 2. p. 29–31.
- RAYMAN János: Birtoklevél / Rayman János. - 2015. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 15. 2015. 3. (164). p. 7. : ill.
- RAYMAN János: A boletta : Die Bollette : The boletta / Rayman János. - 2016. - *In: Az Érem*, 72. 2016. 1. p. 15–21. : ill.
- RAYMAN János: Egy rövidéletű kisközvetítő szövetkezet értékpapírja / Rayman János. - 2016. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 16. 2016. 3. (176). p. 6–7. : ill.
- RAYMAN János: Hungar Hotels utalványai : Die Anweisungen des Hungar Hotels : Vouchers of the Hungar Hotels / Rayman János. - 2014. - *In: Az Érem*, 70. 2014. 1. p. 31–33.
- RAYMAN János: A pécsi Konzum Áruház ajándékutalványai : Geschenkgutscheine des Warenhauses Konzum in Pécs : Gift coupons of the Pécs Konzum Áruház / Rayman János. - 2015. - *In: Az Érem*, 71. 2015. 2. p. 24–25. : ill.
- RAYMAN János: A Szigetvár és Vidéke ÁFÉSZ Étkezési Utalványai / Rayman János. - 2016. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 16. 2016. 9. (182). p. 8. : ill.
- SZEKERES Balázs: A Balatonalmádi Gyermekszanatórium és sorsjegyének története : Die Geschichte des Kindersanatoriums in Balatonalmádi und seines Lotteriescheines : The History of the Balatonalmádi Children’s Sanatorium and its lottery ticket / Szekeres Balázs. - 2015. - *In: Az Érem*, 71. 2015. 1. p. 51–54.
- SZEKERES Balázs: Kiegészítés „A Darányi Kálmán Diákház és téglajegyének története” című cikkhez / Szekeres Balázs. - 2016. - *In: Éremtani Lapok*, 2016. 158. p. 22. : ill.
- SZÜCS Tamás: Ónodi emlékpénz, a szabadságharc emlékezete / Szücs Tamás. - 2014. - *In: Éremtani Lapok*, 2014. 148. p. 11–12. : ill.
- ÚJSZÁSZI Róbert: A piroskavárosi Szent József templom téglajegyei / Újszászi Róbert. - 2016. - *In: Múzeumi Füzetek*, Csongrád, 9. 2016. p. 110–117. : ill.
- ZOMBORI Lajos: Adventi utalványok / Zombori Lajos. - 2014. - *In: Éremtani Lapok*, 2014. 148. p. 17. : ill.
- ZOMBORI Lajos: Két BSzKRT pénztárjegy : Zwei Kassenscheine des Budapester Verkehrunternehmens : Two notes of the BSzKRT (Budapest / Zombori Lajos. - 2016. - *In: Az Érem*, 72. 2016. 1. p. 22–25. : ill.

- ZOMBORI Lajos: A különleges oldal : Értékpapír-küldemény borítékja 1883-ból / közli: Zombori Lajos. - 2013. - In: Éremtani Lapok, 2013. 142. p. 20. : ill.
- ZOMBORI Lajos: A Marché-Mol kedvezményjegye / Zombori Lajos. - 2013. - In: Éremtani Lapok, 2013. 139. p. 21. : ill.
- ZOMBORI Lajos → ELEK Miklós

XV. SZÜKSÉGPÉNZ

- BARTA János: „Ha Zemplin vármegyét az útas vizsgálja...” II : adattár Zemplén megye 18. századvégi történetéhez / ifj. Barta János. - Debrecen : DE Tört. Int., 2015. - 426 p. : ill. ; 24 cm. - (Speculum historiae Debreceniense, 2060-9213 ; 20.). - Bibliogr.: p. 388–389.
ISBN 978-963-473-835-0
rec. Buza János. In: Századok, 150. 2016. p. 1072–1075.
- BERTA József: Klein Aladár pecsénnyomója és szükségpénze / Berta József. - 2013. - In: Éremtani Lapok, 2013. 140. p. 18. : ill.
- BUZA János → rec. BARTA János
- ELEK Miklós: Újabb kiegészítés a Magyar szükségpénz katalógushoz : Neuere Ergänzungen zum Ungarischen Notgeldkatalog : Supplement of the Hungarian Emergency Notes Catalogue / Elek Miklós. - 2013. - In: Az Érem, 69. 2013. 2. p. 26–28.
- ELEK Miklós: Veszprém megye papír szükségpénzeinek jegyzéke 1849–2012. - In: A kultúra vonzásában : egy életút párhuzamai : Tanulmányok dr. Csiszár Miklós 70. születésnapjára / Elek Miklós. - Veszprém : Veszprémi Szemle Várostartó Képzőművészeti Alapítvány, 2013. - 35–49 p. : ill. ; 24 cm.
- ELEK Miklós: Veszprémi szükségpénzek : 1919–1920 : Notmünzen in Veszprém : 1919–1920 : Emergency notes at Veszprém : 1919–1920 / Elek Miklós. - 2016. - In: Az Érem, 72. 2016. 1. p. 26–29. : ill.
- FARKAS Árpád: Észrevételek erdélyi szükségpénzekkel kapcsolatban / Farkas Árpád. - 2016. - In: Éremtani Lapok, 2016. 155. p. 15–16. : ill.
- FARKAS Árpád: Finta Imre tejcarnokos szükségpénzei / Farkas Árpád. - 2013. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 13. 2013. 10. (147). p. 4–5. : ill.
- PELBÁRT Jenő: Sárga egykoronás szükségpénz, Szokolca / Pelbárt Jenő, Végh László Flórián. - 2015. - In: Éremtani Lapok, 2015. 153. p. 21–22. : ill.
- PELBÁRT Jenő: Újabb 1 krajczáros szükségpénz-változat, Murányalja, 1849 / Pelbárt Jenő, Végh László Flórián. - 2014. - In: Éremtani Lapok, 2014. 146. p. 9–10. : ill.
- RAYMAN János: A Hadsegélyező Hivatal szükségpénzei / Rayman János. - 2015. - In: Az Érem, 71. 2015. 1. p. 20–23.
- RAYMAN János: Könyvismertetés : Daniel D. Gork: Katalog des Papiernot- und Ersatzgeldes des saechsichen Vogtlandes / Rayman János. - 2014. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 14. 2014. 12. (161). p. 11–12. : ill.
- VÉGH László Flórián: Rozsnyó és Eger újabb szükségpénz-változatai / Végh László Flórián. - 2013. - In: Éremtani Lapok, 2013. 141. p. 12. : ill.
- VÉGH László Flórián → PELBÁRT Jenő

XVI. BÁNYAPÉNZEK – BÁNYÁSZATI VONATKOZÁSOK

- BANICTVO a mincovníctvo v dejinách Slovenska : Zborník príspevkov z medzinárodného numizmatického seminára, ktorý sa uskutočnil 26. novembra 2012 na Starom zámku v Banskej Štiavnici / Daniel Haas Kianička. - Kremnica : Národná Banka Slovenská ; Múzeum mincí a medailí Kremnica, 2013. - 152 p. : ill.
- BUDAJ, Marek: Počiatky razby grošov v Uhorsku a kremnická mincovňa : Beginnings of groat minting in Hungary and the Kremnica mint / Marek Budaj. - In: BANICTVO a mincovníctvo v dejinách Slovenska : Zborník príspevkov z medzinárodného numizmatického seminára, ktorý sa uskutočnil 26. novembra 2012 na Starom zámku v Banskej Štiavnici / Daniel Haas Kianička. - Kremnica : Národná Banka Slovenská ; Múzeum mincí a medailí Kremnica, 2013. - p. 25–35. : ill.
- FILIPPOV, Krzysztof: Górnictwo miedzi na Węgrzech i w Polsce i jej użycie w mennictwie: Copper mining in the Hungarian and Polish kingdoms and its use in coin minting / Krzysztof Filipow. - In: BANICTVO a mincovníctvo v dejinách Slovenska : Zborník príspevkov z medzinárodného numizmatického seminára, ktorý sa uskutočnil 26. novembra 2012 na Starom zámku v Banskej Štiavnici / Daniel Haas Kianička. - Kremnica : Národná Banka Slovenská ; Múzeum mincí a medailí Kremnica, 2013. - p. 82–96. : ill.
- HAAS-KIANIČKA, Daniel: Vzťahy medzi baníctvom a medailérstvom v dejinách Slovenska (16. – začiatok 20. storočia) : Relations between mining and medal making in Slovak history (16th to the beginning of 20th centuries) / Daniel Haas Kianička. - In: BANICTVO a mincovníctvo v dejinách Slovenska : Zborník príspevkov z medzinárodného

- numizmatikého seminára, ktorý sa uskutočnil 26. novembra 2012 na Starom zámku v Banskej Štiavnici / Daniel Haas Klanička. - Kremnica : Národná Banka Slovenská ; Múzeum mincí a medailí Kremnica, 2013. -. p. 133–146. : ill.
- KISS Gábor: Pótlás a Bergwerksmünzen Ungarn und Siebenbürgen (1548-1947) katalógushoz. I. rész / Kiss Gábor. - 2016. - In: Éremtani Lapok, 2016. 158. p. 18–22. ill.
- PROKISCH, Bernhard: Die Sammlung von Bergbaugeprägten des Karl Ritter von Ernst/ Bernhard Prokisch. - Wien : Österreichische Forschungsgesellschaft für Numismatik ; Technisches Museum Wien, 2016. ISBN 973-3-9501987-6-8, ISBN 978-3-902183-24-8
- TRENČAN, Ivan: Neznáme banské znaky Joanelliovcov : Unknown mine tokens of the House of Joanelli / Ivan Trenčan. - 2013. - In: Numizmatika : Časopis slovenskej numizmatickej spoločnosti pri SAV, 23. 2013. p. 28–38. : ill.
- TRENČAN, Ivan: Banské výplatné znaky v banskoštiavnickom banskom revíri : Miners' tokens in the mining district of Banská Štiavnica / Ivan Trenčan. - In: *BANICTVO* a mincovníctvo v dejinách Slovenska : Zborník príspevkov z medzinárodného numizmatikého seminára, ktorý sa uskutočnil 26. novembra 2012 na Starom zámku v Banskej Štiavnici / Daniel Haas Klanička. - Kremnica : Národná Banka Slovenská ; Múzeum mincí a medailí Kremnica, 2013. - p. 54–81. : ill.
- WEISZ Boglárka: A bányaváros, mint őnálló várostípus a 14. században / Weisz Boglárka. - In: *Bányászattörténeti Közlemények*, 19. 2015. p. 31–57.

XVII. EMLÉKÉREM 1867 ELŐTT

- BONTA Claudia M.: Baroque influences in Central-European medal work : the seventeenth-eighteenth centuries / Claudia M. Bonta. - Cluj-Napoca : Argonaut & Mega, 2013. 215 p. [119] t. : 349 ill. ; 30 cm. (Bibliotheca musei Napocensis ; XXXVI). Bibliogr.: p. 209–215. ISBN 9786065433076
- CĂLIAN, Livia: Die Kaiser-Suite Medaillen von Christian Wermuth im Münzkabinett des Siebenbürgischen Nationalmuseums - Klausenburg = Seria medaliilor imperiale a lui Christian Wermuth în colecția Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei - Cluj-Napoca / Livia Călian, Ágnes Alföldy Găzdac ; Übersetzung ins Deutsche von Carmela Moldovan. - Cluj-Napoca : Mega, 2014. - 295 p. : ill. ; 23 cm. - (Bibliotheca musei Napocensis ; 45.). ISBN 978-606-543-549-0
- CĂLIAN, Livia: Medalii transilvane din colecțiile Esterhazy și Delhaes aparținând colecției numismatice a Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei = The Transylvanian medals from the Esterházy and Delhaes collections belonging to the numismatic collection of the National History Museum of Transylvania / Livia Călian ; trad. ... Carmen-Veronica Borbely. - Cluj-Napoca ; Gatineau, [Que.] : Argonaut ; Symphologic, 2013. - 191 p., XLIV t. : ill., színes ; 24 cm. - (Biblioteca Musei Napocensis, 2066-7523 ; 41., Istorie, documente, mărturii, 2069-119X). - Bibliogr.: p. 190–191. ISBN 978-973-109-471-7, ISBN 978-0-9920148-4-1
- GYÖNGYÖSSY Márton: A Benedek-érem magyarországi kezdeteihez : Zu den Anfängen der Benediktusmedaille in Ungarn : Incipient Benedict-medals in Hungary / Gyöngyössy Márton. - 2014. - In: *Az Érem*, 70. 2014. 1. p. 34–36.
- KIRÁLY Csaba József: Egykori magyar megyék és települések érmei, I. : Délvidék / Király Csaba József. - 2015. - In: *Éremtani Lapok*, 2015. 150. p. 12–18. : ill.
- KIRÁLY Csaba József: Egykori magyar vármegyék és települések érmei, II. : Felvidék 1. Bars vármegyétől - Kassáig / Király Csaba József. - 2015. - In: *Éremtani Lapok*, 2015. 151. p. 10–16. : ill.
- KIRÁLY Csaba József: Egykori magyar vármegyék és települések érmei, II. : Felvidék 2. Késmárktól — Malackáig / Király Csaba József. - 2015. - In: *Éremtani Lapok*, 2015. 152. p. 7–15. : ill.
- KIRÁLY Csaba József: Egykori magyar megyék és települések érmei, II. : Felvidék 3. Nagybossánytól - Poprádig / Király Csaba József. - 2015. - In: *Éremtani Lapok*, 2015. 153. p. 11–15. : ill.
- KIRÁLY Csaba József: Egykori magyar megyék és települések érmei, II. Felvidék 4.: Pozsony : Felvidék 4.: Pozsony / Király Csaba József. - 2015. - In: *Éremtani Lapok*, 2015. 154. 11–17. : ill.
- KOCH Matthias C.: Medailleure aus aller Welt ab 1438 / Matthias C. Koch. - 2014. - 232 p. : ill. ISBN 9783927828933 - rec. Rayman János. - In: *Az Érem*, 72. 2018. 2. p. 11.
- KÖZÖS úton : Budapest és Krakkó a középkorban : kiállítási katalógus : a Budapesti Történeti Múzeum és a Múzeum Historyczne Miasta Krakowa közös kiállítása : Budapesti Történeti Múzeum Vármúzeum, 2016. március 18 - július 24. - Budapest ; Kraków : BTM ; Muz. Historyczne Miasta Krakowa, 2016. - 335 p. : ill., színes, részben térk. ; 29 cm. - Bibliogr.: p. 302–331. ISBN 978-615-5341-25-0

- MATTIA Corvino e Firenze : arte e umanesimo alla corte del re di Ungheria / a cura di Peter Farbaky, Dániel Pócs, Magnolia Scuderi ... [et al.]. - Firenze ; Milano : Giunti ; Firenze Musei, 2013. - 357 p. : ill. ; 29 cm. Katalógus, a firenzei Museo di San Marco, Biblioteca di Michelozzóban, 2013. október 10. és 2014. január 6. között rendezett kiállításához kapcsolódóan. - Bibliogr.: p. [342]–[358].
ISBN 978-88-09-78750-6
- PALLAG Márta: A Szent Liga megalakulásának (1684) emlékére vert nürnbergi érem = Medaille auf die Gründung der Heiligen Liga gegen die Türken (1684) / Pallag Márta. - 2013. - In: Numizmatikai Közlöny, 110–111. 2011–2012. p. 145–150. : ill.
- PALLOS Lajos: Mátyás király korai portréérmei / Pallos Lajos. - 2016. - In: Rubicon, 27. 2016. 4. p. 60–61. : ill.
- PALLOS Lajos: [Szócikkek a magyar 1867 előtti emlékérmekről] / Pallos Lajos. - 2016. - Közös úton : Budapest és Kraków a középkorban : kiállítási katalógus : a Budapesti Történeti Múzeum és a Muzeum Historyczne Miasta Krakowa közös kiállítása : Budapesti Történeti Múzeum Vármúzeum, 2016. (magyar és angol nyelven)
- PALLOS Lajos → KÖZÖS
- RAYMAN János: A kegyérmekről : Megjegyzések Vámosi László felhívására / Rayman János. - 2013. - In: Éremtani Lapok, 2013. 141. p. 20–21.
- RAYMAN János: Matthaeus Donner éremművésze / Rayman János. - 2014. - In: Az Érem, 70. 2014. 2. p. 55–56.
- RAYMAN János → KOCH Matthias C.
- TÓTH Csaba: Medaglia con il ritratto di Mattia Corvino / Csaba Tóth. - 2013. - In: Mattia Corvino e Firenze : arte e umanesimo alla corte del re di Ungheria. p. 61.
- TÓTH Csaba: Medaglia di Galeotto Marzio / Csaba Tóth. - 2013. - In: Mattia Corvino e Firenze : arte e umanesimo alla corte del re di Ungheria. p. 107. : ill.
- VÁMOSI László: A tatai piaristák alapítójának emlékérmé 1755-ből / Vámosi László. - 2013. - In: Éremtani Lapok, 2013. 139. p. 17–18. : ill.
- VOLENTICS Gyula: Migazzi Kristóf bíborosról készült két emlékérem és két pénzérme : Zwei Medaillen und zwei Münzen auf den Kardinal Christoph Migazzi : Two coins and two medals depicting Cardinal Christoph Migazzi / Volentics Gyula. - 2016. - In: Az Érem, 72. 2016. 1. p. 36–42. : ill.

XVIII. ÉREMMŰVÉSZET – JUTALOMÉRMEK – DÍJÉRMEK

- I. világháborús hadsegélyező kiadványok / Közzéteszi: Molnár Mihály. - 2014. - In: Éremtani Lapok, 2014. 146. p. 21.
- A 2012. évi ÉKE tagi illetményérem. - 2013. - In: Értesítő, 2013. 1. p. 14.
- BAKOS Miklós: A Tihanyi Yacht Club versenydíja / Bakos Miklós. - 2014. - In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle, 2014. november. p. 20. : ill.
- BALÁZS Károly: A Bantlin-féle emlékérem : [A perecsényi Bantlin-féle Vegyigyárak Rt. jubileumi érme] / Balázs Károly. - 2014. - In: Éremtani Lapok, 2014. 145. p. 15–16. : ill.
- BALÁZS Károly: Egy ismeretlen Pátzay-érem - a „medvézésről” / Balázs Károly. - 2016. - In: Éremtani Lapok, 2016. 159. p. 22–23.
- BALÁZS Károly: In memóriám Csontos László / Balázs Károly. - 2015. - In: Éremtani Lapok, 2015. 150. p. 19–20. : ill.
- BALOGH Éva → A NAGY háború és az érmészet
- BARANYI Anna: Telcs Ede éremművészete = Umetnost medaljerstva Edea Telča / Baranyi Anna. - Újvidék : Forum, 2015. - 237 p. : ill., részben színes ; 22 cm. - Bibliogr.: p. 134–139., 203–204.
ISBN 978-86-323-0949-4, ISBN 86-323-0949-8
- BARANYI Anna rec. → TÖRÖK Pál
- BARTHÁNÉ BOGA Ildikó: A szegedi Szöriné Boga Lujza ötvös-iparművész életműve : Foerk Ernő tervezte ötvösmunkák a szegedi dómban / Bartháné Boga Ildikó. - [Budapest] : Révai Digitális K., 2013. - 128 p. : ill., részben színes ; 21 cm. - Bibliogr.: p. 126–127.
ISBN 978-963-9660-48-9
- rec. Nagy Ádám. In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2013. 16. (december). p. 6–8. : ill.
- BENE Attila: A Magyar Tudományos Akadémia palotájának megnyitására készült érem [1] / Bene Attila. - 2016. - In: Éremtani Lapok, 2016. 156. p. 12–17. : ill.
- BERÉNYI Zsuzsanna Ágnes: A Goldberger család szabadkőműves emlékei : Die Freimaurer Medaillen von der Familie Goldberger : The Freemason medals of the Goldberger family / Berényi Zsuzsanna Ágnes. - 2015. - In: Az Érem, 71. 2015. 1. p. 47–50.
- BOJTÁR Levente: Egy Kossuth Lajos érem csomagolópapírja 1849-ből / Bojtár Levente. 2015. - In: Éremtani Lapok, 2015. 149. p. 10–14. : ill.

- BOVAN, Marián: Medailón Gejzu Balašu ako numizmatika a múzejníka / Marán Bovan. - 2015. - In: Numizmatika : Časopis slovenskej numizmatickej spoločnosti pri SAV, 25. 2015. p. 108–113. : ill.
- DALLOS Ferencné: Kőolaj- és földgázipari emlékérmek és plakettek. - Budapest : montan Press, 2007. - 120 p. : ill. ; 21 cm.
- rec. Rayman János. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 14. 2014. 8. (157). p. 3.
- DOMOKI Ferenc: Egy kitüntetési javaslat és annak eredménye : [Fritz Mihály] / Domoki Ferenc. - 2013. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2013. 13. (március). p. 2–5. : ill.
- DOMOKI Ferenc: Évfordulók, események - érmek, plakettek egy kamara kiállításon / Domoki Ferenc, Hajdu Béla, Nagy László, Ujszászi Róbert. - 2013. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2013. 15. (október). p. 6–16. : ill.
- DOMOKI Ferenc: Mégegyszer a címlapon / Domoki Ferenc. - 2013. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2013. 14. (június). p. 1–3.
- EGERVÖLGYI Dezső: Ex libris - érem- grafika / Egervölgyi Dezső. - 2013. - In: Éremtani Lapok, 2013. 141. p. 18. : ill.
- EGERVÖLGYI Dezső: Kiegészítés a Zrínyi Miklós érmeink katalógusához / Egervölgyi Dezső. - 2013. - In: Éremtani Lapok, 2013. 140. p. 17.
- EGERVÖLGYI Dezső: Levélzáró bélyeg és éremterv / Egervölgyi Dezső. - 2016. - In: Éremtani Lapok, 2016. 156. p. 22.
- EGERVÖLGYI Dezső: Mit ünnepeltek Zircen 1982-ben? / Egervölgyi Dezső. - 2014. - In: Éremtani Lapok, 2014. 144. p. 16–18. : ill.
- EGERVÖLGYI Dezső: Szellemi kapcsolatok: Széchenyi-emlékév 2016 : Széchenyi István születésének 225. évfordulója alkalmából / Egervölgyi Dezső. - 2016. - In: Éremtani Lapok, 2016. 158. (október). p. 3–8. : ill.
- EGY érem átalakulása. - 2013. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 13. 2013. 2. (139).
- EHREND, Helfried: Eligius auf Münzen, Medaillen und sonstigen Sammelobjekten : Nachtrag zu Eligius IV.: Eligius Patron der Goldschmiede, Pferdfreunde, Münzer, Bankfachleute, Münzsammler / Helfried Ehrend. - Speyer, 2013. - 250 p. : ill. - (Speyerer Numismatische Beiträge ; 22).
- rec. Rayman János. In: Az Érem, 70. 2014. 1. p. 23.
- FELHÍVÁS emlékérem rendelésre : A MEE Csongrád Megyei Szervezete 42,5 mm-es emlékérmét bocsát ki 2014. évben a „SZEGEDI MÚZEUMIGAZGATÓK” sorozat keretében : [Móra Ferenc]. - 2014. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2014. 17. (február). p. 5. : ill.
- FERENCZY Béni éremművészete / a katalógust összeáll., a leírásokat kész. és jegyzetekkel ell. Tóth János ; [közread. a] Ferenczy Család Művészeti Alapítvány. - Budapest : Ferenczy Család Műv. Alapítvány, 2016. 139 p. : ill., színes ; 24 cm.
- ISBN 978-963-12-4736-7
- rec. Rayman János. In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 10. (183). p. 7–8. : ill.
- rec. Ujszászi Róbert. In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2016. 27–28. (december). p. 13.
- FRITZ Mihály: Érem-rokon műfaj, a gliptika / Fritz Mihály. - 2015. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2015. 21. (február). p. 5–8. : ill.
- FRITZ Mihály: Köszöntjük a 80 éves Tóth Sándor Munkácsy-díjas szobrász-, éremművészt : Fritz Mihály és Szabó Géza ezzel az érmmel köszönti a 80 éves Tóth Sándort / Fritz Mihály. - 2013. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2013. 13. (március). p. 6. : ill.
- FÜSTBE ment (érem) terv : [Szent István király halálának 975. évfordulójára tervezett érem]. - 2013. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2013. 15. (október). p. 16.
- GERGELY Tibor: Újabb kiegészítés a Bányamentő szolgálati érmekhez / Gergely Tibor. - 2014. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 14. 2014. 3. (152). p. 3. : ill.
- HAAS-KIANIČKA, Daniel: Literárne osobnosti v uhorskom medailérstve do konca 19. storočia : Representatives of literature depicted on Hungarian medals until end of 19th century / Daniel Haas-Kianička. - 2013. - In: Numizmatika : Časopis slovenskej numizmatickej spoločnosti pri SAV, 23. 2013. p. 190–192. : ill.
- HAAS-KIANIČKA, Daniel: Medaily Uhorského banského a hutníckeho spolku : 1892–1918 : Die Ungarische Berg- und Hüttengesellschaft (1892-1918) und ihre Medaillen / Daniel Haas-Kianička. - 2015. - In: Slovenská Numizmatika, 20. 2015. p. 33–53. : ill.
- HÁGEN József: A 2013. évi Eligiusz éremről / Hágen. - 2013. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 13. 2013. (145). p. 2. : ill.
- HÁGEN József: A 2015. évi ÉKE éremről / Hágen. - 2016. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 9. (182). p. 2–3. : ill.

- HÁGEN József: A Dunagőzhajózási Társaság Pécssett, érmészeti emlékei alapján / Hágen. - 2014. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 14. 2014. 12. (161). p. 5. : ill.
- HÁGEN József: Egy régi-új Zsolnay érem / Hágen. - 2013. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 13. 2013. (143). p. 3. : ill.
- HÁGEN József: Az „ÉKE” 2015. évi jubileumi érméről / Hágen. - 2016. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 1. (174). p. 2–3. : ill.
- HÁGEN József: Az ÉKE Vámbéry Ármin érméről / Hágen. - 2014. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 14. 2014. 3. (152). p. 2–3. : ill.
- HÁGEN József: A Leonardo kiállítás érmei / Hágen. - 2014. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 14. 2014. 7. (156). p. 2. : ill.
- HÁGEN József: A MÉE Éremkedvelők Egylete 2016. évi érméről / Hágen. - 2016. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 12. (185). p. 2–3. : ill.
- HÁGEN József: A Mohácsi Nemzeti Emlékhely emlékérmé / Hágen. - 2015. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 15. 2015. 10. (171). p. 2. : ill.
- HÁGEN József: A „nyújtott, préselt” érmekről (13) / Hágen J. - 2013. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 13. 2013. 4. (141). 7. p. : ill. ; (14). - In: Uo., 13. 2013. 9. (146). p. 4–5. : ill. ; (15). - In: Uo., 14. 2014. 7. (156). p. 4–5. : ill. ; (16). - In: Uo., 14. 2014. 8. (157). p. 6–7. : ill. ; (17). - In: Uo., 14. 2014. 10. (159). p. 6. : ill. ; (18.) - In: Uo., 16. 2016. 7. (180). p. 5–6. : ill.
- HÁGEN József → RAYMAN János
- HAJDU Béla: 65 éve halt meg Telcs Ede, a magyar szobrászat és éremművészet nagy egyénisége / Hajdu Béla. - 2013. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2013. 16. (december). p. 2–4. : ill.
- HAJDU Béla: 2014. évi jubileumok kamarakiállításainkon / Hajdu Béla, Nagy László. - 2014. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2014. 20. (december). p. 4–5. : ill.
- HAJDU Béla: Emlékezés az 1956-os Forradalomra / Hajdu Béla. - 2016. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2016. 27–28. (december). p. 14. : ill.
- HAJDU Béla: Jubileumi érmekről, csegelyekről / Hajdu Béla. - 2015. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2015. 24. (december). p. 8–10. : ill.
- HAJDU Béla: A „Kiemelt Beruházások” emlékérméi : Die Medaillen der „Begünstigten Aufwendungen” Teil I. : Commemorative medals of „High Priority Projects” Part I. / Hajdu Béla, Molnár József. - 2015. - In: Az Érem, 71. 2015. 2. p. 37–40. : ill.
- HAJDU Béla: Kincsem, a legyőzhetetlen „csodakanca” emlékezete / Hajdu Béla. - 2014. In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2014. 20. (december). p. 6–7. : ill.
- HAJDU Béla: Megemlékezés az I. Világháború kitörtéséről és következményeiről : [Bozó József emlékérmé] / Hajdu Béla. - 2014. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2014. 20. (december). p. 6. : ill.
- HAJDU Béla: Rózsa Sándor emlékezete / Hajdu Béla, Nagy László. - 2013. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2013. 16. (december). p. 4–6. : ill.
- HAJDU Béla: Tóth Sándor Munkácsi-díjas szobrász-, éremművész kiállításáról / Hajdu Béla. - 2015. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2015. 22–23. (július). p. 14–18. : ill.
- HAMME, Peter: Ungarische Medaillen dokumentieren die Bedeutung von Aluminium für dieses Land / Hammer Peter. - 2015. - In: Numismatisches Nachrichtenblatt, 64. 2015. Juli. p. 250–253. : ill.
- HOLLÓSY István: A Frontharcos Szövetség emléktáblájáról / Hollósy István. - 2014. - In: Értesítő, 2013. 2. p. 36–37.
- HOLLÓSY István: A magyar cukorgyártás numizmatikai emlékeiről : Über die numismatischen Andenken der ungarischen Zuckerfabrikation : The numismatic legacy of Hungarian Sugar manufacture / Hollósy István. - 2015. - In: Az Érem, 71. 2015. 1. p. 32–38.
- HOLLÓSY István: A marcalvölgyi vízitársulat 150 éves évfordulás emlékérmé / Hollósy István. - 2013. - In: Éremtani Lapok, 2013. 139. p. 18–19. : ill.
- HOLLÓSY István: Újabb SHAVER érmek : Neuere SHAVER Medaillen : Subsequent SHAVER medals / Hollósy István. - 2014. - In: Az Érem, 70. 2014. 2. p. 50–54.
- IGARI Antal → KIRÁLYAINK
- KALMÁR Márton: Az éremművészetről / Kalmár Márton. - 2015. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2015. 24. (december). p. 8.

- KÁDÁR István: Szende Andor emléklakettje 1935-ből : [Kiskereskedők Országos Központja] / Kádár István. - 2014. - In: Éremtani Lapok, 2014. 144. p. 17–18. : ill.
- KIRÁLYAINK érmeiken : A Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Fejér Megyei Alba Regia Szervezete által a magyar királyok emlékére kiadott érem sorozatok története 1987–2011. Visszaemlékezések / szerk.: Igari Antal, Szabó Antal. - Székesfehérvár : Székesfehérvár Megyei Jogú Város Levéltára : Magyar Éremgyűjtők Egyesülete : Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Fejér Megyei Alba Regia Szervezete, 2012. - 343 p. : ill. ; 24 cm. ISBN 978-963-8947-130
- rec. Török Pál. In: Numizmatikai Közlöny, 110–111. 2011–2012. p. 170–171.
- KIRÁLY Csaba József: Egykori vármegyék és települések érmei II. : Felvidék 5.: Pöstyéntől - Zselicig / Király Csaba József. - 2016. - In: Éremtani Lapok, 2016. 156. p. 3–11. : ill.
- KIRÁLY Csaba József: Egykori vármegyék és települések érmei III. : Kárpátalja / Király Csaba József. - 2016. - In: Éremtani Lapok, 2016. 157. p. 14–20. : ill.
- KIRÁLY Csaba József: Egykori magyar vármegyék és települések érmei, III. : Vármegyék - Burgenland / Király Csaba József. - 2016. - In: Éremtani Lapok, 2016. 159. p. 12–21. : ill.
- KIRÁLY Csaba József: Turcsányi László szobrász- és iparművész plakettjei : Plaketten von dem Bildhauer und Künstler László Turcsányi : The plaquettes of László Turcsányi / Király Csaba. - 2016. - In: Az Érem, 72. 2016. 2. p. 38–42. : ill.
- KLIMO-emléklakett : a Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Könyvár és Tudásközpont „életműdíja”. - 2016. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 12. (185). p. 4–5. : ill.
- KOVÁCS Géza ifj.: Holló László festőművész és Tiszadada / Kovács Géza. - 2013. - In: Éremtani Lapok, 137. 2013. p. 21–22. : ill.
- KOVÁSZNAI Viktória, L.: Díjazott érmek az elmúlt évtizedekből / L. Kovásznai Viktória. - 2013. - In: Magyar Iparművészet, 2013. 4. p. 12–16.
- KOVÁSZNAI Viktória, L.: Hungary / Viktória Kovásznai, L. - 2014. - In: Katalog : Mešdunarodnja izložba na c’vremenni medalji; Svetoven kongres na chudošestvenija medal FIDEM XXXIII, 2014 Sofija. Nacionalen arheološki muzej Sofija 2 - 28 sept. 2014 g. = Catalogue. p. 104–106.
- KOVÁSZNAI Viktória, L.: Ifj. Szilánc László / L. Kovásznai Viktória ; [ford. Pokoly Judit]. - [Budapest] : Argumentum, 2012. - 167 p. : ill., színes ; 21x22 cm. ISBN 978-963-446-655-0
- rec. Török Pál. In: Numizmatikai Közlöny, 110–111. 2011–2012. p. 170.
- KOVÁSZNAI Viktória, L.: Sz. Egyed Emma szobrász- és éremművész pályaképe, 1935–2016 / L. Kovásznai Viktória. - 2016. - In: Soproni Szemle, 70. 2016. 4. p. 468–475.
- KÖRÖSÉNYI Tamás: Körösényi Tamás : A művészet él! / [Szerkesztő: Forián Szabó Noémi] ; [Szöveg: Földényi F. László, Forián Szabó Noémi, Körösényi Tamás] ; [Tudományos munkatárs Rockenbauer Zoltán] ; [Kurátor Forián Szabó Noémi] ; [Kurátor asszisztens Kondor-Szilágyi Mária]. - Budapest : Műcsarnok, 2013. - 99 p. : ill. ; 23 cm. - A kiállítás helye és ideje: Budapest, Műcsarnok, 2013. június 13 – szeptember 15. A művész életrajzi adataival. Részletek Forián Szabó Noémi Körösényi Tamással készített interjúból. - Bibliogr.: p. 99 és a lábjegyzetben. ISBN 9789639506688
- KÖVÉR Péter: Az éremművész Kelemen Kristóf / Kövér Péter, Petri Gyula. - 2014. - In: Az Érem, 70. 2014. 2. p. 37–49.
- KÖVÉR Péter: Egy szép könyv avagy érmet a lemezboltból / Kövér Péter. - 2013. - In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle, 2013. január. p. 18. : ill.
- KÖVÉR Péter: Két új Csóka Zsuzsa érem / Kövér Péter. - 2015. - In: Az Érem, 71. 2015. 2. p. 32–33. : ill.
- KUTAS : válogatás Kutas László szobrászművész kisplasztikáiból, köztéri szobraiból, érmeiből és pénzérméiből : a selection from the comprehensive works of sculptor László Kutas made up of small statues, major statues exhibited on public squares, medals and coins. - [Budapest] ; Szentendre : Poppins Bt. ; Kutas (P’art) Galéria, 2013. - 64 p. : ill., színes ; 25 cm.
- KVÉDER László: A húsz éves bikali Puchner Kastélyszálló jubileumi emlékérmé / Kvéder László. - 2016. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 11. (184). p. 4–5. : ill.
- MÉSZÁROS István: Szőlészet és borászat érmeiken, plaketteken : Dr. Rohály Gábor gyűjteménye / Mészáros István. - 2013. - In: Éremtani Lapok, 2013. 140. p. 3–11. : ill.
- MÉLYI József: A művészet még itt van - A művészet. Körösényi Tamás (1953–2010) retrospektív kiállítása a Műcsarnokban / Mélyi József. - 2013. - In: Mozgó világ. 39. évf. 9. sz. (2013. szeptember). p. 108–111.
- MOLNÁR József → HAJDU Béla
- NAGY Ádám: Bozó Gyuláról születésének 100. évfordulóján / Nagy Ádám. - 2013. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2013. 13. (március). p. 8–9. : ill.

NAGYÁdám rec. → BARTHÁNÉ BOGA Ildikó

A NAGY háború és az érmészet : válogatás hazai magángyűjtemények érmeiből : [a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete, a Magyar Numizmatikai Társulat és a székesfehérvári Városi Levéltár és Kutatóintézet közös kiállítása ..., Székesfehérvár ..., 2015. március 18 – április 24.] / [... rend. Torbágyi Melinda és Török Pál] ; [szerk. Balogh Éva]. - Székesfehérvár ; Budapest : Vár. Lvt. és Kutint. ; M. Numizmatikai Társ. ; M. Éremgyűjtők Egyes., 2015. 16 p. : ill., részben színes ; 30 cm.

ISBN 978-963-8406-11-8

PADDI Attila: Berán Lajos - művész és magánember a dokumentumok tükrében, I. / Paddi Attila. - 2015. - In: Éremtani Lapok, 2015. 149. p. 3–9. : ill. ; II. / In: Uo., 2015. 150. p. 3–11. : ill. ; III. - In: Uo., 2015. 151. p. 3–9. : ill. ; IV. - In: Uo., 2015. 152. p. 3–6. : ill. ; V. - In: Uo., 2015. 153. p. 3–6. : ill.

PALLOS Lajos: Éremanyag leírása / Pallos Lajos. - 2016. - In: Rejt, jel, képek, 56 : a forradalom titkos művészete. p. 102–103.

PANKER Csaba: Emléktábla avatás a Ság hegyen : [Takách-Tolvay József] / Panker Csaba. - 2013. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2013. 15. (október). p. 2. : ill.

PÁGER János: Magyarországi botveretek, vagy botcímkek 73 / Páger János. - 2013. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 13. 2013. 2. (138). p. 8. ; 74. - In: Uo., 13. 2013. 3. (140). 8. p. : ill. ; 75. - In: Uo., 13. 2013. 4. (141). 6. p. : ill. ; 76. - In: Uo., 13. 2013. 8. (145). 8. p. : ill. ; 77. - In: Uo., 13. 2013. 9. (146). 8. p. : ill. ; 78. - In: Uo., 13. 2013. 11. (148). 4. p. : ill.

PETRI Gyula: Beck Ö. Fülöp : Csokoládékirály : [Nemrég előkerült egy Stühmer Frigyes csokoládégyárosról készített plakett] / Petri Gyula. - 2015. - In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle, 2015. szeptember. p. 14. : ill.

PETRI Gyula: Beck Ö. Fülöp Stühmer Frigyes plakettje / Petri Gyula. - 2013. - In: Az Érem, 69. 2013. 2. p. 45–46.

PETRI Gyula: Műteremlátogatás Cséri Lajosnál / Petri Gyula. - 2014. - In: Értesítő, 2014. 2. p. 30–31.

PETRI Gyula → KÖVÉR Péter

PROHÁSZKA László: Emlékérem a piaristák magyarországi működése kezdetének 300. évfordulójáról / Prohászka László. - 2014. - In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle, 2014. május. p. 17–18. : ill.

PROHÁSZKA László: Két érem Farkas Istvánról / Prohászka László. - 2014. - In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle, 2014. november. p. 17. : ill.

PROHÁSZKA László: Plakett és érem Pécsi József fotóművészről : Plakette und Medaille über den Photograph, József Pécsi : Plaque and medal depicting the photographer József Pécsi / Prohászka László. - 2013. - In: Az Érem, 69. 2013. 2. p. 42–44.

PROKISCH, Bernhard: Aspekte der österreichisch-ungarischen Medaille im Ersten Weltkrieg / Bernhard Prokisch. - 2015. - In: Haller Münzblätter, Hall in Tirol, 8. 2015. p. 265–288. : ill.

RAYMAN János: A Dunai Vasmű 25 éves emlékérmé / Rayman János. - 2015. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 15. 2015. 3. (164). p. 6. : ill.

RAYMAN János: A Hadsegélyező Hivatal érme / Rayman. - 2013. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 13. 2013. 3. (140). p. 1–2. : ill.

RAYMAN János: A Pécs-Baranyai Automobil Club autóplakettje / Rayman. - 2013. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 13. 2013. 5. (142). 6. p. : ill.

RAYMAN János: Pécsi motoros plakett / Rayman János. - 2013. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 13. 2013. 3. (140). p. 4–5. : ill.

RAYMAN János: A selmecbányai akadémia érmei és utóéletük. 1. rész / Rayman János. - 2016. - In: Éremtani Lapok, 2016. 157. p. 13. : ill. ; 2. rész. - In: Uo., 2016. 158. (október). p. 9–14. : ill. ; 3. rész. - In: Uo., 2016. 159. p. 10–11. : ill.

RAYMAN János: Az uránbányászat emléke / Rayman János. - 2015. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 15. 2015. 7. (168). p. 7. : ill.

RAYMAN János: Egy iparos érmeiről : [Állami Ezüstérem - díjérem] / Rayman János. - 2015. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 15. 2015. 7. (168). p. 8. : ill.

RAYMAN János: Gerencsér Sebestyén díjérem / Rayman János. - 2014. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 14. 2014. 2. (151). p. 2–3. : ill.

Rayman János: A pécsi püspökök érmei - 2015. - 80 p. Kézirat gyanánt. - A pécsi püspökök érmei. - rec. Hágén József. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 15. 2015. 11. (172). p. 5. : ill.

RAYMAN János: Máriagyüdi emlékérmek és kegyérmek / Rayman János. - 2013. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 13. 2013. 11. Melléklet. 16 p. : ill.

- RAYMAN János: Megemlékezés a -Pekár Mihály Szakkönyvtár- 90 éves évfordulóján / Rayman János. - 2016. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 11. (184). p. 3.
- RAYMAN János: Mindszenty József prímás emlékére / Rayman János. - 2015. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 15. 2015. 5. (166). p. 3. : ill.
- RAYMAN János: Pécsi autós plakettek / Rayman János. - 2016. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 6. (179). p. 2-4. : ill.
- RAYMAN János rec. → DALLOS Ferencné ; EHREND, Helfried ; FERENCZY
- REJT, jel, képek '56 : a forradalom titkos művészete = Codes, signals, images : the secret art of the revolution / [a kiállítást rend., a ... katalógust írta, szerk. Gál Vilmos, Ihász István] ; [közread. a] Magyar Nemzeti Múzeum. - [Budapest] : MNM, 2016. - 104 p. : ill., részben színes ; 23 cm.
- ROKOLYA Gábor: A magyar közjegyzőség a numizmatikában : Das ungarische Notariat in der Numismatik : The notarial community in numismatics / Rokolya Gábor. - 2014. - In: Az Érem, 70. 2014. 2. p. 15-20.
- SOLTÉSZ Ferenc Gábor: A Magyar Tudományos Akadémia első „emlepenze” / Soltész Ferenc Gábor ; Soltész Márton. - 2014. - In: Magyar Tudomány, 175. 2014. 2. p. 1318-1324. : ill.
- SOÓS Ferenc: Az Éremtani Lapok emlékérmé : Die Medaille der Zeitschrift „Éremtani Lapok” : Memorial medal of the „Éremtani Lapok” / Soós Ferenc. - 2013. - In: Az Érem, 69. 2013. 1. p. 23.
- SOÓS Ferenc: Medaily Maďarskej numizmatickej spoločnosti vydané na pamiatku jej exkurzií do kremnickej mincovne : Medals of the Hungarian Numismatic Society issued at occasion of its excursions to the Mint of Kremnica / Ferenc Soós. - 2013. - In: Numizmatika : Časopis slovenskej numizmatickej spoločnosti pri SAV, 23. 2013. p. 193. : ill.
- SOÓS Ferenc: Vadász György két plakettje : Zwei Plaketten von György Vadász : Two plaques of György Vadász / Soós Ferenc. - 2014. - In: Az Érem, 70. 2014. 1. p. 37-38.
- SÜLE Tamás: Albert Schweitzer emlékezete pécsi vonatkozású érmeken / Süle Tamás. - 2015. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 15. 2015. 9. (170). p. 1-3. : ill.
- SÜLE Tamás: A Dorothea Otthon emlékoszlópa, avagy egy érem utóélete / Süle Tamás - 2016. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 11. (184). p. 1-2. : ill.
- SÜLE Tamás: Az Erzsébet Egyetem alapítási és „költözési” emlékérmé - ezüstből / Süle Tamás. - 2014. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 14. 2014. 6. (155). p. 2-3. : ill.
- SÜLE Tamás: Egy szép plakett IV. / Süle Tamás. - 2013. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 13. 2013. 8. (145). p. 4-5. : ill.
- SÜLE Tamás: Eozin érmek a buszmegállóban / Süle Tamás. - 2015. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 15. 2015. 2. (163). p. 1-2. : ill.
- SÜLE Tamás: A kegyszobor jubileuma / S. T. - 2013. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 13. 2013. 3. (140). 7. p. : ill.
- SÜLE Tamás: Kivi a névjegyen / Süle Tamás. - 2014. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 14. 2014. 9. (158). p. 5. : ill.
- SÜLE Tamás: Látogatás a szegedi ÉremVerdében / Süle Tamás. - 2013. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 13. 2013. 9. (146). p. 3. : ill.
- SÜLE Tamás: „Nagy érem” az Angster emlékművön / Süle Tamás. - 2015. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 15. 2015. 7. (168). p. 1-2. : ill.
- SÜLE Tamás: Névre szóló kongresszusi éremkitűzők / Süle Tamás. - 2016. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 7. (180). p. 2-3. : ill.
- SÜLE Tamás: A „Nyolc boldogság terasz” plakettje / Süle Tamás. - 2013. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 13. 2013. 4. (141). p. 1-2. : ill.
- SÜLE Tamás: Semmelweis Ignác emlékezete érmeken / Süle Tamás. - 2015. - In: Az Érem, 71. 2015. 2. p. 26-30.
- SÜLE Tamás: Siklósi Szalon 2013 / Süle Tamás. - 2013. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 13. 2013. 7. (144). p. 7. : ill.
- SÜLE Tamás: Soltra Elemér halálára / Süle Tamás. - 2013. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 13. 2013. 6. (143). p. 1-2. : ill.
- SÜLE Tamás: Szent Ferenc leányainak újabb érme / Süle Tamás. - 2016. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 5. (178). p. 4-5. : ill.
- SÜLE Tamás: Szent István érem született / Süle Tamás. - 2016. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 10. (183). p. 5. : ill.
- SÜLE Tamás: A „Te Szedd” szellemisége érmeken / Süle Tamás. - 2013. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 13. 2013. 9. (146). p. 2. : ill.
- SZABÓ Antal → KIRÁLYAINK

- SZEMÁN ATTILA: Magyarországi és erdélyi szűzfém érmék a 17–18. században / Szemán Attila. - 2015. - *In: Numizmatikai Közlöny*, 112–113. 2013–2014. p. 187–199.
- [SZENT István halálának 975. évfordulója] Felhívás emlékérem rendelésre. - 2014. - *In: Értesítő*, 2013. 1. p. 19.
- SZIRTES Zoltán: Gondolatok Rayman János könyvének olvasása közben / Szirtes Béla. - 2015. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 15. 2015. 2. (163). p. 3. : ill.
- TÓTH Attila: Képzőművészet Csongrádon : alkotók, alkotások, alkotóház / Tóth Attila, Ujszászi Róbert. - Csongrád : Deák I. B. ; Hegedűs E., 2015. - 268 p. : ill., főként színes ; 31 cm. - Bibliogr. p. 256. ISBN 978-963-12-0659-3
- rec. Török Pál. *In: Az Érem*, 71. 2015. 2. p. 55.
- TÓTH Ferenc: Ágyúból érem / Tóth Ferenc. - 2014. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 14. 2014. 5. (154). p. 2. : ill.
- TÓTH János: Borsos Miklós érmeinek jegyzéke (pótlás) / Tóth János. - 2014. - *In: Az Érem*, 70. 2014. 2. p. 21–36.
- TÓTH János → FERENCZY
- TÓTH József: A bogyszlói Szent István tallér / Tóth József. - 2013. - *In: Éremtani Lapok*, 2013. 142. p. 9. : ill.
- TÓTH Sándor: A XIX. Országos Érembiennáléről / Tóth Sándor. - 2013. - *In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja*, 2013. 15. (október). p. 1.
- TÓTH Sándor: Három első éves szobrász hallgató plakettje és érmei / Tóth Sándor. - 2014. - *In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja*, 2014. 20. (december). p. 2–3. : ill.
- TÓTH Zoltán: [Weöres Sándor 100. születésnapjára veretett ezüstérem] Balatoni Íróhét/ Tóth Zoltán. - 2014. - *In: Értesítő*, 2013. 2. p. 42.
- TÖRÖK Pál: Egy mesterjegy nélküli pécsi érem alkotójáról : [Gecső Sándor alkotása] / Török Pál. - 2015. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 15. 2015. 12. (173). p. 3. : ill.
- TÖRÖK Pál: Egy pécsi vonatkozású Ivo Kerdić-érem / Török Pál. - 2014. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 14. 2014. 2. (151.) p. 6. : ill.
- TÖRÖK Pál: Magyarországi érem- és plakettművészet, 1850–1945 : Huszár Lajos és Procopius Béla Medaillen- und Plakettenkunst in Ungarn című katalógusának kiegészítése és folytatása / Török Pál ; [közread. a] Magyar Éremgyűjtők Egyesülete. - Budapest : Magyar Éremgyűjtők Egyesülete, 2011. - 271 p., XLVII t. : ill. ; 35 cm. ISBN 978-963-7122-19-4
- rec. Baranyi Anna. *In: Numizmatikai Közlöny*, 110–111. 2011–2012. p. 168–169.
- TÖRÖK Pál: Pflanzner-Baltin tábornok, Pécs szülötte. - 2015. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 15. 2015. 5. (166). p. 6–7. : ill.
- TÖRÖK Pál: Telcs Ede ismeretlen hollandiai érmei és plakettjei : Unbekannte Plaketten und Medaillen von Ede Telcs aus den Niederlanden : Ede Telcs's unknown medals and plaquettes from Holland / Török Pál. - 2015. - *In: Az Érem*, 71. 2015. 1. p. 24–31.
- TÖRÖK Pál rec. → KIRÁLYAINK ; KOVÁSZNAI Viktória, L. ; TÓTH Attila
- [TÜKE díj] Jubileumi díjat, emlékérmeket is átadnak. - 2013. - *In: Új Dunántúli Napló*, 2013. (január 14). p. 4.
- [TÜKE díj] Művészettörténész a tizedik Tüke díjas : [dr. Romváry Ferenc] : Elismerő emlékérmeket is átadtak a jubileum évében. - 2013. - *In: Új Dunántúli Napló*, 2013. 18. (január 22). p. 1–2. : ill.
- UJSZÁSZI Róbert : 42,5 mm-es vert érem Szt. István és Szt. Gellért emlékére / Ujszászi Róbert. - 2013. - *In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja*, 2013. 13. (március). p. 12.
- UJSZÁSZI Róbert → FERENCZY ; TÓTH Attila
- ULCZ Miklós: [Emlékérmek: Hóman Bálint, Csitáry G. Emil] / Ulcz Miklós. - 2014. - *In: Értesítő*, 2013. 1. p. 21–22.
- VÁMOSI László: 85 éve született Brém Ferenc tatabányai szobrász- és éremművész / Vámosi László. - 2013. - *In: Értesítő*, 2013. 2. p. 33–35.
- VARGA Tünde: XXVIII. Országos Vízrajzi Értekezlet - Pécs 2004. / Varga Tünde, Kvéder László. - 2013. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 13. 2013. 6. (143). p. 4–5. : ill.
- VLADÁR Csaba: Nagykovácsi harangérem 2012 / Vladár Csaba. - 2014. - *In: Éremtani Lapok*, 2014. 143. p. 21–22. : ill.

XIX. ÉREMMŰVÉSZET – ORVOSI ÉRMEK

HÁGEN József → SÜLE Tamás

JAKÓ János: Bibliai motívumok a magyar orvosi érmeken / Jakó János. - 2014. - *In: Hematológia - Transzfuziológia*, 47. 2014. 1. p. 55–64. : ill.

JAKÓ János: Orvosi numizmatika / Jakó János. - 2015. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 15. 2015. 12. (173). p. 4. : ill.

SCHMIDT Pál → SZERETET

- SÜLE Tamás: Csarodai Szt. Kozma és Szt. Damján / Süle Tamás. - 2015. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 15. 2015. 10. (171). p. 3. : ill.
- SÜLE Tamás: Az egykori ciszter diák, Semmelweis Ignác emlékezete érmeken / Süle Tamás. - 2015. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 15. 2015. 6. (167). p. 4–5. : ill.
- SÜLE Tamás: Egy pécsi vonatkozású Semmelweis-érem : Eine Semmelweis Medaille bezüglich Fünfkirchens : A Semmelweis medal related to Pécs / Süle Tamás. - 2016. - *In: Az Érem*, 72. 2016. 2. p. 36–37. : ill.
- SÜLE Tamás: Emlékév Semmelweis tiszteletére / Süle Tamás. - 2015. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 15. 2015. 4. (165). p. 2. : ill.
- SÜLE Tamás: Érem receptre / Süle Tamás. - 2014. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 14. 2014. 8. (157). p. 4–5. : ill.
- SÜLE Tamás: A Farkas Irma Ápolói Emlékérem / Süle Tamás. - 2015. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 15. 2015. 11. (172). p. 4. : ill.
- SÜLE Tamás: Hiánypótlás: a 15. Melléklet kiegészítése / Süle Tamás, Hágén József. - 2015. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 15. 2015. 3. (164). p. 3. : ill. ; Hiánypótlás: a 15. Melléklet kiegészítése 2 ; Uo., 15. 2015. 7. (168). p. 3. : ill.
- SÜLE Tamás: Két könyv, négy érem. - 2016. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 16. 2016. 3. (176). p. 2. : ill.
- SÜLE Tamás: Kétszáz éve látogatott Pécsre Richard Bright / Süle Tamás. - 2015. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 15. 2015. 3. (164). p. 1–2. : ill.
- SÜLE Tamás: Medicina in nummis a Semmelweis Múzeumban / Süle Tamás. - 2015. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 15. 2015. 5. (166). p. 4–5. : ill.
- SÜLE Tamás: Még egy Szentágotthai szobor / Süle Tamás. - 2013. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 13. 2013. 1. (138). p. 5. : ill.
- SÜLE Tamás: A pécsi központú Egészségügyi Főiskola, majd Egészségügyi Főiskolai Kar, végül Egészségtudományi Kar érmei és jelvényei : a Pécsi Dénár a baranyai éremgyűjtők híradója 15. Mellékletje / írta és szerkesztette Süle Tamás és Hágén József. - Pécs : MEE Baranya megyei Szervezete, 2015. - 19 p. : ill., színes.
- SÜLE Tamás: Semmelweis Ignác emlékezete érmeken : Erinnerung an Ignác Semmelweis auf Medaillen : Memory of Ignác Semmelweis on medals / Süle Tamás. - 2015. - *In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle*, 2015. november. p. 12–14. : ill. ; *Az Érem*, 71. 2015. 2. p. 26–30. : ill.
- SÜLE Tamás: Szép érmeket láthattak... / S. T. - 2013. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 13. 2013. 5. (142). p. 4–5. : ill.
- SÜLE Tamás: „Újabb” pécsi orvosi érmek XX. - 2013. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 13. 2013. 2. (139).
- SÜLE Tamás: „Újabb” pécsi orvosi érmek XXI. / Süle Tamás. - 2013. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 13. 2013. 3. (140). 3. p. : ill.
- SÜLE Tamás: „Újabb” pécsi orvosi érmek XXII. : Borsos Béla: Heim Pál Egészség Díj / Süle Tamás. - 2013. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 13. 2013. 5. (142). p. 1–3. : ill.
- SÜLE Tamás: „Újabb” pécsi orvosi érmek XXIII. / Süle Tamás. - 2013. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 13. 2013. 10. (147). 7. p. : ill.
- SÜLE Tamás: Újabb pécsi orvosi érmek XXIV. / Süle Tamás. - 2014. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 14. 2014. 3. (152). p. 4–5. : ill.
- SÜLE Tamás: Újabb pécsi orvosi érmek XXV. : Reményi József: Sebestyén Gyula ; Szabó Imrefia Béla: Sebestyén Gyula ; Osváth Mária: Sebestyén Gyula / Süle Tamás. - 2014. *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 14. 2014. 3. (152). p. 6–7. : ill.
- SÜLE Tamás: Újabb pécsi orvosi érmek XXVI. : Hetés György: Papp Lajos / Süle Tamás. 2014. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 14. 2014. 10. (159). p. 4–5. ill.
- SÜLE Tamás: „Újabb” pécsi orvosi érmek XXVII. : Soltra Elemér: Kovács Bálint / Süle Tamás. - 2015. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 15. 2015. 11. (172). p. 1–3. : ill.
- SÜLE Tamás: „Újabb” pécsi orvosi érmek XXVIII. : Burián Norbert: Szentágotthai Díj / Süle Tamás. - 2016. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 16. 2016. 2. (175). p. 2–3. : ill.
- SÜLE Tamás: „Újabb” pécsi orvosi érmek XXIX. : Fábos György: Bajnóczky Díj / Süle Tamás. - 2016. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 16. 2016. 3. (176). p. 4–5. : ill.
- SÜLE Tamás: Ülészett az Orvosi Numizmatikai Szakosztály / S. T. - 2016. - *In: Pécsi Dénár*. 16. 2016. 5. (178). p. 6. : ill.

SZERETET, szolgálat, szenvedély : arcképek a pécsi orvoslás múltjából / Schmidt Pál ; [kiad. a Pécsi Tudományegyetem Általános Orvostudományi Kara]. - Pécs : PTE ÁOK, 2012. - 240 p. : ill., részben színes ; 24 cm.
ISBN 978-963-642-492-3
rec. In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 13. 2013. 2. (139.)

XX. ÉREMMŰVÉSZET – SPORTÉRMEK

- BALÁZS Károly: Egyetemi, fő- és középiskolai sportérmek a kezdetektől 1945-ig / Balázs Károly. - 2014. - In: Éremtani Lapok, 2014. 148. p. 3–8. : ill.
- BALÁZS Károly: Kajakra! Az Országos Magyar Kajak Szövetség érmei : 1941–1944 / Balázs Károly. - 2015. - In: Éremtani Lapok, 2015. 154. p. 21–22. : ill.
- BALÁZS Károly: A Magyar Királyi Honvédség sportérmei 1920-1945 a Balassa gyűjteményben / Balázs Károly. - 2014. - In: Éremtani Lapok, 2014. 146. p. 11–20. : ill.
- GERGELY Tibor: A Zrínyi Miklós Katonai Akadémia sportérmei / Gergely Tibor. - 2014. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 14. 2014. 2. (151). p. 4–5. : ill.
- HAJDU Béla: Kiállítás a kontinens nagy labdarúgó eseményére / Hajdu Béla, Kremser Péter. - 2016. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2016. 27–28. (december). p. 1–4. : ill.
- HAJDU Béla: Az Mhk sportmozgalom jelvényei, érmei és dokumentumai - az LMHK (2. rész) : Die Abzeichen, Medaillen und Dokumente der MHK Sportbewegung - die LMHK (2. Teil) : Badges, medals, and documents of the Sport Movement 'Be Ready for Work and Fight' - The LMHK (Part 2) / Hajdu Béla, Molnár József. - 2014. - In: Az Érem, 70. 2014. 1. p. 45–48.; (3. rész) : Part 3. - In: Uo., 71. 2015. 1. p. 42–46.
- HAJDU Béla: A szegedi vizesport érmeiről / Hajdu Béla. - 2015. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2015. 21. (február). p. 11–12. : ill.
- KALMÁR Márton: Az „ARANYCSAPAT” című szobor története / Kalmár Márton. - 2015. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2015. 21. (február). p. 9–10. : ill.
- KREMSER Péter: Érmek Rióból, Londonból / Kremser Péter. - 2016. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2016. 27–28. (december). p. 10–11. : ill.
- PROHÁSZKA László: A 100 éves Magyar Vívó Szövetség jubileumi érme : Die Jubiläumsmedaille des 100 jährigen Ungarischen Fechtverbandes : The jubilee medal of the 100 years old Hungarian Fencing Federation / Prohászka László. - 2015. - In: Az Érem, 71. 2015. 1. p. 39–40.
- PROHÁSZKA László: A Francia Röplabda Szövetség jubileumi érme : Jubiläumsmedaille des Französischen Volleyballverbandes : Jubilee medal of the French Volleyball Association / Prohászka László. - 2016. - In: Az Érem, 72. 2016. 1. p. 43–44. : ill.
- PROHÁSZKA László: A Magyar Röplabda Szövetség első érme és jelvénye : Die erste Medaille und das erste Abzeichen des Ungarischen Volleyball Verbandes : The first medal and badge of the Hungarian Volleyball Association / Prohászka László. - 2014. - In: Az Érem, 70. 2014. 1. p. 43–44.
- RAYMAN János: Egy érdekes sportérméről / Rayman János. - 2014. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 14. 2014. 4. (153). p. 2. : ill.
- RAYMAN János: A Pécsi Atlétikai Club díjérmei /1/ / Rayman János. - 2013. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 13. 2013. (147). p. 2–3. : ill. ; /2/. - In: Uo. 13. 2013. (148). p. 2–3. : ill.
- RAYMAN János: A Pécsi Főreáliskola tornaverseny érme / Rayman János. - 2013. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 13. 2013. 7. (144). p. 2. : ill.
- RAYMAN János: A pécsi hadapródiskola sportérme / Rayman János. - 2013. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 13. 2013. (144). p. 3. : ill.
- RAYMAN János: A Pécsi Hadapródiskola sportérmei / Rayman János. - 2015. - In: Éremtani Lapok, 2015. 154. p. 18–20. : ill.
- RAYMAN János: A pécsi karate sportolók jelvénye / Rayman János. - 2016. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 5. (178). p. 8. : ill.
- SÜLE Tamás: Egy szép sportérem / Süle Tamás. - 2016. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 8. (181). p. 7. : ill.
- SÜLE Tamás: PEAC kard : egy érdekes sportjelvény / Süle Tamás. - 2014. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 14. 2014. 4. (153). p. 3. : ill.
- VÁMOSI László: Tatai éremsorozat sportolók jutalmazására / Vámosi László. - 2014. - In: Értesítő, 2014. 2. p. 38.

ZOMBORI Lajos: Sportérmek a Krasznaja Rjecska-i és a Novo-Nikolaevszk-i hadifogolytáborból, 1917 : Sportmedaillen aus den Gefangenenlagern Krasznaja Rjecska und Novo-Nikolaevszk, 1917 : Sport medals from the prisoner of war enclousers Krasznaja Rjecska and Novo-Nikolaevszk, Siberia in 1917 / Zombori Lajos. - 2016. - In: Az Érem, 72. 2016. 2. p. 43–44. : ill.

XXI. EMLÉKPÉNZ – EMLÉKJEGY

- ARANY örzi Karel Gott emléket : Fél évszázada rajonganak a csehek énekesükért. - 2013. - In: Új Dunántúli Napló, 2013. november 18. p. 9.
- DOMOKI Ferenc: A 2014. évi emlékpénzekről / Domoki Ferenc, Hajdu Béla. - 2014. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2014. 17. (február). p. 1–3.
- DOMOKI Ferenc: Emlékpénzek - 2017 / Domoki Ferenc. - 2016. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2016. 27–28. (december). p. 14–16. : ill.
- ELŐZETES az MNB nyári emlékérmek-kibocsátásairól. - 2014. - In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle, 2014. július–augusztus. p. 27.
- EMLÉKPÉNZEK, forgalmi sorok megjelenéséről : a MEE központi iroda tájékoztatása alapján : Emlékpénzek, forgalmi sorok gyűjtőinek. - 2013. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2013. 14. (június). p. 12.
- EMLÉKPÉNZ kiadás 2015. - 2014. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2014. 20. (december). p. 7–8.
- ÉRMEKKÉ válik a tengeri kincs : [Emlékérme készit a brit királyi pénzverde az 1941-ben elsülyesztett hajón lelt ezüstrudakból]. - 2014. - In: Új Dunántúli Napló, 2014. április 18. p. 9.
- FESTŐMŰVÉSZRE emlékezik a Magyar Nemzeti Bank legújabb emlékérméje : [K. Spányi Béla]. - 2014. - In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle, 2014. július–augusztus. p. 28. : ill.
- HORVÁTH Teréz: A 10. emlékérmével bővül a magyar mérnökök, feltalálók találmányait, felfedezéseit méltató, négyesögletes emlékérmek-sorozat / Horváth Teréz. - 2015. - In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle, 2015. július–augusztus. p. 26. : ill.
- HORVÁTH Teréz: 2015. június 30-án a Kőszegi vár érmével folytatódik az MNB emlékérmek-kibocsátási programja / Horváth Teréz. - 2015. - In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle, 2015. július–augusztus. p. 26. : ill.
- HORVÁTH Teréz: Emlékérme: tisztelgés – érték – ajándék – gyűjtés – befektetés / Horváth Teréz. - 2015. - In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle, 2015. december. p. 13–14. : ill.
- HORVÁTH Teréz: Emlékérme újdonságok : [Ganz Árpád ; Zrínyi Miklós ; Lechner Ödön]Horváth Teréz. - 2014. - In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle, 2014. december. p. 17–18. ill.
- HORVÁTH Teréz: Emlékérme újdonságok : Homoki-Nagy István, az első magyar természetfilmes szögletes emlékérmén : Forgalmi sor az I. Világháborúban elesett hősök tiszteletére / Horváth Teréz. - 2015. - In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle, 2015. január. p. 12. : ill.
- HORVÁTH Teréz: Az „Év érmeje” nemzetközi pályázat kiírói várják a közönség véleményét is - szavazási lehetőség / Horváth Teréz. - 2014. - In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle, 2014. december. p. 18.
- HORVÁTH Teréz: Ezüst emlékérmén a magyar tánc ház módszer / Horváth Teréz. - 2013. - In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle, 2013. március. p. 20. : ill.
- HORVÁTH Teréz: Gyűjtő-témák az emlékérméken / Horváth Teréz. - 2015. - In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle, 2015. június. p. 13. : ill. ; Gyűjtőtémák az emlékérméken, II. : Magyar Nobel-díjasok. - In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle, 2015. július–augusztus. p. 22–23. : ill.
- HORVÁTH Teréz: Július 24-én jelenik meg a Fáy András emlékérmek / Horváth Teréz. - 2014. - In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle, 2014. október. p. 20.
- HORVÁTH Teréz: Megkezdődött a Magyar Nemzeti Bank 2015-ös emlékérmek-kibocsátási programja : 2015. február 27-től kapható a Csók István emlékérmek : Az MNB 2015.évi emlékérmek kibocsátási programja / Horváth Teréz. - 2015. - In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle, 2015. március. p. 12–13. : ill.
- HORVÁTH Teréz: Tinódi és Zsigmondy - éremújdonságok / Horváth Teréz. - 2015. - In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle, 2015. április. p. 14. : ill.
- KVÉDER László: Az MNB 2014. évi emlékérmek kibocsátásával kapcsolatos előzetes tájékoztató / Kvéder László. - 2014. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 14. 2014. 2. (151). p. 3.
- LEÁNYFALUSI Károly: Ismét egy „hungaricum” a világ pénzein : [Descartes 100 frank] : Wieder ein „Hungaricum” auf den Geldern der Welt : Another "Hungaricum" on word coins / Leányfalusi Károly. - 2016. - In: Az Érem, 72. 2016. 2. p. 50–51. : ill.

- LEÁNYFALUSI Károly: Liszt Ferenc pénzek / Leányfalusi Károly. - 2015. - In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle, 2015. május. p. 12–13. : ill.
- LEÁNYFALUSI Károly: Pénzrendeletek 2010. január 1-jétől 2012. december 31-éig : Geldverordnungen vom 1. Januar 2010 bis zum 31. Dezember 2012 : Monetary decrees from 1st January 2010 till 31st December 2012 / Leányfalusi Károly. - 2013. - In: Az Érem, 69. 2013. 2. p. 50–52.
- LEÁNYFALUSI Károly: A Zrínyi család tagjai pénzek, I. rész / Leányfalusi Károly. - 2015. - In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle, 2015. május. p. 14. : ill. ; II. rész. - In: Uo., 2015. június. p. 14. : ill.
- A MAGYAR Nemzeti Bank 2013. évi emlékpénz-kibocsátási programja. - 2013. - In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle, 2016. január. p. 18–19. : ill.
- A MAGYAR Nemzeti Bank 2016. évi érmekiadási tervéről. - 2015. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2015. 24. (december). p. 11.
- MÁRIA aranyforintja. - 2014. - In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle, 2014. április. p. 18–19. : ill.
- RAYMAN János: Az Állami Pénzverő emlék tányérkája / Rayman János. - 2014. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 14. 2014. 12. (161). p. 9. : ill.
- RAYMAN János: Emlékjegyek / Rayman János. - 2013. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 13. 2013. 1. (138.) 6. p. : ill.
- SZERKESZTŐI kiegészítés : [Tóth Sándor: a 2013. év néhány emlékpénzéről] c. cikkéhez. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2014. 17. (február). p. 7.
- VÁMOSI László: THEODOR Körner : 1873–1957 / Vámosi László. - 2013. - In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle, 2013. március. p. 19. : ill.
- TÓTH Sándor: A 2013. év néhány emlékpénzéről_ / Tóth Sándor. - 2014. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2014. 17. (február). p. 6–7. : ill. - Ld. még: SZERKESZTŐI kiegészítés
- ÚJRA csillog az aranyforint : [Nagy Lajos aranyforint emlékpénz ; Robert Capa emlékpénz]. - 2014. - In: Új Dunántúli Napló, 2013. szeptember 2. p. 9.
- ZENÉSZRE és építésre emlékezni : [Egeressy Béni ; Ybl Miklós]. - 2014. - In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle, 2014. június. p. 17–18. : ill.

XXII. KITÜNTETÉSEK – RENDJELEK

- ÁCS Tibor: „Hű vitézségért...”. / Ács Tibor. - 2013. - In: Peremirat : köszöntő írások Makai Ágnes 70. születésnapjára. p. 7–9.
- BACZONI Tamás: József főherceg, tábornagy személyes tárgyai / Baczoni Tamás, Sallay Gergely. - 2016. - In: A nagy háború öröksége. p. 54–55.
- BACZONI Tamás: Szurmay Sándor vezérezredes személyes tárgyai / Baczoni Tamás, Sallay Gergely. - 2016. - In: A nagy háború öröksége. p. 52–53.
- BALLA Tibor: Svetozar Boroevic von Bojna tábornagy, az Osztrák-Magyar Monarchia Mária Terézia Katonai Renddel kétszer kitüntetett hadvezére / Balla Tibor. - 2013. - In: Peremirat : köszöntő írások Makai Ágnes 70. születésnapjára. p. 18–23.
- BALÁZS Károly: A Tiszai Regatta Szövetség díjérme 1900-ból, és váratlan felbukkanása napjainkban / Balázs Károly. - 2016. - In: Éremtani Lapok, 2016. 155. p. 17. : ill.
- EGERVÖLGYI Dezső: Éremkép bélyegen / Egervölgyi Dezső. - 2016. - In: Éremtani Lapok, 2016. 159. (december). p. 11. : ill.
- Der ERSTE Weltkrieg in 100 Objekten / herausgegeben von der Stiftung Deutsches Historisches Museum ; [Koordination und Redaktion Juliane Haubold-Stolle, Andreas Mix]. - [Berlin] : Theiss, 2014. - 244 p. : ill. ; 29 cm. ISBN 978-3-8062-2967-7
- FARKAS Gyöngyi: Adalékok az első világháborús kitüntetési javaslatok szabályozásához / Farkas Gyöngyi. - 2013. - In: Peremirat : köszöntő írások Makai Ágnes 70. születésnapjára. p. 47–52.
- „FEGYVERT s vitéz énekek” : hat évszázad tárgyi emlékei a magyar huszárság történetében : válogatás Fekete György és Máday Norbert magángyűjteményéből / [írta Kovács S. Tibor, Máday Norbert, Fekete György]. - Keszthely : Fekete Gy. ; Máday N., 2014. - 142 p. : ill., színes ; 31 cm. - A Keszthelyen, 2014. máj. 18. - szept. 30. között, azonos címen rendezett kiállítás anyaga. ISBN 978-963-08-9389-3
- GERGELY Tibor: Újabb adat a Komló Építésért éremről / Gergely Tibor. - 2016. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 3. (176). p. 7. : ill.

- HAJDU Béla: Beszélgetés dr. Tóth István muzeológussal kitüntetések alkalmából / Beszélgető partner Hajdu Béla. - 2013. - *In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja*, 2013. 15. (október). p. 3–6. : ill.
- HAJDU Béla: A „Kiemelt Beruházások” emlékérméi (2. rész) : Die Medaillen der „Begünstigten Aufwendungen” (Teil 2.) : Commemorative medals of „High Priority Projects” (Part 2) / Hajdu Béla, Molnár József. - 2016. - *In: Az Érem*, 72. 2016. 1. p. 45–47. : ill.
- HAJDU Béla: A Magyar Vöröskereszt Érdemkeresztjének változatai és miniatűrjei : Variationen und Miniaturen des Verdienstkreuzes des Ungarischen Roten Kreuzes : Variations and miniatures of the Cross of Merit of the Hungarian Red Cross / Hajdu Béla. - 2013. - *In: Az Érem*, 69. 2013. 1. p. 34–39.
- HERMANN Attila: „Csak előre édes fiam...” / Hermann Attila, Szanyi Tibor. - Debrecen : Méliusz Központ, 2012. - 247 p. : ill. ; 29 cm
rec. Prohászka László. *In: Az Érem*, 69. 2013. 1. p. 29.
- HERMANN Róbert: A feldunai, majd VII. hadtest kitüntetési összesítője 1849 májusából / Hermann Róbert. - 2013. - *In: Peremirat : köszöntő írások Makai Ágnes 70. születésnapjára*. p. 62–78.
- HOLLÓSY István: Az ezüst- és aranykalászos gazdajelvényekről : Über den silber- und goldährigen Wirtabzeichen : The silver and the gold spicate farmer's badges / Hollósy István. - 2014. - *In: Az Érem*, 70. 2014. 1. p. 39–42.
- HOLLÓSY István: Egy másfajta Harci Érdemért Érdeméremről : Über eine andersartige „Für Kampfverdienste” : a new version of Medal for Distinguished Service in Battle / Hollósy István. - 2013. - *In: Az Érem*, 69. 2013. 2. p. 47–49. : ill.
- HOLLÓSY István: Vadászkítüntetésekről : Über Orden und Abzeichen für Jäger : Hunters' decorations / Hollósy István. - 2013. - *In: Az Érem*, 69. 2013. 1. p. 24–26.
- ILLÉSFALVI Péter: A csaták oroszlánja : Pillanatképek vitéz Pisky Zoltán ezredes életéből / Illésfalvi Péter, Sallay Gergely Pál. - 2016. - *In: Katonaújság*, 2013. 5. p. 6–11. ; II. rész. - *In: Uo.*, 2014. 3. p. 2–9.
- JANKÓ Annamária: A Mária Terézia Katonai Rend és az első katonai felmérés / Jankó Annamária. - 2013. - *In: Peremirat : köszöntő írások Makai Ágnes 70. születésnapjára*. p. 87–94.
- KINCSES Katalin Mária: A viaszbábuktól az ezüstérmekig. A bécsi Josephinum és az első katonai orvosi kitüntetés Európában. / Kincses Katalin Mária. - 2013. - *In: Peremirat : köszöntő írások Makai Ágnes 70. születésnapjára*. p. 112–124.
- KISS Vendel: Dobi István kitüntetései a Tatabányai Múzeum gyűjteményében : Medals of István Dobi in the Collection of Museum of Tatabánya. - *In: Tatabányai Múzeum*, 3. 2013. p. 175–184.
- KOVÁCS Vilmos: Tüzérek a legjobbak között / Kovács Vilmos. - 2013. - *In: Peremirat : köszöntő írások Makai Ágnes 70. születésnapjára*. p. 134–144.
- MAKAI Ágnes: A katonai kitüntetések / Makai Ágnes. - 2015. - *In: Magyarország hadtörténete*. III. kötet. - Magyarország a Habsburg Monarchiában : 1718–1919. - p. 399–412.
- MAKAI Ágnes: Ajánlás / Makai Ágnes. - 2016. - *In: Csaták tigrisei : a Károly Csapatkereszt története*. p. 11.
- MAKAI Ágnes: A Mária Terézia Katonai Rend / Makai Ágnes. - 2014. - *In: SZENT István lovagjai : a legrangosabb magyar kitüntetés 250 éve : Magyar Nemzeti Múzeum*, 2014. május 5 – augusztus 31 : kiállítási katalógus / szerk., [a kiállítást rend.] Gödölle Mátyás, Pallos Lajos. - Budapest : MNM, 2014. - p. 21–29.
- MAKAI Ágnes: „Hű honvédek – a magyar nemzet” / Makai Ágnes. - 2013. - *In: BBC history : a világtörténelmi magazin*, 2013. 8. p. 48–49.
- MAKAI Ágnes: Sosem volt medálparádé : A „harmadik világháború” magyar kitüntetései / Makai Ágnes, Sallay Gergely Pál, Solymosi József. - 2015. - *In: Regiment*, 2013. 2. p. 33–35.
- MAKAI Ágnes: „Szigorúan titkos!” : „Streng geheim!” Neue Angaben zum Themenkreis der Kriegsauszeichnungen der Ungarischen Volksrepublik : „Strictly confidential!” / Makai Ágnes, Sallay Gergely Pál, Solymosi József. - 2013. - *In: Az Érem*, 69. 2013. 1. p. 40–50.
- MEGTIZEDELTEK : az első világháború kitörésének centenáriumi évében rendezett kecskeméti konferencia tanulmányai / [szerk. Szabóné Bognár Anikó, Tombáczné Végh Katalin]. „Mindig beljebb keveredtünk a világháborúba.”. Első világháborús osztrák-magyar katonai jelvények és kitüntetések kecskeméti szemszögből. - Kecskemét : Kecskeméti Katona József Múzeum, 2014. - 148 p. : ill. ; 24 cm. - Bibliogr. a fejezetek végén.
ISBN 978-963-9815-42-1
- MEGYERI Dávid: Továbbélt Szent István Rend / Megyeri Dávid. - 2014. - *In: Magyar Nemzet*, 2014. augusztus 8. p. 6.
- MÉSZÁROS Kálmán: Az ezredsegédtszete a királyi herceggel, avagy ki és miért kapott (vagy nem kapott) Nagy Ezüst Vitézségi Érmet? / Mészáros Kálmán. - 2013. - *In: Peremirat : köszöntő írások Makai Ágnes 70. születésnapjára*. p. 145–148.

- NÉMETH Balázs: Csillagok és sávok : az Amerikai Egyesült Államok katonai kitüntetései / Németh Balázs ; [... kiad. az Adrianus a Falvak Kultúrájáért Alapítvány]. - [Budapest] : Adrianus, 2013. - 219 p. : ill., színes ; 27 cm. ISBN 978-963-08-7901-9
- PALLOS Lajos: Nem! Nem! Soha! Területvédő propaganda az első világháború után. - In: *Rubicon*, 2014. 6. p. 52–55.
- PALLOS Lajos: A Szent István Rend. - In: *Rubicon*, 2014. 6. p. 4–7.
- PALLOS Lajos: A Szent István Rend kitüntetettjeinek társadalmi összetétele / Pallos Lajos. - 2015. - In: Szent István lovagjai : a legrangosabb magyar kitüntetés 250 éve : Magyar Nemzeti Múzeum, 2014. május 5 – augusztus 31. - kiállítási katalógus. p. 115–133. : ill.
- PALLOS Lajos → GÖDÖLLE Mátyás
- PANDULA Attila: Das Ehrenzeichen und die Ehrenmedaille für Verdienste um das Rote Kreuz, Verleihungen an Bulgaren : 1914-1918 / Pandula Attila. - 2013. - In: *Bulgaria and Hungary at war : 1912–1918*. 150–158 p.
- PANDULA Attila: A Magyar Szent István Rend / Pandula Attila. - 2013. - In: *Éremtani Lapok*, 2013. 142. p. 3–6. : ill.
- PANDULA Attila: A Nagy Katonai Érdemérem története / Pandula Attila. - 2015. - In: *Éremtani Lapok*, 2015. 154. p. 3–10.
- PANDULA Attila: A Szent István Rend jelvényeinek visszaadási gyakorlata / Pandula Attila. - 2013. - In: *Éremtani Lapok*, 2013. 137. p. 3–7.
- PEREMIRAT : köszöntő írások Makai Ágnes 70. születésnapjára. - Budapest : HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, 2013. - 320 p. : ill. ; 24 cm. - A „Hadtörténelmi közlemények” című időszak kiadvány 2013. évi különszáma. - Bibliogr.: p. 313–320.
- PEYKOVSKA Penka: *Bulgaria and Hungary at war : 1912-1918* / Peykovska Penka, Demeter Gábor. - Sofia - Budapest : Institut of History, 2013. - 159 p. ; 24 cm.
- PROHÁSZKA László: Helyreigazítás : [A „Csak előre édes fiam...” / Prohászka László. - 2013. - In: *Az Érem*, 69. 2013. 2. p. 44.
- PROHÁSZKA László rec. → HERMANN Attila
- PRO scientia aranyérmesek és mestertanárok, 2013 / szerk. Cziráki Szabina, Nagy Anna Emilia. - Budapest : OFI, 2013. - 398 p. : ill. ; 24 cm. - (Tudományos diákköri füzetek, 1215-7775).
- PRO Scientia Aranyérmesek és Mestertanárok : 2015 / szerk. Cziráki Szabina, Nagy Anna Emilia. - Budapest : Országos Tudományos Diákköri Tanács, 2015. - 418 p. : ill. 24 cm. - (Tudományos diákköri füzetek, 1215-7775).
- RAVASZ István: Dicséret, kitüntetés, fenyítés, megfigyelés egyszerre. / Ravasz István. - 2013. - In: *Peremirat : köszöntő írások Makai Ágnes 70. születésnapjára*. p. 162–163.
- RAYMAN János: Bányászatról az érmek nyelvén : a pécsi és baranyai bányászat érmei és jelvényei / Rayman János. - Pécs : Házmester '98 Kft, 2014. - 284 p. : ill. ; 20 cm. - (Pécsi Krónika, 1788-3490). - Bibliogr. a lábjegyzetekben. ISBN 978 615 80137 0 3
- rec. Soós Ferenc. In: *Bélyegvilág*, 2015. június. p. 12. ; *Az Érem*, 71. 2015. 1. p. 9.
- SALLAY Gergely Pál → ILLÉSFALVI Péter ; MAKAI Ágnes
- SALLAY Gergely Pál rec. → SZENT István lovagjai
- SOLTÉSZ Ferenc Gábor: Vyznamenanie kremnických rytcov z roku 1897 = Körmöcbányai vésnökök kitüntetése 1897-ben / Soltész, F. G. - 2014. - In: *Denarius : numizmatický časopis*. 4. 2014. p. 87–91. : ill.
- [SÜLE Tamás]: Kitüntetés / S. T. - 2015. - In: *Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 15. 2015. 12. (173). p. 2. : ill.
- SZAKÁLY Sándor: Két „Mária Teréziás” Kaposvárról / Szakály Sándor. - 2013. - In: *Peremirat : köszöntő írások Makai Ágnes 70. születésnapjára*. p. 221–227.
- SZANYI Tibor → HERMANN Attila
- SZENTÁGOTHAÍ Díj a legjobb kutatóknak. - 2013. - In: *Új Dunántúli Napló*, 2013. december 2. p. 12.
- SZENT István lovagjai : a legrangosabb magyar kitüntetés 250 éve : Magyar Nemzeti Múzeum, 2014. május 5 - augusztus 31 : kiállítási katalógus / szerk., [a kiállítást rend.] Gödölle Mátyás, Pallos Lajos. - Budapest : MNM, 2014. - 359 p. : ill., részben színes ; 29 cm. - Bibliogr.: p. 339–351. ISBN 978-615-5209-34-5
- rec. Sallay Gergely Pál. In: *Numizmatikai Közlöny*, 112–113. 2013–2014. p. 242–243.
- SZOLECZKY Emese: Egy Kratochvil Károlyról szóló időszak kiállítás - újr gondolva : A temporary exhibition on Károly Kratochvil - Rethought : Eine temporäre Ausstellung über Károly Kratochvil - Mit neuem Ansatz / Szoleczky Emese. - 2016. - In: *A Hadtörténeti Múzeum értesítője*, 16. 2016. p. 333–352. : ill.
- UDOVECZ György: Katonai hagyományörző kitüntetések és emlékérmek / Udovecz György. - 2013. - In: *Peremirat : köszöntő írások Makai Ágnes 70. születésnapjára*. p. 283–289.
- VARGA Éva: Az államfő árnyékában : Az Elnöki Tanács Elnökének felesége, Losonczy Pálné kitüntetései / Varga Éva, Gyurákovics Norbert. - Kaposvár : Rippl-Rónai Megyei Hatókörű Városi Múzeum, 2014. - p. 267–286. : ill. ; 29 cm.

- VARGA Éva: Érdem és protokoll. Államfői kitüntetések a Somogy megyei Múzeumban : Merit and protocol - Presidential medals in Somogy County Museum. - In: Numizmatikai Közlöny, 110–111. 2011–2012. p. 115–127.
- WERNITZ Frank: Das Eiserne Kreuz : 1813 - 1870 - 1914 : Geschichte und Bedeutung einer Auszeichnung / Frank Wernitz. - Wien : Verl. Militaria, 2013. - 2 db : ill ; 30 cm. - (Kataloge des Bayerischen Armeemuseums Ingolstadt ; 11). 2 kötet közös tokban.
ISBN 978-3-902526-58-8
- ZEIDLER Sándor: Eredeti, másodpéldány, kópia, hamisítvány : Gondolatok a kitüntetések kapcsán / Zeidler Sándor. - 2014. - In: Éremtani Lapok, 2014. 143. p. 18–19.
- ZEIDLER Sándor: A magyar kitüntetésgyűjtés úttörői / Zeidler Sándor. - 2015. - In: Éremtani Lapok, 2015. 152. p. 19.

XXIII. JELVÉNY

- ARAMBAŠIĆ, Petar: Katalog znacka fudbalskih klubova Vojvodine, a Zombori / Petar Arambašić. - 2015. - Zombor : Karlo Bjelicki Város Könyvtár ; Laza Kostic Szerb Olvasókör, 2015. - 215 p. : ill.
- BACZONI Tamás: „Karácsonyfa effektus” : Avagy a hímzett textiljelvények elterjedése az egyenruhán / Baczoni Tamás. - 2013. - In: Peremirat : közzöntő írások Makai Ágnes 70. születésnapjára. p. 10–17.
- BAKOS Miklós: Magyar cserkészjelvények a szövetség első korszakából : 1913-1920 / Bakos Miklós. - 2013. - In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle, 2013. március. p. 17. : ill.
- BALÁZS Károly: Jeles inasmunkáért : Ismeretlen jutalomérem 1932-ből / Balázs Károly. - 2013. - In: Éremtani Lapok, 2013. 142. p. 21–22. : ill.
- BALÁZS Károly: A Magyar Tudományos Akadémia beléptető jelvénye / Balázs Károly. - 2016. - In: Éremtani Lapok, 2016. 158. p. 17. : ill.
- BERÉNYI Zsuzsanna Ágnes: Debreceni szabadkőműves páholyok jelvényei : Abzeichen der Freimaurerlogen in Debrecen : Badges of the freemason lodges of Debrecen / Berényi Zsuzsanna Ágnes. - 2013. - In: Az Érem, 69. 2013. 2. p. 39–41.
- BERÉNYI Zsuzsanna Ágnes: Szabadkőműves jelvények és érmek : Abzeichen und Medaillen der Freimaurer : Freemason badges and medals / Berényi Zsuzsanna Ágnes. 2013. - In: Az Érem, 69. 2013. 1. p. 51–55.
- BERÉNYI Zsuzsanna Ágnes: Történelem jelvényekben elbeszélve : az Első Magyar Tűzománc Jelvénygyár. - Budapest : Gondolat, 2015. - 118 p. : ill., részben színes ; 25 cm. - Bibliogr.: p. 107.
ISBN 978-963-693-582-5
- FIALA, Anton: NEZNÁME znaky cechu farbiarov z Bratislavy z 18. - 19. storočia / Anton Fiala. - 2013. - In: Denarius : numizmatický časopis, 3. 2013. p. 70–72.
- GERGELY Tibor: Szakszervezeti vadászjelvény / Gergely Tibor. - 2016. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 1. (174). p. 7. : ill.
- GERGELY Tibor: Egy pécsi rendőr jelvény / Gergely Tibor. - 2014. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 14. 2014. 11. (160). p. 7. : ill.
- GERLOVICS Szilveszter: Hármaskönyvbemutató és kiállítás Zomborban / Gerlovics Szilveszter. - 2015. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2015. 24. (december) p. 6–7.
- HÁGEN József: 100 éves a Vörös Kereszt Díszjelvény sorozat / Hágen. - 2014. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 14. 2014. 9. (158). p. 2–3. : ill.
- HÁGEN József: 125 éves a Mecsek Egyesület / Hágen. - 2016. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 6. (179). p. 6. : ill.
- HAJDU Béla: Egy ritka iskolajelvényről / Hajdu Béla. - 2013. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2013. 13. (március). p. 7. : ill. - 2. - In: Uo., 2013. 14. (június). p. 10. : ill.
- HOLLÓSY István: Adalék egy ismert jelvény történetéhez : [Árvízvédelmi jelvény] : Beitrag zu der Geschichte eines bekannten Auszeichens : The history of a well-known badge / Hollósy István. - 2016. - In: Az Érem, 72. 2016. 2. p. 34–35.
- HOLLÓSY István: Az ezüst- és aranykalászos gazdajelvényekről : Über den silber- und goldährigen Wirtabzeichen : The silver and the gold spicate farmer's badges / Hollósy István. 2014. In: Az Érem, 70. 2014. 1. p. 39–42.
- HUNKA, Ján: Výmimoňný nálež pútnického odznaku z Kamenína pri Štúrove / Ján Hunka. - 2015. - In: Slovenská Numizmatika, 20. 2015. p. 182–186. : ill.
- IJJÁSZ István: 10. P.Á.R. : [Száz éves a cserkészmozgalom Pécsen] : [Csapatjevény] / Ijjász István. - 2016. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. (174). 1. p. 5. : ill.

- JAKÓ János: Katonák karácsonya / Jakó János. - 2014. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 14. 2014. 12. (161). p. 2–3. : ill.
- MIJATOVIĆ, Slobodan: Stare planinarske značke / Slobodan Mijatović. - Pancsova : Szerző saját kiadása, 2013. 112 p. : ill. - 140 példányban.
ISBN 8691621508, 9788691621506
- NAGY Ferenc: A Vasvár-Szombathelyi Székeskáptalan díszjelvénye : Ehrenabzeichen des Domkapitels Vasvár-Szombathely : The ceremonial insignia of the Vasvár-Szombathely Cathedral Chapter / Nagy Ferenc. - 2016. - In: Az Érem, 72. 2016. 2. p. 32–33. : ill.
- PROHÁSZKA László: A császári és királyi 46. gyalogezred és az Isonzó hadsereg első világháborús sapkajelvényének másolata / Prohászka László. - 2016. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2016. 25–26. (július). p. 16–18. : ill.
- PROHÁSZKA László: A Korps Hofmann Ersatz und Werkstätten Gruppe alakulatjelvénye : Abzeichen der Korps Hofmann Ersatz und Werkstätten Gruppe : The corps badge of Korps Hofmann Ersatz und Werkstätten Gruppe / Prohászka László. - 2013. - In: Az Érem, 69. 2013. 1. p. 30–33.
- PROHÁSZKA László: A magyar királyi 20. honvéd gyaloghadosztály sapkajelvénye a goriziai Museo della Grande Guerra kiállításán : Mützenabzeichen der 20. Honved Infanteriedivision auf der Ausstellung des Museo della Grande Guerra in Görz : The cap badge of the Hungarian Royal 20th Infantry Division in the exhibition of the Gorizian Museo della Grande Guerra / Prohászka László. - 2015. - In: Az Érem, 71. 2015. 2. p. 34–36. : ill.
- PROHÁSZKA László: A magyar királyi pozsonyi 13. honvéd gyalogezred alakulatjelvényei, plakettje és a pozsonyi Vashonvéd / Prohászka László. - 2015. - In: A Hadtörténeti Múzeum értesítője, 15. 2015. p. 329–344.
- PROHÁSZKA László: A Magyar Röplabda Szövetség első érme és jelvénye : Die erste Medaille und das erste Abzeichen des Ungarischen Volleyball Verbandes. The first medal and badge of the Hungarian Volleyball Association / Prohászka László. - 2014. - In: Az Érem, 70. 2014. 1. p. 43–44.
- RAYMAN János: Hadirepülőgép Kiállítás 1917-ben Budapesten / Rayman János. - 2016. In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 1. (174). p. 3. : ill.
- RAYMAN János: A magyar 40. honvéd gyaloghadosztály jelvénye : Badge of the Hungarian 40th Infantry Division / Rayman János. - 2013. - In: Numizmatikai Közlöny, 110–111. 2011–2012. p. 151–153. : ill.
- RAYMAN János: A Mecseki Uránbányászok Egyesületének jelvénye / Rayman János. - 2013. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 13. 2013. 6. (143). p. 5. : ill.
- RAYMAN János: A pécsi 19-es honvéd gyalogezred jelvényei / Rayman János. - 2014. - In: Éremtani Lapok, 2014. 143. p. 8–17. : ill.
- RAYMAN János: Pécsi jelvény a mai fiataloknak / Rayman János. - 2015. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 15. 2015. 6. (167). p. 8. : ill.
- RAYMAN János: A Pozsonyi Mezőgazdasági Kiállítás jelvényei : Die Abzeichen der Landwirtschaftlichen Ausstellung in Pozsony (Preßburg) : Badges of the Pozsony Agricultural Exhibition / Rayman János. - 2013. - In: Az Érem, 69. 2013. 1. p. 27–29.
- RAYMAN János: A szentlőrinci téli gazdasági iskola jelvényei / Rayman János. - 2014. - In: Éremtani Lapok, 2014. 144. p. 11–13. : ill.
- RÓBERT László: Jelvények, érmek, plakettek Nagykanizsa életéből / Róbert László ; [kiad. Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Nagykanizsa Csoport]. - [Nagykanizsa] : Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Nagykanizsa Csoport, [2013]. - 91 p. : ill., színes ; 21 cm.
ISBN 978 963 7122 231
- SALLAY Gergely Pál: Az aranyarsarkantyús vitézek jelvénye : The insignia of the knights of the Golden Spur : Das Abzeichen der Ritter vom Goldenen Sporn / Sallay Gergely Pál, Szentváry Lukács János. - 2016. - In: A Hadtörténeti Múzeum értesítője, 16. 2016. p. 33–60. : ill.
- SALLAY Gergely Pál: Első világháborús osztrák-magyar katonai alakulat- és emlékjelvények, propaganda- és jótékonyági jelvények a Móra Ferenc Múzeum gyűjteményében : Austro-Hungarian Military Unit Badges, Propaganda and War Charity Badges from the First World War, in the Collection of the Móra Ferenc Museum / Sallay Gergely Pál, Ujszászi Róbert. - 2014. - In: Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, 2014., Új folyam 1. (Szeged, 2014). p. 377–434. : ill.
- SALLAY Gergely Pál: Történelmi személyekről elnevezett csapattestek jelvényei 1930–1945/ Sallay Gergely Pál. - 2014. - In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle, 2014. november. p. 18–20. : ill. ; II. rész. - 2015. - In: Uo., 2015. január. p. 13. : ill. ; III. rész. - In: Uo. 2015. február. p. 13. : ill.
- SÜLE Tamás: Hásság község díszpolgár jelvényei / Süle Tamás. - 2015. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 15. 2015. 8. (169). p. 1–3. : ill.

- [SÜLE Tamás]: Helyreigazítás : [A Pécsi Dénár 2015. augusztusi, 169. számában jelent meg a „Hásság község díszpolgár jelvényei” c. írás kiegészítése] / S.T. - 2015. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 15. 2015. 12. (173). p. 8. : ill.
- SÜLE Tamás: A FOCUS csoport jelvénye / Süle Tamás. - 2016. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 7. (180). p. 7. : ill.
- SÜLE Tamás: Szent Márton zárándokutak Baranyában / Süle Tamás. - 2014. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 14. 2014. 11. (160). p. 2. : ill.
- SZEKERES Balázs: A nagyvárad László Király Szabadkőműves Páholy jelvénye : Das Abzeichen der König Ladislaus Freimaurerloge in Nagyvárad : Badge of the Nagyvárad Masonic Lodge King Ladislaus / Szekeres Balázs. - 2016. - In: Az Érem, 72. 2016. 2. p. 28–31.
- SZENDE László: Újabb római zárándokjelvény Esztergom-Szentkirályról : Ein neueres römisches Pilgerzeichen aus Esztergom-Szentkirályról. - In Numizmatikai Közlöny, 110–111. 2011–2012. p. 129–131. : ill.

XXIV. ZSETON – BÁRCA

- BALÁZS Károly: Három VIP-es kaszinózseton / Balázs Károly. - 2014. - In: Éremtani Lapok, 2014. 147. p. 17. : ill.
- BROWN, Mervyn: Bemutatkozik a magyarországi bárcahasználati rendszer : Harmadik rész / Mervyn Brown. - 2013. - In: Éremtani Lapok, 2013. 142. p. 15–19.
- DUDUCZ József: Fejér és Komárom vármegyei előfogatpénzek / Duducz József, Zombori Lajos. - 2015. - In: Éremtani Lapok, 2015. 151. p. 17–23. : ill.
- ELEK Miklós: A noszvaji borzseton / Elek Miklós. - 2014. - In: Éremtani Lapok, 2014. 145. p. 14. : ill.
- FARKAS Árpád: Egy gyulafehérvári bárca / Farkas Árpád. - 2013. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 13. 2013. 5. (142). 8. p. : ill.
- FIALA, Anton: Pracovné známky Dunajskej paroplavebnej spoločnosti v Bratislave (1831-1918) v numizmatickom kabinetu Múzea mesta Bratislavy : Arbeitsmarken der Donau-Dampfschiffahrts-Gesellschaft in Pressburg (1831-1918) im Museum der Stadt Bratislava / Anton Fiala. - 2015. - In: Slovenská Numizmatika, 20. 2015. p. 151–165. : ill.
- HAJDU Béla: Buksi kutya bárcájáról / Hajdu Béla. - 2013. - In: Éremtani Lapok, 2013. 140. p. 21–22. : ill.
- MÉSZÁROS Tibor: Casinos Austria és Casino Budapest Hilton VIP zsetonok / Mészáros Tibor. - 2015. - In: Éremtani Lapok, 2015. 154. p. 23. : ill.
- MÉSZÁROS Tibor: Egy újabb „hídpénz” ismertetése / Mészáros Tibor. - 2016. - In: Éremtani Lapok, 2016. 155. p. 20.
- MOLNÁR Mihály: Ebbárca mintalapok - és a valóság / Molnár Mihály. - 2014. - In: Éremtani Lapok, 2014. 148. p. 20. : ill.
- MOLNÁR Mihály: Egy újabb „Földboros Gy.” feliratú ebbárca / Molnár Mihály. - 2016. - In: Éremtani Lapok, 2016. 157. p. 21.
- MOLNÁR Mihály: Hol használhatták a Juranovics-bárcákat? / Molnár Mihály. - 2014. - In: Éremtani Lapok, 2014. 143. p. 19–20. : ill.
- MOLNÁR Mihály: Ime, itt egy vásárhelyi ebbárca / Molnár Mihály. - 2014. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2014. 18-19. (szeptember). p. 10–11. : ill.
- MOLNÁR Mihály: Két újabb Csanád vármegyei ebbárca / Molnár Mihály. - 2015. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2015. 24. (december). p. 6. : ill.
- MOLNÁR Mihály: Kiegészítés „A pécsi és baranyai ebbárcákról” katalógushoz / Molnár Mihály. - 2016. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 6. (179). p. 6. : ill.
- MOLNÁR Mihály: Mit jelent a „Földboros Gy - Sopron megye” felirat a kutyabárcákon? / Molnár Mihály. - 2015. - In: Éremtani Lapok, 2015. 150. p. 21–22. : ill.
- RAYMAN János: A pécsi és baranyai ebbárcákról / összeáll. Rayman János. - 2014. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 14. 2014. Melléklet. 12. szám, 20 p. : ill.
- rec. Soós Ferenc. In: Éremtani Lapok, 2016. 155. p. 22.
- RAYMAN János rec. → ZOMBORI Lajos: Magyar robotbárcák
- SCHÄFFER, Erwin: Egy magyar uradalmi pénz az erdélyi Zámról / Erwin Schäffer, Zombori Lajos. - 2016. - In: Éremtani Lapok, 2016. 157. p. 21. : ill.
- SCHÄFFER, Erwin: Erdélyi magyar bárcák : Siebenbürgische ungarische Marken : Hungarian tokens from Transylvania / Erwin Schäffer, Zombori Lajos. - 2013. - In: Az Érem, 69. 2013. 1. p. 18–22.
- SOÓS Ferenc rec. → RAYMAN János
- SÜTŐ György: Kiegészítések a Magyar közlekedési bárcák című könyvhöz / Sütő György, Zombori Lajos. - 2013. - In: Éremtani Lapok, 2013. 140. p. 12–16. : ill.

- ZOMBORI Lajos: Kiegészítések a Magyar közlekedési bárcák című könyvhöz : Hatodik rész / Zombori Lajos. - 2014. - *In:* Éremtani Lapok, 2014. 144. p. 6–10. : ill.
- ZOMBORI Lajos: Kiegészítések a Magyar közlekedési bárcák című könyvhöz / Zombori Lajos. - 2015. - *In:* Éremtani Lapok, 2015. 153. p.16–20. : ill.
- ZOMBORI Lajos: Magyar robotbárcák, uradalmi pénzek és gazdasági napszámok / Zombori Lajos. - Budapest : Magyar Éremgyűjtők Egyesülete, 2012. - 258 p. : ill. ; 23 cm.
ISBN 978-963-7122-21-7
rec. Rayman János. *In:* Numizmatikai Közlöny, 110–111. 2011–2012. p. 164–165.
- ZOMBORI Lajos: A Nemzeti Casino 25 pengős zsetonja / Zombori Lajos. - 2013. - *In:* Az Érem, 69. 2013. 1. p. 32.
- ZOMBORI Lajos: A pálfalvai üveggyár 50-es értékjelzésű bárcája / Zombori Lajos. - 2013. - *In:* Éremtani Lapok, 2013.142. p. 19. : ill.
- ZOMBORI Lajos → DUDUCZ József ; SÜTŐ György

XXV. HAMISÍTÁS

- BOIKO-GAGARIN, Andrej: Some forgeries of the Leopold I Habsburg Kreutzer coins (1657-1705) found in Transcarpathia and Bucovina / Andrej Boiko-Gagarin. - 2014. - *In:* Studii și cercetări de numismatică, 16. 2013. p. 191–194. : ill.
- BUDAJ, Marek: Dobové falzum uhorského anonymného denára typu Huszár 167. / Budaj Marek. - 2014. - *In:* NPI, 2014. 4. p. 46–58. : ill.
- GYÖNGYÖSSY Márton: Középkori és kora újkori hamispénz-verés Nyugat-Magyarországon : Mittelalterliche und frühneuzeitliche Münzfälschungen in Westungarn : Medieval and early modern counterfeiting in Western Hungary / Gyöngyössy Márton. - 2016. - *In:* Az Érem, 72. 2016. 1. p. 30–34.
- HAMIS bankjegyek” / Felfigyelt rá: Szekeres Balázs. - 2014. - *In:* Éremtani Lapok, 2014. 146. p. 10.
- HAMISÍTOTT húszezresek. - 2015. - *In:* Petőfi Népe, 2015. december 3. p. 8.
- HARMATI Róbert: Egy lánc két vége : Egy felderített pénzhamisítási ügy / Harmati Róbert. - 2015. - *In:* Valóság, 58. 2015. 10. p. 59–64.
- HARMATI Róbert: Egy Mikszáth-novella lehetséges ihletforrásai : [Mikszáth Mégis talentum Kyszlich című novellájának forrása] / Harmati Róbert. - 2016. - *In:* Valóság, 2016. 1. p. 42–44.
- HARMATI Róbert: Pénzhamisításról szóló hírek az Országos Hírlap című napilapban / Harmati Róbert. - 2016. - *In:* Valóság, 2016. 8. p. 70–76.
- HARMATI Róbert: Szítás János regénybe illő esete(i) / Harmati Róbert. - 2015. - *In:* Valóság, 58. 2015. 6. p. 72–78.
- HORVÁTH Teréz: Hamisítják a magyar emlékérmeket / Horváth Teréz. - 2014. - *In:* Bélyegvilág, Filatéliai Szemle, 2014. december. p. 18.
- JÁRMY Elemér: Újabb xarkomo 10 krajcáros : Ein neuerer Zehnkreuzer entworfen von einem Zigeuner Schmied : A new xarkomo 10 kreuzer / Jármay Elemér. - 2016. - *In:* Az Érem, 72. 2016. 1. p. 35. : ill.
- KECSKEMÉTI pénzhamisítási jegyzőkönyvek a XIX. századból, I. / közreadja Leányfalusi Károly. - 2016. - *In:* Éremtani Lapok, 2016. 155. p. 18–20. ; II. - *In:* Uo., 2016. 156. p. 20–22.
- KISS Gábor: Alkotói fantázia vagy gátlástalan hamisítás : Schöpferphantasie oder hemmungslose Fälschung? : Creative fantasy or unrestrained falsification / Kiss Gábor. - 2015. - *In:* Az Érem, 71. 2015. 2. p. 18–20. : ill.
- LEÁNYFALUSI Károly: Egy feljelentő levél 1840-ből / Közreadja Leányfalusi Károly. - 2015. - *In:* Éremtani Lapok, 2015. 149. p. 18.
- LEÁNYFALUSI Károly → KECSKEMÉTI
- NUMIZMATIKAI vonatkozások Móra Ferenc műveiben I. / Közzéteszi: Szilágyi Mihály.2014. - *In:* Éremtani Lapok, 2014. 146. p. 22.
- PELBÁRT Jenő: Egy hamis 1 krajcáros utalvány tanulságai / Pelbárt Jenő. - 2013. - *In:* Éremtani Lapok, 2013. 137. p. 12–14. : ill.
- PELBÁRT Jenő: Furfangos szükségpénz-hamisítványok / Pelbárt Jenő. - 2013. - *In:* Éremtani Lapok, 2013.142. p. 10–14. : ill.
- PÉNZHAMISÍTÁST terveztek [Miskolcon], lebuktak : [20 dolláros bankjegyek]. - 2015. - *In:* Új Dunántúli Napló, (2015. augusztus 3.) p. 10.
- RAYMAN János: Hamis „bankó-czédulák” 1823-ból / Rayman János. - 2016. - *In:* Éremtani Lapok, 2016. 156. p. 18–19. : ill.
- RICHTERA, Lukáš: Dve dobové falzá uhorského denára Štefana V. typu Huszár 343 : Two period counterfeit Hungarian Stephens V denars, of the Huszar 343 type / Richtera, Lukáš [et al.] - *In:* Denarius : numizmatický časopis, 5. 2015. p. 33–40.

- RICHTERA, Lukáš: Dvě dobová falza uherského denáru Matyáše Korvína H 722 / Lukáš Richtera, Peter Jankovič, Aleš Švec. - 2013. - *In: Denarius : numizmatický časopis*, 3. 2013. p. 40–47. : ill.
- SOJÁK, Marián: Falšovanie mincí v stredoveku a novoveku v oblasti východného Slovenska (stručný prehľad stavu bádania za posledné desaťročie) : Medieval and modern-time Counterfeit coins from eastern Slovakia (brief overview of the state of research from the Past decade) / Marián Soják. - *In: BANICTVO a mincovníctvo v dejinách Slovenska : Zborník príspevkov z medzinárodného numizmatického seminára, ktorý sa uskutočnil 26. novembra 2012 na Starom zámku v Banskej Štiavnici* / Daniel Haas Klanička. - Kremnica : Národná Banka Slovenská ; Múzeum mincí a medailí Kremnica, 2013. - p. 37–52. : ill.
- ŠUSTEK, Zbyšek: Tri falšovateľské kauzy na Slovensku v rokoch 1941 a 1944 / Zbyšek Šustek. - 2015. - *In: Numizmatika : Časopis slovenskej numizmatickej spoločnosti pri SAV*, 25. 2015. p. 94–107. : ill.
- ŠUSTEK, Zbyšek: Typizácia a klasifikácia falzifikátov československých desaťkorunových kolkov z roku 1919 : Typifying of counterfeits of Czechoslovak 10-crown validation stamps of 1919 on Austro-Hungarian 1000-crown banknotes / Zbyšek Šustek. - 2013. - *In: Numizmatika : Časopis slovenskej numizmatickej spoločnosti pri SAV*, 23. 2013. 48–104. : ill.
- ZOMBORI Lajos: Egy xarkomo tízkrajcáros és hat öntött konvenciósz húszkrajcáros az 1840-es évekből : Ein Zehnkreuzer und sechs aus Zinn gegossene 20 Konvenzionskreuzer aus den 1840er Jahren : One xarkomo 10 kreuzer and six cast conventional 20 kreuzer from the 1840s / Zombori Lajos. - 2015. - *In: Az Érem*, 71. 2015. 2. p. 21–23. : ill.
- ZOMBORI Lajos: Hamis pénzek az ecseri piacon : Falsche Münzen auf dem Markt Ecseri : False coins in the second-hand market of Ecser / Zombori Lajos. - 2015. - *In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle*, 2015. április. p. 12–13. : ill. ; *Az Érem*, 71. 2015. 1. p. 17–19. : ill.

XXVI. ÉREMLELETEK

Éremleletek, Ausztria

- FABIANKOWITSCH, Anna: Der Talerfund von Pyhra im Weinviertel / Anna Fabiankowitsch. - 2015. - *In: Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft*, 55. 2015. 1. p. 38–54.
- FORSCHUNGSPROJEKTE : Hortfund ungarischer Denare Ferdinands I. aus Niederösterreich. 2014. - *In: Mitteilungsblatt - Universität Wien Institut für Numismatik*, 2014. 48. p. 41. ; *Mitteilungsblatt - Universität Wien Institut für Numismatik*, 2014. 49. p. 33.

Éremleletek, Bulgária

- RÓMAI kori ezüst pénzérméket találtak Plovdivban. - 2013. - *In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle*, 2016. január. p. 20.

Éremleletek, Lengyelország

- MAZUR, Anna: Monety z cmentarzyska wczesnośredniowiecznego w Wawrzeńcycach, woj.małopolskie,gm. Igołomia-Wawrzeńczyce, pow. krakowski ziemski (stanowisko 32) : Coins from the Early-Medieval Burial Ground at Wawrzeńczyce, Lesser Poland Voivodeship, Igołomia-Wawrzeńczyce Commune, County of Krakow (Site 32) / Anna Mazur, Mateusz Woźniak, Krzysztof Mazur. - 2015. - *In: Notae numismaticae*, 10. 2015. p. 131–147. : ill.

Éremleletek, Magyarország

- BARTUS Dávid: Jelentés a Komárom-Szőny, Vásártéren 2010-ben folytatott régészeti feltárások eredményeiről / Bartus Dávid [et al]. - 2013. - *In: Komárom-Esztergom megyei múzeumok közleményei*, 18. 2013. p. 7–39.
- BARTUS Dávid → VIDA István: Jelentés
- BERZY Péter: Ritka morva ezüstpénz Magyarországon : [Tolna megyei Mucsfa, 1992. 3300 darabos Zsigmond korabeli lelet] / Berzy Péter. - 2013. - *In: Éremtani Lapok*, 2013. 142. p. 7–9. : ill.
- FELTÁRTÁK a tatárjárás kori népirás maradványait : Ezüstpénzek ... a majsai határban / Tapodi Kálmán. - 2016. - *In: Petőfi Népe*, 71. 2016. 77. (április 2.) p. 2. : ill.
- GYÖNGYÖSSY Márton: Tezaurált leletegyüttes része a középkori Hernád településről / Kálnoki-Gyöngyössy Márton. - 2015. - *In: Kincseskamra : kincsek és éremleletek Pest megyében : válogatás a Ferenczy Múzeum régészeti és numizmatikai gyűjteményéből*. - p. 27–28.
- HÁGEN József: Rayman János: A kővágószőlősi tallérlelet / Hágen. - 2015. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 15. 2015. 6. (167). p. 1–2. : ill.

- HORVÁTH, LAJOS: Veresegyházi pénzeskönyv : pénzek és ékszerek a földből a bronzkortól a XIX. századig / Horváth Lajos ; [rajz.: Bartók Gábor, Horváth Lajos és Molnár László József]. - Budapest : Tarsoly, 2016. 115 p. : ill., részben színes ; 24 cm. - Bibliogr.: p. 110–112. és a lábjegyzetekben.
ISBN 978-963-9570-84-9
- KINCSEK a belváros alatt : [Pécs, Jókai utca]. - 2014. - In: Új Dunántúli Napló, 25. 2014. július 30. p. 1.
- KINCSESKAMRA : kincsek és éremleletek Pest megyében : válogatás a Ferenczy Múzeum régészeti és numizmatikai gyűjteményéből / szerk. Nagy Balázs. - Szentendre : Ferenczy Múz., 2015. - 65 p. : ill., színes ; 21 cm.
ISBN 978-963-9590-88-5
- KOVÁCS László: Benepusztá és Vereb. Az elsőként ismertté vált két honfoglalási kori sír (1834, 1853) érméinek sorsa = Benepusztá und Vereb : Das Schicksal der Münzen der zwei ersten landnahmezeitlichen Gräber (1834, 1853) / Kovács László. - 2013. - In: Numizmatikai Közlöny, 110–111. 2011–2012. p. 51–69.
- KOVÁCS László: Éremleletes kora Árpád-kori templom körüli temetőkből és templomokból a Magyar Királyságban (1000–1141) / Kovács László. - 2013. - In: A honfoglalás kor kutatásának legújabb eredményei : tanulmányok Kovács László 70. születésnapjára, p. 227–269.
- NAGY Balázs: A szászvári vár 2013. évi feltárásából származó fém- és éremanyag / Nagy Balázs. - 2014. - In: Archaeologia - Altum Castrum Online : A Magyar Nemzeti Múzeum visegrádi Mátyás Király Múzeumának középkori régészeti online magazinja, Visegrád : Mátyás Király Múzeum, 2014. - 11 p. : ill.
- NAGY Balázs: Tatárjárás kori tezaurált leletgyűttes töredéke Dabasról (Pest megye) : Ein Teil eines Münzfundes aus der Zeit des Mongolensturmes aus Dabas (Pest megye) : Fragment of a hoard from the time of the Mongol invasion found at Dabas (Pest megye) / Nagy Balázs, Rácz Tibor Ákos. - 2016. - In: Az Érem, 72. 2016. 1. p. 1–6. : ill.
- NAGY Balázs szerk. → KINCSESKAMRA
- NAGY Jenő: Újabb két XVI. századi hamis éremlelet Vámtelekről / Nagy Jenő. - 2013. - In: Numizmatikai Közlöny, 110–111. 2011–2012. P. 139–144.
- PROHÁSZKA Péter: Az óhutai kincslelet (1846) = Der keltische Schatzfund von Óhuta (1846) / Prohászka Péter. - 2013. - In: Numizmatikai Közlöny, 110–111. 2011–2012. p. 37–50.
- RAYMAN János: A kövágószőlősi tallérlelet : The thaler findings from Kővágószőlős / Rayman János. - 2015. - In: Janus Pannonius Múzeum Évkönyve, 53. 2008–2015. p. 141–150. : ill.
- RAYMAN János: Éremleletek a pécsi sajtóból / Rayman János. - 2016. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 7. (180). p. 8.
- RAYMAN János: Hímesházi tallérlelet / Rayman János. - 2016. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 8. (181). p. 2. : ill.
- SIMON László: Római köztársaság kori éremlelet Sajóörsről : Der Münzfund von Sajóörs aus der Zeit der römischen Republik / Simon László, Torbágyi Melinda. - 2013. - In: Hermann Ottó Múzeum Évkönyve, Miskolc, 52. 2013. p. 31–45. : ill.
- SZÉKELY György, V. → TÓTH Csaba
- TALÁLT régi pénzek. - 2013. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 13. 2013. 3. (140). p. 5. : ill.
- TORBÁGYI Melinda: The coin hoard of Abasár. In Dissertationes Archaeologicae / Torbágyi Melinda, Vida István. - 2013. - In: Ser. 3. No. 1. 2013. p. 7–21.
- TORBÁGYI Melinda: A tótfalusi kelta kisezüst lelet, 1903 / Torbágyi Melinda. - 2015. - In: Kincseskamra : kincsek és éremleletek Pest megyébenválogatás a Ferenczy Múzeum régészeti és numizmatikai gyűjteményéből. p. 11–12.
- TORBÁGYI Melinda: Der Münzfund von Zichyújfalu 1873 / Torbágyi Melinda. - 2013. - In: Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu. 45. 2012. p. 537–552. : ill.
- TORBÁGYI Melinda → SIMON László
- TÓTH Csaba: A gödöllő-babati (Pest megye) éremlelet / Tóth Csaba. - 2015. - In: Kincseskamra : kincsek és éremleletek Pest megyében válogatás a Ferenczy Múzeum régészeti és numizmatikai gyűjteményéből. p. 26.
- TÓTH Csaba: Pénzleletek a középkori Magyarországon (1000–1437/1440). / Tóth Csaba, V. Székely György. - 2016. - In: Pénz, posztó, piac : gazdaságtörténeti tanulmányok a magyar középkorról. p. 149–165. : ill.
- UJSÁSZI Róbert: Ötven éve került napvilágra a szikácsi soliduslelet / Ujszászi Róbert. - 2013. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2013. 16. (december). p. 1–2. : ill.
- VIDA István → TORBÁGYI Melinda
- VIDA István: Jelentés a Komárom-Szőny Vásártéren 2012-ben folytatott régészeti feltárások eredményeiről : Bericht über die Ergebnisse der in Brigetio (Fo: Komárom-Szőny, Vásártér) im Jahre 2012 geführten archäologischen Ausgrabungen / Bartus Dávid, Borhy László, Delbó Gabriella, Dévai Kata, Kis Zita, Nagy Anna, Sey Nikolett, Számadó Emese, Vida István. - 2014. - In: Kuny Domokos Múzeum közleményei, 20. 2014. p. 33–90.

Éremleletek, Németország

HÁBORÚS kincsre leltek [Lüneburgban] : Egy temetőben rejtették el az aranyakat : [Aranypénzek a Reichsbank tartálékából]. - 2015. - In: Új Dunántúli Napló, (2015. július 17.) p. 9.

Éremleletek, Románia

- DEJAN, Monica: Un tezaur monetar din secolul XVII descoperit la Suceava - mănăstirea Zamca : A coin hoard from the 17th century A.D. discovered at Suceava - Zamca monastery / Monica Dejan. - 2013. - In: Studii și cercetări de numismatică, 15. 2012. p. 193–196. : ill.
- DOLFI, Valentin: Repertoriul descoperirilor monetare de pe teritoriul județului Vâlcea Valentin Dolfi. - București ; Buzău : Societatea Numismatică Romană ; Editgraph, 2016. - 157 p. : fekete-fehér ill. ; 25 cm.
- IVĂNESCU, Alina: Un tezaur monetar din secolul al XVII-lea descoperit în București : A coin hoard from the 17th century discovered in Bucharest / Alina Ivanescu. - 2013. - In: Studii și cercetări de numismatică, 15. 2012. p. 161–192. : ill.
- MARCU-ISTRATE Daniela: Cercetări arheologice și descoperiri monetare la cetatea și biserica din Saschiz (jud. Mureș) : Archaeological researches and coin finds from Saschiz (Mureș County) / Daniela Marcu-Istrate și Monica Dejan. - 2014. - In: Studii și cercetări de numismatică, 16. 2013. p. 127–143. : ill.
- SIEGL, Kathrin: Ein Schatzfund römischer Denare aus Grosspold / Apoldu des Sus, Rumänien / Siegl Kathrin. - 2013. - In: Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft, Wien, 53. 2013. 2. p. 81–87. : ill.
- SIEGL, Kathrin: Der Schatzfund von Hev Szamos / Someșu-Cald / Siegl Kathrin. - 2014. - In: Mitteilungen der Österreichischen Numismatischen Gesellschaft, Wien, 54. 2014. 1. p. 43–60. : ill.

Éremleletek, Szerbia

RAMADANSKI, Raško: Nálezy mincí zo srbského Popovića neďaleko Senty : Coin finds from Popović near Senta in Serbia / Ramadanski, R. - 2014. - In: Denarius : numizmatický časopis. 4. 2014. p. 32–45. : ill.

Éremleletek, Szlovákia

- BAZOVSKÝ, Igor: Nové nálezy mincí z Bratislavy - Rusoviec / Bazovský, I., Budaj, M. - 2014. - In: Denarius : numizmatický časopis, 4. 2014. p. 29–31. : ill.
- BEDNÁR Peter: Zaujímavá minca Ľudovíta I. z Nového Tekova (okr. Levice) / Peter Bednár, Marek Budaj, Michal Cheben. - 2015. - In: Slovenská Numizmatika, 20. 2015. p. 190–193. : ill.
- BIELICH, Mário: Numizmatické nálezy z Lietavského hradu objavené v rokoch 1999 a 2008–2013 / Mário Bielič, Ján Hunka. - 2015. - In: Slovenská Numizmatika, 20. 2015. p. 213–230. : ill.
- BUDAJ, Marek: Dva zaujímavé nálezy arpádovských mincí z 12. storočia zo zbierok Slovenského národného múzea – Historického múzea : Two remarkable finds of the Arpad dynasty coins from 12th century in collections of the Slovak National Museum - Historical Museum / Marek Budaj. - 2016. - In: Numizmatika : Časopis slovenskej numizmatickej spoločnosti pri SAV, 26. 2016. p. 28–34. : ill.
- BUDAJ, Marek: Laténske nálezy z Bratislavy – Devínskej Kobyly : La Tène objects from Bratislava – Devínska Kobyla / Marek Budaj, Radoslav Čambal. - 2016. - In: Numizmatický zborník, 30. 2016. 2. p. 273–283. : ill.
- BUDAJ, Marek : Nález mincí zo začiatku 15. storočia z Limbachu : Finds of coins from the beginning of 15th century from Limbach / Marek Budaj. - 2015. - In: Slovenská Numizmatika, 20. 2015. p. 20–32. : ill.
- BUDAJ, Marek: Nové fakty o unikátnom náleze z 15. storočia z Dvorníkov : New facts about an unique hoard from 15th century from Dvorníki / Marek Budaj, Tóth Csaba. - 2015. - In: Slovenská Numizmatika, 20. 2015. p. 89–102. : ill.
- BUDAJ, Marek: Nové nálezy počítacích žetónov zo Slovenska / Marek Budaj, Ján Hunka. 2015. - In: Slovenská Numizmatika, 20. 2015. p. 246–254. : ill.
- BUDAJ, Marek: Zaujímavý nález mincí z konca 17. storočia z okolia Nitry : príspevok k obehu nemeckých 2/3-toliarov (guldirerov) v Uhorsku / Marek Budaj. - 2015. - In: Numizmatika : Časopis slovenskej numizmatickej spoločnosti pri SAV, 25. 2015. p. 61–69. : ill.
- BUDAJ, Marek → BAZOVSKÝ, Igor ; ČAMBAL, Radoslav
- ČAMBAL, Radoslav: Náhodný nález keltskej mince typu Biatic z Bratislavy / Radoslav Čambal, Marek Budaj. - 2013. - In: Denarius Slovenské národné múzeum Historické múzeum, 3. 2013. p. 1–2.
- FECKO, Peter: Novoveká minca z lokality Tročany / Peter Fecko, Marián Soják. - 2015. In: Slovenská Numizmatika, 20. 2015. p. 255.

- FRÖHLICH, Július: Keltské mince s „lýrovitým” symbolom na Slovensku z pohľadu nových nálezov / Július Fröhlich. - 2015. - In: Numizmatika : Časopis slovenskej numizmatickej spoločnosti pri SAV, 25. 2015. p. 45–60. : ill.
- FRÖHLICH, Július: Niekoľko keltských mincí z juhu stredného Slovenska: Hontiansko-novohradsko-gemerský región : Several Celtic coins from the South of Central Slovakia / Július Fröhlich. - 2013. - In: Numizmatika : Časopis slovenskej numizmatickej spoločnosti pri SAV, 23. 2013. p. 9–18. : ill.
- FURMAN, Martin: Další náhodný nález novoveké mince z Domaňoviec / Martin Furman. - 2015. - In: Slovenská Numizmatika, 20. 2015. p. 257–258.
- FURMAN, Martin → ŠTANCELOVÁ, Zuzana
- HAAS-KIANIČKA, Daniel: Nálezy medailí? : Finds of medals? / Daniel Haas Kianička. - 2014. - In: Numismatický sborník, 28. 2014. 1. p. 95–100.
- HUNKA, Ján: Další nález viedenských fenigov zo 14. storočia, z Partizánskeho / Ján Hunka. 2015. - In: Slovenská Numizmatika, 20. 2015. p. 186–190. : ill.
- HUNKA, Ján: Dva nálezy mincí z Prašníka / Ján Hunka. - 2015. - In: Slovenská Numizmatika, 20. 2015. p. 233–239. : ill.
- HUNKA, Ján: Nález fragmentu talianskej mince v katastri obce Hoste / Ján Hunka, Gabriel Nevizánsky. - 2015. - In: Slovenská Numizmatika, 20. 2015. p. 179–182. : ill.
- HUNKA, Ján: Nálezy mincí z Nitrianskeho hradu : Coin finds from the Nitriansky hrad castle = Coin finds from the Nitriansky hrad castle. - 2013. - In: Numizmatika : Časopis slovenskej numizmatickej spoločnosti pri SAV, 23. 2013. p. 19–27.
- HUNKA, Ján: Nálezy stredovekých mincí z Trnavy : Finds of medieval coins from Trnava / Ján Hunka. - 2015. - In: Slovenská Numizmatika, 20. 2015. p. 11–19.
- HUNKA, Ján: Neznáme mince z Michalovho vrchu, okr. Partizánske / Ján Hunka. - 2015. In: Slovenská Numizmatika, 20. 2015. p. 209–213. : ill.
- HUNKA, Ján: Niekoľko nových republikovaných nálezov mincí z okolia Nitry / Ján Hunka. - 2013. - In: Denarius : numizmatický časopis, 3. 2013. p.
- HUNKA, Ján: Nový nález dukáta Mateja Korvína z Černíka / Ján Hunka. - 2015. - In: Slovenská Numizmatika, 20. 2015. p. 231–233. : ill.
- HUNKA, Ján: Nové nálezy rímskych mincí z Nitry a okolia : New finds of Roman coins from Nitra and surroundings / Jan Hunka. - 2016. - In: Numizmatika : Časopis slovenskej numizmatickej spoločnosti pri SAV, 26. 2016. p. 22–27. : ill.
- HUNKA, Ján: Parvy Žigmunda Luxemburského z výskumu zaniknutého stredovekého kostola v Radoli – Koscelisku (okr. Kysucké Nové Mesto) / Ján Hunka [et al.] - 2015. - In: Slovenská Numizmatika, 20. 2015. p. 200–208. : ill.
- HUNKA, Ján: Význam nálezov antických a stredovekých mincí z Nitry / Ján Hunka. - 2015. In: Numizmatika : Časopis slovenskej numizmatickej spoločnosti pri SAV, 25. 2015. p. 35–40 : ill.
- HUNKA, Ján → BUDAJ, Marek
- HUTKA, Dušan: Nálezy mincí a iných drobných predmetov v evanjelickom kostole v Tisovci / Dušan Hutka. - 2015. - In: Slovenská Numizmatika, 20. 2015. p. 25–257.
- HUTKA, Dušan: Nové nálezy mincí v Tisovci a okolí / Dušan Hutka. - 2015. - In: Slovenská Numizmatika, 20. 2015. p. 239–242.
- KOLNÍKOVÁ, Eva: Mince v laténskom osídlení Nitry a nitrianskeho regiónu / Eva Kolníková. - 2015. - In: Numizmatika : Časopis slovenskej numizmatickej spoločnosti pri SAV, 25. 2015. p. 10–21. : ill.
- LESÁK, Branislav: Historicko-archeologický význam numizmatických nálezov z výskumov v Trnave : Historical and archaeological significance of numismatic finds from excavations in the Štefánikova ulica street 4 and Trojicné námestie square 9 in Trnava / Branislav Lesák, Jozef Kováč, Ján Hunka. - 2016. - In: Numizmatika : Časopis slovenskej numizmatickej spoločnosti pri SAV, 26. 2016. p. 54–61. : ill.
- NEVIZÁNSKY, Gabriel → HUNKA, Ján
- NOVOSEDLIK, Peter: Nálezy mincí z Hlohovca a možnosti ich historickej interpretácie Coin finds in Hlohovec and their possible historical interpretation / Peter Novosedlik. - 2015. - In: Slovenská Numizmatika, 20. 2015. p. 59–66. : ill.
- RUTTKAY, Matej: Numizmatické nálezy z prvej etapy archeologického výskumu lokality Štrba – Šoldov v roku 2013 / Matej Ruttkay [et al.] - 2015. - In: Slovenská Numizmatika, 20. 2015. p. 194–200. : ill.
- SOJÁK, Marián: Význam nálezov mincí z hradu Kamenica : Significance of coin finds from the Kamenica castle / Marián Soják ; Ján Hunka. - 2016. - In: Numizmatika : Časopis slovenskej numizmatickej spoločnosti pri SAV, 26. 2016. p. 44–53. : ill.
- SOJÁK, Marián → FECKO, Peter ; RUTTKAY, Matej ;
- ŠTANCELOVÁ, Zuzana: Tri novoveké mince z Joklovho domu z Čičmian / Zuzana Štancelová, Martin Furman. - 2015. - In: Slovenská Numizmatika, 20. 2015. p. 242–245. : ill.
- TÓTH Csaba → BUDAJ, Marek

XXVII. NUMIZMATIKUSOK – GYŰJTŐK

- [ANTALL József] VARGA Benedek: Antall József és a Semmelweis Orvostörténeti Múzeum, Könyvtár és Levéltár / Varga Benedek. - 2013. - In: Orvostörténeti Közlemények, 58. 2012. 218–221. p. 5–22.
- [BAKÁCH-BESSENYEY Ferenc] BALOGHNÉ ÁBRÁNYI Hedvig: Bárány Bakách-Bessenyei Ferenc: Serlegvacsorai megemlékezés 2013. december 12. / Baloghné Ábrányi Hedvig, Szilágyi Mihály. - 2015. - In: Numizmatikai Közöny, 112–113. 2013–2014. p. 225–227.
- [BAKOS Miklós] TORBÁGYI Melinda: Bakos Miklós (1926–2012) / Torbágyi Melinda. - 2013. - In: Numizmatikai Közöny, 110–111. 2011–2012. p. 3–6.
- [BAKOS Miklós] TORBÁGYI Melinda: Megemlékezés Bakos Miklósról a Magyar Numizmatikai Társulat elnökéről / Torbágyi Melinda. - 2015. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilleményi lapja, 2015. 21. (február). p. 3–4. : ill.
- BALOGHNÉ ÁBRÁNYI Hedvig → [BAKÁCH-BESSENYEY Ferenc]
- BERECZKI Sándor : 1942–2013. - 2013. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilleményi lapja, 2013. 15. (október). p. 16.
- BOVAN, Marián → [RAMPACHER Pál]
- [CSILLAG Ferenc] MAKAI Ágnes: „A hadtörténelem és a numizmatika életnek mindvégig múzsája” – Dr. Csillag Ferenc hagyatéka és emlékezete a Hadtörténeti Múzeumban / Makai Ágnes, Sallay Gergely Pál. - 2015. - In: A Hadtörténeti Múzeum értesítője, 15. 2015. p. 329–344.
- [CSONGOR Győző] Megemlékezések Csongor Győző születése centenáriuma évében. - 2015. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilleményi lapja, 2015. 22–23. (július). p. 1–5.
- [CSONGOR Győző] NAGY Ádám: Emlékezés a „régipénzes” Csongor Győzőre / Nagy Ádám. - 2015. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilleményi lapja, 2015. 22–23. (július). p. 7–10. : ill.
- [DOMOKI Ferenc] HAJDU Béla: Domoki Ferenc / Hajdu Béla. - 2015. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilleményi lapja, 2015. 24. (december). p. 2–5.
- DOMOKI Ferenc → [SZOLLÁTH György]
- [FARKAS Ferenc] Elhunyt Farkas Ferenc dr. közgazdász professzor, éremgyűjtő. - 2016. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 11. (184). p. 5.
- [FITZ Jenő] TORBÁGYI Melinda: Fitz Jenő (1921–2011) / Torbágyi Melinda. - 2013. - In: Numizmatikai Közöny, 110–111. 2011–2012. p. 7–8.
- FÜLÖP Sándor → [LEÁNYFALUSI Károly]
- [GERLOVICS Szilveszter] Kitüntetés : [Gerlovics Szilveszter (tsz.: 4407.) Széchenyi Ferenc jutalomérem III. fokozata] / A kitüntetéssel Domoki Ferenc beszélget. - 2016. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilleményi lapja, 2016. 27–28. (december). p. 4–6.
- [GRÜNFELDER Lőrinc] Mohácsi hír : [Grünfelder Lőrinc Mohács Tisztelete Jelöl díjjal való kitüntetése] / Grünfelder Lőrinc. - 2015. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 15. 2015. 10. (171). p. 4.
- HAJDU Béla → [DOMOKI Ferenc]
- HORÓCZI Ferenc. - 2013. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilleményi lapja, 2013. 14. (június). p. 11–12. : ill.
- [HORVÁTH Ferenc] Szervezetünket az utóbbi hónapokban súlyos veszteségek érték több tagunk váratlan halála miatt : Horváth Ferenc 1957–2014 : dr. Keresztes Csaba 1950–2014 : Szekeres Sándor 1944–2014. - 2014. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilleményi lapja, 2014. 18–19. p. 16.
- [HUNYA Zoltán] Igazi kincsek is akadnak az érmék között : Másfél százánál több verettel gazdagította városunk értékeit. - 2013. - In: Új Néplap : Jász-Nagykún-Szolnok megyei napilap az Axel Springer-Budapest Kiadói Kft. lapja, 24. 2013. 290. (december 13.) p. 1. : ill.
- HUSZÁK László. - 2015. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilleményi lapja, 2015. 24. (december). p. 11.
- [IVÁNYI István] RÁYMAN János: Iványi István éremgyűjtő Leőwey díja / Ráyman János. - 2016. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 12. (185). p. 6.
- [JESZENSZKY Alajos] TOČKA, Imrich: Mons. Jeszenszky Alajos - katolikus pap és numizmatikus : Msgr. Alajos Jeszenszky - katolischer Priester und Numismatiker : Mons. Alajos Jeszenszky - catholic priest and numismatist / Imrich Točka. - 2015. - In: Az Érem, 71. 2015. 1. p. 55–56.
- KARDOS Imre. - 2014. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilleményi lapja, 2014. 17. (február). p. 8. : ill.

[KERESZTES Csaba] → [HORVÁTH Ferenc]

KÜRTI Béla: Móra fotográfiák nyomában / Kürti Béla. - 2014. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2014. 18–19. (szeptember). p. 4–6. : ill.

LAKATOS Aranka, E. → [SZÉKELY György, V.]

[LAKATOS Sarolta] MOHÁCSI Endre: Im memoriam Lakatos Sarolta : 1946–2014 / Mohácsi Endre. - 2015. - In: Történeti Muzeológiai Szemle, 14. 2015. p. 69. : ill.

[LAKATOS Sarolta] ULRICH Attila: Lakatos Sarolta (1946–2014) / Ulrich Attila. - 2015. - In: Numizmatikai Közlöny, 112–113. 2013–2014. p. 228–229.

LEÁNYFALUSI Károly: Hírességeink külföldi érdéken / Leányfalusi Károly. - 2016. - In: Petőfi Népe, (2016. március 10.), p. 5.

[LEÁNYFALUSI Károly] FÜLÖP Sándor: Állami elismerésben részesült 2014. március 15-e ünnepén Leányfalusi Károly : Filatelista kapcsolat / Forrás: Szegedi Kispénz ; Fülöp Sándor. - 2014. - In: Bélyegvilág, Filatéiai Szemle, 2014. május. p. 19. : ill. ; Értesítő, 2014. 1. p. 11.

[LEÁNYFALUSI Károly] NAGY Ádám: Kitüntették Leányfalusi Károlyt : [a Magyar Arany Érdemkereszt kitüntetését vette át] / Nagy Ádám beszélget Leányfalusi Károllyal. - 2014. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2014. 18–19. (szeptember). p. 1–3. : ill.

MAKAI Ágnes → [CSILLAG Ferenc]

MARÓTI Tamás: A myCollection gyűjteménykezelő számítógépes alkalmazás : Die myCollection Sammlungsverwalter EDV-Anwendung : ‚myCollection‘, a computer application to manage collections / Maróti Tamás. - 2014. - In: Az Érem, 70. 2014. 1. p. 53–56.

MÉSZÁROS B. Endre → [SÜLE Tamás]

[MÉSZÁROS István] Dr. Mészáros István. - 2015. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2015. 22–23. (július). p. 22. : ill.

MÉSZÁROS István: Lányaim - plaketten / Mészáros István. - 2014. - In: Éremtani Lapok, 2014. 145. p. 23. : ill.

[MÉSZÁROS István] TÖRÖK Pál: Mészáros István : 1927–2015 / Török Pál. - 2015. - In: Az Érem, 71. 2015. 2. p. 56. + 1 fotó

MÉSZÁROS M. János : Mocsán avattak emléktáblát a tatai éremgyűjtők / Vámosi László. - 2013. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 13. 2013. 11. (148). p. 6–7. : ill. ; Értesítő, 2013. 2. p. 38–39.

[MÉSZÁROS M. János] SÜLE Tamás: Serlegvacsora Mészáros M. János tiszteletére / Süle Tamás. - 2013. - In: Éremtani Lapok, 2013. 141. p. 10–11. : ill.

MIHÁLYKA Gyula: Hírességeink külföldi érdéken / Mihályka Gyula. - 2016. - In: Petőfi Népe, 2016. március 10. - p. 5. : ill.

MOHÁCSI Endre → [LAKATOS Sarolta]

NAGY Ádám által rendezett kiállítások. - 2015. - In: Numizmatikai Közlöny, 112–113. 2013–2014. p. 19–22.

NAGY Ádám publikációi. - 2015. - In: Numizmatikai Közlöny, 112–113. 2013–2014. p. 9–17.

[NAGY Ádám] JUJSZÁSZI Róbert: Nagy Ádám hetven éves : (Rendhagyó portévázlat) / Ujszászi Róbert. - 2015. - In: Numizmatikai Közlöny, 112–113. 2013–2014. p. 3–7.

NAGY Ádám → [CSONGOR Győző] ; [LEÁNYFALUSI Károly]

[Ördög Ferenc : Tsz.: 3877] : Ördög Ferencsel ... Domoki Ferenc beszélgetett. - 2014. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2014. 18–19. p. 14–16.

ÖRDÖGH István. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2013. 16. (december). p. 8.

PETRI Gyula → [TÓTH János]

[POGAČNIK Albin] RÁYMAN János: Elhunyt a friesachi dénárók kiváló szakértője: Pogačnik Albin : Albin Pogačnik, ausgezeichneter Experte der friesachen Denare, ist gestorben : The expert of Friesacher pfennigs, Albin Pogačnik has deceased / Rayman János. - 2016. - In: Az Érem, 72. 2016. 1. p. 56. : ill.

[POGAČNIK Albin] Elhunyt a friesachi dénárók nagy szakértője, Pogačnik Albin / Ráymán János. - 2016. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 4. (177). p. 4–5. : ill.

[RAMPACHER Pál] BOVAN, Marián: Kolekcia historických medailí numizmatika a zberateľ'a Pála Rampachera v zbierkach Stredoslovenského múzea v Banskej Bystrici : [Rampacher Pál történelmi emlékérméinek gyűjteménye a beszercebányai múzeumban] : Collection of historical medals of the numismatist and collector Pál Rampacher in the collections of the Museum of Central Slovakia at Banská Bystrica / Marián Bovan, Peter Račko, Ferenc Soós. - 2016. - In: Numizmatika : Časopis slovenskej numizmatickej spoločnosti pri SAV, 26. 2016. p. 82–89. : ill.

RÁYMAN János → [IVÁNYI István] ; [POGAČNIK Albin] ; [SCHRÖDER-ZÁKÁNYI Péter Richárd]

- [SCHRÖDER-ZÁKÁNYI Péter Richárd] RAYMAN János: Megint elment egy barátunk Péter, Schröder-Zákányi Péter Richárd / Rayman János. - 2016. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 16. 2016. 6. (179). p. 5. : ill.
- [SIMON Miklós] HAJDU Béla: A 26. Szegedi Serlegvacsoráról : [Simon Miklós] / Hajdu Béla. - 2013. - *In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja*, 2013. 13. (június). p. 3–7. : ill.
- SOÓS Ferenc → [RAMOACHER Pál]
- STANZEL Antal : 1938–2015. - 2015. - *In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja*, 2015. 24. (december). p. 12.
- [SÜLE Tamás] MÉSZÁROS B. Endre: [Dr. Süle Tamás] Egyre erősebb lesz a Pécsi Dénár : Dr. Süle Tamás „Az éremgyűjtés nem a haszonról szól, ez tudományos szenvedély / Mészáros B. Endre. - 2014. - *In: Új Dunántúli Napló*, 2014. január 10. p. 5. : ill.
- [SÜLE Tamás] → [MÉSZÁROS M. János]
- [SZEKERES SÁNDOR] → [HORVÁTH Ferenc]
- [SZÉKELY György, V.] E. Lakatos Aranka: Székely György. - 2013. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 13. 2013. 2. (139.)
- SZILÁGYI Mihály → BALOGHNÉ ÁBRÁNYI Hedvig
- [SZOLLÁTH György] DOMOKI Ferenc: Beszámoló a 29. Szegedi Serlegvacsora ünnepségéről : [Szeged műemlékei érmeken : Fári Irén előadása] : [Török Pál Szolláth Györgyről] / Domoki Ferenc. - 2016. - *In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja*, 2016. 25–26. (július). p. 2–11. : ill.
- TOČKA, Imrich → [JESZENSZKY Alajos]
- TORBÁGYI Melinda → [BAKOS Miklós]
- [TÓTH Béla] Búcsú Tóth Bélától. - 2013. - *In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja*, 2013. 13. (március). p. 10–11. : ill.
- [TÓTH János] PETRI Gyula: 90 éves Tóth János, az új ÉKE alapítója / Petri Gyula. - 2014. - *In: Értesítő*, 2013. 2. p. 32–32.
- [TÓTH Péter] Dr. Tóth Péter. - 2015. - *In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja*, 2015. 22–23. (július). p. 22. : ill.
- TÖRÖK Pál → [MÉSZÁROS István] ; [SZOLLÁTH György]
- [TROGMAYER Ottó] Prof. Dr. Trogmayer Ottó : 1934–2015. - 2015. - *In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja*, 2015. 22–23. (július). p. 20–21. : ill.
- ULRICH Attila → [LAKATOS Sarolta]
- UJSZÁSI Róbert → NAGY Ádám
- VÁGVÖLGYI László: Iványi István kiállítása / Vágvölgyi László. - 2013. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 13. 2013. 12. (149). p. 8.
- [VARANNAI Gyula] JAKÓ János: Újabb érmmel gazdagodott Varannai Gyula numizmatikai arcképcsarnoka / Jakó János. - 2016. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 16. 2016. 10. (183). p. 4–5. : ill.
- VARGA Benedek → [ANTALL József]

XXVIII. MÚZEUMOK – GYŰJTEMÉNYEK – SZERVEZETEK

- A CSIKSOMLYÓI római kath. főgymnasium értesítője az 1899–900. tanévről / szerkesztő Bándi Vazul. - A csikszeredai Kájoni János Megyei Könyvtár állományából. . - eredeti kiadvány: A csiksomlyói római kath. főgymnasium értesítője az 1899–1900. tanévről / szerk. Bándi Vazul. - Csik-Szeredában : Nyomatott Györgyjakab Márton utódánál, 1900. URL: <http://mek.oszk.hu/13000/13062>
- ARDEVAN, Radu: The numismatic collection of the calvinist college from Orăștie (Szász-város) – An overview. - *In: Acta Classica, Universitatis Scientiarum Debreceniensis*, 49. 2013. p. 93–100.
- ELISMERÉS Andrei Tamásnak : [Széchényi Ferenc bronz jutalomérem átadása] / ST. - 2015. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 15. 2015. 4. (165). p. 4–5. : ill.
- [ÉKE] PETRI Gyula: 10 éves az új ÉKE / Petri Gyula. - 2015. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 15. 2015. 11. (172). p. 7. : ill.
- [ÉKE] PETRI Gyula: Éremkedvelők Egylete (ÉKE) hírek / Petri Gyula. - 2013. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 13. 2013. 1. (138). 3. p. : ill.
- [ÉKE] PETRI Gyula: Látogatás a Magyar Nemzeti Múzeum Éremtárába / Petri Gyula. - 2014. - *In: Értesítő*, 2013. 1. p. 13
- FIALA, Anton: Numizmatické bádanie v Múzeu mesta Bratislavy v zrkadle času / Anton Fiala. - 2016. - *In: Numizmatika : Časopis slovenskej numizmatickej spoločnosti pri SAV*, 26. 2016. p. 5–11. : ill.
- Hajdu Béla → [MÉE Kecskeméti Csoportja]

- HÁGEN József: Jubileumi ülést tartott az Orvosi Numizmatikai Szakosztály / Hágen. - 2016. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 12. (185). p. 7. : ill.
- HÁGEN József → [MÉE Baranya Megyei Szervezete]
- HORVÁTH Teréz: Bemutatkozik a Magyar Pénzverő / Horváth Teréz. - 2014. - In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle, 2014. október. p. 20.
- JAKÓ János: Beszámoló az orvosi numizmatika elkötelezettjeinek őszi találkozásáról / Jakó János. - 2013. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 13. 2013. 12. (149). p. 6–7. : ill.
- JUHÁSZ László: (Nógrád Megyei Éremgyűjtők) Visszapillantó / Juhász László. - 2014. - In: Értesítő, 2014. 1. p. 21–23.
- KELEMEN István: Csatkai Endre tevékenysége a Sopron vármegyei magángyűjtemények védelmében, 1945–1947 / Kelemen István. - 2016. - In: Soproni Szemle, 70. 2016. 4. p. 388–417.
- KÖSZÖNTJÜK dr. Trogmayer Ottó régész professzort, ny. múzeumigazgatót. - 2014. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2014. 18–19. (szeptember). p. 9.
- KVÉDER László → [MÉE Baranya Megyei Szervezete] ; [MAGYAR Éremgyűjtők Egyesülete]
- LAJKÓ Orsolya: Minden, ami arany : Kincsek a Móra Ferenc Múzeum trezorjából / Lajkó Orsolya, Ujszászi Róbert. - 2015. - In: Szeged : a város folyóirata : várostörténet, kulturális és közéleti magazin, 27. 2015. 12. p. 8–11. : ill.
- Magyar Éremgyűjtők Egyesülete 2013. negyedévi rendezvények. - 2013. - In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle, 2013. február. p. 19.
- [MAGYAR Éremgyűjtők Egyesülete] KVÉDER László: Tisztújító küldöttközgyűlés a MÉE-nél 2016. november 26-án / Kvéder László. - 2016. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 12. (185). p. 3.
- [MAGYAR Éremgyűjtők Egyesülete] KVÉDER László: Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Küldöttközgyűlés 2013 / Kvéder László. - 2013. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 13. 2013. 6. (143). p. 8.
- [MAGYAR Éremgyűjtők Egyesülete] Visszatekintő : Mozgalmas és eredményes évet zárt tavaly a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete [2012] / Török Pál. - 2013. - In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle, 2013. február. p. 1.
- [MAGYAR Numizmatikai Társulat] SOÓS Ferenc: Társulati élet 2010–2011 / Soós Ferenc. 2013. - In: Numizmatikai Közlöny, 110–111. 2011–2012. p. 155–161.
- [MAGYAR Numizmatikai Társulat] SOÓS Ferenc: Társulati élet 2012–2013 / Soós Ferenc. 2015. - In: Numizmatikai Közlöny, 112–113. 2013–2014. p. 231–236.
- [MÉE Baranya Megyei Szervezete] HÁGEN József: Baranyai Éremgyűjtők 2016. november 20-i numizmatikai és filatéliai összejövetelén készült felvételek / Hágen. - 2016. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 12. (185). p. 8. : ill.
- [MÉE Baranya Megyei Szervezete] KVÉDER László: Numizmatikai és Filatéliai találkozó Pécs - 2013. május 26. / Kvéder László. - 2013. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 13. 2013. 6. (143). p. 6.
- MÉE Baranya Megyei Szervezete] MEGHÍVÓ : [MÉE Baranya Megyei Szervezete tisztújító közgyűlés, 2016.]. - 2016. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 2. (175). p. 8.
- [MÉE Baranya Megyei Szervezete] Vezetőség választás : [MÉE Baranya Megyei Szervezete]. - 2016. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 3. (176). p. 3. : ill.
- [MÉE Csongrád Megyei Szervezete] Meghívó : [MÉE Csongrád Megyei Szervezete beszámoló-tisztújító közgyűlése] : Májusi nagy gyűjtőtálkozó a „Szeged Napja” programsorozat keretében. - 2015. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2015. 21. (február). p. 12.
- [MÉE Csongrád Megyei Szervezete] HAJDU Béla: Könyvtári fejlesztés / Hajdu Béla. - 2013. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2013. 13. (március). p. 11. : ill.
- [MÉE Csongrád Megyei Szervezete] HAJDU Béla: A Reizner János jutalomérmek átadása a 29. Szegedi Serlegvacsorán / Hajdu Béla. - 2016. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2016. 25–26. (július). p. 11–12.
- [MÉE Kecskeméti Csoportja] HAJDU Béla: „Sem magasság, sem mélység nem rettent.” 50 éves a Kecskeméti Csoport / Hajdu Béla. - 2016. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2016. 25–26. (július). p. 1.
- [MÉE Kecskeméti Csoportja] LEÁNYFALUSI Károly: 50 éves a szervezett éremgyűjtés Kecskeméten, 1966–2016 / Leányfalusi Károly, Nagy Ádám ; [kiad. Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Kecskeméti Csoportja]. - Kecskemét : MÉE Kecskeméti Csoportja, 2016. - 36 p. : ill., részben színes ; 21 cm. - Bibliogr. p. 31–33. ISBN 978-963-12-4852 rec. Rayman János In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 4. (177). p. 4. : ill.
- [MÉE Kecskeméti Csoportja] ÖTVEN éve együtt gyűjtenek : Sajnos kevés fiatalot érint meg a régi pénzek iránti szeretet : [Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Kecskeméti Csoportja] : [Berei József]. - 2016. - In: Petőfi Népe, (2016. március 7.) p. 5.

- [MÉE Kecskeméti Csoportja] PÉNZES szütyő a fotelrugók közül : [50 éves a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Kecskeméti Csoportja]. - 2016. - In: Kecskeméti Lapok, (2016. március 10.), p. 7. : ill. ; Petőfi Népe, (2016. március 10). p. 7. : ill.
- [MÉE Kecskeméti Csoportja] RÁYMAN János: 50 éves a Kecskeméti éremgyűjtők szervezete / Ráyman János. - 2016. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 4. (177). p. 5. : ill.
- PALLOS Lajos: A Pécsi Egyházmegye numizmatikai gyűjteménye / Pallos Lajos. - 2015. - In: A pécsi püspökség évezredes öröksége : történet, kiállításvezető, érdekességek, A. D. 1009. - p. 107-117. : ill.
- A PÉCSI püspökség évezredes öröksége : történet, kiállításvezető, érdekességek, A. D. 1009 [... szerk. Virág Zsolt]. - Pécs : Várkastély K., 2015. - 311 p. : ill., részben színes ; 24 cm. - Bibliogr.: p. 246-248. ISBN 978-615-80028-2-0
- PETRI Gyula: Látogatás a Hadtörténeti Múzeumban / Petri Gyula. - 2014. - In: Értesítő, 2014. 2. p. 28.
- PETRI Gyula → [ÉKE]
- PÓSTA Béla: Az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárának története / Posta Béla ; sajtó alá rend. Vincze Zoltán. - Kolozsvár : Erdélyi Múzeum-Egyes., 2013. 93 p. : ill. ; 24 cm. - (Erdélyi tudományos füzetek, 2068-309X ; 279.). ISBN 978-606-8178-81-3
- PURECE, Silviu Istrate: Tezaure romane imperiale din colectia Muzeului Județean Vâlcea. Considerații cu privire la fenomenul teaurizării în spațiul Olteniei romane / Silviu Istrate Purece. - Sibiu : Astra Museum, 2015. - 208 p. : ill. ; 29 cm. ISBN 978-606-733-103-5
- RÁYMAN János: Magyar Papírmúzeum nyílt Dunaújvároson / Ráyman János. - 2016. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 10. (183). p. 3. : ill.
- RÁYMAN János: Új könyv a Klimó Könyvtárról : Schmelzer-Pohánka Éva: A Pécsi Püspöki Könyvtár története (1774-1945) c. könyv ismertetése. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 13. 2013. 4. (141). 5. p. : ill.
- RÁYMAN János → [MÉE Kecskeméti Csoportja]
- SALLAY Gergely Pál: Új szerzemény-együttes a Hadtörténeti Múzeumban / Sallay Gergely Pál, Szoleczky Emese. - 2015. - In: Történeti Muzeológiai Szemle, 14. 2015. p. 199-201. : ill.
- SCHMELCZER-POHÁNKA Éva: A pécsi püspökség megújult kulturális látnivalói / Összeállította: Dr. Schmelczér-Pohánka Éva. - 2016. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 1. (174). p. 4-5.
- SCHMELCZER-POHÁNKA Éva → RÁYMAN János: Új
- SEBESTYÉN Hajnalka: [Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Kecskeméti Csoport] : [Ötven éves jubileumi kiállítás] / Sebestyén Hajnalka. - 2016. - In: Petőfi Népe, 2016. (március 5.)
- SOÓS Ferenc → [MAGYAR Numizmatikai Társulat]
- SZABÓ Antal: A Kassai Múzeum 1903. évi leíró lajstroma numizmatikai anyagának ismertetése : Die Bekanntgabe des numismatischen Materials aus dem beschreibenden Register des Kaschauer Museums aus dem Jahre 1903 : Numismatic material from the Museum of Kassa in 1903 / Szabó Antal. - 2014. - In: Az Érem, 70. 2014. 1. p. 49-52.
- SZILÁGYI Mihály: Tempus omnia revelat / Szilágyi Mihály. - 2015. Forrás: Al Múskukat, iraki numizmatikai szaklap, 4. sz. 1973. p. 13. - In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle, 2015. október. p. 11. : ill.
- SZŐKE Péter: A debreceni éremgyűjtés rövid története / Szőke Péter. - 2014. - In: Értesítő, 2014. 1. p. 18-20.
- TÓTH László, K.: Rákóczi Zsigmond óriási föhlénye / Tóth László K. - 2013. : ill. - In: Műértő, 16. 2013. 2. p. 18.
- VÁMOSI László: Bementünk a Mátra kapuján – Sikeres nyári egyetem Gyöngyösön : [A XXVIII. Hóman Bálint Numizmatikai Nyári Egyetem] / Vámosi László. - 2016. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2016. 25-26. (július). p. 12-14. : ill.
- VÁMOSI László: Kettős évfordulóra emlékezett az ÉKE / Vámosi László. - 2015. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2015. 24. (december). p. 5. : ill.
- VÁMOSI László: A MÉE felmérő lapok és a Magyar Pénzverő Zrt. kérdőívek értékelésének tapasztalatai / Vámosi László. - 2013. - In: Értesítő, 2013. 1. p. 9-12.
- VARGA Máté: Középkori és kora újkori aranypénzek : A kaposvári Rippl-Rónai Múzeum éremgyűjteménye 1. = Mittelealterliche und frühneuzeitliche Goldmünzen : Die numismatische Sammlung des Rippl-Rónai Museums 1. = Medieval and early modern ages gold coins : The numismatic collection of the Rippl-Rónai Museum 1 / Varga Máté. - Kaposvár : Rippl-Rónai Múzeum, 2015. - 62 p. : ill. ; 21 cm.
- VINCZE Zoltán: A kolozsvári régészeti iskola a Posta Béla-korszakban, 1899-1919 / Vincze Zoltán. - Kolozsvár : Erdélyi Múzeum-Egyes., 2014. - 812 p. : ill. ; 24 cm. Bibliogr.: p. 579-612. ISBN 978-606-8178-91-2

XXIX. KIÁLLÍTÁSOK – KONFERENCIÁK

- A VIII. Numizmatika és a Társtudományok Konferencia : Szeged, 2009. október 7–8–9. / [szerk. Nagy Ádám, Ujszászi Róbert]. - Szeged ; Budapest : Móra Ferenc Múzeum ; Magyar Numizmatikai Társulat ; Magyar Éremgyűjtők Egyesülete, 2011. - 279 p.
ISBN 978-963-9804-40-1
rec. Torbágyi Melinda. In: Numizmatikai Közlöny, 110–111. 2011–2012. p. 163.
- XIX. Országos Érembiennále : Sopron, Lábasház, ... 2013. június 23 - augusztus 4. / [... kurátora ... L. Kovásznai Viktória] ; [a katalógust összeáll. ... Vasas Edit]. - Sopron : [Polgármesteri Hiv.], [2013]. - 72 p. : ill., színes ; 20x21 cm
- A XIX. Országos Érembiennále díjazottainak kiállítása : Sopron, Lábasház, 2014. [július 13 - augusztus 10.] / [Nemes András ... rend.]. - Sopron : Soproni Múzeum, 2014. - [28] p. : ill. ; 21 cm
- XX. Országos Érembiennále : Sopron, Lábasház, ... 2015. június 21 - augusztus 2. / [... kurátora ... L. Kovásznai Viktória] ; [a katalógust összeáll. ... Tokai Gábor]. - Sopron : [Soproni Múzeum Igazgatója], [2015]. - 72 p. : ill., színes ; 20x21 cm
- A XX. Országos Érembiennále díjazottainak kiállítása : Sopron, Lábasház, 2016. [június 20 - augusztus 7.] / [Nemes András ... rend.]. - Sopron : Soproni Múzeum, 2016. - [28] p. : ill. ; 23 cm
- XXV. HÓMAN Bálint Numizmatikai Nyári Egyetem. - In: Értesítő, 2013. 1. p. 23–24.
- [XXVI. HÓMAN Bálint Numizmatikai Nyári Egyetem]. Hóman Bálint numizmatikai nyári egyetem programja : Dunaújváros, 2014. június 13-14-15. - 2014. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 14. 2014. 5. (154). p. 3.
- [XXV. HÓMAN Bálint Numizmatikai Nyári Egyetem]. PÁGER János: A XXV. Jubileumi Hóman Bálint Numizmatikai Nyári Egyetem, Celldömölk, 2013. június 7-9. / Páger János. - 2013. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 13. 2013. 7. (144). p. 8.
- [XXV. HÓMAN Bálint Numizmatikai Nyári Egyetem]. VÁMOSI László: A vulkán ereje velünk volt : Ez volt a 25. Numizmatikai Nyári Egyetem / Vámosi László. - 2014. - In: Értesítő, 2013. 2.
- [XXVI. HÓMAN Bálint Numizmatikai Nyári Egyetem]. VÁMOSI László: 1984–2014 : Harminc éve kezdődött a Numizmatikai Nyári Egyetem / Vámosi László. - 2014. - In: Értesítő, 2014. 2. p. 25–27.
- [XXVI. HÓMAN Bálint Numizmatikai Nyári Egyetem] VÁMOSI László: A Mezőföld fővárosában jártunk : Numizmatikai Nyári Egyetem Dunaújvárosban / Vámosi László. - 2014. - In: Értesítő, 2014. 2. p. 21–22. ; Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2014. 18–19. (szeptember). p. 7–8.
- [XXVII. HÓMAN Bálint Numizmatikai Nyári Egyetem] VÁMOSI László: Palócföldön jártunk - Salgótarjánban volt a huszonhetedik / Vámosi László. - 2015. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2015. 22–23. (július). p. 24. : ill.
- [XXVII. HÓMAN Bálint Numizmatikai Nyári Egyetem] VÁMOSI László: Palócföldön jártunk : Salgótarjánban volt a huszonhetedik nyári egyetem / Vámosi László. - 2015. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 15. 2015. 8. (169). p. 7–8. : ill.
- „30 ÉVE indult újra az éremverés Szegeden”. - 2013. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2013. 13. (március). p. 1.
- DOMOKI Ferenc: Előadás és kiállítás az I. világháborúra emlékezve Márfa József gyűjteményéből / Domoki Ferenc. - 2015. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2015. 22–23. (július). p. 18–19. : ill.
- DOMOKI Ferenc: Móra Ferenc éremkiállítás és bemutató Szegeden / Domoki Ferenc. - 2014. - In: Értesítő, 2014. 1. p. 16–17.
- ÉREM- és kincsleletek Baranya megyében : időszaki kiállítás, 2016. március 16 - 2016. május 31 / [szerk. Tóth Zsolt] ; [közread. a] Janus Pannonius Múzeum. - Pécs : JPM, 2016. - 54, [1] p. : ill., részben színes ; 21 cm. - Bibliogr.: p. 50–54.
ISBN 978-963-9873-42-1
rec. Gyöngyössy Márton. In: Az Érem, 72. 2016. 2. p. 2, 5.
- GRÜNFELDER Lőrinc: Mohács, 1526 augusztus 29. / Grünfelder Lőrinc. - 2016. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 11. (184). p. 6.
- HAJDU Béla: Kiállítás, érembemutató és serlegvacsora Móra Ferenc emlékére idézve / Hajdu Béla. - 2014. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2014. 18–19. (szeptember). p. 3., 6–7. : ill.
- HÁGEN József: Éremkiállítás a «kis Polláck»-ban / Hágen. - 2014. - Beszámoló a 2014. március 12-én tartott pécsi éremkiállításról. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 14. 2014. 4. (153.) p. 7. : ill.

- HÁGEN József: Iványi István kiállítása / Hágen. - 2015. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 15. 2015. 4. (165). p. 8. : ill.
- HÁGEN József: A Mecsek Egyesület kiállítása a Király utcában / Hágen. - 2014. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 14. 2014. 11. (160.) p. 4–5. : ill.
- J. M.: Az 55. érembemutató / J. M. - 2014. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 14. 2014. 7. (156). p. 6–7. : ill.
- KIÁLLÍTÁSRÓL kiállításra : Tündérbert ezüstje a Magyar Nemzeti Múzeumban : Olimpiai kiállítás Szegeden : 70 éves a forint. - 2016. - *In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagiletményi lapja*, 2016. 25–26. (július). p. 20.
- KOVÁCS Zsuzsa: Nagysikerű kegyerm kiállítás a Kapucinus Rendházban / Kovács Zsuzsa. - 2014. - *In: Értesítő*, 2014. 2. p. 35–37.
- KOVÁVÁSZNAI Viktória, L. → XIX. Országos Érembiennálé
- KVÉDER László: „Nagyító alatt a pénz” : Érem- és kincsleletek Baranya megyében / Kvéder László. - 2016. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 16. 2016. 4. (177). p. 2. : ill.
- [MÓRA Ferenc születésének 135. évfordulója tiszteletére rendezett érembemutató] Meghívó : A Móra Ferenc Múzeum és a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezete 2014. március 22-én 15 órakor éremkiállítás és bemutatót tart a múzeum kupolacsarnokában (Szeged, Roosevelt tér 1–3.) Móra Ferenc író, muzeológus, múzeumigazgató születésének 135. évfordulója tiszteletére. - 2014. - *In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagiletményi lapja*, 2014. 17. (február). p. 4.
- NAGY Ádám → A VIII. Numizmatika
- PÉNZTÖRTÉNETI kiállítás Imrehegyen. - 2014. - *In: Értesítő*, 2014. 2. p. 32–33.
- PETRI Gyula: XIX. Országos Érembiennálé, Sopron / Petri Gyula. - 2013. - *In: Értesítő*, 2013. 2. p. 30.
- PETRI Gyula: Éremkiállítás a Józsefvárosi Galériában / Petri Gyula. - 2016. - *In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagiletményi lapja*, 2016. 25–26. (július). p. 19. : ill. ; Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 8. (181). p. 6.
- PROHÁSZKA László: Első világháborús érem- és jelvénykiállítás Székesfehérváron / Prohászka László. - 2015. - *In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagiletményi lapja*, 2015. 22–23. (július). p. 11–14.
- RAYMAN János: Kiállítás a Klimó Könyvtárban / Rayman János. - 2014. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 14. 2014. 6. (155). p. 5. : ill.
- RAYMAN János: Kiállítás a pécsi Orvostudományi Egyetemen / Rayman János. - 2014. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 14. 2014. 3. (152). p. 7. : ill.
- RAYMAN János: Numizmatikai nyári egyetem / Rayman János. - 2014. - A rendezvény helyszíne, ideje: Dunaújváros, 2014. június 13–14–15. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 14. 2014. 7. (156). p. 6–7. : ill.
- RAYMAN János: Pénzkészítés ábrázolása pénzekben és érmeken : [Richard Peterhänsel gyűjteményi kiállítása] / Rayman János. - 2013. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 13. 2013. (146). p. 6. : ill.
- SALLAY Gergely Pál: Magyarország a Nagy Háborúban, 1914–1918 : A Hadtörténeti Múzeum első világháborús állandó kiállítása : 2016 : Hungary in the Great War, 1914–1918. Permanent exhibition in the Hungarian Military History Museum, 2016 : Ungarn im Großen Krieg, 1914–1918. Die ständige Ausstellung des Museums für Militärgeschichte über den Ersten Weltkrieg, 2016 / Sallay Gergely Pál. - 2016. - *In: A Hadtörténeti Múzeum értesítője*, 16. 2016. p. 323–332. : ill.
- SOLTÉSZ Ferenc Gábor: Coronatus Posonii... : Numizmatikai kiállítás a pozsonyi várban / Soltész Ferenc Gábor, Tóth Csaba. - 2014. - *In: Az Érem*, 70. 2014. 2. p. 9, 12.
- SOÓS Ferenc: A vadászat numizmatikai emlékei / Soós Ferenc. - 2013. - *In: Pécsi Dénár A baranyai éremgyűjtők híradója*, 13. 2013. 4. (141). 3. p. : ill.
- SÜLE Tamás: Siklósi Szalon 2014 / Süle Tamás. - 2014. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 14. 2014. 7. (156). p. 3. : ill.
- SÜLE Tamás: „Kerestem a szépet” : Kiállítási tudósítás / Süle Tamás. - 2014. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 14. 2014. 6. (155). p. 4. : ill.
- TORBÁGYI Melinda rec. → A VIII. Numizmatika
- TÓTH Csaba → SOLTÉSZ Ferenc Gábor
- UJSZÁSZI Róbert → A VIII. Numizmatika
- VÁMOSI László: X. Numizmatika és Társtudományok Konferencia Székesfehérvár 2014. október 10–11. / Vámosi László. - 2015. - *In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagiletményi lapja*, 2015. 21. (február). p. 1–2. : ill.

- VÁMOSI László: Az Éremgyűjtők Tatai Szervezete Kiállítását szervez „Szépirodalom Érmeken” / Vámosi László. - 2013. - *In: Értesítő*, 2013. 1. p. 17.
- VÁMOSI László: Ezt látni kellett-volna! 250 éves a Szent István-rend / Vámosi László. - 2014. - *In: Értesítő*, 2014. 2. p. 34.
- VÁMOSI László → [XXV. HÓMAN Bálint Numizmatikai Nyári Egyetem], [XXVI. HÓMAN Bálint Numizmatikai Nyári Egyetem]; [XXVII. HÓMAN Bálint Numizmatikai Nyári Egyetem]

XXX. ÁRVERÉSEK – RENDEZVÉNYEK

- A BARANYA Megyei Éremgyűjtők 2016. november 20-án Numizmatikai és Filatéliai találkozót rendeznek. - 2016. - *In: Pécsi Dénár* : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 11. (184). p. 8.
- BERTA József → [JELVÉNYGYŰJTŐK IV. országos találkozóját]
- IGARI Antal: Éremgyűjtők találkozóját Székesfehérváron / Igari Antal, Magyar István. - 2014. - *In: Értesítő*, 2013. 2. p. 22–23.
- HÁGEN József → [MAGYAR Éremgyűjtők Egyesülete]; [MAGYAR Éremgyűjtők Egyesülete] [MÉE XIV. vándorgyűlése]
- JAKÓ János: Orvosi numizmatika / Jakó János. - 2014. - *In: Pécsi Dénár* : A baranyai éremgyűjtők híradója, 14. 2014. 12. (161). p. 6–8. : ill.
- [JELVÉNYGYŰJTŐK IV. országos találkozóját] BERTA József: Megtartották a jelvénygyűjtők IV. országos találkozóját Bogyiszlón / Berta József. - 2014. - *In: Értesítő*, 2014. 2. p. 33.
- [JELVÉNYGYŰJTŐK IV. országos találkozóját] KVÉDER László: Negyedik jelvénygyűjtő találkozó : Bogyiszló 2014. május 31. / Kvéder László. - 2014. - A találkozó ismertetése. - *In: Pécsi Dénár* : A baranyai éremgyűjtők híradója, 14. 2014. 6. (155). p. 6–7. : ill.
- J. M.: A Lugio napok és a kelták / J. M. - 2016. - *In: Pécsi Dénár* : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 8. (181). p. 3. : ill.
- KIRÁLY József: Jelvénygyűjtők találkozója Bogyiszlón / Király József. - 2013. - *In: Értesítő*, 2013. 1. p. 16.
- KLIMSTEIN, Franz Antonius, von: Numismata München 2013 / Franz von Klimstein. - 2013. - *In: Éremtani Lapok*, 2013. 141. p. 19.
- KVÉDER László: IX. Numizmatikai és Filatéliai találkozó Pécsen / Kvéder László. - 2016. - *In: Pécsi Dénár* : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 4. (177). p. 3.
- KVÉDER László: Érem- és bélyeggyűjtők tél eleji találkozóját Pécsen, 2014.11.23-án / Kvéder László. - 2014. - *In: Pécsi Dénár* : A baranyai éremgyűjtők híradója, 14. 2014. 12. (161). p. 4. : ill.
- KVÉDER László: Numizmatikai előadás a Civil Közösségek Házában / Kvéder László. - 2016. - *In: Pécsi Dénár* : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 4. (177). p. 3.
- KVÉDER László: Numizmatikai és Filatéliai találkozó Pécs - 2013. november 24. / Kvéder László. - 2013. - *In: Pécsi Dénár* : A baranyai éremgyűjtők híradója, 13. 2013. 12. (149). p. 2.
- KVÉDER László: Numizmatikai és filatéliai találkozó Pécsen / Kvéder László. - 2014. - *In: Pécsi Dénár* : A baranyai éremgyűjtők híradója, 14. 2014. 4. (153). p. 5. : ill.
- KVÉDER László: Numizmatikai és Filatéliai találkozó Pécsen / Kvéder László. - 2015. - *In: Pécsi Dénár* : A baranyai éremgyűjtők híradója, 15. 2015. 12. (173). p. 5. : ill.
- KVÉDER László → [JELVÉNYGYŰJTŐK IV. országos találkozóját]; [MAGYAR Éremgyűjtők Egyesülete]
- LEÁNYFALUSI Károly: XXVII. Numizmatikai „Hírös Nap” / Leányfalusi Károly. - 2013. - *In: Értesítő*, 2013. 2. p. 28–29.
- LÓKY György: Pápai éremgyűjtők a Bakonyban / Lóky György. - 2014. - *In: Értesítő*, 2013. 1. p. 18.
- LÓKY György: Pápai éremgyűjtők a Bakony fővárosában / Lóky György. - 2014. - *In: Értesítő*, 2014. 1. p. 30.
- [MAGYAR Éremgyűjtők Egyesülete] KVÉDER László: MÉE Küldöttközgyűlés Budapest, 2013. november 30. / Kvéder László. - 2013. - *In: Pécsi Dénár* : A baranyai éremgyűjtők híradója, 13. 2013.12. (149). p. 4–5.
- [MAGYAR Éremgyűjtők Egyesülete] MÉE XLIII. vándorgyűlése. - 2014. - *In: Értesítő*, 2013. 1. p. 25.
- [MAGYAR Éremgyűjtők Egyesülete] [MÉE XLIV. vándorgyűlése] RAYMAN János: A MÉE 44. Vándorgyűlése Kecskeméten / RJ. - 2014. - *In: Pécsi Dénár* : a baranyai éremgyűjtők híradója, 14. 2014. 8. (157). p. 2.
- [MAGYAR Éremgyűjtők Egyesülete] [MÉE XLIV. vándorgyűlése] VÁMOSI László: Sikeres vándorgyűlés az „aranyhomokon” : A MÉE 45 éve alatt ez volt a 44-dik / Vámosi László. - 2014. - *In: Értesítő*, 2014. 2. p. 23–25.
- [MAGYAR Éremgyűjtők Egyesülete] [MÉE XLIV. vándorgyűlése] VÁMOSI László: Sikeres vándorgyűlés az „aranyhomokon” - A MÉE 45 éve alatt a 44. Kecskeméten volt / Vámosi László. - 2014. - *In: Szegedi Kispénz* : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2014. 18–19. p. 12–14. ill.
- [MAGYAR Éremgyűjtők Egyesülete] [MÉE XLIV. vándorgyűlése] HÁGEN József: A MÉE 45-ik vándorgyűlése / Hágen. - 2015. - *In: Dénár*, 15. 2015. 9. (170). p. 4–5. : ill.

- [MAGYAR Éremgyűjtők Egyesülete] [MÉE XLV. vándorgyűlése] SZILÁGYI Mihály: A 45. vándorgyűlésről / Szilágyi Mihály. - 2015. - In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2015. 24. (december). p. 1.
- [MAGYAR Éremgyűjtők Egyesülete] A MÉE 46. Vándorgyűléséről / Rayman János. - 2016. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 9. (182). p. 6–7. : ill.
- [MAGYAR Éremgyűjtők Egyesülete mohácsi éremgyűjtő csoport] ÉREMGYŰJTŐ találkozó : [2016. szeptember 4-én tartotta a szokásos évenkénti találkozóját]. - 2016. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 16. 2016. 11. (184). p. 6. : ill.
- [MAGYAR Éremgyűjtők Egyesülete mohácsi éremgyűjtő csoport] GRÜNFELDER Lőrinc: Mohácson történt : [MÉE mohácsi csoportja 15. éremgyűjtő találkozója] / Grünfelder Lőrinc. - 2013. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 13. 2013. 10. (147). p. 6.
- [MAGYAR Éremgyűjtők Egyesülete mohácsi éremgyűjtő csoport] RAYMAN János: Éremgyűjtők találkozója Mohácson / Rayman János. - 2014. - In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 14. 2014. 10. (159). p. 7. : ill.
- MAGYAR Éremgyűjtők Egyesülete Országos Éremcsere-közvetítés 120. : 2013/1. : 2013. április 27. - Budapest : Magyar Éremgyűjtők Egyesülete, 2013. - 19 p.
- MAGYAR Éremgyűjtők Egyesülete Országos Éremcsere-közvetítés 121. : 2013/2.. : 2013. november 23. - Budapest : Magyar Éremgyűjtők Egyesülete, 2013. - 15 p.
- MAGYAR Éremgyűjtők Egyesülete Országos Éremcsere-közvetítés 122. : 2014/1. : 2014. május 17. - Budapest : Magyar Éremgyűjtők Egyesülete, 2014. - 19 p.
- MAGYAR Éremgyűjtők Egyesülete Országos Éremcsere-közvetítés 123. : 2014/2. : 2014. november 15. Budapest : Magyar Éremgyűjtők Egyesülete, 2014. - 16 p.
- MAGYAR Éremgyűjtők Egyesülete Országos Éremcsere-közvetítés 124. : 2015/1. : 2015. április 25. Budapest : Magyar Éremgyűjtők Egyesülete, 2015. - 15 p.
- MAGYAR Éremgyűjtők Egyesülete Országos Éremcsere-közvetítés 125. : 2015/2 : 2015. november 7. Budapest : Magyar Éremgyűjtők Egyesülete, 2015. - 15 p.
- MAGYAR Éremgyűjtők Egyesülete Országos Éremcsere-közvetítés 126. : 2016/1. : 2016. április 30. - Budapest : Magyar Éremgyűjtők Egyesülete, 2016.- 19 p.
- MAGYAR Éremgyűjtők Egyesülete Országos Éremcsere-közvetítés 127. : 2016/2. : 2016. november 12. - Budapest : Magyar Éremgyűjtők Egyesülete, 2016. - 18 p.
- NUDELMAN 13. Münzauktion : Magyar és erdélyi pénzek-émlékérmek, papírpénzek. - Budapest, 2014. szeptember 29. / Nudelman Numismatica. - Budapest : Nudelman, 2015. - 176 p. : ill. ; 27 cm
- NUDELMAN 14. Münzauktion : Magyar és erdélyi pénzek-émlékérmek, papírpénzek. - Budapest, 2014. szeptember 27. / Nudelman Numismatica. - Budapest : Nudelman, 2015. - 164 p. : ill. ; 27 cm
- NUDELMAN 15. Münzauktion : Magyar és erdélyi pénzek-émlékérmek, papírpénzek. - Budapest, 2015. szeptember 27. / Nudelman Numismatica. - Budapest : Nudelman, 2015. - 199 p. : ill. ; 27 cm
- [PANNONIA TERRA NUMIZMATIKA] 36. numizmatikai aukció : 2013. április 6. / Pannonia Terra Numizmatika. - Budapest : Muonas Befektetési Kft, 2015. - 96 p. : ill. 30 cm.
- [PANNONIA TERRA NUMIZMATIKA] 37. numizmatikai aukció: 2013. november 23. / Pannonia Terra Numizmatika. - Budapest : Muonas Befektetési Kft, 2015. - 100 p. : ill. ; 30 cm.
- [PANNONIA TERRA NUMIZMATIKA] 38. numizmatikai aukció: 2014. május 31./ Pannonia Terra Numizmatika. - Budapest : Muonas Befektetési Kft, 2015. - 116 p. : ill. ; 30 cm.
- [PANNONIA TERRA NUMIZMATIKA] 39. numizmatikai aukció : 2014. november 29./ Pannonia Terra Numizmatika. - Budapest : Muonas Befektetési Kft, 2015. - 104 p. : ill. ; 30 cm.
- [PANNONIA TERRA NUMIZMATIKA]40. numizmatikai aukció : 2015. május 16. / Pannonia Terra Numizmatika. - Budapest : Muonas Befektetési Kft, 2015. - 104 p. : ill. ; 30 cm.
- [PANNONIA TERRA NUMIZMATIKA]41. numizmatikai aukció : 2015. november 14. / Pannonia Terra Numizmatika. - Budapest : Muonas Befektetési Kft, 2015. - 144 p. : ill. ; 30 cm.
- [PANNONIA TERRA NUMIZMATIKA]42.. numizmatikai aukció : 2016. június 4. / Pannonia Terra Numizmatika. - Budapest : Muonas Befektetési Kft, 2016. - 136 p. : ill. ; 30 cm.
- [PANNONIA TERRA NUMIZMATIKA]43. numizmatikai aukció : 2016. november 19. / Pannonia Terra Numizmatika. - Budapest : Muonas Befektetési Kft, 2016. - 112 p. : ill. ; 30 cm.
- PETRI Gyula: Bencés Főapátság Éremtárában / Petri Gyula. - 2014. - In: Értesítő, 2014. 1. p. 12.
- PETRI Gyula: [Éremkedvelők Egyesülete] Látogatás a szentendrei új Ferency Múzeumban / Petri Gyula. - 2014. - In: Értesítő, 2014. 1. p. 28.
- PETRI Gyula: Gödöllői kirándulás / Petri Gyula. - 2014. - In: Értesítő, 2014. 2. p. 29.

- PETRI Gyula: Látogatás a Pannonhalmi Bencés Főapátság Éremtárában / Petri Gyula. - 2014. - *In: Értesítő*, 2014. 1. p. 12.
- RAYMAN János: Numizmatikai előadások / Rayman János. - 2014. Előadás ismertető. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 14. 2014. 5. (154). p. 4–5. : ill.
- RAYMAN János: Serlegvacsora Mészáros M. János emlékére / Rayman János. - 2013. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 13. 2013. 1. (138). 2. p. : ill.
- RAYMAN János → [MAGYAR Éremgyűjtők Egyesülete] [MÉE XLIV. vándorgyűlése]
- SZILÁGYI Mihály: A 26. Szegedi Serlegvacsora / Szilágyi Mihály. - 2013. - *In: Értesítő*, 2013. 1. p. 20.
- SZILÁGYI Mihály: Numizmata-München 2013 / Szilágyi Mihály. - 2013. - *In: Értesítő*, 2013. 1. p. 15.
- SZILÁGYI Mihály → [MAGYAR Éremgyűjtők Egyesülete] [MÉE XIV. vándorgyűlése]
- VÁMOSI László: Emléktáblát avattak a tatai éremgyűjtők Pluhár István sportriporter emlékére / Vámosi László. - 2014. - *In: Értesítő*, 2014. 2. p. 37.
- VÁMOSI László: Éremgyűjtők megemlékezése Farkasházy Fischer Dezső sírjánál / Vámosi László. - 2014. - *In: Értesítő*, 2014. 2. p. 35
- VÁMOSI László → [MAGYAR Éremgyűjtők Egyesülete] [MÉE XLIV. vándorgyűlése]
- ZOMBORI Lajos: Numismata, Wien : 2013. április 12-13. / Zombori Lajos. - 2014. - *In: Éremtani Lapok*, 2014. 143. p. 22.

XXXI. CÍMERTAN – GENEALÓGIA

- EGYSZARVÚ vagy farkas? Még egyszer a Szapolyaiak címerhasználatához. - 2013. - *In: Turul*, 86. 2013. p. 66–71.
- FÁRI Irén: Emlékezés a város ünnepére / Fári Irén. - 2015. - *In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja*, 2015. 22-23. (július). p. 5–7. : ill.
- GYÖNGYÖSSY Márton: Újólaga a Szapolyaiak címerhasználatához : Viszontválasz Neumann Tibornak / Gyöngyössy Márton. - 2014. - *In: Turul*, 87. 2014. 1. p. 28–29.
- HORVÁTH Lajos: A Felvidék címeréből Szlovákia címere / Horváth Lajos. - 2013. - *In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle*, 2013. január. p. 11. : ill.
- HORVÁTH Lajos: Kassa város címeréről / Horváth Lajos. - 2013. - *In: Bélyegvilág, Filatéliai Szemle*, 2013. február. p. 9.
- KIS füzetben nagy segítség a családkutatáshoz 2 / Ari Ilona [et al.]. - Szolnok : ANKK Családkutatók Klubja, 2014. - 80 p. : ill. ; 23 cm.
- KOLLEGA TARSOLY István: Genealógia 2 / István Kollega Tarsoly, Eleonóra Kovács, Attila Pandula. - Budapest : Tarsoly, 2013. 197 p. ; 24 cm.
- KOLLEGA TARSOLY István: Genealógia 3 / István Kollega Tarsoly, Eleonóra Kovács, Gábor Vitek. - Budapest : Tarsoly, 2015. - 294 p. ; 24 cm.
- KOVÁCS Eleonóra → KOLLEGA TARSOLY
- PANDULA Attila → KOLLEGA TARSOLY

XXXII. RESTAURÁLÁS – TECHNIKA – FOTÓTECHNIKA

- FRITZ Mihály: Éremkép / Fritz Mihály. - 2016. - *In: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja*, 2016. 27-28. (december). p. 8–10. : ill.
- HÁGEN József: Éremverés a JPM Múzeum Galériában / Hágen. - 2016. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 16. 2016. 5. (178). p. [1]–3. : ill.
- PELBÁRT Jenő: Pixel-vízjel, a XXI. század bankjegy-vízjele / Pelbárt Jenő. - 2014. - *In: Éremtani Lapok*, 2014. 147. p. 21–22. : ill.
- RÓNASZÉKI István: Pénzek, érmek tisztítása / Rónaszéki István. - 2014. - *In: Éremtani Lapok*, 2014. 144. p. 19–22.
- SÜLE Tamás: Újrahasznosítva / S. T. - 2016. - *In: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója*, 16. 2016. 8. (181). p. 8. : ill.
- TÓTH Csaba: Azért verik a pénzt, mer' rossz? / Tóth Csaba. - 2016. - URL: <https://tti.btk.mta.hu/lendulet/kozepkori-gazdasagtortenet/havi-szines/2124-azert-verik-a-penzt-mer-rossz.html>
- ZOMBORI Lajos: A különleges oldal : Nyújtott érem-sajtológép hazánkban / Zombori Lajos. - 2013. - *In: Éremtani Lapok*, 2013. 141. p. 23. : ill.

XXXIII. EGYÉB

- KALMÁR Márton: Művészeti írókról / Kalmár Márton. - 2016. - *In*: Szegedi Kispénz : a Magyar Éremgyűjtők Egyesülete Csongrád Megyei Szervezetének tagilletményi lapja, 2016. 27-28. (december). p. 12.
- HÁGEN József: Újabb numizmatikai levelezőlapok / Hágen. - 2014. - *In*: Pécsi Dénár : A baranyai éremgyűjtők híradója, 14. 2014. 10. (159). p. 2-3. : ill.
- SÜLE Tamás: Numizmatikai ex librisek : Numismatische Exlibris : Numismatic book-plates / Süle Tamás. - 2013. - *In*: Az Érem, 69. 2013. 2. p. 53-56.
- VÁMOSI László: Bélyeg, érem - két jóbarát / Vámosi László. - 2014. - *In*: Értesítő, 2013. 2. p. 41.
- VÁMOSI László: Gyűjtsük és értelmezzük a vallásos tárgyú érmekeket! / Vámosi László. - 2013. - *In*: Éremtani Lapok, 2013. 138. p. 10.

XXXIV. RÉGÉSZET – ÖRÖKSÉGVÉDELEM

- GYÖNGYÖSSY Márton: Az elmúlt tizenöt év a magyar régészeti örökségvédelemben: Háttérelmzés a jogszabályi változásokhoz / Kálnoki-Gyöngyössy Márton. - 2016. <http://epiteszforum.hu/az-elmult-tizenot-ev-a-magyar-regeszeti-oroksegvedelemben>
- GYÖNGYÖSSY Márton: Felvetések a régészeti akkreditációról: a régészeti gyűjtőkörű múzeumok minősítésének új rendszere / Kálnoki-Gyöngyössy Márton. - 2016. - *In*: Múzeumcafé : a múzeumok magazinja, 55-56. 2016. 5-6. p. 59-62.
- GYÖNGYÖSSY Márton: A kincstalálástól az ásatásig : a régészeti feltárási jog története és hatályos szabályozása Magyarországon / Gyöngyössy Márton. - Budapest : Martin Opitz K., 2016. - 223 p. ; 19 cm. Bibliogr.: p. 216-217. ISBN 978-963-9987-18-0
- GYÖNGYÖSSY Márton: Rommező: A beruházók és a politikusok megtörték a régészeti örökségvédelem erejét / Kálnoki-Gyöngyössy Márton. - 2016. - *In*: Magyar Nemzet, 79. 2016. 237. p. 27.
- GYÖNGYÖSSY Márton: Romok L. Simon után: A beruházók és a politikusok megtörték a régészeti örökségvédelem erejét / Kálnoki-Gyöngyössy Márton. - 2016. <https://magyarnemzet.hu/archivum/hetvegi-magazin/romok-l-simon-utan-4268519>

Tagtársaink figyelmébe

A társulati tagok tagsági díja évi 10 000 Ft, amely magába foglalja a kétévenként megjelenő Numizmatikai Közlöny árát is.

A Numizmatikai Közlönybe szánt cikkek és közlemények kéziratai, valamint a tudományos kérdésekben való érdeklődés, új tagok felvételi kérelme, bármilyen a Társulattal kapcsolatos érdeklődés a Társulat címére (1445 Budapest, Pf. 282) küldendő.

A Társulat könyvtára hétfőn 16–18, szerdán 10–16 óráig, és kedden a hivatalos órák alatt 10–19 óráig áll a tagok és az olvasók rendelkezésére.

A Társulat tisztségviselőit rendszerint kedden a hivatalos órák alatt kereshetik fel tagtársaink hivatalos ügyeikkel, de célszerűbb az előzetes telefon megbeszélés időpont egyeztetés céljából. Telefonszámunk: +36 1 327-07-04

E-mail címünk: mnt@numizmatika.org

Honlap: www.numizmatika.org

Értékek forrása évszázadok óta



A Magyar Pénzverő Zrt. a forint emlékművek hivatalos gyártója
és forgalmazója.

Érmeboltunk: 1054 Budapest, Báthory u. 7., Tel.: 06-1-800-8110

Webáruházunk: www.penzvero.hu



MAGYAR PÉNZVERŐ ZRT.

www.penzvero.hu

